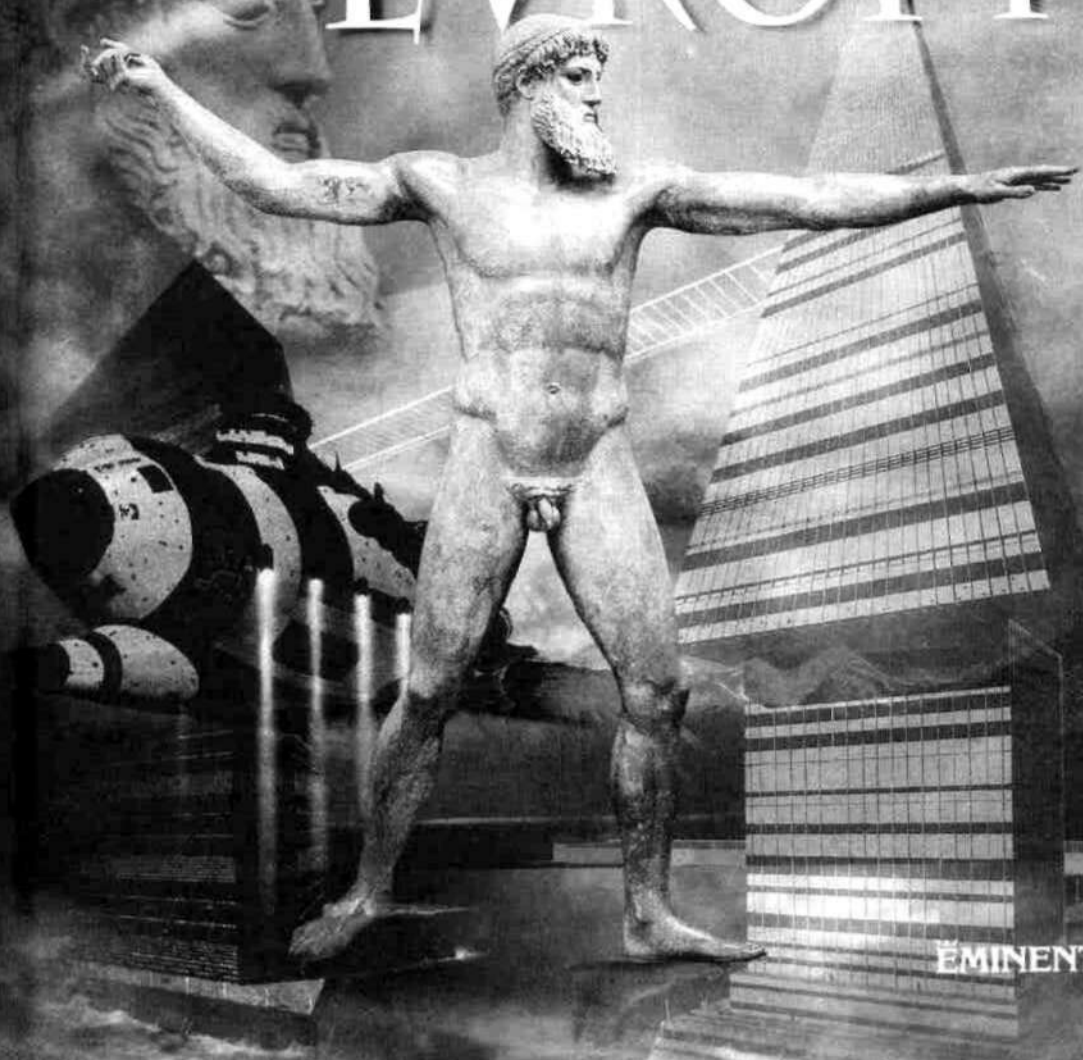

BOHUMIL
VURM

OD ATLANTIDY
PO VRCHOLNÝ
STŘEDOVĚK

TAJNÉ / 1 DĚJINY EVROPY

ĚMINENT

BOHUMIL
VURM

OD ATLANTIDY
PO VRCHOLNÝ
STŘEDOVĚK

TAJNÉ / 1 DĚJINY EVROPY

Tajné dějiny Evropy patří do literatury faktů, ovšem na rozdíl od běžných historických děl se zabývají jevy, událostmi a souvislostmi, o nichž se v klasických, vnějších dějinách dějepisu neučí. Přibližují skryté momenty dějin, které měly a dodnes mají rozhodující vliv na formování evropské civilizace. Řada faktů a údajů, prezentovaných v této knize, se přitom objevila teprve nedávno; jejich souvislosti a dějinné i významové zařazení je tedy v mnoha aspektech autorovým prvenstvím.

Egyptská a eleusinská mysteria; tajné společnosti starověku; zasvěcenci a jejich následovníci, mezi něž patřili mnohdy také významní panovníci, vojevůdci a šlechtici; úsvit moderní civilizace, vyrůstající na poznatcích Mistrů; spodní proudy evropské historie. To je svět této výpravné knihy, nesoucí podtitul **OD ATLANTIDY PO VRCHOLNÝ STŘEDOVĚK.**

ISBN 80-85876-68-X

9 788085 876680

BOHUMIL VURM

TAJNÉ / 1
DĚJINY
EVROPY

©*Bohumil Vurm*, 1998

©*Eminent*, 1998

ISBN 80-85876-68-X [Eminent]

ISBN 80-7176-858-8 [Knižní klub]

OBSAH

ČÁST PRVNÍ - ANTICKÝ SVĚT

I MÝTUS STVOŘENÍ

Velký třesk	13
Biblická Genesis	13
Sumer a Babylonie	14
Egypt	15
Řecko	16
Alchymie stvoření	17
Původ Evropy	19

II PREHISTORICKÉ CIVILIZACE

Kult mrtvých	26
Posvátná jeskyně	27
Magické kameny	29
Stonehenge	32

III ATLANTIDA

Hlavní město Atlantidy	37
Atlantida jako alegorie	38
Historická Atlantida	38
Atlantida okultistů	39
Živý mýtus	41

IV HERMES TRISMEGISTOS

Tříkrát největší Hermes	44
Patron alchymistů	45
Hermetika a kniha Thovtova	46

V BOHYNĚ ISIS

Ta, která má deset tisíc jmen	52
Panna světa	53
Zasvěcovací rituály Isidy	54
Bembínská deska	55

VI ZÁHADNÉ STAVBY DÁVNOSTI

Egyptská architektura	58
Záhadná sfinga	61
Sedm divů světa	63
Šalamounův chrám	65
Kruh a čtverec	68

VII MAGIE STARÉHO EGYPTA

Hekaté	73
Praktická magie	74
Dědictví egyptské magie	77
Alchymie	80

VIII ELEUSINSKÁ MYSTERIA

Eleusina	87
Únos Persefony	87
Tajné obřady	89

IX DELFSKÉ ORÁKULUM

Triumfující Apollon	94
Zvídavý bůh	96
Pupek světa	97
Pýthia a věštby	98

X DIONÝSOS

Dionýsovo zrození	103
Bůh vína	105
Víno jako symbol	105
Mysl světa stvořeného	107
Bakchanálie — božské orgie	108

XI ORFEUS		XIV PLATON	
Orfeův život	112	Podobenství o jeskyni	143
Předchůdce křesťanství	113	Zasvěcenec a gnostik	147
Nesmrtelnost duše	114	Dialog o smrti	149
Převtělování	115		
Orfeova lyra	117	XV ALEXANDR VELIKÝ	
Orfeova smrt	118	Ideální hrdina	157
		Alexandrovo dědictví	159
XII PYTHAGORAS			
Pojmenován podle média	124	XVI ŘÍMSKÁ MYSTERIA	
Pythagorejská škola	125	Vestálky	164
Harmonie sfér	126	Věštění a osudová znamení	165
Politické ambice	127	Dionýsos a Villa zasvěcení	166
Pythagorejské ypsilon	128	Orfeus a Kybelé	167
Zlatá slova	129	Rival křesťanství	170
XIII EMPEDOKLES			
Člověk - Bůh	132	XVII ZÁHADNÍ KELTOVÉ	
Svět jako temná jeskyně	133	Neohrožení válečníci	176
Láska a svár	135	Druidové	177
Putování životy	139	Kult hlav	178

ČÁST DRUHÁ - KŘESŤANSKÁ ZVĚST

XVIII GNOSE		XX GNOTICKÁ TRADICE	
Co je gnose?	183	Píseň o perle	208
Gnostický Ježíš	185	Hermetika a Alchymie	209
Z nebe svržený čaroděj	186	Dědicové gnose	211
Šimonova filozofie	188		
Sofie — bohyně moudrosti	189	XXI ANTONÍN EGYPTSKÝ	
Legenda o stvoření lidí	190	Oheň svatého Antonína	214
Abraxas	192	Antonínův život	215
		Satanská královna	219
XIX KŘESŤANSKÉ KACÍŘSTVÍ		Prase, zvonek a kříž tau	220
Gnostické nauky	198	XXII BOGOMILOVÉ	
Dva Nové zákony	199	Milování Bohem	224
Máří Magdalena	201	Pronásledování	226
Apokalypsa	202	Kataři a bogomilové	227

XXIII SVATÝ GRÁL		XXIX TRUBADÚŘI A KACÍŘI Z ALBI	
Nádoba s krví Kristovou	232	Trubadúři	280
Rytíři kulatého stolu	233	Dante a tajný jazyk	281
Wolframův Parsifal	235	Milostné písně a »dvory lásky«	282
Kouzelník Merlin	237	Albigenské kacířství	283
		Obsah albigenského učení	284
XXIV TAJEMSTVÍ KATEDRÁL		Názory trestané smrtí	286
Škola v Chartres	242	Rovnost duší	288
Mystické rúže	243	Satanova synagoga	289
Fulcanelli	245	Hrad Svatého grálu	290
XXV TEMPLÁŘI		XXX MISTR ECKHART	
Původ templářského řádu	251	Život	294
Úpadek řádu	253	Eckhartovo učení	296
Bratrstvo mágů	253		
Velmistrova kletba	254	XXXI ADAMITÉ	
Společnost úkladných vrahů	255	Rajské orgie	302
		Středověcí nadlidé	303
XXVI HILDEGARDA Z BINGENU		A budete jako bohové	305
Život plný vizí	260		
Ženský princip Boha	262	XXXII RYTÍŘSKÁ TRADICE	
Duchovní bitvy	263	Rytířské řády	310
		Řád Zlatého rouna	313
XXVII ROGER BACON		Jáson a Médea	314
Zázračný doktor	266		
Dva druhy poznání	267	XXXIII ALCHYMISTA FLAMEL	
Středověký Verne	268	Kniha Žida Abrahama	318
Bacon okultistů	269	Tisíciletý život	320
XXVIII RAYMOND LULL		XXXIV KLADIVO IVA ČARODĚJNICE	
Divoké mládí	272	Antičtí démoni a čarodějky	325
Ars Magna — teorie všeho	273	Theofil a Faust	326
Rozporuplný génius	275	Malíř čarodějnic	327
Láska jako nejvyšší dobro	276	Melancholická čarodějnice	328

Doslov	333
Použitá literatura	334

PŘEDMLUVA

Podíváme-li se podrobně na kteroukoliv kapitolu našich dějin, často zjistíme, že skutečnost byla poněkud jiná, než nám říkali ve škole. Přirozeně učebnice dějepisu musí zjednodušovat, neboť žáci nemohou obsáhnout látku ve všech podrobnostech a souvztažnostech. Ale důvody jsou i jiné. Historie je považována za vědu, a tudíž se od ní očekává, že se omezí pouze na jasná, ověřitelná, pokud možno do sebe zapadající fakta. Z hlediska vědy je naše minulost v zásadě mrtvé období, které se člení a kategorizuje do pomyslných schémat. Málokdo se dnes dívá na historii jako na něco živého, s čím jsme vnitřně spojeni a co můžeme vnitřně zažít. To by bylo nevědecké. Vědecké myšlení, náš vlastní vynález, nás omezuje. Oklešťuje naši tvůrčí představivost a tím i naši svobodu.

Zatímco ve 13. století byla pro Rogera Bacona věda především zvědavost a touha bádat, jeho jmenovec Francis Bacon o čtyři století později, když píše knihu *Nová Atlantida*, nechává tento ostrov řadit skupinou vědců. Stvoření pocházející od skryté a pradávné inteligence je nahrazeno stvořením vytvářeným lidmi. Začíná vylepšování přírody. Příroda je chápána jako mechanismus popsatelný mechanickými termíny. Po vzoru arabských univerzit vznikají obdobné instituce v Evropě a jejich přednáškové síně se stanou kazatelny na oslavu racionálního myšlení a empirického bádání. Přichází doba osvícenství, kdy lidský rozum vítězí nad tmářstvím a kdy se od lidské bytosti očekává, že se rozumně začlení do zjednodušeného a zmechanizovaného společenského systému. Přichází zlatý věk byrokracie a s ním vznikají nebo dostávají novou podobu instituce jako úřady, kasárna, školy, továrny, věznice, ústavy, nemocnice, ba dokonce i rekreační zařízení. Vzniká lépe manipulovatelný člověk, který se neptá po důvodech toho všeho. Vždyť všechno do sebe tak hezky zapadá.

Naštěstí existují kacíři. Těch sice v určitých obdobích kvapem ubývá, neboť jsou upalováni, zavíráni nebo, poněkud humanističtěji, vysmíváni a považováni za nevydařený kousek přírody, výjimku, která potvrzuje pravidlo. Ale za to stačí většinou napáchat nějakou »nepravost«. Formulovat nauku silně se odlišující od nauky státem a církví poženané, zformovat společenství lidí žijících jinak, než je v kraji zvykem, napsat knihu, namalovat neobvyklý obraz či vytvořit něco, co jaksi nezapadá do našeho spořádaného světa. Těm je věnována tato práce. Zabývá se jejich životy, ať už konkrétními či anonymními, a snaží se poukázat na jejich myšlenky. O některých z nich se tvrdí, že byli šarlatáni a podvodníci (což je v některých případech alespoň částečně pravda), ale to nijak nesnižuje hodnotu jejich myšlenek a ideálů, byť by funkce těchto myšlenek byla »jenom« provokativní či inspirativní.

Tato kniha se věnuje tématům, jimž se většinou oficiální věda vyhýbá. Pokouší se být průvodcem poutníkovi, který chce cestovat po skrytých oblastech evropské historie. Chce poukázat na možné pozadí událostí a souvislosti, jež jsou často opomíjeny. Získávání informací z těchto oblastí však není snadné. Hledáme-li v dílech starých autorů vysvětlení zasvěcovacích škol a jiných tajných institucí, setkáváme se v různých obměnách s opakujícím se jevem. Herodot se odmlčuje s posvátnou bázní, Platón nechává promlouvat Sokrata v krátkých náznacích, Apuleius, jinak hovorný autor *Zlatého osla*, nenalézá slov pro velká tajemství a novoplatonikové Jamblichos a Porfýrios vše halí do obšírných mýtů a jinotajů. A tak je příslušný badatel v této oblasti odkázán na syntézu a rekonstrukci utajovaných myšlenek starých mystérií a tajných spolků a na srovnávání okultních čili

esoterických nauk různých věků a různých národů. A informace jsou často matoucí, mnohdy zcela úmyslně.

V zásadě však všechny tyto tajné nauky mají cosi společného. Považují existenci člověka v hmotném světě za přechodnou. Podle nich je člověk poutník, marnotratný syn, který odešel do vyhnanství, aby poznal cenu vlastního domova. Návrat do původního stavu dokonalého bytí je vrcholnou touhou a cílem. Tyto nauky nám dále říkají, že člověk není nahodilým shlukem materialisticky pojímaných sil, nýbrž obyvatelem dvou světů, světa hmotného a světa duchovního. A že naším skutečným domovem je duchovní svět, který je často neproniknutelně skryt za tím hmotným. Tento duchovní svět před námi však nikdo neskrývá. Ten je jednak skryt svou podstatou, jednak jsme to my, kdo ho odmítáme vidět. Ten, kdo ho opravdu vidět chce, vždy najde cestu, aby pronikl temnými záhadami sebe sama a hmotného světa, a stane se právoplatným obyvatelem i toho druhého, duchovního světa.

Autor

3. MITTEL : CONIUNCTION .

Coniunction, Steffan Michelspacher, Cabala, 1616.

ČÁST PRVNÍ - ANTICKÝ SVĚT

KAPITOLA I.

MÝTUS STVOŘENÍ

Na počátku bylo Slovo, a to Slovo bylo u Boha, a to Slovo bylo Bůh. To bylo na počátku u Boha. Všecky věci skrze něho učiněny jsou, a bez něho nic není učiněno, což učiněno jest. V něm život byl a život byl světlo lidí. A to světlo v temnostech svítí, ale tmy ho neobsáhly.

Evangelium podle Jana (1:1-5)

Na počátku stvořil Bůh nebe a zemi. Země pak byla nesličná a pustá, a tma byla nad propastí, a Duch Boží vznášel se nad vodami. I řekl Bůh: Buď světlo! I bylo světlo. A viděl Bůh světlo, že bylo dobré, i oddělil Bůh světlo od tmy. A nazval Bůh světlo dnem, a tmu nazval nocí. I byl večer a bylo jitro, den první.

Genesis 1:1-5

»Z ničeho nevznikne nic,« pronáší ústy krále Leara velký a stále záhadný dramatik William Shakespeare. A přesto, jak nám říkají vědci, někdy před dvaceti miliardami let neexistovalo nic, ani čas. A z této temné propasti, nicoty či chaosu, povstal náš vesmír.

Popsat a objasnit původ našeho světa je předsevzetí poněkud ambiciózní. Vždyť se nejedná o nic menšího, než zviditelnění neviditelného, tedy toho, co má být člověku skryto. Jde o nahlížení do kuchyně nejvyššího Boha Stvořitele či matky Přírody. Jde o hledání bodu, kde vše počalo.

Znamé popisy stvoření, ať už se jedná o vědecké teorie, židovskou *Genesis*, babylonskou *Enuma eliš* nebo mayskou *Popol Vuh*, zobrazují kosmický scénář vcelku otevřeně a konkrétně. Avšak popis vysvětlující *jak*, přináší otázku *proč?* A zde je skutečné jádro problému. Sebedokonalejší popis stvoření nevysvětluje jeho příčinu a smysl. A to je tím nejskrytějším tajemstvím, které musí odhalit každý sám ruku v ruce s odhalením smyslu svého vlastního života.

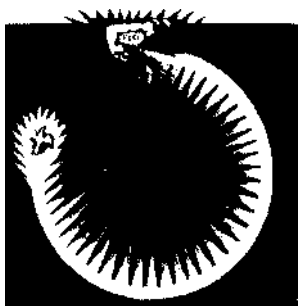
Přímý vstup do této tajuplné oblasti neexistuje. Dostat se tam můžeme pouze prolomením normálních pravidel. To je funkce mýtu, který je často považován za neskutečný a rozporuplný.

Již samotný výraz *mýtus stvoření* v sobě skrývá rozpor. Spojuje vědeckou kosmologii s imaginací. Normálně chápeme tyto dvě stránky odděleně: příroda versus kultura, přírodní zákony versus pravidla společnosti. Mýtus je právě tím mostem, který tyto dvě, na první pohled jen těžko slučitelné stránky spojuje.

Rozpor mezi přístupem vědeckým a magickým se může jevit jako rozpor mezi skutečným a zdánlivým, ale ve skutečnosti je spíše rozporem mezi dvěma rozdílnými mýty, z nichž ten čistě vědecký nás uzavírá do vězení matematických a geometrických modelů.

Dnešní věda však již přichází na to, že na počátku nebyla hmota, nýbrž tvar, tedy jakási platonská matematická symetrie. Z tohoto pohledu se jeví matematika spíše jako archetypální základna společná hmotě i duši, tedy to, co C. G. Jung nazýval *unus mundus*.

Lidská schopnost tvořit je odrazem či mikrokosmickou variantou moci stvoření. Víze o světě, kterou má každý z nás, není jen pasivní přijímání světa, ale i jeho aktivní přetváření. Jsme spolupodílníky stvoření. Atak mýtus stvoření, který přijmeme za vlastní, není jen příkloněním se k nějakému příběhu, ale vytvořením či potvrzením zásadního vztahu mezi námi a světem.

Duch svatý, symbolizovaný holubicí a vypuštěný tvůrčí silou fiat, vyčleňuje oblast jsoucna z temnot Neexistence. Robert Fludd: Utrisque cosmici... historici, asi 1617.

VELKÝ TŘESK

Biochemický scénář vzniku pozemského života — od zajištění atmosférické elektřiny v mořské polévce nukleové kyseliny k následnému vývoji samoreplikujících se molekulárních systémů — nám připomíná popisy středověkých alchymistů. Začíná před dvaceti miliardami let velkým třeskem, momentem, kdy se z nám nepředstavitelné absolutní nicoty uvolnila skrytá a ohromně koncentrovaná energie a během okamžiku se změnila ve hmotu. Její hustota byla opravdu veliká. Celý náš vesmír byl zhuštěn do velikosti náprstku o neuvěřitelné teplotě několika miliard stupňů Celsia. Vlivem exploze se hmota začala vzdalovat od počátečního bodu. Rozlévala se jako velmi horká polévka z hmoty a energie, z níž povstal náš svět a veškerý život v něm.

Stvoření světa. 1. den: světlo; 2. den: obloha a dělení vody; 3. den: země, moře a vegetace; 4. den: slunce, měsíc a hvězdy; 5. den: hmyz, ptáci a ryby; 6. den: ostatní živočichové a člověk.

BIBLICKÁ GENESIS

Bible, sestávající ze Starého a Nového zákona, je nejposvátnější knihou dominantního evropského náboženství — křesťanství. Tato kniha měla a stále má zásadní vliv na formování duchovního života Evropy.

Podle Starého zákona byl vesmír před stvořením velkou prázdnotou: primitivní oceán byl zahalen temnotou. Jediné slovo boží stačilo, aby bylo světlo, které Bůh zhodnotil jako dobré, a proto jej oddělil od tmy.

V první kapitole knihy *Genesis* nalézáme schematické uspořádání osmi stvořitelských činů (každý je uveden formulí *I řekl Bůh*) vměstnaných do šesti dnů. Hovoříme-li o šesti dnech stvoření, je nutné si uvědomit, že den zde neznamená 24 hodin. Neboť teprve čtvrtého dne řekl Bůh:

Buďtež světla na obloze nebeské, aby oddělovala den od noci a byla na znamení a rozměření časů, dnů a let. (Verš 14)

Tímto okamžikem teprve začíná časové rozlišení. Předtím čas neexistuje. Někteří badatelé však soudí, že se jedná o šest různých pohledů na stvořitelskou činnost, přičemž každá z nich se zabývá jedním aspektem Božího tvůrčího díla.

Reliéf z Ninive, asi 650 př. n. l.

SUMER A BABYLONIE

Náboženství starověké Mezopotámie je jedním z nejstarších známých náboženství. Jeho vývoj se rozprostírá od konce čtvrtého tisíciletí před naším letopočtem až do začátku našeho letopočtu. Toto náboženství je výsledkem setkání a splynutí dvou zcela odlišných kultur, kultury semitského národa nazývaného Akkadové a kultury Sumerů. Sumerové byli pravděpodobně národem vyspělejší. Od nich známe jména celé řady bohů a několik legend stvoření.

Jeden z bohů, Enki (též Ea), bůh hlubin a moudrosti, si vyvolil Sumer a pak se snažil založit sousední teritoria, včetně ráje Dilmunu. Napřed vytvořil bažiny a řeky a potom moře a déšť. Pak následovalo obilí, zeleň, motyka a cihlářská hlína. Hory se pokryly vegetací a salaše byly plné dobytka i ovcí.

V jiné legendě, odehrávající se v ráji Dilmunu, svedl Enki bitvu proti božstvu Nammu, prvotnímu moři. Po úspěšné bitvě stvořil Enki spolu s matkou bohyní Ninchursag a za pomoci bohyně země Ninmach křehkého člověka z hlíny.

Další mýtus vypráví o tom, jak se lidé rozmnožili do té míry, že svým hlukem stoupajícím k nebi rušili krále bohů ve spánku. Ten se je proto rozhodl odstranit. Nejprve na ně seslal epidemii a později hladomor. Když však byl v obou případech neúspěšný, rozhodl se na lidstvo seslat strašlivou potopu. Božský ochránce lidí Ea (sumerský Enki), bůh moudrosti, proto vybral jednoho z lidí, který byl zachráněn se svou rodinou a zástupci všech zvířat na velké lodi. Tento člověk se, stejně jako v pozdější biblické legendě Noe, stal nositelem dávných tajemství, jejichž znalost zachránila lidstvo před zánikem.

Podle svědectví básně *Enuma eliš* vzniklo lidstvo v souvislosti s vraždami bohů. Jeden z původních bohů Apsu byl zabit bohem Ea. Jeho pomstychtivou společnici Tiámat pak zavraždil syn boha Ea, babylonský bůh Marduk, k jehož počtě byla báseň napsána.

Marduk se ozbrojil sedmi větry, bouřkovým kočárem a hrozivým brněním. Ústa si natřel rudou pastou a na zápěstí si připjal bylinu chránící před otravou. Plamenná koruna zdobila jeho hlavu. Takto vybaven chytil Tiámat do sítě a poslal vítr do jejího břicha, čímž otevřel její tělo, jako se otevírá mušle. Šípem proklál její srdce a ze dvou polovin Tiámatina těla stvořil nebeskou oblohu a zemi. Pak ustanovil řád hvězd, Měsíce a Slunce a nakonec, aby osvobodil bohy od otrockých úkolů, stvořil lidstvo z hlíny smíšené s krví boha zvaného Kingu, odbojného boha, který vedl Tiámatino vojsko. Lidstvo se tak stalo dědicem buřičské krve. Před usmrcením Kingu vytrhl Marduk z jeho rukou desky osudu, které mu daly moc nad světem a ostatními bohy.

Jiná legenda připisuje stvoření nebes Anuovi a země Eaovi. Zde zase, když to bohové pokládali za potřebné kvůli pořádku, dali vzniknout chrámu, který byl zásobován z obětí. A člověk byl stvořen, aby sloužil bohům.

EGYPT

Starověký Egypt je jedním z hlavních zdrojů evropské duchovní tradice. Několik tisíciletí trvající vláda faraónů byla ukončena Řeky, kteří si Egypt podmanili. Za Alexandra Velikého, a později za římské nadvlády, byl Egypt současně obilnicí i duchovní inspirací.

Božským spojením boha země Geba s bohyní nebes Nut vznikl podle starého mýtu svět. Podle některých badatelů je tato prastará malba také symbolickým vyjádřením plodnosti. Geb & Nút, egyptský papyrus 21. dynastie.

Ani sám Saturn (Kronos), vládce Zlatého věku, neunikl osudu. Jupiter (Zeus) Jeho syn, který byl lstí své matky Rhei zachráněn před sežráním, svrhl otce z nebes na zem a stal se vládcem Olympských bohů. Francisco Goya: Saturn požírá své děti (1820/23), olej na plátně. Muzeum Prado, Madrid.

Podle některých egyptských mýtů nebylo na počátku nic, jen Nun, bezbřehý oceán, jehož vlny se vzdouvaly v nekonečných tmách. Posléze se z těchto hlubin vynořila prahmota, na jejímž vrcholku se objevilo vajíčko. Z něho vítězně vyskočil sluneční bůh Ré, někdy nazývaný Amon, a ozářil svět. Pak vznikli další bohové.

Bůh měsíce Chons se ujímá vlády na obloze pokaždé, když Ré opouští viditelný svět a odebírá se do Amanti, podzemního světa. Zde svádí boj se svým úhlavním nepřítelem, obrovským hadem Apopem. Každé ráno musí zvítězit, jinak by zavládl velký chaos a znamenalo by to smrt celého vesmíru. Podle této verze vzniklo lidstvo ze slz boha Ré.

V jiné legendě, pocházející z Memfisu a Théb, bůh Ptah naplánoval stvoření a realizoval je svým slovem.

Další z mnoha zmínek popisuje stvoření bohů na starodávné hoře nad vodami Chaosu. Prvním z nich je Atum, který vznikl sám od sebe, stvořil další bohy a dal vesmíru řád. Z jeho dechu povstal Šov, atmosféra, a z jeho slin vzešla Tefnut, vlhkost vzduchu.

Stvoření světa je dilem boha vzduchu Šov, který od sebe oddělil své dvě děti, boha země Geb a jeho sestru Nút, bohyni nebe. Šov pozdvihl opatrně svýma rukama Nút, která je často zobrazována s protáhlým tělem tvořícím klenbu nad zemí, jíž se dotýká pouze konečky svých prstů na rukou a nohou.

Bohyně Nút počala děti, jejichž zrození bránil bůh Ré, neboť nechtěl další generace bohů. Nút nesměla porodit ani v jednom z 360 dnů, kterým Ré vládl. Nút však vyhrála v kostkách na ibisohlavém bohu Thovtovi pět dalších dní, nad kterými Ré neměl moc. V těchto dnech porodila své děti, jimiž byli Isis, Osiris, Seth a Nefthys.

ŘECKO

Asi počátkem 7. století před naším letopočtem sepsal své eposy Hésiodos. U něj začíná snaha o soustavný a přehledný výklad jednotlivých mýtů. Hésiodova *Theogonie* čili *O zrození bohů* je prvním známým dilem tohoto druhu.

Hésiodos píše, že na počátku existoval Chaos či Prázdnota. Pak vznikla země, Gaia, která byla oplodněna nebem, a stala se matkou všeho. Spolu s ní vznikl i Eros. Chaos měl dvě děti: Ereba, boha věčné tmy, a Noc. Jednotlivé verze

mýtů Hésiodos harmonizuje i tím, že předpokládá tři vzájemně nepřátelské generace bohů:

1. Uranos a Gé čili Nebe a země.
2. Kronos, Čas požírající své vlastní děti, a Rhea, jejíž jméno souvisí s prouděním vody. Tato generace bohů bývá označována jako dávná a temná, ale současně je Kronos považován za vládce zlatého věku.
3. Zeus a Héra; jimi začíná vláda jasných bohů.

Další Hésiodův epos *Hémerai (Práce a dni)* rozděluje existenci světa do věků. Jde o věk zlatý, stříbrný, měděný a železný. Na rozdíl od dnešního optimistického náhledu jde o kvalitativně sestupnou tendenci. Pouze mezi měděný a železný věk je vsunut věk hrdinů (héroů), který se vymyká postupnému úpadku. Jinak platí, že na světě je čím dál hůř. Hésiodos se snaží ukázat, že sepětí s přírodou v rolnické práci a věrné rodinné svazky jsou více než všechna hrdinství a důstojenství.

Bůh tvoří a Satan padá z nebes. Kresba z alchymického rukopisu.

ALCHYMIE STVOŘENÍ

V jedné z dalších kapitol si povíme o kontinentu, který údajně existoval mezi Evropou a Amerikou a který známe pod jménem Atlantida. Víru v pradávnu civilizaci na vysoké úrovni, jejíž tajemství jsou zachovávána v řetězci zasvěcenců, můžeme chápat i jako přirozenou touhu po návratu do ztraceného ráje. Atlantida se stala symbolem čehosi úžasného, co snad nebylo zcela ztraceno. Je to přístav, do kterého se můžeme vrátit; stačí jen nalézt cestu. Příběh o Atlantidě můžeme chápat i jako vyjádření víry, že kdysi existoval Zlatý věk lidstva a že existuje pradávna moudrost, s jejíž pomocí lze nalézt cestu zpět do Zlatého věku.

Řeční básníci, jako již zmíněný Hésiodos, hovoří o prosperující zlaté rase, která existovala před zrodem naší civilizace. Nestárnoucí zlatí lidé žili bez starostí, nemocí, vlády a zákonů. Židovsko-křesťanská tradice obdobně popisuje Rajskou zahradu. Dante, velký zasvěcenec a jeden z největších básníků, naznačuje, že pohanské představy o Zlatém věku, jak o něm hovoří Řekové, mají kořeny v opojné nostalgii ztraceného ráje. V *Božské komedii* hovoří ústy své dámy Beatrice o pěvcích zlatého věku, kteří na hoře Parnas snili o tomto vznešeném kraji.

Legends označují Adama za prvního alchymického zasvěcence. V tomto pojetí je alchymie zasvěcením do pradávné moudrosti, která existovala před stvořením našeho světa. Alchymisté se tak snažili prostřednictvím dešifrování starých rukopisů a vlastních pokusů znovuobjevit zapomenutá tajemství Zlatého věku. Athanasius Kircher, Arca Noe, 1673.

Vyhnáním z ráje jsme ovšem neztratili pouze nevinnost a instinktivní dobrotu. Teologové jako sv. Tomáš Akvinský, jehož práci Dante dobře znal, považovali naše prarodiče před prvním hříchem a vyhnáním z ráje nejen za lepší a šťastnější, ale i za moudřejší. Rajský intelekt však neměl čas rozvinout se v plné síle. Tím, že Adam a Eva ztratili nesmrtelnost a jejich život byl omezen, nemohli naplnit svůj hlavní úkol zcela: vzdělávat své potomky a předat jim pradávnou moudrost.

Po vyhnání z ráje se však lidé nevzdali a snažili se vybojovat si nazpátek tuto ztracenou moudrost. A tak, viděno očima této tradice, umění a vědy nejsou výsledkem vývoje, nýbrž pouze odhalují pradávnou skrytou moudrost, která byla v ráji vyučována anděly.

Tento názor se objevuje v hermetické a alchymické tradici, která tvrdí, že Adam měl před svým pádem výjimečnou znalost tajemství přírody, a to včetně tajemství výroby kamene mudrců. Tato znalost mu umožnila prodloužit si život a dožít se věku 930 let. Můžeme ho tak považovat za prvního z dlouhé řady alchymických zasvěcenců.

Pokud věříme alchymickým tradicím, pak má alchymie svůj původ v samotném stvoření světa. Pro stoupence švýcarského lékaře a alchymisty Paracelsa ze šestnáctého století bylo stvoření událostí, ve které velký mistr a stvořitel oddělil světlo od tmy a posléze suchou zemi od vod v božském činu alchymické separace. Podle alchymisty sedmáctého století jménem Sendivogius byla země velkou destilační nádobou zformovanou Stvořitelem. Slavný alchymický spis *Turba philosophorum* také hovoří o Stvořiteli, který provádí alchymické operace — míchání a koagulace (tuhnutí).

Z tohoto pohledu se princip alchymie jeví jako nahlížení do minulosti (či do nejhlubšího nitra člověka), tedy jako odhalování tajemství, které naši dávní předkové znali. Alchymisté věřili v prehistorický původ svého umění. Původní učitelé alchymie byli ovšem mnohými považováni nikoli za dobré anděly, ale démony (padlé anděly), kteří zkorumpovali hříšné lidstvo před potopou. A sama alchymie byla často považována za »nemístně zvědavou« či »kacířskou« touhu po poznání.

Raní křesťanští myslitelé Klement Alexandrijský (asi 150-213) a Tertullianus (asi 155-220), kteří byli aktivní v době vzniku prvních hermetických spisů, byli toho názoru, že padlí andělé instruovali lidstvo v disciplínách jako je práce s kovem, interpretace hvězd a magie. V jiném

raném alchymickém textu říká egyptská bohyně Isis svému synu Hórovi, že alchymické postupy ji naučil anděl Amnæl po určitých sexuálních předehrách.

Protichůdné názory na alchymii přetrvávají dodnes. Z jednoho pohledu jde o posvátné umění, které má svou paralelu v Božím stvoření a nejhlubších mystériích víry. Podle druhého názoru pak jde o umění podezřelé, které se neoprávněně snaží imitovat božské činy příslušející pouze samotnému Bohu.

PŮVOD EVROPY

Abychom si přiblížili charakter našeho kontinentu a lépe pochopili jeho historii a osud, můžeme si představit Evropu jako živou bytost. K vysvětlení této »bytosti Evropy« však nestačí kosmické modely stvoření. Charakter Evropy jako by vyžadoval zmenšení či méně grandiózní pohled. Tuto skromnost však není nutné chápat jako něco méněcenného. Naopak, sílu Evropy často nacházíme v její pluralitě, mnohosti menších celků spojovaných duchovními naukami, které jsou často intimnějšího, osobnějšího charakteru a které hovoří přímo k jedinci. Příkladem zde může být třeba gnostické křesťanství, o kterém bude řeč později.

Předevropské, orientální civilizace jako Egypt, Mezopotámie, Persie nebo Indie spojují svůj vznik s mýty stvoření a panovník je často ztotožňován se samotným Bohem. Mýtus o Evropě má oproti tomu výrazně menší, člověčí rozměr. A s výjimkou patologických jevů typu Caliguly se evropská vladaři nenechali uctívat jako živoucí Bohové. Nakonec i římscí císařové byli obyčejně zbožňováni až po smrti. Evropské státy se jeví spíše jako vlastní redukovaný autonomní systém. Také evropská města jsou zpravidla menší než města civilizací inspirovaných kosmickým mýtem. Vzpomeňme si jen na popisy orientálních měst Marka Pola nebo na šok Hernána Cortéze a jeho druhů, když se poprvé dostali do aztéckého hlavního města Tenochtitlánu v Mexiku, jež bylo několikanásobně větší než tehdejší evropské metropole.

K nejlepšímu pochopení bytosti Evropy si připomeňme řecký mýtus o únosu Evropy, který nacházíme v Ovidiových *Proměnách*. Starší verzi mýtu nacházíme také u řeckého bukolika Moscha, kde je únos Evropy příznačně

William Blake (1757-1827): Afrika, Evropa a Asie, rytina.

Portrét Williama Blakea (kresba tužkou) byl načrtnut krátce před umělcovou smrtí jeho vlastní ženou Catherine. Blake byl bezesporu jednou z nejvýraznějších osobností Anglie přelomu 18. a 19. století. Kariéru započal jako rytec, později se věnoval především ilustrování vlastních básní. Je považován za jednoho z velkých vizionářů a rosekruciánských zasvětců.

»Únos Európy« byl po staletí vděčným námětem řeckých umělců. Basreliéf, metopa, pochází z chrámu ze Selinu. Byl vytesán v 6. století př. n. l. a ze stejné doby je datována i kresba na amfore.

ohlášen snem jako skoro každá významnější událost v dějinách lidstva. Význam tohoto mýtu pro pochopení povahy našeho kontinentu je však menší než v případě Ovidia, i když se smyslovou názorností sporu dvou pevnin o Evropu předvádí něco, co je pro duchovní strukturu Evropy charakteristické: redukci Evropy na její zeměpisnou lokalizaci.

Evropa byla dcerou krále Ageróna, vládce města Tyru, které se objevuje i v Bibli. Mimo jiné i v souvislosti s bájným zakladatelem svobodného zednářství Hiramem Abifem. Sám velký Jupiter (Zeus), vládce bohů, se do dcery tyrského vladaře zamiloval a jednoho dne zaujat její krásou připlaval v podobě bílého býka na břeh, kde si právě Evropa krátila dlouhou chvíli v doprovodu mladých panen. Přitažlivost byla okamžitá a vzájemná, přestože později byla celá aféra klasifikována jako únos. Zeus odnesl svou milenkou z Asie na Krétu. Zde se změnil v muže a oplodnil ji. Její potomci se stali Evropany a ona patronkou kontinentu, který získal její jméno.

Zajímavým rozměrem mýtu je osud Kadma, bratra Evropy. Král Agerón poručí svému synovi pod hrozbou zapuzení do exilu, aby ji našel. Takto prokletému Kadmovi nezbývá, než po mnoha letech marného hledání akceptovat osud exulanta, který se již domů nevrátí. Kadmos se tak jako vyvrženec stává sám sebou. Přestává plnit roli prodlouženého nástroje otcovské vůle. A nachází pochopení u Apollona v delfské věštírně, kam se obrátí se žádostí o radu, kde bydlet. Díky tomu získá náhled na vlastní situaci a další život. S pomocí bohů pak zakládá na určeném místě malé město — boiótské Théby.

Tento čin ovšem aktivizuje i ničivé síly ve formě Martova draka, který sežere všechny Kadmovy druhy. Draka musí Kadmos přemoci sám. Ze setby dračích zubů pak vznikají bojovníci, kteří sami sebe redukuje na pětiici, která pomůže Théby založit.

Kadmos je posléze svědkem četných tragédií, ale na druhé straně i narození samotného Bakcha. Pod tlakem nepřízně osudu dobrovolně se svou manželkou Harmonií opouští Théby. Opět se stává vyvržencem, ale tentokrát z vlastní vůle. Podobně jako sám Apollon je vinen smrtí draka, i když šlo o nutnost a sebeobranu. Jeho vina, porušení kosmického řádu, vyžaduje odplatu, obět sebe sama. Kadmos to dělá dobrovolně a sám prosí, aby jej bohové proměnili v hada, jehož zabil. Při marném hledání Evropy a v souboji s kosmickými silami dochází k přijetí vlastní vy-

vrženosti. Prochází tím, co švýcarský psycholog C. G. Jung nazývá *individuací*, a stává se sám sebou.

Tento mýtus se také stal jedinečným zdrojem inspirace pro umělce. Na mnoha významových úrovních se zde prolínají témata sexu a erotiky, násilí a něhy, moře a země, krásy a zvířete, gesta zděšení a přízně. Podobně jako u Venuše a Marse či Betsabé a Davida. Zároveň však pod povrchem nacházíme příběh zasvěcení, a to dokonce

Titulní strana díla *Theatrum Orbis Terrarum* (Představení oblastí světa) vydaného v roce 1572 v Antverpách. Autor díla, Abraham Ortelius, v něm označuje Evropu za »nadřazenou ostatním částem světa«.

Albrecht Dürer: *Únos Evropy* (1495), kresba. Vídeň, Albertina.

i s odkazy na božské zasněvitele Apollona a Bakcha (Dionýsa). Jupiter, vládce bohů, se také prostřednictvím mýtu stal astrologickým znamením Evropy.

Pojem Evropa, tak jak ho chápeme dnes, nabyl svůj význam až okolo roku 1500. Když v roce 1623 použil Francis Bacon výraz »My, Evropané«, předpokládal, že jeho čtenáři věděli, co to jsou Evropané a co mají společného. Výraz Evropané by o pouhých sto padesát let dříve nemohl být použit tak sebejistě. Přestože učenci středověku věděli, že žijí na kontinentě nazývaném antickými geografy Evropa, nemělo toto slovo prakticky jiný význam než zeměpisný. Teprve v průběhu šestnáctého století nabývá významu, který měl předtím výraz *křesťanský svět*. Tento posun je velmi zřetelný v řeči francouzského učenice a politického filozofa Louise Le Roye z roku 1559, ve které se snažil apelovat na křesťanské vládce, aby ukončili vzájemná nepřátelství a obrátili svou pozornost ke společnému nepříteli — Turkům. Ve své řeči vyzývá vladaře: »Pokud nevyslyšíte mne, poslouchajte hlas naší společné matky Evropy.« Proslov pak končí slovy: »Stačí jen naslouchat posvátnému hlasu Evropy.«

V roce 1561 francouzský intelektuál Guillaume Postel prohlásil, že je nemravné oslavovat vztah mezi zvířetem a ženou, a navrhl přejmenovat náš kontinent na Japétie. Netřeba zdůrazňovat, že se návrh neujal.

Na titulní straně Orteliova atlasu z roku 1572 nacházíme postavu Evropy sedící na trůně pod zahradní besídkou. V ruce drží žezlo světové nadvlády. Druhou vztahuje na glóbus s křesťanským křížem. Níže jsou umístěny v podřízené pozici další tři ženské postavy: bohatě oblečená Asie, polonahá Afrika a nahá Amerika držící lidskou hlavu jako svědka svého kanibalismu. Tím je zdůrazněna pozice Evropy jako vůdkyně a královny celého světa, reprezentantky kontinentu, který vyniká nade všechny ostatní plodností a dostatkem všeho, co příroda nabízí.

Evropa byla živou bytostí ve shodě s hermetickými naukami, které popisovaly analogii mezi lidskou bytostí, světadily, planetami a nakonec i celým vesmírem.

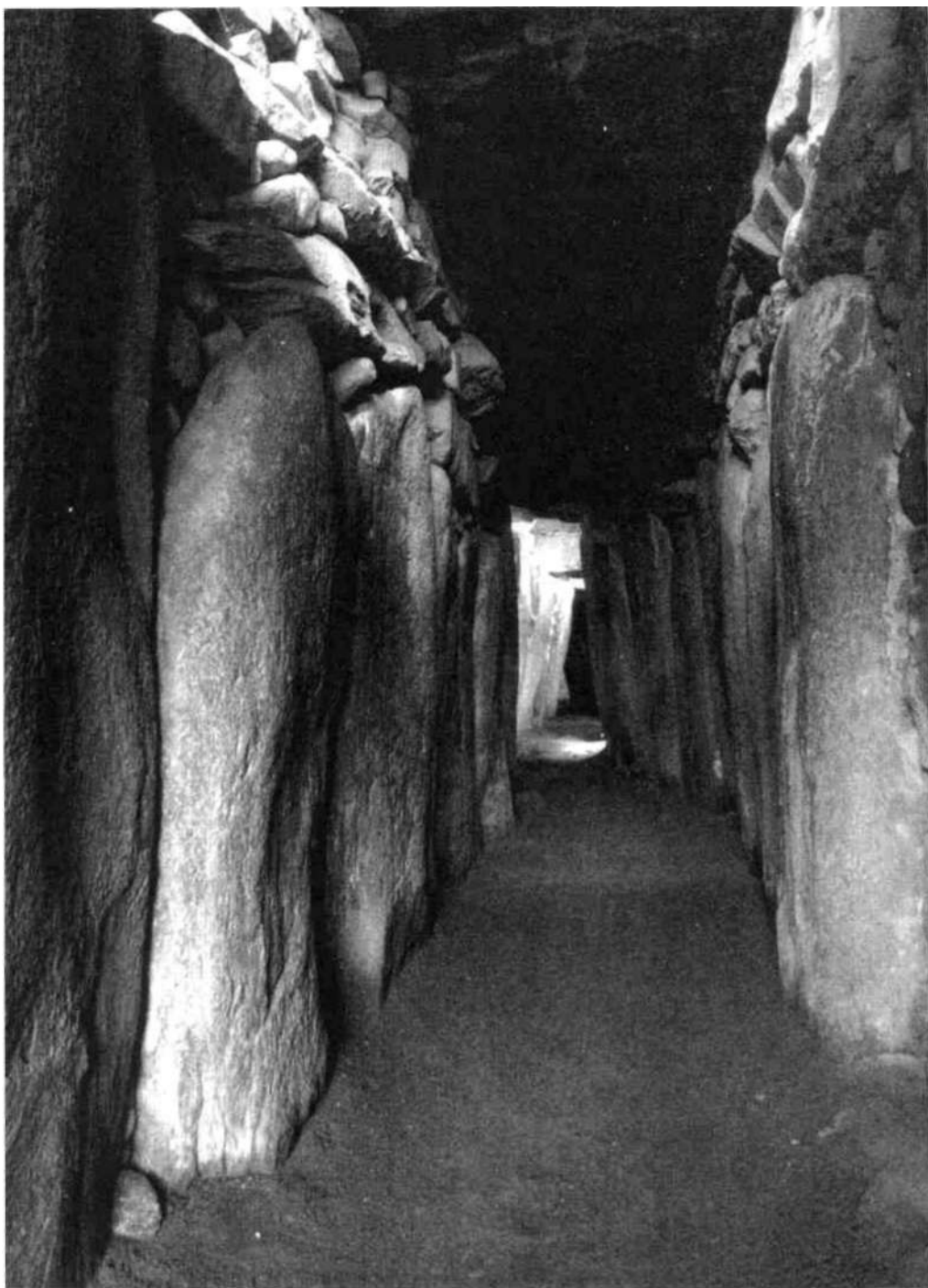
Když na sklonku šestnáctého století kosmograf Johann Rauw popisoval náš kontinent, byla to žena, jejíž hlavu tvořil Iberský poloostrov, Francie a Německo její hrud, Itálie a Dánsko paže a ostatní země doplnily zbytek postavy.

Dnešní věda se postupně přibližuje hermetickému chápání světa. Podle britského vědce Jamese Lovelocka je Země živou planetou — biosféra a atmosféra tvoří harmo-

nický celek, jehož křehká rovnováha se stále upravuje. Podle této hypotézy nazvané Gaia má naše planeta regulační mechanismy, které jsou příznivé pro rozvoj života a jsou analogické s harmonizujícími pochody v organismu. Ale jako každý živý tvor i Gaia se může harmonicky rozvíjet či onemocnět. Člověk jako ten, kdo dotváří Stvoření, může tuto harmonii udržovat, či narušit. A tak se ve dvacátém století pomalu dopracováváme k pochopení naší spoluzodpovědnosti za Stvoření.

Evropa - alegorická bytost, jejímž středem je České království. Z knihy Sebastianiana Münsteri Cosmographia, Basilej, 1588.

Chodba vedoucí do nitra megalitického pahorku v Irském Newgrange je dlouhá kolem dvaceti metrů a pochází z doby asi před pěti tisíci lety.

KAPITOLA II.

PREHISTORICKÉ CIVILIZACE

Což bylo, jest to, což býti má; a což se nyní děje, jest to, což se dítí bude;
aniž jest co nového pod sluncem.

Kniha Kazatel

Prehistorický předchůdce člověka Australopithecus.

Nikdo neví, kdy a kde vlastně začíná historie lidstva. Vědci odhadují stáří naší planety na nějakých 5 až 6 miliard let. Tedy asi 15 miliard let po velkém třesku.

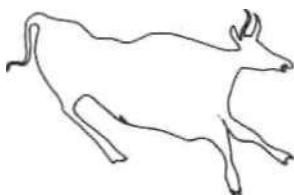
Naši nejvzdálenější předkové prý pocházejí z doby vzdálené asi 2 až 4 miliardy let. Proces vývoje člověka, jenž však není dosud zcela uspokojivě vysvětlen, začal podle dnešní vědy takzvanou jižní opicí neboli primátem, který měl stejné fyziologické charakteristiky jako my a který je nazýván Australopithecus. Jeho místem původu je nejspíše Afrika a Střední východ. Přestože se pohyboval na zadních a používal nástroje, není všemi vědci přijímán za lidského tvora. Této pocty se dostalo až takzvanému Homo erectus, neboli člověku vzpřímenému, který pravděpodobně pochází z Afriky, odkud posléze migroval do Asie a Evropy.

Poslední doba ledová, kterou vědci nazývají Würm podle alpské řeky, začala před 100 000 lety a skončila před 10 000 lety. Zaznamenala dvě velké události. Objevily se dva typy »moudrého« člověka: člověka neandrtálského a člověka moderního typu, který je našim předkem, zatímco neandrtálec tiše zmizel ze světového jeviště asi před 30 000 až 35 000 lety.

KULT MRTVÝCH

Během poslední doby ledové nacházíme zajímavý úkaz povyšující naše prapředky do vyšší duchovní úrovně. V té době totiž existuje takzvaný *kult mrtvých*. Tento kult je konkrétním dokladem toho, že již naši nejstarší předkové hledali spojení s nadpozemským světem.

První pohřebiště pocházejí z doby před 90 000 lety a dokazují mimo jiné i zájem člověka o jeho bližní. Při pohřbívání byly k tělu zemřelého nebo přímo na ně pokládány různé části věcí nebo zvířat. Silná koncentrace pylu okolo některých koster neandrtálců ukazuje na možnost, že kolem těla byly rozprostřeny květiny. Analýza pylu nalezeného v jednom z pohřebišť pohoří Zagros v Iráku prozradila přítomnost pomněnek, řepíků, přesliček, slezových růží, bylinek sv. Jakuba a modřence. Tyto druhy rostlin ještě stále v Iráku existují a některé z nich jsou používány k léčebným účelům.

Býk, jeskynní malba z doby ledové. Lascaux, Francie.

Zdá se, že duchovní život našich vzdálených předků není zas tak vzdálený současnému chápání, zvláště pokud

jde o lásku k bližnímu. Hroby dětí, starců a nemocných dokazují, že pravěcí lidé byli schopni překonat sobecký pud sebezáchovy jedince. Z pohřebních zvyků, které se postupně stávaly komplexnější, je zřejmé, že věřili v existenci vztahů mezi živými a mrtvými. Obřady, po nichž dnes nacházíme stopy, doprovázela snaha chápat život po smrti, která měla přímý význam pro každodenní život.

Otázka smrti pronásleduje člověka očividně od doby, kdy nabyl vědomého já. Dnes k tomuto tématu přistupujeme většinou se strachem, pokud se mu přímo nevyhýbáme. Naši předkové chápali smrt jako bránu do jiného světa a její tajemství jako nejvyšší mystérium života.

POSVÁTNÁ JESKYŇ

Kultura, která následovala po neandrtálcích, se nazývá kromaňonská podle francouzského naleziště Cro-Magnon. Tito pralidé jsou již z hlediska tématu naší knihy velice zajímaví. Ke konci paleolitu neboli starší doby kamenné začínají totiž vytvářet první známé umění v historii člověka.

Velké množství jeskyň, které Kromaňonci obývali před 16 000 lety, je zdobeno nástěnnými malbami. Na nich jsou zachycena zvířata, některá pronásledována při lovu, jiná tiše se pasoucí. Zdá se, že tyto scény nejsou určeny pro estetický požitek. I jejich umístění ve vzdálených a temných jeskyních napovídá, že byly určeny jen pro určité jedince a jejich funkce byla spojena nejspíše s magickými rituály.

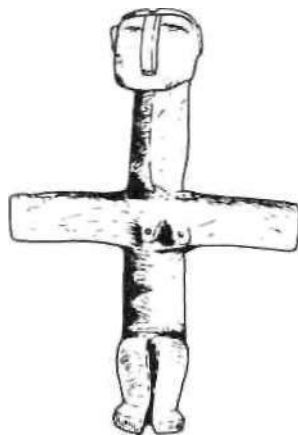
Symbolika jeskyně se nám v tajné historii Evropy bude opakovaně vracet. Symbol jeskyně splývá se symbolikou ženského lůna a stává se tak svatyní. Objevuje se i v dalších podobách, jako třeba mušle, a je také symbolem našeho vesmíru.

Jeskynní malby jsou prvními záznamy, které člověk zanechal budoucím pokolením a které svědčí o schopnosti symbolického myšlení. Komunikace prostřednictvím symbolů, často výstižně zvaná řeč bohů, je způsobem, jak nahlížet do nadpozemského, nehmotného, neviditelného světa, kde se ztrácí protiklady.

V historii lidstva byl skutečný obsah a význam symbolů znám pouze vyvoleným. Zasvěcenci, většinou kněží, ochraňovali tato tajemství před ostatními. Dost možná, že

Willendorfská Venuše pochází z doby asi před 20 000 lety. Naturhistorisches Museum Vídeň, Rakousko.

Kamenná křížová soška. Lemba-Lakkous, Kypr, 2500 př. n. l.

Slavná španělská jeskyně Altamira, ležící nedaleko kantabrijského střediska Santillana del Mar, byla objevena v roce 1879 a ve světě archeologů vzbudila její existence skutečné pozdvižení. Její objevitel, Marcellino Sanz de Sautuola, byl dokonce zpočátku obviňován z »nízkého podvrhu«. Primitivní lidé starší doby kamenné, mínili vědci, by nikdy nemohli stvořit takové množství zobrazení a v takové kvalitě.

Většina figur v jeskyni dlouhé více než 280 metrů je stínována. Nápadné je i provedení detailů, které dokládají mimořádnou technickou a výtvarnou úroveň tehdejších umělců. Jeskyně, známá v současné podobě, byla dříve pouze jakousi vstupní branou do mnohem rozsáhlejšího komplexu, později zničeného zemětřesením. Nejstarší vrstvy tohoto komplexu řadí archeologové do 13. tisíciletí před Kristem.

právě v umění kromaňonských jeskyň nacházíme počátky tajných společností, jejichž znalost byla často vyjadřována v posvátné architektuře pozdějších věků.

Kromě zvířat jsou v jeskyních zpodobňováni i sami lidé. Zajímavé je, že takřka ve všech případech jde o ženy, jejichž sexuální charakteristika je přehnaně zvětšena. Z toho vyplývá, že role ženy jako zdroje života hrála důležitou úlohu nejen pro udržení rodu, ale i z hlediska kulturního či duchovního. Ženské postavy jsou stylizovány nebo jsou zobrazeny jen částečně, muži bývají znázorňováni v podobě zvířat, »fantomů« či kouzelníků. Tato vyobrazení představují nevyřešenou hádanku, ve které je zakódována naše neznámá minulost. Historik náboženství E. O. James píše:

Ve velkých jeskynních svatyních, jakými jsou Les Trois Frères, Niaux, Font de Gaume či Lascaux, musely obřady obsahovat organizovaný pokus komunity ovládnout přírodní síly a procesy nadpřirozenými prostředky a usměrnit je k dosažení obecného blaha. Sakrální tradice, ať již ve spojitosti se zajištěním potravy, tajemstvím zrození, rozmnožování se a smrti, vždy vznikala a existovala, jak se zdá, v odezvě na vůli žít teď i po smrti.

V paleolitických hrobech je patrné spojení ženskosti s životodárnou silou. Například ve skalním obydlí ve francouzském Les Eyzies byly na tělech a kolem nich pečlivě upraveny ulity vzácných mořských živočichů kauri. Tyto ulity — ve tvaru, který novozákonní Jakub diskrétně nazývá branou, již dítě vstupuje do světa — byly pravděpodobně spojeny s určitou formou prapůvodního uctívání ženského božstva.

Úděl ženy, tak dominantně zobrazované v jeskyních, je v historii Evropy zajímavým ukazatelem. Zdá se, že zde platí určitá úměra mezi skutečnou duchovností daného společenství a rolí ženy v ní. V duchovních společenstvích, jako třeba u francouzských katarů, měly ženy zcela rovnoprávné postavení a mohly zastávat i ty nejvyšší duchovní funkce. Něco, co bylo a je kupříkladu v judaistických, křesťanských a islámských církvích prakticky nemožné.

Kromaňonská kultura zanikla někdy před pouhými 12 000 lety. Vědci se domnívají, že důvodem jejího zániku byly nejspíše změny podnebí. Následná mladší doba kamenná byla svědkem dalekosáhlých změn. Byly to především nové metody v zemědělství a s nimi související změny životního stylu, které přinesly nejrevolučnější vývoj v dávné historii lidstva.

Po dlouhá tisíciletí žil člověk jako lovec. V neolitu vzniká nový životní způsob, který se rozšířil jen s několika výjimkami (Eskymáci, australští domorodci) po celém světě. Během necelých 10 000 let se zrodila nová města, bylo vynalezeno písmo, zdokonaleny nástroje, objevily se první stroje, vzdálená předzvěst průmyslové revoluce. Byl zde položen základ vývoje naší civilizace.

Tak je to alespoň viděno očima oficiální vědy. Ale byl náš vývoj opravdu takto postupný a vzestupný? Pohybujeme se od primitivnějšího k dokonalejšímu, nebo se v naší minulosti skrývá mnohá moudrost, kterou teprve znovu odhalujeme?

MAGICKÉ KAMENY

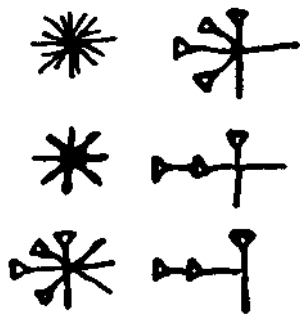
Prehistorie lidstva je podle definice období, z něhož neexistují žádné písemné památky. Pravěk tedy známe pouze jako výsledek rekonstrukce hmotných pramenů. Abychom byli o něco konkrétnější, jde o období zhruba do roku 3000 př. n. l. Z té doby se nám dochovaly první písemnosti. Všeobecně se soudí, že k vynálezu písma došlo u Sumerů asi o tři století dříve.

Písmo prý vzniklo při komplikovaných jednáních mezi sumerským městem Uruk a perským Aratt o dani ve zlatě a stříbře. Sumerská legenda říká, že písmo vynalezl vládce Uruku král Enmekar, aby pomohl unavenému poslovi rozpomenout se na složité vzkazy.

Vraťme se ale do doby před 5 000 lety, do neolitu (z řeckého neos: nový a lithos: kámen), tedy mladší doby kamenné, která je v Evropě datována od roku 6000 př. n. l. V té době byla příroda téměř stejná jako dnes. Člověk se naučil opracovávat kámen a postupně si začal vytvářet svět k obrazu svému.

V západní Evropě, od jihu Španělska až po Skandinávii, od Britských ostrovů až na jih k Itálii, byly v té době budovány stavby z ohromných kamenů, megalitů. Termín *megalit* byl k označení těchto staveb přijat, ať už jsou z velkých kamenných dlaždic, nebo kamenů pokládaných nasucho.

Většinou se spokojíme s vysvětlením jejich funkce jako astrologické observatoře. Jejich spojitost s hvězdnou oblohou je zřejmá, ale zdá se, že jde spíše o přirozenou součást celkové funkce, než o výlučné zaměření.

Takto se po staletí vyvíjelo zapisání pojmu »hvězda«. Od sumerského obrázkového písma (vlevo nahoře) v podobě rytých obrázků, které byly věrné své skutečné přírodní předloze, se postupně proměnilo v asyrské klínové písmo (vpravo dole), které vznikalo vlačováním trojhranného kolíku do hlíny.

Nejstarší písemné zápisy na světě byly nalezeny v sumerském městě Uruku. Hliněné tabulky pocházejí asi z roku 3300 před naším letopočtem.

Kamenné aleje v Carnacu tvoří jedenáct řad menhirů.

Z chování archaického člověka vyplývá, že ani předměty vnějšího světa, ani lidské úkony samy o sobě nemají žádnou autonomní hodnotu. Předměty nebo úkony nabývají hodnoty, a tím se stávají reálnými, teprve tehdy, jestliže se podílejí na vyšší skutečnosti duchovního světa.

Propojení s vyšší skutečností je usnadněno existencí posvátných míst. Zde může člověk přímo nahlížet do vyššího světa a napojovat se na energie, které z něj vyvěrají. Tyto energie jsou blahodárné a léčivé. Existují ale i místa s opačným účinkem. Místa zasvěcená temnotám a chaosu.

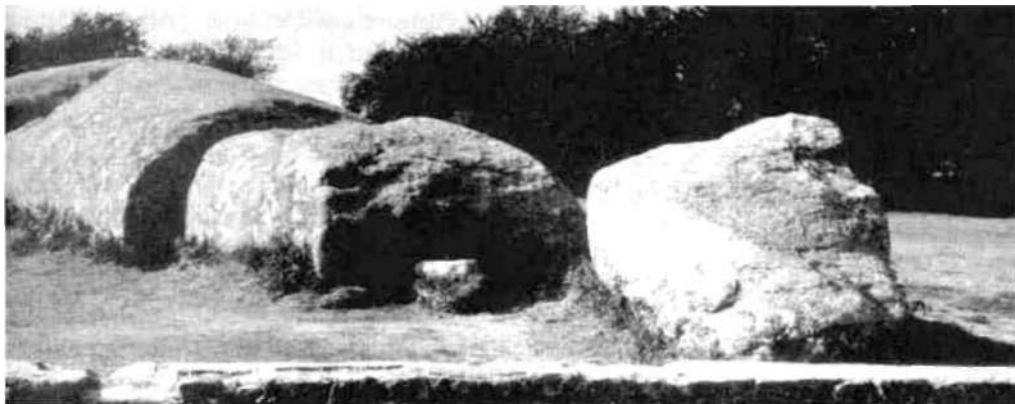
Jak ale vznikají posvátná místa a co je činí posvátnými? Božská přítomnost a působení jejich vlivů či energií je odpovědí na obě otázky. Posvátná místa jsou styčným bodem světů viditelných a neviditelných, lidských a nadpozemských. Původně byla taková místa výlučně v přírodě: hory vzestupující k nebesům, sopky sestupující do podzemí, jeskyně jako vstupní brány do jiného světa, životodárná moře a jezera umožňující plavbu, řeky a prameny dávající vláhu, tiché pouště a dlouhověkové stromy. Posléze na takových místech vznikaly stavby, které jejich působení umocňovaly. Mohlo to být i obráceně. Určitý rituál či zasvěcení místa božstvu mohlo učinit takové místo výjimečným. Chrám postavený podle určitých pravidel, jeskyně vyzdobená určitými symboly mohly sloužit stejnému účelu. Jinými slovy — jeskyně nebo stavba se stane posvátnou, jeli nějak spojena s Bohem. Tuto vlastnost má dánu od Boha nebo ji získá prostřednictvím rituálu, který je Bohem přijat.

Kámen, pro moderního člověka jedna z nejobyčejnějších věcí, může být díky své symbolické formě nebo díky svému původu nadán magickou nebo náboženskou silou. Kámen může být posvátný, neboť v něm sídlí duše předků, nebo proto, že se stal jevištěm něčeho božského či byl posvěcen nějakou obětí nebo přísahou.

Zvláštní síla kamenů provází lidstvo od jeho počátků. Připomeňme si jen základní kameny významných staveb či alchymický kámen mudrců. V nejstarší historii Evropy jsou to pak především megality, doslovně *velké kameny*.

K megalitům řadíme i menhiry, kameny vztyčené osamoceně či ve skupinách, vysoké 1–12 metrů. Význam bretonského slova *menhir* je dlouhý kámen. Skutečný význam menhirů není dodnes zcela jasný. Kromlechy (menhiry sestavené do kruhů) a menhiry v řadách jsou připomínkou dávné znalosti našich předků, která nám dnes často uniká.

Dolmeny, pohřební památníky z velkých kamenných bloků s krycí deskou, nám napovídají cosi o kontaktu

s neviditelnou říší. Střed stavby tvoří pohřební místnost, jež bývá většinou kruhová, a přístupová chodba. Dolmeny jsou zapuštěny do kupy kamenného štěrku nebo hlíny.

Když byl roku 1699 odkryt dolmen v irském Newgrange, prostor pod ním byl považován za jeskyni. Jde však o důmyslnou stavbu, nejstarší svého druhu na světě; byla vybudována již před 5 000 lety. Stavba má průměr asi 80 metrů a chodba vedoucí do jejího nitra je okolo 20 metrů dlouhá. Co činí Newgrange a dvě přilehlé lokality Knowth a Dowth výjimečnými, kromě faktu, že se nejspíše jedná o nejstarší stavby světa vůbec, je skutečnost, že to jsou sluneční observatoře prozrazující astronomickou znalost a přesnost, které jsme donedávna považovali za mladší, a to o několik tisíc let. Kupříkladu světlo vycházejícího slunce v době zimního slunovratu dopadá přesně na jeden jediný ozdobný kámen na samém konci hrobky. Vchod byl původně zakryt kamenem. Avšak pečlivě zkonstruovaná škvíra v příkrovu umožňuje, aby sluneční světlo proniklo dovnitř.

Význam slunce v Newgrange podporuje teorii, která je odvozována z rané irské literatury. Podle legend byli původní irští bohové nadpřirozenou rasou čarodějů a mágů, která se snesla z nebes ještě před příchodem Keltů. Tito bohové světla čerpali svou sílu z podzemní Segaiské studny, která byla nejen zdrojem pro řeku Boyne, ale i zdrojem moudrosti a okultních tajemství. Newgrange bylo sídlem irského boha slunce jménem Dagda.

Dlouho se předpokládalo, že inspirací pro megality a dolmeny byly egyptské pyramidy (3. tisíciletí př. n. l), nebo mykénské hrobky v Řecku (polovina 2. tisíciletí př. n. l). Avšak dnes víme, že nejstarší doklady evropské monumentální architektury pocházejí z doby 4000 let př. n. l., a tudíž jsou starší než egyptské pyramidy.

Zbytky největšího evropského megalitu se nacházejí na kraji bretonského Locmariaqueru.

Socha Velké bohyně z maltského chrámu Hagar Qim.

Kamenné stěny hlavní síně Hypogea, komplexu asi dvaceti umělých i přírodních jeskyní v maltském Hal Saflieni. Maltské megalitické chrámy, které mají svůj původ ve 4. století před naším letopočtem, vzkvétaly po období zhruba 800 let. Pak byly opuštěny a jejich uživatelé zmizeli z dosud neznámého důvodu.

Díky jejich stáří víme, že nevděčí za svůj původ Keltům ani jejich tajemným kněžím druidům, jak si mnozí myslí. Megality byly postaveny před jejich příchodem do Evropy.

Megality byly vždy budovány na vymýceném prostranství v otevřené krajině, často i na místech vyvýšených. Jsou vidět zdaleka a působí dojmem, jako by celému kraji kralovaly. Jejich umístění naznačuje vliv na okolní svět. V tomto ohledu mají mnoho společného se středověkými katedrálami, které jak svou architekturou, tak svou funkcí duchovního centra ovlivňovaly okolní oblast. I zde se scházeli lidé za účelem »vystoupení« z každodenního života v hmotném světě a nacházely se zde hroby významných osobností.

Lidé, kteří řídili stavbu megalitů, museli mít dobré technické schopnosti a značné znalosti. Zároveň se museli těšit morální a duchovní autoritě, protože dokázali shromáždit a řídit značný počet pracovníků. Moc a prestiž, vyplývající z takové úlohy, byla pravděpodobně v rovnováze s jejich duchovní úrovní.

V renesanci byly megality spojovány s nadpřirozenými jevy a bytostmi. Francouzský spisovatel Francois Rabelais nechal obra Pantagruela postavit dolmen v Pierre Levée. Megality jsou nakonec dodnes spojovány s nejrůznějšími mýty, z nichž některé jsou více toužebným přáním než skutečností.

Na druhé straně však mnohá fakta svědčí o vysoké úrovni stavitelů megalitů. Kupříkladu Carnac. Podle některých odborníků museli lidé při stavbě řad menhirů v Ménec v Carnacu znát a používat pravoúhlý trojúhelník a jednotku délky, takzvaný megalitický yard (0,829 m). Za zmínku stojí i skutečnost, že největší z menhirů, který se nacházel v Locmariaqueru v jižní Francii, vážil 350 tun.

Na středozezemních ostrovech mají megality zvláštní podobu. Na Maltě stojí několik chrámových staveb, vybudovaných z obrovských kamenných bloků a s charakteristickým půdorysem. Na stejných místech byly objeveny i ženské podobizny obrovských rozměrů.

STONEHENGE

Skutečná funkce Stonehenge, nejslavnější megalitické stavby, zůstává dodnes záhadou. S největší pravděpodobností byla používána pro několik účelů současně—jako posvát-

né místo pro konání rituálů, kněžská observatoř, prototyp kalendáře, pohřební komplex a zásobárna mocné zemské energie. S jistotou víme, že Stonehenge vznikl v několika stavebních fázích oddělených od sebe i několik tisíc let. Nejprve byl vybudován kruhovitý příkop. Později byly položeny ve dvou kruzích uvnitř kruhu modré kameny (kyzové měďnaté břidlice). V době jejich odstranění, někdy okolo roku 1800 př. n. l., dostal Stonehenge dnešní podobu.

Konstrukce Stonehenge je velice náročná a přesná. Uspořádání kamenů vykazuje pozoruhodné pochopení perspektivy. V době letního slunovratu, kdy se stává poutním místem, probíhá osa podkovy a stará příjezdová cesta paralelně s vycházejícím sluncem. Stavba je podřízena zákonům solární geometrie. Jako základní jednotka zde byl použit megalitický yard. Největší protínající se kruhy jsou široké 666 megalitických yardů. To je číslo často spojované se sluncem, anebo v Bibli dokonce s apokalyptickou příšerou ohlašující konec světa.

V lidové tradici bývá Stonehenge spojován s keltskými kněžími — druidy, kteří se zabývali astronomickými jevy. Dnes víme, že oni nebyli jeho staviteli, nicméně se zdá, že znali jeho tajemství a dovedli je používat.

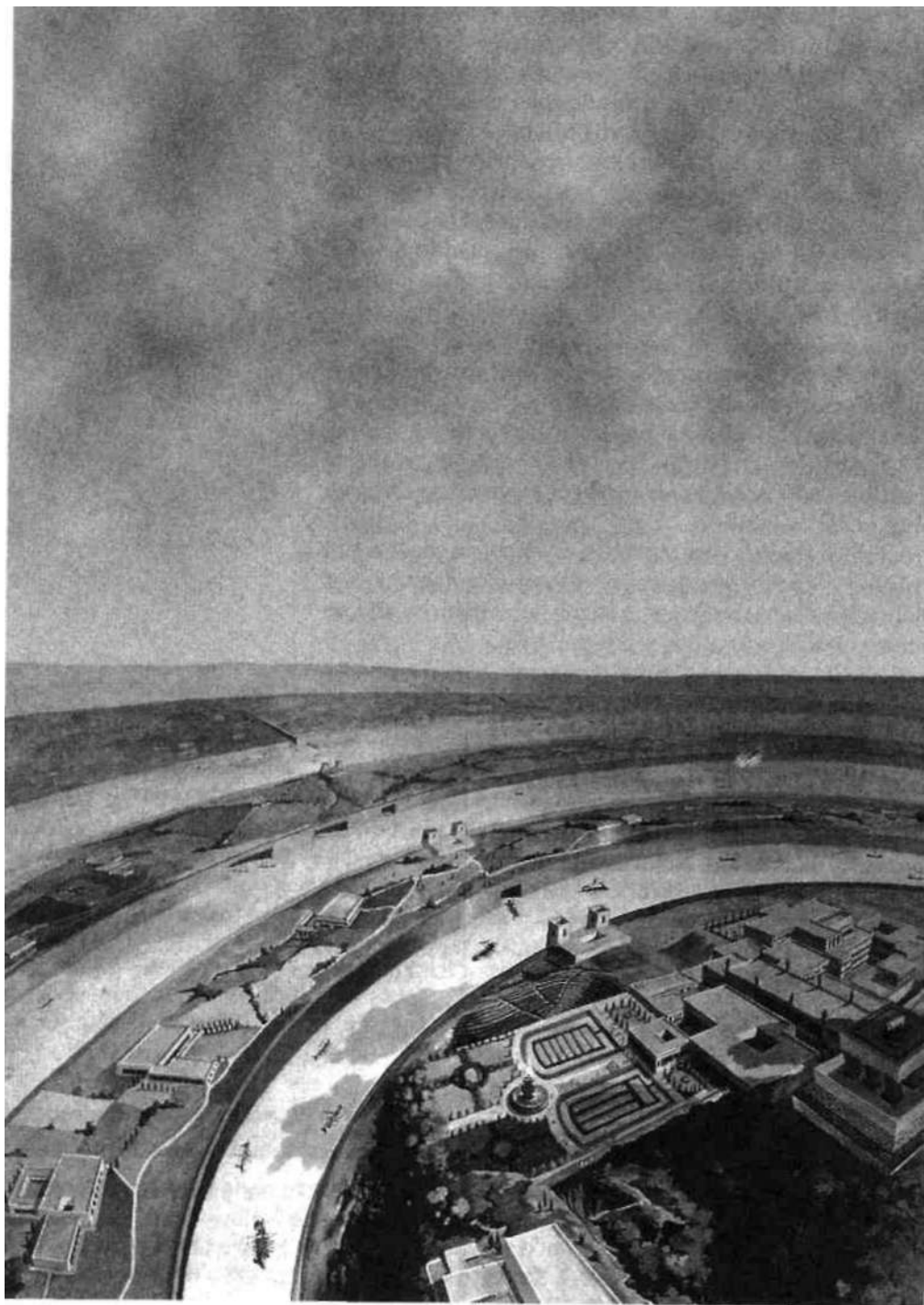
Badatel Hawkins považuje Stonehenge za počítač na vysoké úrovni. Je-li tomu tak, jde o nejstarší dochované zařízení tohoto druhu. Ať je tomu jakkoli, Stonehenge díky své lokalitě a geometrii v sobě spojuje mytologii, náboženství, vědu a posvátná tajemství v přirozené harmonii.

Astronom George Hawkins.

Nejslavnější megalitická stavba - Stonehenge.

Umělecké ztvárnění hlavního města Atlantidy.

KAPITOLA III.

ATLANTIDA

Kontinent Atlantida byl ostrov, který se nacházel před velkou potopou v oblasti námi nazývané Atlantský oceán. Byla to tak velká země, že její báječní námořníci, vyplouvající z jejího západního pobřeží, snadno dosahovali v lodích s barevnými plachtami Severní Ameriky. Na východě, přes nevelkou úžinu moře, jí byla sousedem Afrika. Velká egyptská epocha byla jen pouhým pozůstatkem atlantské kultury. Králové Atlantidy kolonizovali svět. Všichni bohové vystupující v mytologických dramatech, legendy všech zemí jsou původem z krásné Atlantidy. Znajíce svůj osud, Atlantidaňané poslali lodě do všech konců světa. Na palubě každé z nich bylo dvanáct členů posádky: básník, lékař, zemědělec, vědec, mág a ostatní takzvaní bohové našich legend. A opravdu to byli bohové. Avšak naši dávní předkové dali přednost slepotě. A tak se veselme, zpívejme a tancujme a zvěstujme nové. Bud pozdravena, Atlantido!

Donovan

Neptun - vládce Atlantidy.

Takto poeticky popisuje legendu o ztraceném kontinentu Atlantidě zpěvák Donovan ve své stejnojmenné písni ze šedesátých let našeho století. A opravdu se zdá, že se mu podařilo jednoduše a hezky vyjádřit podstatu tohoto prastarého mýtu. Je to mýtus, který vzrušuje mysl Evropanů již přes dva tisíce let.

Poprvé v historii se dovídáme o Atlantidě od slavného filozofa Platona (427—347 př. n. l.) v jeho dialozích *Timaios* a *Kritias*, které sepsal ve 4. století před naším letopočtem. V prvním z nich uvádí, jak se athénský mudrc a politik Solón, jenž žil na konci 7. a v první polovině 6. století před naším letopočtem, dozvěděl o existenci Atlantidy od učeního kněze při návštěvě egyptského města Sais:

Tu prý řekl jeden z kněží, už velmi starý: »Ó, Solóne, Solóne, vy, Řekové, jste stále děti a není starého Řeka!«

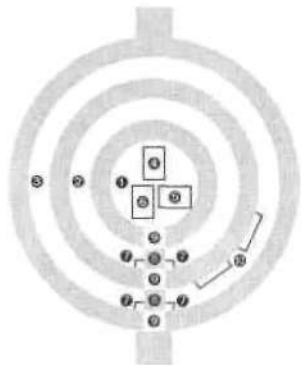
»Jak to myslíš?« zeptal se Solón.

»Mladí jste všichni svými dušemi,« odpověděl, »neboť nemáte v nich žádné staré myšlenky získané dávným podáním, ani žádné vědomosti, časem zešedivělé... A tu mezi mnoha velikými činy vaší obce, jež jsou u nás vypsány, jest předmětem obdivu a nade všechny vyniká jeden svou velikostí. Vypravují totiž písma, jak vaše obec zastavila kdysi velkou moc zpuště se valící od Atlantského moře na veškerou Evropu i Asii. Tenkrát totiž bylo lze se dostat přes ono moře, neboť ono mělo před svým ústím, které vy jmenujete ve své řeči Héraklovými sloupy, ostrov: ten ostrov byl větší než Libye* a Asie dohromady a tehdejší cestovatelé mohli se z něho dostat na ostatní ostrovy a z těch ostrovů zase na celou protější pevninu, prostírající se kolem onoho pravého oceánu... A na tomto atlantském ostrově povstala veliká a neobyčejná královská moc, panující nad celým tímto ostrovem a nad mnoha jinými ostrovy a částmi pevniny. Mimo to pak ještě na této straně k nám vládla nad Libyí až po Egypt a nad Evropou až po Tyrhenii. Nuže, celá tato moc sebrala se kdysi v jedno a pokusila se naráz podrobiti si vaši i naši vlast i veškerou zemi na této straně úžiny. A tehdy se mohutnost vaší obce, Solóne, před celým světem zaskvěla statečností a silou: postavila se totiž na ochranu všech a jsouc zprvu v čele Helénů, ale pak po odpadnutí jiných donucena bojovat samojediná, podstoupivši krajní nebezpečství, svou odvahou a válečným uměním přemohla útočníky a dobyla vítězství. Tím zabránila, aby nebyli porobeni, kdo ještě nebyli v porobě, nás pak, ostatní obyvatele uvnitř Héraklo-

* Tehdy známá část Afriky — pozn. aut.

vých hranic, všechny nezištně osvobodila. Ale v posledním čase nastaly jednou neobyčejně silná zemětřesení a povodně. Přišel osudný den a noc a propadlo se u vás všechno mužstvo schopné zbraně do země, právě tak ostrov Atlantis se propadl do moře a zmizel. Proto až dosud jest moře na oné straně nepřístupno plavbě a zkoumání, neboť překází v cestě vysoko k povrchu nakupené bahno, které zůstavil klesající ostrov...«

V druhém dialogu, *Kritias*, popisuje Platon geografii a uspořádání ostrova a způsob vlády atlantských králů. Tento dialog je však neúplný. Velký filozof přerušil své psaní uprostřed věty, a pokud víme, nikdy je nedokončil.

Atlantida - plán středu hlavního města (1 - ústřední ostrov, 2 - menší kruhový ostrov, 3 - vnější kruhový ostrov, 4 - svatyně, 5 - prameny, 6 - palác, 7 - veže a brány, 8 - kryté kanály, 9 - mosty, 10 - doky).

HLAVNÍ MĚSTO ATLANTIDY

Platon začíná příběh Atlantidy ryzím mýtem. Když si bohové rozdělovali zemi mezi sebou, Atlantida připadla bohu Poseidonovi. Ostrov již měl nějaké pozemské obyvatele. Bůh moří Poseidon, Římány nazývaný Neptun, se zamiloval do Kleito, jedné z pozemšťanek. Výsledkem této lásky bylo pět dvojčat, která založila panovnické dynastie. Deset panovníků mělo absolutní moc nad tou částí, jíž vládli.

Z větší části byla Atlantida hornatá a bohatá na minerální zdroje (včetně nám neznámého kovu nazývaného orichalc). Na kontinentě rostlo mnoho stromů, jejichž dřevo bylo vhodné k opracování, a také velké množství různých druhů zvířat (včetně slona, který nebyl Řekům doby Platona příliš znám). Atlantida byla požehnána značným množstvím úrodné půdy. Nejkrásnější a nejplodnější planina se nacházela uprostřed jižní části ostrova. Tam bylo situováno i hlavní město Atlantidy.

Kruhovitý tvar města byl určen samotným Poseidonem, který také obehnal nízký kopec, na němž žila Kleito, třemi kruhy vody a dvěma kruhy země. Nejdůležitější částí hlavního města byl pochopitelně vnitřní ostrov, kde stály — obehnané zlatou zdí — svatyně Poseidona a Kleito a skvostný Poseidonův chrám. Dále se tam nacházely královský palác, lázně s horkými i studenými prameny (rozdělené na části pro vládce, prostý lid, ženy a koně) a Poseidonova jeskyně.

Dva kruhové ostrovy měly své chrámy, zahrady, tělocvičny a obytné prostory. Na vnějším větším ostrově stál také stadion, kde se konaly koňské závody.

Platon praví: »Než Atlantidu zaplavily vody oceánu, stál palác na ostrově na vrcholu jedné hory.«

Nejvyššími horami, jež v oblasti existovaly, byly dnešní Azory, souostroví na Středoatlantském hřbetu. Pozoruhodné je, že na ostrovech roste flóra podobná africké i středoamerické a že první Portugalci, kteří Azory v 15. století navštívili, zde našli jeřáby, lasičky, myši a krysy, ale také králíky a slímáky, tedy zvířata pocházející z Ameriky.

Dnešní souostroví se skládá z devíti ostrovů; nejvyšší hory jsou na třech z nich, dvě krajní se tyčí do výše více než kilometru, prostřední Pico Alto více než dvou kilometrů nad hladinou dnešního oceánu. Za předpokladu, že kdysi byla hladina v tomto místě o více než kilometr níže, by tyto vrcholy tvořily cosi velmi připomínajícího Poseidonův trojzubec; zdaleka viditelný útvar, který by jistě sloužil jako významný orientační bod. Etnologové našli celou řadu nepřímých důkazů, dávajících podobu bájněho trojzubce do této souvislosti. V babylonském písmu znamená trojzubec horu nebo město, v egyptských hieroglyfech zemi, v japonštině a čínštině horu. V arabštině, fěničtině, hebrejštině a řečtině vyjadřuje tvar trojzubce písmeno »σ«, tedy písmeno, kterým v těchto řečech začínají buď slova hora, tři nebo město.

ATLANTIDA JAKO ALEGORIE

Zamyslíme-li se nad Platonovým popisem Atlantidy, uvědomíme si, že jeho příběh je přinejmenším z části alegorický. Poplatonští filozofové z počátku našeho letopočtu jako Origen, Porphyrius, Proclus a Jamblichos zastávali názor, že mýtus o Atlantidě v sobě skrývá hlubší tajemství. Nicméně jejich názory se interpretací tohoto tajemství různí.

Platonova Atlantida symbolizuje nejspíše trojitý charakter vesmíru i lidského těla. Deset králů Atlantidy by mohla být pythagorejská *Tetraktys* — čísla zrozená jako pět protikladných párů. Čísla od jedné do deseti vládnou podle některých okultních nauk všemu živému a jsou podřízena monádě, číslu jedna, prvnímu a nejstaršímu z nich. Symbolem Poseidonovy moci nad obyvateli sedmi menších a tří velkých ostrovů bylo kopí se třemi hroty. Deset ostrovů spolu s trojzubcem symbolizuje trojjedinou moc Nejvyššího boha a sedm regentů, kteří mu jsou přímo podřízeni.

Kdybychom považovali Atlantidu za jakýsi prapůvodní symbol vědomí, pak její propad do hlubin oceánu znázorňuje sestup racionálního, organizovaného vědomí do oblasti nevědomí. Anebo také sestup ducha do hmoty. Potom by tento mýtus mohl být paralelou k biblickému příběhu prvního hříchu a mohl by představovat nutnou podmínku k vývoji vědomí člověka.

Podle legendy stála uprostřed Atlantidy nejvyšší hora světa. Vrhala stín na vzdálenost mnoha kilometrů a její vrchol se dotýkal nebes. Hora označující střed světa je zároveň symbolem lidské hlavy. Na jejím vrcholu byl chrám bohů, a tak v ní můžeme vidět prototyp řeckého Olympu. Hlavní město Atlantidy, »město se zlatými branami«, se objevuje v mnoha pozdějších legendách jako Město bohů či Svaté město. Je to prapůvodní Nový Jeruzalém z poslední knihy Bible, Apokalypsy, který má ulice dlážděné zlatem a jeho dvanáct bran je vykládáno třpytivými drahokamy.

HISTORICKÁ ATLANTIDA

Datování existence Atlantidy není o nic snazší než určení její polohy. Většina badatelů datuje zničení ostrovní říše do

období mezi devíti až dvanácti tisíci lety před našim letopočtem. Co se týče původu Atlantidy, tam je vše, včetně datování, velmi nejasné.

Geografické umístění by se mohlo zdát na první pohled jednoduché: v Atlantském oceánu za »Héraklovými sloupy«, tedy za Gibraltarskou úžinou. Ani zde však není situace jednoduchá. Dosud se nenalezly žádné věrohodné pozůstatky tohoto ostrova. Rozhodně však nemáme nedostatek »zaručených« teorií, upřesňujících polohu Atlantidy. Někteří odvážnější badatelé se domnívají, že se nacházela ve Středozemním moři nebo dokonce v Tichém či Indickém oceánu. Nejpravděpodobnějším místem však zůstává oceán, který nese jméno této říše — Atlantský. Ale i zde narážíme na velké množství možných lokalit včetně Bermudského trojúhelníku.

I když si nemůžeme být jisti existencí skutečné Atlantidy, je zajímavé, že průzkumy mořského dna mezi Amerikou a Evropou prokázaly existenci silné vulkanické činnosti. A dokonce jedna vědecká teorie tvrdí, že Golský proud změnil před několika tisíci lety vlivem nějaké mimořádné erupce svůj původní směr. To by časově odpovídalo zániku Atlantidy.

ATLANTIDA OKULTISTU

Řada slavných i méně slavných okultistů věřila, že jim bylo odhaleno skutečné tajemství Atlantidy. Edgar Cayce, (1877—1945), úspěšný americký léčitel a médium, byl přesvědčen, že se ostrov nacházel někde nedaleko pobřeží americké Floridy. Cayce byl schopen ve stavu změněného vědomí vidět minulé životy svých klientů. Z šestnácti set takto zkoumaných lidí identifikoval sedm set jako převtělené Atlantidany. Cayce také tvrdil, že vládci této ostrovní říše používali krystaly jako zdroj energie, pomocí níž dokázali mimo jiné vyrábět elektřinu a omlazovat živé tkáně včetně mozku.

Většina okultních badatelů se shoduje v tom, že si Atlantidáné přestali vážit své vysoce duchovní civilizace, která byla vytvořena za pomoci nadpozemských bytostí. Odvrátili se od sil dobra a začali sloužit silám temnot. Nejvyšší kněží začali používat černou magii ve snaze podrobit si celý svět. A tak došlo i k válce s Athénami.

Americký okultista a léčitel Edgar Cayce (1877-1945) měl jen základní vzdělání a nikdy nestudoval medicínu. Přesto během své více než čtyřicetileté Učitelské praxe vyléčil bezpočet osob z celého světa. Diagnostiky a způsoby léčení, jež určoval v transu, měly údajně devadesátiprocentní účinnost. Cayce věřil na převtělování a na to, že příčiny chorob se nacházejí v minulých životech. Mimo jiné předpověděl druhý příchod Krista v roce 1998, který má být následován přírodními katastrofami.

V roce 1968 byla při podmořském průzkumu objevena tzv. Bimini Wall. Jedná se o rozsáhlý stavební komplex neznámého původu, ležící v poměrně velké hloubce. Nachází se východně od stejnojmenného karibského ostrova. Mnozí atlantologové považují tuto stavbu za pozůstatky bájně Atlantidy.

Ruska H. P. Blavatská (1837 až 1891), jež většinu života prožila v USA, Indii a Anglii. S plukovníkem Henry S. Olcottem založila rohu 1875 Theosofickou společnost, jednu z nejvlivnějších okultních společností, jež existuje dodnes. Její nejslavnější knihou je *Tajná nauka* (*The Secret Doctrine*) z roku 1888, v níž údajně zveřejnila některá do té doby přísně stržená tajemství zasněvců.

Aleister Crowley (1875-1947), nechvalně proslulý černý mág a člen hermeticko-rosekrucciánského řádu Zlatý úsvit, sám sebe označoval za Antikrista, apokalyptickou příšeru označovanou číslem 666. Většina jeho rituálů byla založena na sexuální magii zahrnující bisexuální vztahy. Přes všechny své nečnosti a kontroverze Crowley byl a dodnes je uznávaným okultním zasněvcem.

Americký okultista 20. století R. S. Clymer popisuje zánik Atlantidy, kdy se černí mágové pokusili komunikovat přímo s Bohem, a tímto činem narušili rovnováhu přírodních sil. To mělo za následek tragické zničení celého ostrova. Pokud se vám tato teorie zda úsměvná, přeložte si ji do řeči 20. století — třeba jako neopatrné a nemorální zacházení s jadernou energií.

Ruská okultistka H. P. Blavatská (1831-1891) napsala ve své knize *Odhalená Ísis*:

Za pomoci d'ábelských pokynů démona Thevetata se stali Atlantidáné národem černých mágů. Následkem toho byla vyhlášena válka, jejíž příběh je příliš dlouhý pro vyprávění, její podstatu můžeme nalézt v překroucených biblických příbězích Kaina a obrů a také v příběhu praotce Noema a jeho spravedlivé rodiny. Konflikt byl ukončen potopením Atlantidy, což nachází své zpodobnění v biblické potopě: Obři a mágové a všechno živé zemřelo a všichni lidé. Všichni kromě Xisuthrusa a Noema, kteří jsou v podstatě identičtí s velkým Otcem posvátné guatemalské knihy Popol Vuh, vyprávějící o jeho úniku ve velké lodi, stejně jako tomu bylo i v případě indického Vaiswasvaty.

Našli se ale i slavní okultisté, kteří různé teorie o Atlantidě parodovali a zesměšňovali. Jak jinak chápat výroky mnohými uznávaného anglického mága Aleistera Crowleyho (1875—1947), jenž říká, že náboženstvím obyčejných obyvatelů Atlantidy »byl v zásadě křesťanský protestantismus« a že, přestože se Atlantidáné ženili a vdávali, měli polhavlí styk pouze s osobami, s nimiž nebyli oddáni.

Na přelomu 19. a 20. století se velmi vážně Atlantidou zabýval okultista a filozof Rudolf Steiner (1861-1925). Tvrdil, že má přístup k takzvané *Akašické kronice lidstva*, což je jakési univerzální informační pole, kde je zaznamenána veškerá historie lidské rasy. Steiner prohlásil, že Atlantidáné byli potomky Lemuřanů, obyvatel jiného bájněho kontinentu Lemuria, který se nacházel kdesi v Indickém oceánu a byl údajně původní rajsou zahradou a kolébkou lidstva. Steiner dále tvrdil, že Atlantidáné měli neuvěřitelnou paměť a přemýšleli v obrazech, ale že se u nich nevyvinulo logické myšlení. Jejich paměť jim umožňovala kontrolovat životní sílu a získávat energii z rostlin. Přemísťovali se ve zvláštních vozech, které se vznášely nízko nad zemí. Podle něho, na rozdíl od Lemuřanů, kteří byli schopni komunikovat telepaticky, potřebovali Atlantidáné verbální komunikaci, a dali tak vzniknout původnímu jazyku.

ŽIVÝ MÝTUS

V roce 1882 oživil americký kongresman Ignatius Donnelly zájem o Atlantidu svou kontroverzní knihou *Atlantis: The Antediluvian World* (Atlantida: Předpotopní svět). Donnelly předpokládal, že Atlantida, nacházející se uprostřed Atlantského oceánu, sloužila jako most a zdroj kultury pro ostatní oblasti světa. Studium světových kultur, zejména egyptské a americké, došel k závěru, že když podobné kultury vznikly v tak rozdílných a vzdálených místech, musely mít zřejmě společný původ.

Je skutečně možné konstatovat, že úroveň středoamerické kultury se může snadno měřit s úrovní starého Egypta a Mezopotámie. Důkazy o její výši přežívají dodnes ve velkých ceremoniálních střediscích, sochách, systémech cest a silnic a v nástěnných reliéfech. Připomeňme si jen, že co do objemu se největší pyramida světa nenachází v Egyptě, ale v Cholule, v Mexiku. Moderní badatelé jsou fascinováni tím, čeho bylo v těchto civilizacích v oblasti astronomie, matematiky a konstrukce kalendářů dosaženo. Mayové se pilně zabývali astronomií a matematikou, aniž by tyto oblasti oddělovali od duchovních nauk tak, jak se tomu stalo v několika posledních stoletích v Evropě.

Atlantida je živou součástí evropské kultury bez ohledu na to, zda skutečně existovala, nebo jestli byla intelektuálním výtvorem starých Řeků, a tedy snem o »zlatém věku« a pradávne, původní, ušlechtilé civilizaci.

V mýtu o Atlantidě je obsažen neuvěřitelný potenciál, jež lidstvo má, a zároveň i jeho tragický osud. V minulosti jsme byli svědky vzniku a existence mnoha států, říší a kultur, které dosáhly neuvěřitelně vysoké technologické úrovně. Pokud byla tato úroveň v rovnováze s duchovní úrovní, civilizace prosperovala. Když však došlo ke korupci základních lidských hodnot a převládla touha po rozšiřování moci a podmaňování si sousedních společenství, nastalo tragické sebezničení stejně jako v Atlantidě. Nezbyvá než doufat, že se jednoho dne z chyb, které tvoří naši historii, poučíme.

Představa Ignatia Donnellyho (1831-1901) o Atlantidě jako mostu mezi Starým a Novým světem, Egyptem a Mexikem, získala mnoho příznivců.

Oporu navíc získala v roce 1912, kdy vyšel v New York American článek vnuka objevitele Tróje, Paula Schliemanna. Hodinu před svou smrtí, píše v něm, požádal dědeček o papír a tužku a napsal: Rozbij vázu s hlavou sovy. Dej pozor na obsah. Týká se Atlantidy. Kopej v chrámu v Sais a na pohřebišti v údolí Chacuna. Najdeš potvrzení mé teorie.

Heinrich Schliemann prý dospěl k závěru, že Atlantida byla velkou pevninou mezi Amerikou a Evropou, a považoval ji za kolébku naší kultury. Nasbíral údajně mnoho důkazů, ale bádání dokončit nestačil. Pro jeho následovníka, který by se chtěl věnovat odhalení Atlantidy, je prý ve Francouzské bance uložen depozit, určený k finančnímu krytí výzkumu.

Hermes vítězí nad zlem. J. A. Knapp, 1928.

KAPITOLA IV.

HERMES TRISMEGISTOS

A tak jest pravdivé rčení, že naše země je chrám celého světa..

Hermes Trismegistos: O Egyptě

EGYPTŠTÍ BOHOVÉ

- *Amon-Ré*: nejvyšší státní bůh 18. dynastie, vznikl spojením bohů Amona a Réa;
- *Amun* nebo *Amon*: thébský bůh-stvořitel, bůh plodnosti spojovaný s beranem a husou;
- *Anúbis*: bůh balzamování spojovaný se psem nebo šakalem, strážce podsvětí;
- *Ápis*: posvátný býk držený v Memfidě, kde byl ošetřován kněžími, po smrti byl každý Ápis mumifikován;
- *Bast* nebo *Bastet*: bohyně, jejímž posvátným zvířetem byla kočka;
- *Bes*: bůh štěstí, hudby, lásky a manželství, znázorňován jako trpaslík;
- *Buto*: hlavní bohyně Delt, spojovaná s hadem;
- *Geb*: bohyně země (Héliopolis);
- *Hapi*: zosobnění řeky Nilu;
- *Harpokratés*: mladý Hóros, syn Isidy;
- *Hathor*: bohyně radosti a lásky, společnosti Hóra, její posvátné zvíře byla kráva;
- *Hórus*: syn Osirida a Isidy, často znázorňován jako sokol;
- *Imhotep*: bůh léčitel, původně skutečný člověk, poradce a architekt faraona Zosera (28. st. př. n. l.);

Na naší cestě za záhadami evropské historie se nemůžeme vyhnout odbočce do Egypta. Kultura egyptské civilizace ovlivnila a stále ovlivňuje evropské myšlení. Egyptská božstva, egyptské náboženství, tajné vědy a zasvěcovací obřady se prolínají do našeho života. Málokdo si dnes uvědomí, že nám tak důvěrně známý obrázek Panny Marie s malým Ježíškem na klíně má svůj původ právě ve starém Egyptě, kde byla takto znázorňována dvojice Isis — Hórus.

V každém kousku informace, jakkoliv úlomkovité, která se dochovala ze starého Egypta, přežívá nezlomná a zářivá duchovní energie. I když se k nám tato energie často dostává neúplná a pozměněná spekulacemi, má stále silný vliv na naše jednání a myšlení. Egypt se stal zdrojem inspirace mnoha, často velice protichůdných náboženských, intelektuálních, okultních, filozofických a vědeckých skupin různých dob. A tak můžeme jenom souhlasit s výrokem, který je připisován jedné z nejslavnějších postav starého Egypta, Hermovi třikrát největšímu: »A tak jest pravdivé rčení, že naše země je chrám celého světa«.

TŘIKRÁT NEJVĚŠTÍ HERMES

Hermes Trismegistos je postava vpravdě záhadná. Nevíme, zda někdo takový vůbec existoval, nebo zda nejde o osobu, která v sobě spojuje různé mýty. Podle legendy byl králem, který vládl 3 226 let. Nosil při sobě dva symboly své moci: nádherný a nesmrtelný smaragd, na kterém byla zaznamenána veškerá moudrost, a magickou hůlku, *kaduceus*, symbol mystického osvětlení. Byl nazýván Třikrát největší, neboť ovládl tajemství všech tří přírodních říší, a také proto, že byl největším králem, knězem a filozofem. V neposlední řadě si své pojmenování zasloužil i tím, že, jak praví tradice, byl původcem alchymie, astrologie a magie.

V postavě Herma Trismegista se spojují tři slavná božstva: egyptský Thoth (Thovt), řecký Hermes a římský Merkur. Odráží tedy v sobě boha obchodu, machinací a krádeže, patrona alchymistů, poutníků i lupičů, strážce křížovatek, poslíčka bohů a průvodce podsvětím. Říká se o něm, že je mostem mezi dávno zaniklými světy a naší civilizací. Podle pověsti žil krátce před potopou a v očekávání této katastrofy nechal do dvou sloupů vyřýt celou předpotopní moudrost. Že takové sloupy existovaly, tvrdí řada staro-

věkých spisovatelů. Například novoplatonský filozof Jamblichos na počátku 4. století cituje dopis egyptského kněze:

Pronášíš-li nějaké pochybnosti, dáme ti rozhodnutí podle starých sloupů Hermových, jež poznal Platon a před ním už Pythagoras, kteří na nich založili svá učení.

Nám tyto dva sloupy nápadně připomínají zednářskou symboliku, která zobrazuje Jaehin a Boaz, dva sloupy biblického krále Šalamouna.

Hermes, zosobnění univerzální moudrosti, je znázorněn na straně 42, jak stojí jednou nohou na zádech Týfóna, poraženého draka nevědomosti a zvrácenosti. Pro egyptské zasvěcence byl Týfón, požírač duší, alegorii nižšího světa, který polyká duchovní podstatu nedokonalého jedince, jenž musí sestoupit z vyšších sfér a znovu se narodit do hmotného světa. Být polknut Týfónem tudíž znamená pokračování procesu převtělování do nových životů, ze kterého se člověk může osvobodit pouze vítězstvím nad Týfónem, tedy nad svou nižší hmotnou podstatou.

V jedné ruce drží Hermes *kaduceus*, okřídlenou hůlku obtočenou dvěma hady. V druhé pak nesmrtelný smaragd, na jehož povrchu je sepsána veškerá moudrost. Hermes je oděn egyptskou zástěrou, později převzatou do zednářské symboliky.

V kruzích po jeho stranách vidíme dva nejčastěji s ním spojované symboly — ve vrchním ptáka Ibise, který je spojován s lékařským uměním, ve spodním se pak nachází pes, spojovaný s Hermem pro svou inteligenci a oddanost.

Na čele Hermově je umístěn tajný symbol souhvězdí Štír, který reprezentuje zušlechtěnou sílu, ležící v jiné formě bezmocně pod jeho nohou. Skarabeus na hrudi a srdci reprezentuje přítomnost duchovního a regenerujícího světla uvnitř duše. Límec znázorňuje dráhy nebeských těles. Týfónův trojklanný ocas indikuje tři ničivé projevy vesmírné energie: mentální, morální a fyzickou zvrácenost. Obraz jako celek představuje mistrovství dosažené prostřednictvím regenerace těla, osvětlení mysli a přeměny citů.

PATRON ALCHEMISTU

Nejslavnějším dílem připisovaným Hermu Trismegistovi je takzvaná *Smaragdová deska*. Tu považují alchymisté za

- *Isis*: sestra, žena a spoléčnice Osiridova;
- *Khnum*: hrnčič, bůh stvořitel, spojovaný s beranem;
- *Khons*: měsíční bůh, později bůh léčitel;
- *Maat*: bohyně pravdy, spravedlnosti a vesmírného řádu, jejím symbolem je peří;
- *Min*: bůh plodnosti, později bůh cest a ochránce poutníků;
- *Mnevis*: posvátný býk chovaný v Héliopolis jako převtělení boha Atum-Réa;
- *Nut*: bohyně nebe (Héliopolis);
- *Osiris*: bůh vegetace, smrti a znovuzrození;
- *Ptah*: bůh stvořitel v Memfidě, převtělen do býka Ápida;
- *Ré* nebo *Ra*: bůh slunce, z jehož slz vzešli lidé a zvířata;
- *Renenet*: bohyně dětí;
- *Sebek*: bůh-krokodýl;
- *Sekhmet*: bohyně války, temný aspekt Hathor, spoléčnice Ptaha, spojovaná se lvicí a horkem pouště;
- *Serapis*: spojení Osirida a Ápida, bůh léčení a posmrtného života;
- *Seth*: bratr a nepřítel Osirida, bůh zla, spojovaný s pouští a temnotou;
- *Thovt*: bůh moudrosti, umění a věd (Hermopolis), spojovaný s ptákem Ibisem a opicí.

Řecký bůh Hermes, odvozený od egyptského boha Thovta, získal svou římskou podobu v Merkurovi, poslíčku bohů a patronu obchodníků a zlodějů.

»Slunce je toho Otcem a Luna Matkou«. Michael Maier, *Symbola aureae mensae*, Frankfurt, 1617.

základní dílo svého umění. Je to v podstatě krátká stať tvořená třinácti větami:

Jest pravdivé, beze lži a nejpravdivější, že to, co jest nahoře, jest jako to, co jest dole, a to, co jest dole, jest jako to, co jest nahoře, aby byly dokonány zázraky jediné věci.

A jako všechny věci byly učiněny z Jediného, za uvažování jediné, tak všechny věci zrodily se z této jediné věci přizpůsobením.

Slunce je toho Otcem, Luna je toho Matkou, vítr to nosil v břiše svém, země jest toho živitelka.

On jest zde Otcem univerzálního Telesmatu celého světa. Jeho síla je úplná, když byla proměněna v zemi.

Oddělíš zemi od ohně, jemné od hrubého, opatrně a nanejvýš moudře. Vystoupí to od země k nebi a opět sestupuje z nebe na zemi, čímž přijme sílu věci hořených i dolejších.

Takto budeš mít slávu celého vesmíru. Veškerá temnota prchne před tebou.

Zde je síla ze všech sil nejmocnější, která překoná každou jemnou věc a pronikne každou věc pevnou.

Takto byl stvořen svět. Odtud vzejdou zázračná přizpůsobení, jejichž způsob jest zde.

Proto se nazývám Hermes Trismegistos, maje tři části filozofie celého světa. Co jsem pověděl o Magisteriu Slunce, je úplné.

První věta Smaragdové desky má údajně shrnovat tajnou nauku, že veškerý vesmír je vlastně ukryt uvnitř člověka v jeho nesmrtelné duši. Člověk tak poznáním sebe sama může odhalit veškerá tajemství a záhady kosmu. Návaznost platí i obráceně. Člověk svým konáním ovlivňuje celý svět a promítá do něj svou duši.

HERMETIKA A KNIHA THOVTOVA

Hermetika je název rozsáhlé literatury vzniklé mezi 1. stoletím před naším letopočtem a 2. stoletím našeho letopočtu. Její název je odvozen od Herma Trismegista, neboť se dlouhou dobu věřilo, že je jejím autorem. Tyto spisy mají většinou formu dialogu. Jejich posláním je učít porozumění Bohu, člověku a vesmíru ve jménu moudrosti starého Egypta.

Nejslavnějším textem Hermetiky je *Poimandres*, Pastýř lidí. Poimandres je jméno velkého a jas vyzařujícího draka,

kterého Hermes potkává v astrálním světě a který se prohlásil za Mysl vesmíru, Tvůrčí inteligenci a Absolutního císaře. Drak Hermovi vysvětluje, že smrt neexistuje. Pouze pošetilí věří ve smrt, neboť znají jen tělo, které je předmětem smrti. Hlavní myšlenkou je opět poznání sebe sama. Poimandres zdůrazňuje, že když člověk zůstane zamilován do těla, zůstává v temnotě a ztrácí nesmrtelnost. A musí čekat na Velký den, kdy se vesmír zastaví a nesmrtelná jiskra unikne z pouzdra podstaty.

O takzvané *Knize Thovtově toho* moc nevíme. Podle legendy ji dal Hermes Trismegistos do opatrování svému žáku. Údajně obsahovala popis tajných operací vedoucích k regeneraci lidstva a také to měl být klíč k jeho dalším knihám. Její stránky byly popsány hieroglyfickými symboly. V knize byl obsažen »klíč k nesmrtelnosti«, metoda, jak stimulovat určité části mozku, aby vědomí člověka bylo rozšířeno a bylo mu dovoleno spatřit »nesmrtelné« a vstoupit do společnosti vyšších bohů.

Legenda vypráví, že stále existuje nepřerušená řada hierofantů (velekněží) pečujících o tuto knihu. Kniha prý reprezentuje takzvanou Královskou cestu, vedoucí středem temnot k vykoupení lidstva. Má se skládat ze sedmdesáti osmi emblémů a my ji máme možnost poznat přeměněnou v karty tarotu.

Tarot je karetní systém, o němž mnoho okultních badatelů 19. a 20. století tvrdí, že má svůj původ právě v Egyptě a že v sobě skrývá tajemství egyptských zasvěcovacích obřadů. Pravdou však zůstává, že spojení tarotu s Egyptem nebylo nikdy uspokojivě dokázáno. Přestože se dnes tento karetní systém spojuje s vykládáním budoucnosti, neznáme jeho původní funkci. Nedochovaly se žádné původní záznamy, které by tuto oblast objasnily.

Dáme-li do souvislosti vyspělou egyptskou kulturu s bájnou ostrovní říší Atlantidou, můžeme ji vidět jako pokračování této zaniklé civilizace. Hermes Trismegistos by pak zcela přirozeně vystupoval v roli atlantského zasvěcence, velekněze Poseidonova chrámu, který zachoval dávnou moudrost prostřednictvím egyptských mystiků. Ať už to bylo jakkoli, myšlenky zachované v dílech jemu připisovaných jsou světlými ukazateli na duchovní cestě. Aneb, jak říkával Hermes Trismegistos:

Človče, tvůj domov není na zemi, ale ve světle!

Egyptský bůh Thovt. Huneferr v papyrus, 13. stol. př. n. l.

Hermes Trismegistos. Ilustrace z díla De Divinatione et magicis praestigiis, Jean Jacques Boissard, 1615.

ISIDIS

Magnæ Deorum Matris

APVLEIANA DESCRIPTIO.

Nomina varia
Isidis.

Isis
Minerva
Venus
Iuno
Proserpina
Ceres
Diana
Rhea seu
Tellus
Pessinnucia
Rhamnusia
Bellona
Hecate
Luna
Polymor-
phus dæ-
mon.

Ἰσις παρὰ τῆς πο-
λύμορφου δαί-
μον.
Μορσύνου φύσις,
ὕλη.

*Explicationes sym-
bolorum Isidis.*

- A Diuinitatem, mun-
dum, orbcs celestes
- BB Iter Lunæ flexuo-
sum, & vim fecun-
darium notat.
- CC Tutulus, vini Lu-
næ in herbas, &
plantas.
- D Cereris symbolum,
Isis enim spicas in-
uenit.
- E Byssina vestis mul-
ticolor, multiformem
Lunæ faciem.
- F Inuentio frumenti.
- G Dominium in om-
nia vegetabilia.
- H Radios lunares.
- I Genies Nili malo-
rum auerroncus.
- K Incrementa & de-
crementa Lunæ.
- L Humectat, vis Lunæ.
- M Luna vis victrix, &
vis diuinandi.
- N Dominium in hu-
mores & mare.
- O Terræ symbolū, &
Medicinæ inuentrix.
- P Fecunditas, quæ se-
quitur terram irri-
garam.
- Q Astrorum Domina.
- R Omniumatrix.
- S } Terræ marisque
M } Domina.

Ἰσις ὁμών Μήτηρ τῶν πολεόντων. 1515.

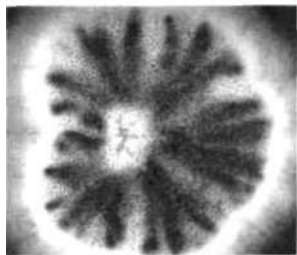
KAPITOLA V.

BOHYNĚ ISIS

Jsem vše, co bylo, je a bude,
a žádný smrtelník neodhalil můj závoj.

Isis

Zobrazení tzv. aury neboli energetického a silového pole se dnes běžně provádí například pomocí tzv. Kirlianovy fotografie.

Na konci šedesátých let ohlásili David Semjonovič Kirlian a jeho žena nový objev, který nese dodnes jejich jméno. Tzv. Kirlianův jev spočívá v tom, že se pomocí vysohonapětového proudu při vysokých frekvencích zobrazují na fotografickém materiálu živé objekty a jejich vyzařování do okolí.

V psychotronice se dnes tento jev využívá jako pomocná diagnostická metoda. Elektrogram pacienta před zásahem léčitele a po úspěšném zásahu ukazuje výraznou změnu korony okolo prstů ruky.

Pozoruhodné je, že již v roce 1889 poprvé popsal tento jev prof. Bartoloměj Navrátil a ve třicátých letech jej úspěšně využíval český vědec, akademik Silvestr Prát.

Na naši pouti za evropskými záhadami zůstaneme ještě ve starém Egyptě, neboť za mnohou moudrost vděčíme právě této civilizaci. Egyptské duchovní nauky a tajné vědy tvoří základ evropské ezoterické (skryté či tajné) tradice. Jejím poznáváním pochopíme, že za naším každodenním životem leží jakási jiná realita. Něco skrytého, čekajícího na odhalení. Zasvěcenci všech věků považovali právě tuto realitu za důležitější část našeho života. V ní je možno nalézt odpovědi na ty nehlubší otázky smyslu života, jeho skutečných pravidel a vesmírných zákonitostí.

Vše nasvědčuje tomu, že staří Egyptané rozuměli energii daleko lépe než my ve 20. století a také s ní uměli lépe pracovat. Pyramidy představují vlastně velké akumulátory takzvané čisté energie. V nejstarších dobách egyptské říše měli Egyptané údajně zvládnutou technologii bezdrátového přenosu této energie.

Neméně zajímavá je jejich znalost jemné, napůl neviditelné energie, kterou produkuje živé lidské tělo. Poloviční neviditelnost spočívá v tom, že za normálních okolností tuto energii zrakem nevnímáme. Pro většinu lidí, pokud jsou ji vůbec schopni vidět, je nutno nalézt vhodné prostředí a dívat se určitým způsobem, který většinou vyžaduje cvik. Jedná se o to, co dnes známe pod názvem aura. Její intenzita, velikost a barevná skladba se mění podle fyzického a duševního stavu člověka. Již od pradávna poznávali zasvěcenci a jasnozřivci duchovní úroveň pohledem do lidské aury. Zde se lidská kvalita nedá ničím zakrýt. Svatozáře, které vidíme na středověkých obrazech, nejsou ničím jiným než silným intenzivním zářením, které je skutečně nejlépe rozpoznatelné okolo hlavy. Zcela se ztotožňujeme s názorem amerického léčitele a okultisty Edgara Cayce, který tvrdí, že většina lidí, ne-li všichni, může auru vidět. Jedná se o jakýsi rozostřený pohled směřující za nebo před sledovanou osobu, umožňující vidění buď světelné kontury těla, nebo dokonce barev. Aura je vlastně energetické vajíčko obalující lidské tělo. Je možné ji nejen vidět, ale i cítit rukama. Někteří jedinci ji zaznamenávají i ostatními smysly. Kočka má prý takzvaný elektrický zrak, a tudíž vidí aury zcela běžně. V této souvislosti je zajímavé si uvědomit, jak důležitou roli hrálo právě toto zvíře v egyptské kultuře.

Egyptané znali odpovědi na otázky, nad kterými se dnes z nevědomosti ani nepozastavujeme. Třeba proč máme každý prst jinak dlouhý. Jedná se totiž o pět různých antén, jež má člověk k dispozici. Jejich pomocí můžeme vysílat pět různých druhů energií o rozdílné vlnové délce.

Lidská duše zvaná Ba byla zobrazována jako pták s lidskou hlavou. V detailu z Aniho papyru se Ba vznáší nad mumifikovaným tělem. Britské muzeum, 16. století př. n. l.

Také různé části egyptského odívání, dnes považované za dekorativní, měly přesnou funkci nebo vyjadřovaly konkrétní fenomén. Klobouky, šaty, insignie, klenoty a ornamenty na obrázcích egyptských bohů či faraónů symbolizují energie vysílané lidským tělem. I dobře známá kobra, nacházející se uprostřed čela, má svou přesnou funkci. Dnes bychom ji mohli nazvat třetím okem, pomyslným mystickým čidlem, jímž vnímáme to, co známými smysly vnímat nelze. Kobra také připomíná probuzenou hadí sílu neboli zvláštní energii, která dřímá ve spodní části páteře. Tuto energii je možné probudit za pomoci mystických cvičení. Očekávaným výsledkem je energetické vzlínání podél páteře až nad hlavu. Její šestou a předposlední stanicí na cestě do vyšších sfér je právě zmíněné třetí oko.

Egyptští kněží, zvláště pak kněží Isidy, upravovali svůj životní styl, aby mohli lépe pracovat s energií. Stříhali si vlasy nakrátko, oblékali se do lněných šatů, dodržovali značná omezení v jídelníčku a mnoho dalších tabu, jež, jak se zdá, měla čistě praktický charakter, neboť jim umožňovala lepší práci s čistou energií.

Neméně zajímavá je otázka balzamování těl. Staří Egypťané pevně věřili v převtělování duší a byli přesvědčeni, že jsou schopni tímto procesem do určité míry manipulovat. Z hmotného světa se lidská duše osvobozuje zánikem těla, neboť je na něj vázána. V mezidobí se duše dostává do vyšších sfér, kde setrvává až do doby, kdy se znovu narodí v novém těle. Znovunarození je nutné pouze pro nedokonalé duše, které neobstály ve zkoušce života. Proto se údajně Egypťané snažili mumifikací zachovávat těla, aby tak zaručili setrvání duše ve vyšších sférách, neboť pokud existovalo tělo staré, nemohla se duše zrodit do nového.

Bůh Osiris, bratr a manžel Isidy, vládce podsvětí, je často znázorňován jako mumie.

TA, KTERÁ MÁ DESET TISÍC JMEN

Mirionymos — Desetitisícijmenná—je jednou z mnoha přezdivek egyptské bohyně a královny Isidy (Eset). Její různé podoby nacházíme v mnoha známých bohyních, jako byly Déméter, Persefona, Nemesis, Afrodité — bohyně lásky, či Artemis — bohyně lovu nebo dokonce Hekaté — patronka magických umění.

Od Plutarcha se dovídáme, že ve svatyni v egyptském městě Sais bylo:

Jsem vše, co bylo, je a bude, a žádný smrtelník neodhalil můj závoj.

Slavný šarlatový závoj je oblíbeným zasvěceneckým symbolem. Nejčastěji je vykládán jako symbol nevědomosti a emocí, stojící mezi člověkem a pravdou. Tento závoj je odhalován pouze opravdovým a moudrým hledačem pravdy, kteří chtějí upřímně a pokorně porozumět záhadám života a vesmíru, tedy pouze těm, kteří si to opravdu zaslouží. Tímto činem překračuje zasvěcovaný svou pozemskou smrtelnost. Ten, komu je závoj poodhalen, je pak vázán mlčenlivostí o tom, co viděl.

Původ Isidy není jasný. Snad byla nejstarší dcerou boha Saturna, zvaného též Kronos. Plutarchos překládá její jméno jako *Sofia* — Moudrost. Jiná teorie tvrdí, že jméno Isis má původ v hebrejském *iso* — zachránit, spasit. Další teorie se přiklání k původu severskému od slova *isa* — krystalická voda, tedy led. Zde může být souvislost s původem skandinávských bohů, kteří byli doslova vylízáni z ledu matkou krávou zvanou Audhuhla (Audumla). Je zajímavé, že jedním ze symbolů Isidy je kráva či její rohy.

NEOHROŽENÁ VDOVA

Nejznámější mýtus týkající se Isidy je pověst o egyptském králi Osiridovi, jehož byla sestrou i ženou. Plutarchos tvrdí, že Osiris, který je často symbolizován sluncem, je vlastně Dionýsos (Bakchus), bůh vegetace a vína. Podle legendy byl Osiris moudrý vládce a pod jeho vedením nastala v Egyptě doba osvětlení, která se šířila i za hranice říše. Jeho temný bratr Seth, známý též jako duch zla Týfón, však

nebyl spokojen s bratrovou vládou a se svou druhořadou pozicí. Ve snaze uchvátit moc zosnoval Seth spiknutí. Nechal vyrobit krásnou truhlici přesně na míru Osiridova těla. Na velké slavnosti pak prohlásil, že ji daruje tomu, kdo se do ní přesně vejde. Zkoušeli to všichni, ale bez úspěchu, až přišla řada na Osirida. Jakmile do truhlice ulehl, Seth a jeho komplicové přiklopili víko a zatloukli je. Potom shodili bednu do Nilu, po němž doplula až do moře.

Neohrožená, věrná a milující královna Isis po dlouhém hledání truhlu s tělem svého manžela našla na pobřeží u řeckého města Byblosu. Zlý Seth se však nevzdal a opět se zmocnil Osiridova těla. Nechal je rozřezat na čtrnáct (nebo šestnáct, pozn. aut.) částí, které rozházel po celém světě. Věrné a trpělivé Isidě se podařilo shromáždit třináct (nebo patnáct) částí manželova těla. Poslední díl, pohlavní orgán, který spolkla nilská ryba, nahradila zlatou kopíí.

Osiris znovu ožil jako bůh podsvětí a jeho nehodný bratr Seth došel spravedlivé odplaty. Mladý princ Hórus, syn královského páru, zabil v zuřivé bitvě o moc svého strýce Setha. V boji byl Seth vykastrován a Hórus přišel o oko, které mu později bůh Thovt navrátil. »Oko Hórovo« je jedním z nejtajemnějších zasvěcenských symbolů.

Od té doby se řeka Nil stala symbolem Osirida a úrodná země okolo něj symbolem Isidy. Vyschlý Nil představuje mrtvého krále, zabitého zrádným Sethem, jehož symbolizují vysušující teplé pouštní větry. Každoroční objevení se Síría, hvězdy zasvěcené Isidě, ohlašuje povodně přinášející úrodnou půdu. Vzestupem Nilu, symbolizujícím vzkříšení Osirida, pak začíná posvátný nový rok Egyptanů. Z hlediska zasvěcenské symboliky můžeme v tomto mýtu tušit možnou souvislost mezi vdovou Isidou a zednářským označením svých členů jako »synů vdovy«.

PANNA SVĚTA

Isis je prototypem věčné panny, která zahaluje svou nevinost závojem tajemství. Její inspirace zasahuje až do našeho století — vždyť i známá okultistka Blavatská nazvala svou slavnou knihu *Odhalená Isis*.

Uctívání bohyně Isis mělo velký historicko-náboženský vliv. Ve 3. století před naším letopočtem, tedy za dob Alexandra Velikého (356—326 př. n. l.), byl její kult pořečtěn

Isis-Isida a její syn Hórus jsou předobrazem Madony s dítětem (Lenoir, La Franche-Macconnerie).

»Jsem Isis, královna této země. Byla jsem zasvěcena Hermem. Nikdo nemá moc zničit zákony, které jsem vydala. Jsem nejstarší dcerou Saturnovou, nejstaršího z bohů. Jsem žena a sestra krále Osirida. Byla jsem to já, která naučila smrtelníky sklízet obilí. Jsem matka krále Hóra. K mé počtě bylo postaveno město Bubaste. Já-sej, Egypte, já-sej, zemi, která mě zrodila.« (Nápis na sloupu v arabské Nise známý z písemných dokladů.)

Plutarchos píše, že Sistrum, rituální hudební nástroj používaný při Isidiných zasvěcovacích obřadech, je zkonstruováno tak, aby nám připomínal, že vše je v neustálém pohybu, a chránil před nežádoucími vlivy.

a rozšířen do Středomoří. Řecký charakter si kult zachoval i za římské nadvlády, neboť Římané ponechali v Egyptě řeckou administrativu. Od roku 312, kdy římský císař Konstantin po vítězné bitvě u Miliánského mostu učinil křesťanství státním náboženstvím, začal kult Isidy ztrácet své postavení a nakonec byl zakázán.

I přes veřejné potlačení kultu Isidy se tato záhadná egyptská bohyně dostala do křesťanské symboliky, kde získala v pozměněné podobě významné postavení. Jako matka Hóra byla často znázorňována sedící se svým synem na klíně. Tato podoba se přeměnila do nám dobře známé Panny Marie s Ježíškem. Srpek měsíce, na kterém je často Panna Marie zobrazována, jsou ve skutečnosti kravské rohy, jeden ze základních symbolů Isidiných.

ZASVĚCOVACÍ RITUÁLY ISIDY

V období řecké a římské civilizace se kult Isidy rozšířil daleko za hranice Egypta. Pozůstatky jejího uctívání můžeme nalézt od řeky Eufratu až po Británii. Údajně byly její zasvětitelské obřady převzaty i keltskými druidy. Z egyptské královny se stala univerzální bohyně, jednota obsahující vše.

V Helespontu byla známa jako Mystis, »Dáma mysterií«. V jedné oslavné písni sama o sobě říká: »Odhalila jsem mystickou cestu lidstvu.« V mystériích Isidiných bylo rituálně rekonstruováno Osiridovo utrpení, Isidin smutek a šťastné zakončení příběhu, aby se zasvěcenci naučili překonávat nesnáze a získali nesmrtelnost.

V díle spisovatele Apuleia (2. st. n. 1.) *Zlatý osel* se dochoval popis zasvěcení do kultu Isidy. Hrdinovi novely je ukázána posvátná kniha a je pokřtěn a očištěn. Apuleius přirozeně neprozrazuje mystická tajemství, ale přece jenom nám dává představu o podstatě tohoto tajemného úkonu. Hrdina knihy říká, že jeho původní »já« zemřelo, že měl extatickou vizi vesmíru, v níž zažil osvětlení jasným světlem. Slib, který mu Isis dala, zněl:

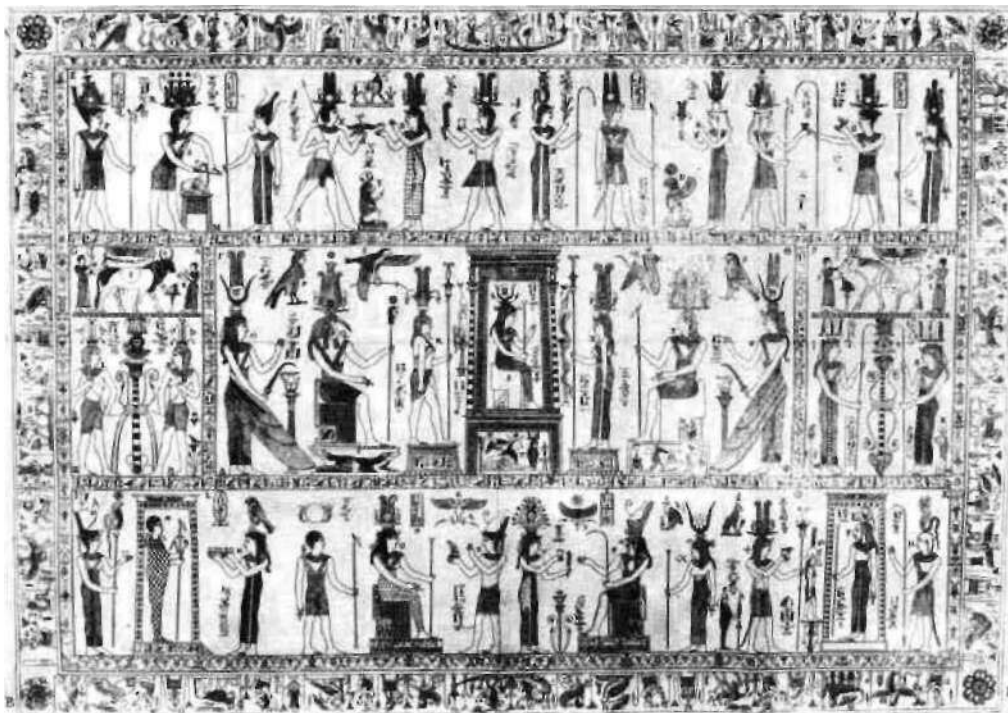
Budeš žít v pozhnání, tvůj život bude skvělý pod mou ochranou, a když vyprší čas přidělený tvému životu a sestoupíš do podsvětí, tam mě opět uztíš tak, jak mě vidíš nyní, zářící uprostřed temnot a panující hloubkám Hádu. Budeš žít v Elysej-

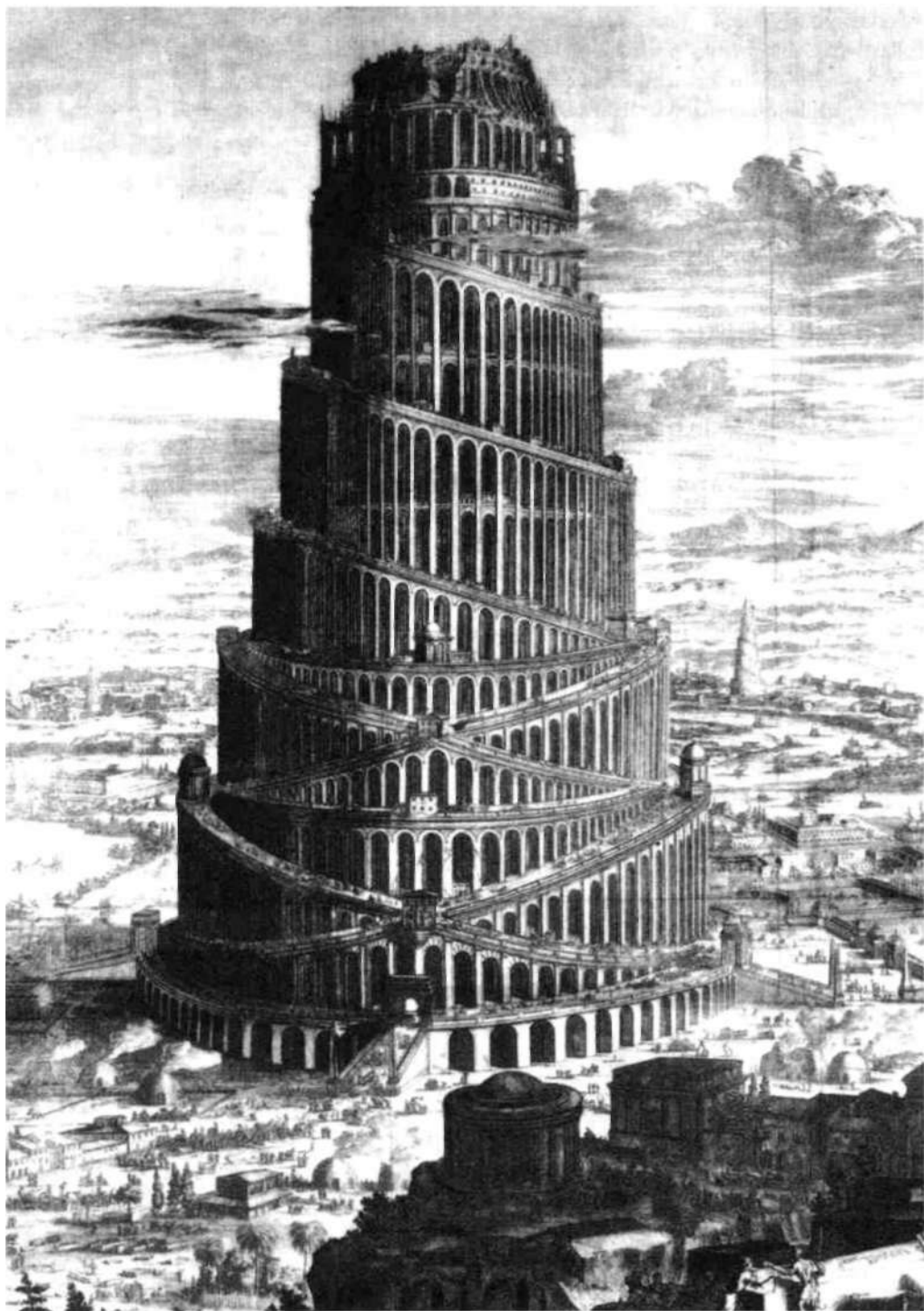
ských polích (*v ráji - pozn. aut.*) a budeš mě uctívat za mou laskavost. A když mně prokážeš oddanost tím, že budeš plnit své obřadní povinnosti a budeš žít čistě, zjistíš, že já sama jsem ti umožnila prodloužit tvůj život za období, které ti určil osud.

BEMBÍNSKÁ DESKA

Jezuita Athanasius Kircher vydal v Římě v letech 1652 až 1654 knihu *Oedipus Aegyptiacus*, v níž popisuje *Mensa Isaica*, též známou jako Deska Isidina či Bembínská deska. Bronzová deska, která se nedochovala, byla rozdělena na tři rovnoměrné horizontální části. Vrchní díl obsahoval dvanáct domů nebes rozdělených čtyřmi sezónami, znamení zvěrokruhu a guvernéry světa. Dolní část zobrazovala různé práce během roku. Střední sekce byla rozdělena do sedmi dílů a obsahovala jedenadvacet posvátných znaků abecedy boha Thovta, které jsou údajně popisem zasvěcovacího obřadu a také původními symboly karetního systému tarot, o němž jsme se zmínili v předešlé kapitole.

*Isidina (Bembínská) deska.
Athanasius Kircher, Oedipus
Aegyptiacus, 1652.*

Babylonská věž. Athanasius Kircher, Turris Babel, 1679.

KAPITOLA VI.

ZÁHADNÉ STAVBY DÁVNOVĚKU

Egyptané si váží své minulosti nejvíce ze všech národů
a vyznají se v minulosti nejvíce ze všech lidí,
které jsem na svých cestách navštívil.

Hérodotos, Historie, 5. století př. n. 1.

*Staroegyptský bůh-krokodýl
Sebek.*

EGYPTSKÁ ARCHITEKTURA

Historiografie v našem pojetí v Egyptě neexistovala. Pro ně byla historie »osud země«, který závisel na samotném faraónovi. On byl totiž nejvyšším zasvěcencem do tajů vesmíru a znal zákonitosti osudu. Na něm záviselo dodržování rituálů a zákonů, které udržovaly řád světa v harmonii a rovnováze.

Dějiny země na Nilu nepoznaly za prvních 1 500 let své existence žádné války mimo jiné i proto, že Egypt ležel v bezpečné krajině a v jeho sousedství nevznikly žádné jiné státní útvary, které by mu mohly konkurovat.

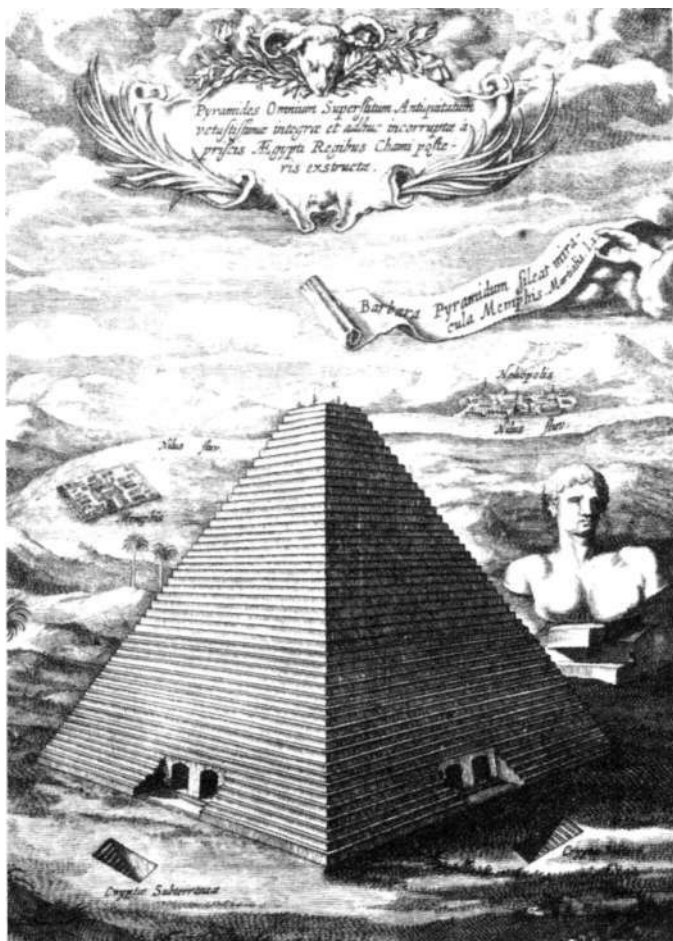
Za zakladatele tzv. Staré říše (asi 2715—2192 př. n. l.) je pokládán první faraón, jenž si nechal postavit monumentální pyramidu. Král Džóser (asi 2697—2677 př. n. l.) byl stavebníkem proslulé stupňovité pyramidy v Sakaře. Přes nedostatek historických pramenů z té doby je sama pyramida dostatečným svědkem úrovně tehdejšího Egypta.

Vlastní doba nejznámějších stavitelů pyramid začíná ve 4. dynastii (asi 2641—2521 př. n. l.). Pyramidy z tohoto období se tyčí na okraji západní pouště v Gize, dnešním předměstí Káhiry.

Původ posvátné egyptské architektury je často spojován s mužem, který se stal bohem. Imhotep byl architektem a faraónovým poradcem. Traduje se o něm, že byl též knězem, učencem, astrologem, kouzelníkem a lékařem. Jeho léčitelské schopnosti byly natolik věhlasné, že byl kolem roku 2400 př. n. l. uznán za boha lékařství. Imhotepovy božské kvality umožnily, aby se stal klíčovou postavou zasvěcovacích obřadů, a také jeho následnou transformaci do role kosmického architekta zednářských rituálů stavitelů katedrál. Určitá tradice o něm říká, že byl architektem Šalamounova chrámu. Ten byl ale postaven někdy okolo roku 960 př. n. l., tudíž asi o tisíciletí a půl později.

Symbol duše Ba - pták s lidskou hlavou. Egyptská kniha mrtvých.

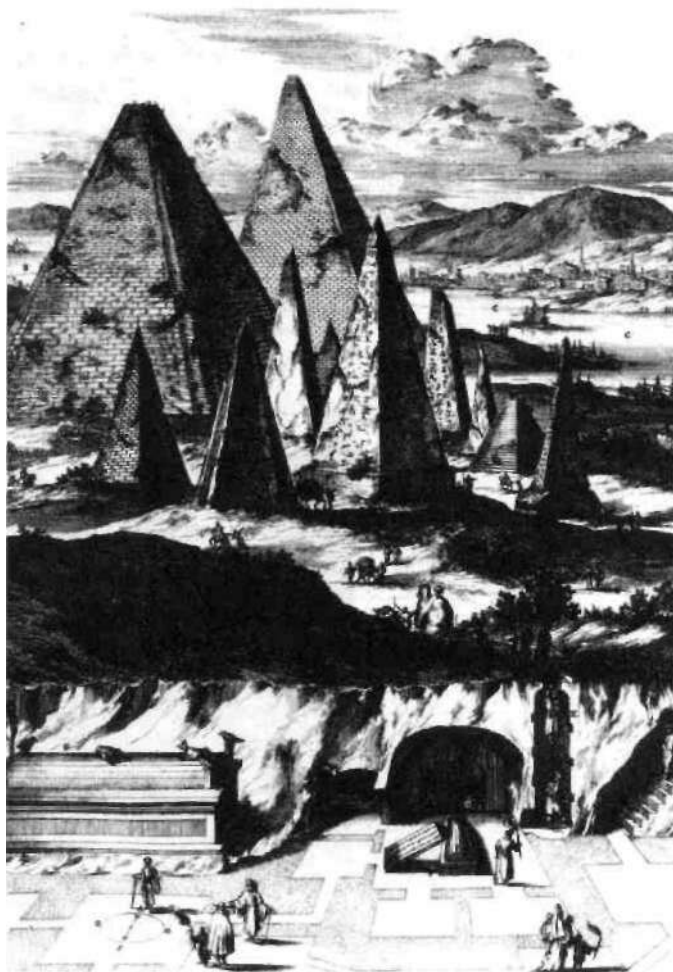
Cheopsova pyramida. Athanasius Kirchner, Turris Babel, 1679.

Magické obřady, provozované v egyptských chrámech, měly zajišťovat další existenci stvořeného světa. Denně tak v rituálech probíhal boj dobra se zlem, pravdy se lží, práva s bezprávím. Každý den zápasil kosmický řád *maat*, vyhlášený bohem stvořitelem, se silami chaosu. Tento zápas se svými zákonitostmi určoval vývoj a osud všeho na Zemi.

Chrámová symbolika byla znázorněním vesmírného jeviště, kde se věčný souboj světla a tmy odehrával. Sloupové sály představovaly pozemskou vegetaci a chrámový strop nebesa. Stropy zdobily symboly hvězd a podlaha se stala povrchem země, někdy i vodou či mořem, když byla pokryta stříbrnými pláty. Kamenný kosmos byl naplněn životem zobrazeným v reliéfech a obrazech.

Většina egyptologů i ostatních vědců dává přednost bezpečným a přijatelným teoriím. Mezi takové rozhodně nepatřil francouzský filozof, malíř, egyptolog a přítel alchy-

Barokní vize egyptských pyramid. A Kircher, Sphinx Mystagogica.

misty Fulcanelliho R. A. Schwaller de Lubicz (1887-1961). Ten se odvážil tvrdit, že stavitelé starého Egypta měli daleko větší znalosti, než přiznává oficiální věda. Podle něj byly egyptské hieroglyfy, sochy a stavby symbolickým jazykem vyjadřujícím původní hermetickou filozofii. Dále tvrdil, že egyptští architekti pochopili, že lidské tělo je vzorem veškeré architektury, a že i sama Země se chová stejně jako lidské tělo — podle něho jak v lidech, tak v Zemi procházejí jemné a hrubé energie, a to uvnitř i na povrchu. Zablokování těchto energií způsobuje nemoc a jejich volný průchod zajišťuje dobré zdraví. Schwaller de Lubicz také věřil, že tuto moudrost Egyptané zdědili od předcházející civilizace známé pod jménem Atlantida.

Badatel Peter Dawkins posunul tyto teorie ještě o kus dál. Podle něj chápali Egyptané svoji zemi jako živý chrám

postavený božskou vesmírnou inteligencí. Páteří tohoto přírodního chrámu je řeka Nil s hlavou na severu a tělem na jihu. Sedm center obydlených Egyptany představuje sedm čaker neboli energetických center v lidském těle. Nejvyšší dvě čakry se nachází v nilské deltě: sahasrára v Bedhetu a Héliopolis a takzvané třetí oko v Héliopolis. Hrdelní čakra je v Memfisu, srdeční v Hermopolis. Zbýlé tři pak v Abydosu, Thébách a Elefantině.

ZÁHADNÁ SFINGA

Jednou z nejzáhadnějších a nejstarších egyptských staveb je legendární sfinga v Gize. Tento monument se tyčí před třemi velkými pyramidami, které sfingu sice předstihují velikostí, avšak zdaleka ne stářím.

Oficiální věda datuje vznik egyptské civilizace okolo roku 3100 př. n. l. Ale již delší dobu se ozývají hlasy, že je třeba toto číslo znásobit přinejmenším dvěma. Zastánci teorií, které propojují Egypt s Atlantidou, neměli dlouhou dobu argumenty hodné vědy. Neúplná zpráva v Platónových dialozích *Timaios* a *Kritias* či okultní svědectví čerpající z takzvané *Akašické kroniky* (neviditelné kroniky lidstva) nevzbuzovaly u vědců přílišný zájem. Situace se však pod tíhou závažných racionálních argumentů začíná měnit.

Současné oficiální datování sfingy a obecně přijatý názor, že její tvář je portrétem faraóna Chefrena, již nejsou brány jako nezpochybnitelné.

Americký jasnovidce Edgar Cayce předpověděl, že na přelomu 20. a 21. století bude pod Sfingou učiněn »významný objev pro lidstvo«. Nedávno provedená geofyzikální měření prokázala existenci neznámého dutého prostoru v podloží sochy.

Velká sfinga. Kresba D. Robertse, 1839

*Pohled na pyramidy v Gize.
Letecký snímek.*

Chefren (Rachef, 2520—2494 př. n. l.) nechal postavit jen o málo menší pyramidu než proslulý Cheops (Chufu). Učinil tak na místě ležícím o málo výš. Díky tomu, a také díky obložení z bílého tureckého vápence, které se dochovalo na vrcholku, vzbuzuje jeho pyramida dojem, že právě tato a nikoli Velká (Cheopsova) pyramida je nejvýznamnější stavbou v Gize.

Přestože v egyptologii převládá názor, že sfinga je dílem Rachefovým a že vznikla teprve při stavbě jeho pyramidového komplexu, vědci přiznávají, že nelze jednoznačně říci, kdo, kdy a proč ji postavil.

Velká sfinga v Gize je víc než jen symbol Egypta. Je ztělesněním jeho starobylosti a tajemství. Místní lidé ji nazývají Abu el-hol, Otec děsu. Jedná se o kolosální sochu ležícího lva s hlavou muže, který měl původně na bradě dlouhý vous. Zlomky tohoto vousu objevili na konci osmnáctého století členové Napoleonovy expedice a odvezli je do Francie. Tělo sfingy bylo původně omalováno načervenalou okrovou barvou. Podle nejnovějších průzkumů byla původně dokončena jen přední, zdálky viditelná část. Je asi 73,5 metru dlouhá a 20 metrů vysoká. Podobně jako při datování, ani při výkladu významu Sfinxy nepanuje mezi egyptology shoda.

Slovo sfinga bývá odvozováno od zkomoleného počtělého, původně egyptského jména *šesepanch*, »žijící podoba« (rozumí se panovníka). Proto ji někteří považují za podobu Rachefovu nebo Cheopsovu, jiní v ní vidí mystického strážce pyramid, další sluneční božstvo. Je až zarážející, kolik údajů týkajících se sfingy je jen jakousi přijatou domluvou archeologů a nikoli ověřeným faktem.

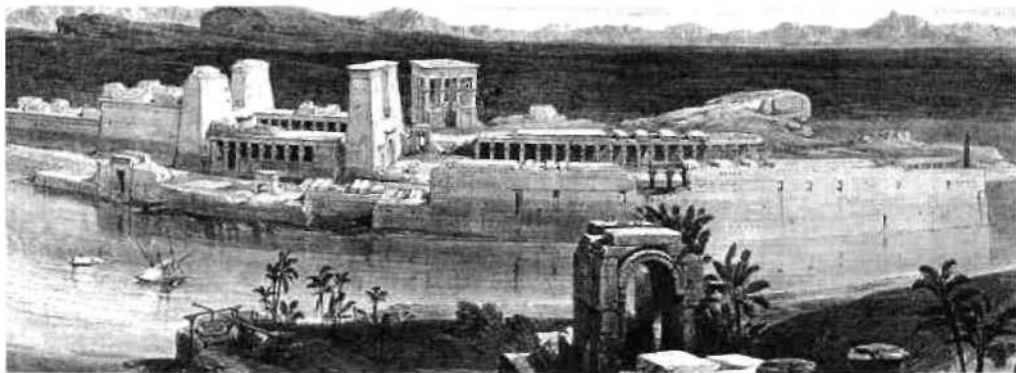
Sfinga byla vytesána z výběžku vápencového skalního podloží. Eroze vypreparovala jednotlivé části segmentů a vtiskla památce její dnešní podobu. A právě tato eroze je centrem kontroverze kolem jejího datování.

Bostonský geolog Robert Schoch, který sfingu zkoumal, tvrdí, že byla postavena mezi 5 000 až 7 000 lety před naším letopočtem. Jestliže eroze na jejím povrchu byla opravdu způsobena deštěm, jak tvrdí někteří badatelé, pak by tato teorie o stáří sfingy měla pevnou půdu pod nohama. Vždyť deště v této pouštní krajině od sedmého tisíciletí před naším letopočtem nebyly běžné. Nové datování by znamenalo, že sfinga je nejstarším monumentem Egypta.

Spisovatelé a badatelé Bauval a Hancock použili počítače ke zjištění doby jarní a podzimní rovnodennosti v souvislosti s její pozicí a došli k závěru, že stavba sfingy a pů-

Hvězdy v souhvězdí Orion.

*Chrám Isis na Philae. Kresba
D. Robertse, 1839.*

vodní plán pyramid spadají do období 10500 př. n. l. Připomeňme si jen, že Platonův záznam o Atlantidě datuje její zánik kolem roku 9000 př. n. l. Takže spojení mezi nějakou dřívější vyspělou civilizací a egyptskými monumenty, nad jejichž způsobem stavby dodnes vrtíme hlavou, se zde nabízí samo. Zvláště když Bauval a Hancock tvrdí, že sfinga, řeka Nil a plány tří velkých pyramid jsou až neuvěřitelně přesným odrazem oblohy nad Gizou, přesněji řečeno souhvězdí Lva, Mléčné dráhy a Orionova pásu. Obloha byla důležitou součástí egyptského náboženství. Neuvěřitelná znalost a dovednost starých Egyptanů, kteří postavili tyto monumenty, je skutečně zářející. A nejde jenom o technické provedení, ale především o vůli potřebnou k realizaci takového projektu, o jakousi nutnost zanechat informaci budoucím pokolením.

SEDM DIVŮ SVĚTA

Zmíněná Cheopsova pyramida je jediným z takzvaných sedmi divů světa, který přetrval do naší doby. Dodnes nás udivuje obrovskou hmotou kamenů navršených do výšky 137 metrů. A také svou geometrií, ve které neustále odhalujeme nové souvislosti včetně alchymické kvadratury kruhu. Stejně překvapivá je i astronomická orientace pyramidy, jejíž přesnost předčí i výpočty slavného dánského astronoma Tychona Brahe ze šestnáctého století našeho letopočtu.

Další div světa, který se dochoval jen částečně, je Artemidin chrám v Efezu. Dnes z něj můžeme obdivovat pouze jeho základy. Zbývajících pět divů je nedochovaných.

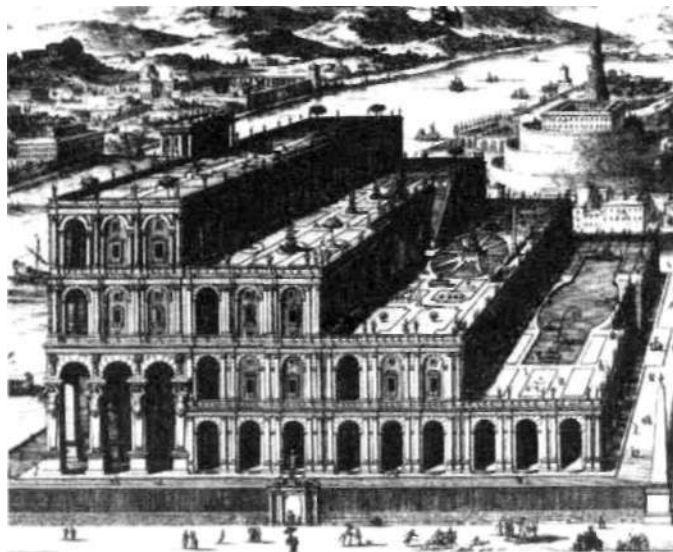
Alexandrijský maják na ostrově Faros byl zobrazen i na dobových mincích. Zde se jedná o bronzovou půldrachmu z období vlády Anatonie Piuse (138-161 n. l.).

Visuté zahrady v Babylonu, které udivovaly záplavou bujně zeleně na terasách z červených cihel a byly zavlažovány kanály z řeky Eufratu, jsou připisovány Semiramidě. Je však pravděpodobnější, že jsou dílem krále Nabukadnesara (7. a 6. století př. n. l.). Ve městě Babylonu se nacházela i slavná Babylonská věž. Množství reliéfů a soch zdobilo další div světa, náhrobek krále Mausóla v Halikarnassu, známý jako Mausoleum. Král, jenž dal jméno dnešním oslavným hrobkám, vládl v Kárii ve 4. století př. n. l.

Jako součást pátého divu světa dokončil r. 433 př. n. l. antický sochař Feidiás v Olympii obrovskou sochu hlavního řeckého boha Dia. Zeus s malou soškou bohyně Niké v ruce dominoval na svém cedrovém trůnu, zdobeném výjevy z mytologie, celému Diovu chrámu.

Ještě ve čtrnáctém století bylo možné spatřit Alexandrijský maják. První známé dílo pro navigaci lodí se tyčilo na ostrově Faros. Maják byl postaven ve 3. století př. n. l. a vzal za své teprve při ničivém zemětřesení v roce 1326. Dnes se zde nachází Kájtábajova pevnost, pojmenovaná po svém staviteli, mameluckém sultánovi, postavená v 15. století. Nedaleko se nacházela i neméně slavná Alexandrijská knihovna zničená požáry a drancováním.

Poslední z divů, bronzový kolos zobrazující slunečního boha Héliu, vévodil svou třicetimetrou výškou vstupu do přístavu ostrova Rhodos. Nikdo přesně neví, jak vypadal a zda byl opravdu rozkročen tak, aby pod ním mohly plout lodě.

Visuté zahrady babylonské na rytině C. Deckera. Turris Babel, 1670.

ŠALAMOUNŮV CHRÁM

Řekněme si ještě něco o biblické stavbě, na kterou se odvolávají pozdější zasvětitelské školy či tajné organizace. Ze současných jsou to především svobodní zednáři, jejichž rituály přímo souvisí s mytologií vážící se k Šalamounovu chrámu. Ve středověku zde měl hlavní sídlo rytířský řád, který ochraňoval poutníky ve Svaté zemi. Jméno templářského křižáckého řádu je přímo odvozeno od tohoto jeruzalémského chrámu čili »templu«. K templářům se ještě několikrát vrátíme.

Byl to moudrý biblický král Šalamoun, který během své vlády (asi 960—925 př. n. l.) nechal tento úžasný palác postavit. Dost možná, že v něm byla zachována moudrost starých Egypťanů, kteří ovládali Palestinu po skoro tři staletí až do roku 1200 př. n. l., tedy asi 250 let před stavbou chrámu.

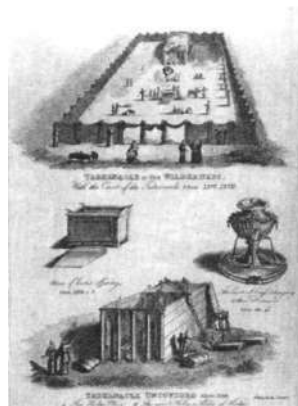
Posvátnost stavbám propůjčuje božský model, který existuje ve vyšší realitě. V íránské kosmologii odpovídá každý pozemský jev nebeskému transcendentnímu neviditelnému výrazu, platónské ideji. Každá síla, která se projevuje na zemi, má nebeský protějšek, který má skutečnou realitu. Stvoření je tak posvátnou stavbou zdvojeno. Stavitelé chrámů věřili, že abychom dali něčemu skutečnou existenci, musíme napodobit božské stvoření.

Šalamounův chrám měl také svůj nebeský prototyp. Když izraelský král David dává svému synovi Šalamounovi plán ke stavbě chrámu, stánku a všech nádob, ujišťuje ho, že »všechno to skrze vypsání z ruky Hospodinovy mne došlo, kterýž mi to dal, abych vyrozuměl všemu dílu formy té« (1Pa 28:19). Viděl tedy nebeský model.

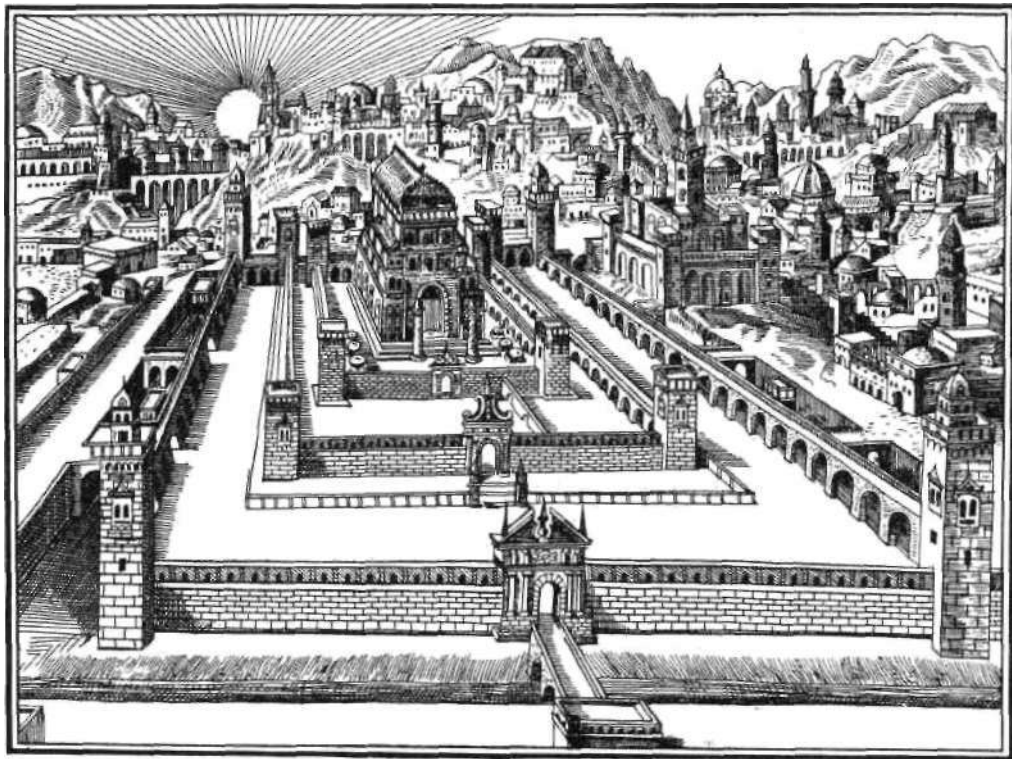
Než bylo postaveno město Jeruzalém (kde stával Šalamounův chrám) lidskou rukou, vytvořil Bůh Jeruzalém nebeský. K němu se vztahuje proroctví v syrské *Apokalypse Báruchově II*, (42:2-7):

Domníváš se, že toto je město, o němž jsem byl pravil: Do dlaní rukou svých jsem tě vyryl? Stavba, kteráž je nyní vprostřed vás vystavěna, není ta, jež je u mě zjevena, jež tu byla připravena předem od dob, kdy jsem se uradil stvořiti ráj, a kterou jsem byl ukázal Adamovi před pádem jeho...

V těchto řádcích též zaznívá paralela lidského těla jako chrámu.

Symbolika Šalamounova chrámu vycházela ze starší tradice Mojžíšovy schránky úmluvy. Archa úmluvy znázorňovala jak strukturu, lidského těla, tak strukturu celého vesmíru. Prostor za ohradou představoval hmotný svět a nádvoří uvnitř se rovnalo oblasti duše. Svatyně obsahovala svět Ducha a sakristii obývalo samotné božstvo. Schránka úmluvy, tisk, Londýn 1814.

Král Šalamoun nechal postavit svůj chrám v Jeruzalémě po vzoru Mojžíšovy Schráanky úmluvy. Matthew Merian: Chrám v Jeruzalémě, rytina, Amsterdam 1695.

Svět, který nás obklopuje, má svůj prototyp na vyšší kosmické úrovni. V tomto světě však existují i paralely jiného druhu. Například pustiny obydlené netvory, neobdělané kraje, neznámá moře, po nichž se odváží plout pouze statečný mořeplavec. Tato místa odpovídají vzoru jiného druhu: patří do oblasti Chaosu, nicoty před Stvořením. Člověk se nachází uprostřed těchto dvou protínajících se světů, neviditelného světa vyššího a světa nižšího, hmotného. Jeho úkolem je, aby opakováním aktu Stvoření tyto oblasti (a sám sebe) přeměnil podle vyššího řádu. Přeměně chaosu v kosmos je propůjčována forma, která umožňuje skutečné bytí. To je podstata zasvěcení či znovuzrození.

Každá posvátná hora, každý chrám, každé posvátné místo či město, každý zasvěcenec je omphalos, pupek, střed. Tvoří totiž *Axis Mundi*, osu světa, místo setkání Nebe, Země a Pekla. Zde jsou peklo, střed země a nebesa v jedné ose. Chrám, místo, člověk se stávají branou (prahem), kterou je možno přecházet z jedné oblasti do druhé. U Římanů *mundus* — tj. brázda vyhloubená kolem místa, kde měl být položen základ města — představuje styčný bod nižších oblastí s pozemským světem. Jak říká Varro:

Když je otevřen mundus, je jistým způsobem otevřena i brána smutných pekelných božstev.

Stavebník nejslavnějšího chrámu světa, Šalamoun, byl prvním izraelským dynastickým vladařem. Ač převzal úřad bez Božího charismatu (dar boží milosti), získal ho při vidění v Gibeónu, kde mu Hospodin dal vybrat dary podle jeho vlastního přání (1Kr 3:5). Šalamoun si uvědomoval nezměřenost svého úkolu, a proto požádal o »vnímavé srdce«.

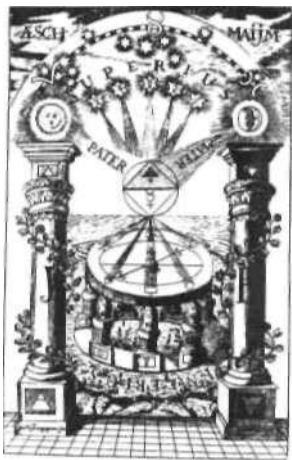
S vlastní stavbou chrámu začal ve čtvrtém roce své vlády a dokončil ji o sedm let později. Víme jistě, že chrám stál v Jeruzalémě na místě dnes nazývaném Haram-eš-Šerif. Přesné umístění však neznáme. Velesvatyně se mohla nacházet na nejvyšší části skály, na místě dnešního »Skalního domu«. Nic ze Šalamounovy stavby se nedochovalo. Byla pravděpodobně zničena, když se skála zarovnávala při budování Herodova chrámu a jeho hradeb.

Rekonstrukce Šalamounova chrámu se opírají o svědectví z Bible (1Kr 6-7 a 2Pa 3-4). Přestože jde o detailní popis chrámu, nezachycuje všechny rysy chrámu, některým místům zcela nerozumíme a občas narazíme i na zjevné rozpory. Vlastní chrám měl podlouhlý tvar a byl orientován východo-západním směrem. Stál na vyvýšené plošině. Měl dvě nádvoří, vnější a vnitřní. Bronzový oltář pro zápalné oběti stál na vnitřním nádvoří. Mezi oltářem a vchodem se nacházelo obrovské bronzové umývadlo s vodou pro rituální očistu. Spočívalo na čtyřech čtveřicích býků, kteří směřovali do všech světových stran.

Od vnitřního nádvoří k předsíni vedlo schodiště. Před vchodem stály dva sloupy Jachin a Boaz se zdobenými hlavvicemi, jež tvořily součást stavby. Svatyni osvětlovala okna se zužujícím se ostěním, umístěná u stropu. V této části stál zlatý oltář. Dvojitě dveře z cypřišového dřeva vedoucí do velesvatyně se otvíraly jen zřídka. Velesvatyně měla tvar krychle. Uvnitř stály vedle sebe dvě sochy andělských bytostí, takzvaných cherubů. Jedním křídlem se vzájemně dotýkaly nad schránkou úmluvy a druhým severní a jižní stěny. Ve velesvatyni se Hospodin zjevoval v podobě oblaku. Všechny stěny vnitřní svatyně a velesvatyně měly cedrové obložení, podlaha byla zhotovena z cypřišového dřeva. Stěny a dveře byly zdobeny vyřezávanými květy, palmami a cheruby. Dovední řemeslníci vše potáhli zlatem. Kámen nebylo vůbec vidět. Šalamoun svěřil zodpovědnost za celé dílo týrskému staviteli, zasvěcenci Hiramovi Abifovi, a na pracích se podíleli i fěničtí řemeslníci.

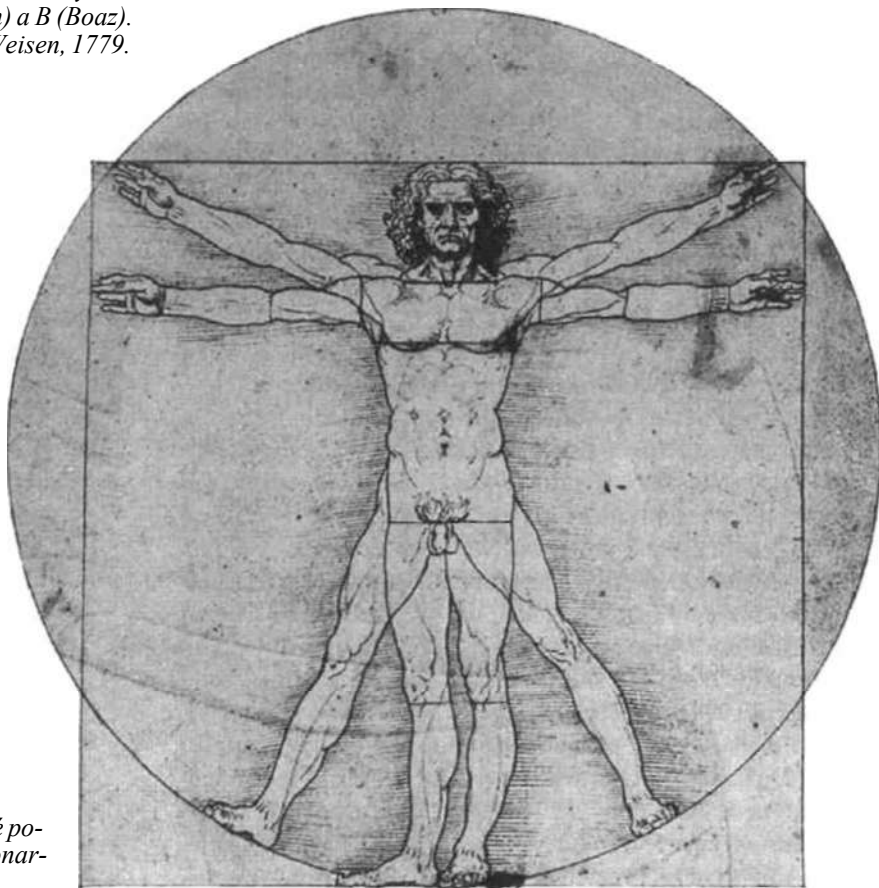
Symbolika Šalamounova chrámu, představující duchovní svět, který proniká do světa hmotného, byla převzata i do středověkých katedrál. Katedrála ve Štrasburku, rytina z 19. století.

*Hermetické a zednářské tisky
18. století využívaly symboliky
Šalamounova chrámu. Sloupy
v popředí jsou označeny inici-
álami J (Jachin) a B (Boaz).
Compass der Weisen, 1779.*

Pradávné pojetí chrámu jakožto imago mundi, představa, že svatyně reprodukuje vesmír v jeho podstatě, přešla do náboženské architektury křesťanské Evropy: bazilika prvních staletí našeho letopočtu stejně jako středověká katedrála symbolicky zpodobňují Nebeský Jeruzalém. Nanebevstoupení a ohledání středu «je cestou člověka do vlastního nitra k prapůvodní příčině a důvodu jeho existence.

Dva legendární sloupy Šalamounova chrámu jachin a Boaz představují magickou polaritu. Levý sloup Jachin zobrazuje ohnivý a vzdušný prvek lidské duše a vesmíru. Boaz pak znázorňuje vodu a zemi. Jachin je Slunce a Boaz Luna. Mezi nimi, pod vlivem obou, se nachází zbývajících pět planet, jejichž paprsky procházejí alchymickou sírou a rtutí a ovlivňují tak vše, co se nachází pod nimi.

*Proporce lidské po-
stavy podle Leonar-
da da Vinci.*

Atalanta Fugiens, Michael Maier, 1618.

KRUH A ČTVEREC

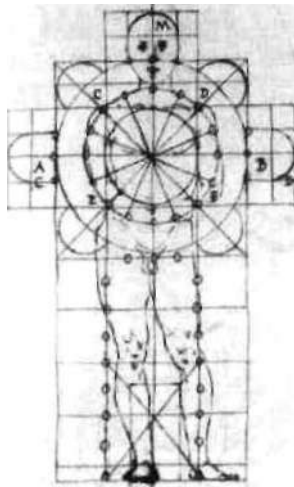
Šalamounův chrám, pyramidy, athénský Panthenón nebo gotické katedrály představují posvátná místa, která evokují ztracený ráj původní jednoty člověka a vesmíru. Posvátné místo obsahuje ducha a posvátnost samotného původu lidstva.

Když se podíváme na nejrůznější posvátné stavby historie, je zřejmé, že v nich dominují dva základní tvary: kruh a čtverec. Podstata posvátné architektury vzniká právě propojením těchto dvou navzájem protikladných geometrických tvarů.

Čtverec v přírodě neexistuje. Byl vytvořen v lidské mysli. Kruh je božského původu, neboť značí jednotu. Symbolický vztah mezi čtvercem a kruhem je vztahem mezi lidským a božským, mezi hmotným a duchovním světem, mezi nedokonalým a dokonalým. Propojení čtverce a kruhu je metafora týkající se rovnováhy mezi zemí a nebesy.

Čtverec popisuje čtyři základní směry hmotného prostoru a čtverost hmotného světa (živly, světové strany, období v roce), kruh obklopuje střed nacházející se mimo čas a prostor. Geometrie člověka je propojením obou těchto tvarů. V člověku jsou tak obsaženy dva základní principy vesmíru, symbolizované těmito tvary; člověk se stává vzorem pro posvátnou architekturu. Je chrámem a jako chrám či *temenos* (posvátné území) je ohraničen svým vědomím.

Půdorys baziliky vychází z proporcí lidského těla a je kombinací čtverců a kruhů. De occulta philosophia, Agrippa von Nettesheim, okolo 1530.

Arcana Arcanissima, Michael Maier, 1614.

KAPITOLA VII.

MAGIE STARÉHO EGYPTA

Pokud se nepostavíš na úroveň Boha, neporozumíš Bohu:
neboť pouze stejné porozumí stejnému.

Hermes Trismegistos

Bájný původce magie, egyptský mudrc Hermes Trismegistos. Zadith ben Hamuel, 1566.

Egypt je právem považován za zemi záhad a magie. Dodnes hloubku egyptského duchovního života zcela nechápeme; prostřednictvím legend a mýtů se můžeme jen dohadovat. Anebo, jak to činili mnozí v průběhu staletí, lze se pokusit o praktickou rekonstrukci egyptských dovedností. Dnes populární vidění aury a používání lidské energie mají své kořeny právě v Egyptě. Při zkoumání těchto často až příliš reálných jevů je však nutno zachovat jistou opatrnost. Nejde jen o určitou dávku zdravé skepse vůči všemu, co je podáváno jako zaručená a prastará egyptská moudrost, ale i o skutečnou praktickou opatrnost při pronikání do magických rituálů starého Egypta.

Bájný vladař a mudrc Hermes Trismegistos je údajným původcem alchymie, astrologie a magie. Nevíme, odkud tuto moudrost získal on sám. Víme jen, že nám může být i po mnoha tisíciletích inspirací, jako byl pro středověké a renesanční mágy — »hermetiky«.

Hned na počátku si musíme uvědomit, že značná část zasvětitelské magické tradice byla předávána pouze ústně. A tak jsou zapsaná zaklínadla a ostatní popisy spíše než úplným návodem pouze pomocným textem. Daleko zajímavější jsou nejružnější symbolické amulety, z nichž některé jsou až šest tisíc let staré.

Egyptské slovo, které obvykle překládáme jako magie, je *heka*. Heka byla jednou ze sil, kterou Stvořitel použil při stvoření světa. V egyptském mýtu o stvoření byl původním stavem chaos. Před stvořením existovala pouze temná vodní propast známá jako Nun. V Nun přebýval velký had či drak Apep (Apofis), který ztělesňoval ničivé síly chaosu. Stvořitel učinil z chaosu řád. Tento božský řád byl zosobněn bohyní Maat. Její jméno znamená spravedlnost, pravdu a harmonii. Pak byli stvoření ostatní bohové a lidé.

Mezi těmito stvořenými bohy se také nacházel bůh Heka, který byl znázorňován jako člověk. Někdy je dokonce ztotožňován se samotným Stvořitelem, zvláště když je zobrazován jako dítě symbolizující zrod nového života. Jindy bývá popisován jako *ba* (duše) slunečního boha. Heka byl energií, která umožnila stvoření, a každý magický úkon je v tomto smyslu pokračováním tvořivého procesu.

Pro boha Heku nebyly postaveny žádné významné chrámy, nikdy nebyl středem nějakého kultovního uctívání. Nicméně zvláště v severním Egyptě měl značné množství kněžstva a svatyní. Kromě něj víme ještě o bohyni zvané Weret Hekau (Proslavená magií), což byl původně přívlastek mnoha bohyň. Bohyně magie je obvykle zobrazována

Amon-Ra, egyptský bůh čtyř živlů

Bůh magie Heka stojí zcela vlevo vedle Maat za Osiridovým trůnem. Egyptský papyrus, asi 950 p.ř. n. l.

jako kobra. Byla jednou z bohyň, které pečovaly o faraóny starého Egypta, a jako magická energie sídlila v královské koruně (kobra vycházející z třetího oka uprostřed čela). Čarovné hůlky ve tvaru hadů používané mágy jsou dalším symbolem zvládnuté magické energie.

HEKÁTE

Výše uvedená egyptská bohyně magie má své řecké pokračování v bohyni Hekaté, jejíž kult byl v antice rozšířen po celé Malé Asii a která je dodnes uctívána stoupenci černé magie. Podle Hesioda je dcerou Titána Persa a Asterie, podle jiných byla dcerou samotného vládce bohů Dia a je často ztotožňována v zemském aspektu s Artemis/Dianou, v nebeském aspektu s Lunou/Seléné a podsvětním aspektu s Persefonou/Proserpinou.

Hekaté (Dalekovládná) je považována za noční temnou bohyni záhrobí, která plane ve stínu mezi hroby a těší se ze štěkotu psů a prolité krve. Je i bohyní noci a křižovatek. Jsou jí zasvěceny podzemní prameny. Často je zobrazována

Zemřelý se modlí k Anubovi, bohu v podobě Šakala, patronu mumifikace.

se třemi hlavami, znázorňujícími tři fáze měsíce (rostoucí, plný a ubývající). Prostřední obličej bývá lidský, pravý koňský a levý psí.

Hekaté se objevuje ve známém mýtu o Persefoně, spojeném se zasvěcovacím kultem v Eleusis, kterému se budeme věnovat v somé kapitole. Zde vystupuje jako samostatná bytost, která jako jediná, s výjimkou boha Slunce Héliá, zaslechla Persefonin křik při jejím únosu. Bůh podsvětí Hádes Persefonu unesl, aby ji učinil královnou mrtvých. I sama Persefonina matka, bohyně úrody Déméter, zaslechla křik své dcery pouze zprostředkovaně díky ozvěně z hor a mořské hlubiny.

Po devíti dnech bloudění a marného hledání potkala Hekaté Déméter s pochodní v ruce, ale ani ona nevěděla kdo Persefonu unesl. Zaslechla výkřik, ale únos neviděla. Přesto však zavedla Déméter k bohu Héliovi, který jí řekl, co se stalo. A tak se Hekaté stala průvodkyní bohyně ke zdroji pravdy, k nejjasnějšímu zdroji světla — Slunci. Tím se odhaluje i její zasvětitelská funkce, i když zůstává vůči smrtelníkům jednou z nejnebezpečnějších bohyně.

Hekaté je chtonická neboli podzemní bohyně. Je děsnou a mocnou vládkyní temnot. Zná tajemné síly přírody a jejich působení. Spisovatelé ji často popisují jako bytost příšerného zjevu a někdy ji ztotožňují se strážcem prahu poznání, který nepustí nezasvěceného za hranice obyčejného světa. Hekaté, jejímiž symboly jsou pochodně, hadi, dýky a klíče, je také schopna vysílat z podsvětí noční příšery. Její příchod je ohlašován psím štěkotem a kňučením. Jako bohyně rozcestí má však i něco společného s Hermem. Oběma byly na rozcestích stavěny sloupy, které měly chránit poutníky před neštěstím.

PRAKTICKÁ MAGIE

Koncept magické síly *heka* můžeme přirovnat ke známému arabskému výrazu *barraka*, tedy energii či síle, kterou mají určité bytosti, místa nebo předměty, jež jsou divné, neobvyklé nebo posvátné a starobylé.

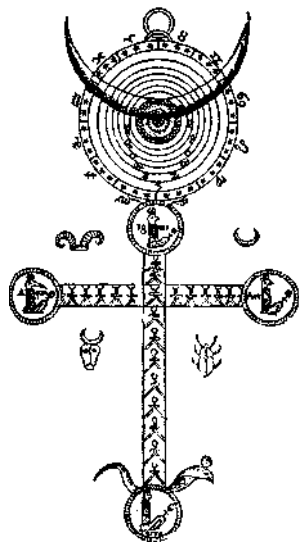
Jiný egyptský výraz pro magii je *akhu*, značící spíše kouzla, čarodějnictví a zařikávací. Stejně jako *heka* není *akhu* sama o sobě dobrá či špatná. Jsou to dvě síly, které se dají použít jak ke tvoření, tak k ničení.

Magie a náboženství se ve starém Egyptě vzájemně prolínaly. Rituální magie byla praktikována pod oficiální záštitou přinejmenším po dobu tří tisíc let. Někteří egyptští kněží používali magii i pro zcela soukromé účely. A někdy byli ochotni zajít poměrně dost daleko i vůči oficiálním egyptským bohům. Některá dochovaná zaříkadla vyhrožovala bohům znesvěcením či dokonce kosmickou katastrofou. Jedno takové zaříkadlo bylo použito knězem jménem Hor, který žil ve 2. století před naším letopočtem. A to přesto, že se očividně jednalo o velmi zbožného člověka, který zasvětil svůj život službě bohu Thovtovi poté, co se mu opakovaně zjevil ve vizích.

Polský antropolog Bronislaw Malinowski předpokládá, že Egypťané používali magii tehdy, kdy nebyli schopni řešit problémy prakticky. To se však jeví jako jednostranné a rozumové vysvětlení. Vždyť mágové z Egypta používali magii i proti nemocem, které jejich lékaři byli schopni vyléčit. Neváhali také namířit své rituály proti nepřátelům, které převyšovali svou vojenskou silou a které běžně poráželi. Souběžné působení ve dvou rovinách, běžné každodenní a magické, viditelné a neviditelné, bylo zřejmě normální.

Ve středověké Evropě byla magie rozdělována na démonickou a přírodní. Démonická magie vyvolávala demony, kteří měli plnit přání a příkazy. Ta byla považována za negativní, černou magii, protože obcování s demony přinášelo morální zkaženost. Přírodní magie pouze využívala přírodní jevy, například astrální energii, a tudíž mohla být používána křesťany bez rizika věčného zatracení. Většina egyptské magie spadá do kategorie démonické, neboť jejím prostřednictvím byli vyvoláváni i ti nejstrašlivější obyvatelé podsvětí. Nicméně staří Egypťané většinu z nich nepovažovali za škodlivé a komunikace s nimi tudíž neznamenal duchovní riziko.

Víra v tvořivou sílu slova a symbolů byla pro egyptskou magii zásadní. Mág se snažil odhalit podstatu bytostí, energií a věcí z neviditelného světa a také najít vztahy a podobnosti mezi nimi. Jejich vzájemné vztahy byly charakterizovány stejnými kvalitami, ať už to byla barva, zvuk, jméno či něco jiného. Podobnosti a souvztažnosti, které se zdají tak cizí našemu černobílému a šachovnicovému racionálnímu myšlení, byly pro jejich systém zásadně důležité. Jakmile byla vzájemná souvztažnost nalezena, pak mohl mág přenášet vlastnosti jednoho komponentu na druhý, anebo způsobit akci jednoho pomocí druhého. Heka byla pro

Hieroglyfická monáda. A. Kircher, Oedipus Aegyptiacus, 1652.

Bes byl ve Starém Egyptě uznáván jako bůh s mnoha funkcemi. Ochraňoval v noci, při porodu, proti uštknutí hadem a bodnutí štírem. Platil i za patrona válečníků, hudby a tance a dokonce i plodnosti. Egyptský bůžek, který byl jakýmsi trpasličím človíčkem-Ívem s plnovousem a křivýma nohama, sloužil i jako ochrana proti nadpřirozeným silám. Kamenná stěla s řadou figurek znázorňujících bůžka Bes, 1. století př. n. l.

egyptského zasvěcence dokonale fungující silou či energií, která proměňovala tato spojení v jakýsi magický systém či komunikační síť.

Magie starého Egypta se zabývala především nejrůznějšími projevy nepřízně osudu. Přesněji řečeno jejich předvídáním, identifikováním a především obranou proti nim. Zdroj nemoci mohl být hněv nějakého boha, zlovolnost démonů či nepřátelského mága. Převedeme-li si tyto pojmy do moderní řeči, přestávají být směšné: neharmonický život (urážející bohy či přírodu), nezvládnuté emoce či komplexy, snaha ostatních ovládat nás či námi manipulovat. Magie podávala pomocnou ruku tomu, kdo ji potřeboval. Některé magické texty dokonce přímo vinily bohy z lidského utrpení. Magie se tak stala legitimní obranou člověka vůči světu.

V textu známém jako *Instrukce pro Merikaru*, který může pocházet až z roku 2000 př. n. l., je heka popsána jako dar od Stvořitele, který umožňuje lidstvu chránit se před ranami osudu. V magických textech se říká, že i bohové podléhali nepřízni osudu a potřebovali svou heku proti nesnázím. Magie pomáhala Egyptanům pochopit strukturu světa a také je učila, jak zacházet s přírodními a nadpřirozenými silami.

DĚDICTVÍ EGYPTSKÉ MAGIE

V roce 332 př. n.l. do Egypta triumfálně vstoupil Alexandr Makedonský, aby jako syn boha slunce usedl na egyptský trůn a ukončil tak perskou nadvládu v Egyptě, která devět let před tím zlikvidovala poslední dynastii egyptských faraónů. To byla tečka za slavnou historií egyptských vládců Egypta.

Jejich vliv na evropskou historii zachovala alespoň legenda o faraonu-mágovi jménem Nechtnebef. Tato osoba má svou inspiraci ve skutečném faraónovi ze 4. století před naším letopočtem. Ve zmíněné legendě prchá Nechtnebef do Makedonie, kde v masce boha Amuna ulehne s královnou Olympias, a počne tak samotného Alexandra Velikého. V tomto mýtu je ve zkratce vyjádřen vliv egyptské magie na právě se rodící evropský kontinent.

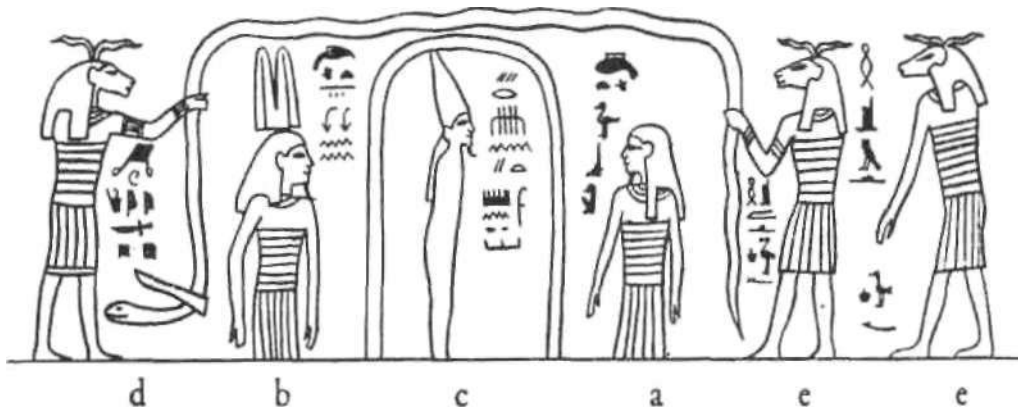
Po Alexandrově smrti si jeho generálové rozdělili říši a správa Egypta a západních oáz připadla generálu Ptolemaiovi. Tento makedonský satrapa se v roce 305 př. n. l. prohlásil za faraóna Ptolemaia I. a vládl, podobně jako jeho nástupci v příštích třech stoletích, z nově založeného přístavu u Středozemního moře za pomoci řecky mluvící administrativy. Přístav dostal jméno po velkém dobyvateli — Alexandrie. A učenci z celého tehdejšího řeckého světa houfně navštěvovali nové egyptské hlavní město, neboť zde byl založen legendární knižní archiv — Alexandrijská knihovna.

Poslední velkolepé finále Egypta je spjato s vládou »královny králů«, Kleopatrou.

Hlava sochy Alexandra Velikého byla archeology objevena rohu 1985 v tureckém Perge spolu s ostatními fragmenty. Monumentální socha je vysoká 3 metry a pochází patrně z časů císaře Hadriana.

Narovnání hada Apopise. Bohové Geb (a), Tatenene (b) a Osiris (c) vycházejí z podsvětí a »narovnáním« Apopise (d) ničí hadovu duši (e).

Dobové alexandrijské mince s podobou Kleopatry a Antonia.

Královna Kleopatra VII. (51—30 př. n. l.) z dynastie řeckých Ptolemaiovců chtěla z Egypta vytvořit ještě jednou velkou říši starého Orientu. Současníci ji charakterizovali jako chytrou, ctižádostivou a svůdnou vládkyni. Ke svým cílům ovšem potřebovala souhlas Říma. Proto svými kouzly ovládla nejprve samotného Caesara a později po jeho smrti i Marka Antonia, kterého si roku 36 př. n. l. vzala za manžela. Oktavián, Caesarův adoptivní syn, však v bitvě v zálivu u Actia (31 př. n. l.) jejich armádu porazil. Kleopatra a Antonius uprchli do Alexandrie, kde o rok později oba dobrovolně skončili životy vlastní rukou.

Když byli poslední z Ptolemaiovců, královna Kleopatra a její syn Ptolemaios Caesarion, poraženi Oktaviánem, budoucím císařem Augustem, stal se Egypt římskou provincií. Alexandrie zůstala kosmopolitním centrem vzdělanosti a řečtina zůstala řečí vzdělanců. Egyptský kult bohyně Isis byl exportován do celé Říše římské a získal velkou popularitu. Mezitím se v samotném Egyptě, který se v prvních třech stoletích našeho letopočtu stal pestrou mnohonárodní mozaikou, promíchaly a prosperovaly nejrůznější náboženské a zasvěcovací hnutí a kulty včetně gnosticismu a různých odnoží křesťanství.

Z této doby se nám zachovalo poměrně velké množství papyrů týkajících se magie. V nich se mísí původní egyptské prameny s okolním vlivem řeckého světa. Většina původních egyptských záznamů o magii se týká ochrany nebo léčení, zatímco v řecko-egyptských papyrech často nacházíme zaříkadla motivovaná sexuální touhou, finančním ziskem a společenským úspěchem. Tato druhá skupina, která často používá záluďné a destruktivní kletby, zaměřené často na smrt protivníka, zajisté odráží změnu společenských poměrů v Egyptě.

Symbolika vinných listů a svas-tihy se objevuje i v raně křes-tianském umění. Egyptská ka-menná stěla z 5. století.

Toto období též vyprodukovalo velké množství amuletů. Dekorativní amulety řecko-egyptského typu (jako například Abraxas) byly po celé říši nesmírně populární. Amulety byly součástí magické tradice, v níž byli právě Egypťané vysoce ceněni. Ne náhodou, jak tvrdí slavný filozof Klement Alexandrijský, je Egypt matkou mágů.

Při posuzování vlivu Egypta na okolní svět nemůžeme pomínout takzvanou hermetickou literaturu. Hermetika jsou různé řecké texty sepsané v Egyptě mezi prvním a čtvrtým stoletím našeho letopočtu. Většina těchto textů prohlašovala, že má svůj původ přímo u bájného Herma Trismegista.

Někteří badatelé rozdělují tyto texty na »teoretické« a »instruktážní«. První z nich jsou spíše filozofické, zatímco ty druhé popisují alchymické, astrologické a magické postupy. Mnoho z myšlenek obsažených v těchto textech může být pokračováním egyptského duchovního dědictví, nicméně jsou promíchány s prvky perské, gnostické a možná i židovské mytologie. Jsou psány jazykem helénské filozofie, zvláště pak v duchu filozofických škol ovlivněných velkým athénským myslitelem Platonem.

Hermova moudrost měla být základem tří velkých okultních věd: magie, alchymie a astrologie. Poslední jmenovaná vznikla někdy koncem prvního tisíciletí před naším letopočtem fúzí řecké vědy s egyptským a mezopotamským hvězdopraectvím. Přestože jsou různé hvězdy a souhvězdí v egyptském náboženství velmi prominentní, dvanáctero znamení zvěrokruhu je nejspíš vynálezem řeckým. Spojení Egypta s astrologií nabylo ve středověku populárního rozměru a kalendáře často označovaly takzvané egyptské dny, obzvláště vhodné pro praktikování černé magie. Uctívání těchto dnů bylo jedním z obvinění vznášených proti francouzským kacířům ve třináctém století.

Jelikož byl Egypt považován za kolébku okultních věd, připsání nejrůznějších rukopisů egyptské tradici znamenalo zvýšení věrohodnosti. Proto se často setkáváme se jmény Herma Trismegista nebo faraóna Nechtnebefa a jinými egyptskými legendárními postavami na mnoha evropských okultních spisech, bez ohledu na jejich skutečný původ.

Řekové spojili egyptskou bohyni Isis s Tyche-Fortunou. Isis-Tyche reprezentovala osud, který můžeme ovlivňovat či dokonce měnit. Několik římských císařů dokonce zaměstnávalo rodilé Egypťany (nebo alespoň v Egyptě vyškolené jedince) jako své osobní astrology.

Únos Persefony byl ústředním motivem Eleusinských mystérií, jejichž původ patrně sahá do starého Egypta.

Egyptské město Alexandrie bylo v době římské centrem filozofie a magie. Symbolem města byl jeden z divů světa, slavný Alexandrijský maják. Na obrázku vidíme jeho zidealizovanou podobu z roku 1725.

ALCHYMIE

Někdy na přelomu třetího a čtvrtého století našeho letopočtu sepsal Zosimus z Panopolisu (Akhmim) pojednání, ve kterém tvrdí, že mnoho egyptských kněží patřilo mezi zasvěcence alchymie. Zosimus dokonce popsal návštěvu egyptského chrámu v Memfisu, kde byla umístěna alchymická pec. Nicméně není zcela jednoznačné, zda má alchymie své kořeny skutečně v Egyptě, přestože většina starých knih o alchymii je připisována Hermovi Trismegistovi.

Rekonstrukci alchymistovy laboratoře lze shlédnout v expozici mnichovského Deutsches-musea.

Již od dávných dob považovali někteří alchymisté své umění spíše za duchovní cestu a způsob, jak osvobodit duši z hmotného těla. Ve čtvrtém století popisuje v knize *O mystériích egyptských* filozof Jamblichos z Chalkidy, jako odpověď na dopis svého žáka Porfyria, umění theurgie (vyvolávání božských zjevení). Theurgie bylo umění, jímž byli egyptští kněží v tehdejší světě proslulí. Jamblichos píše o theurgii jako o hluboké duchovní zkušenosti, o tajné metodě, jejíž pomocí se může zasvěcenec setkat a spojit s božskou podstatou světa.

Postupy používané theurgisty k dosažení stavu podobnému transu se zdají být obdobné jako ty, které jsou popisovány v zaklínadlech řecko-egyptských papyrů. Nicméně v těchto papýrech jsou božské vize často vyvolávány s úmyslem málo vznešeným, jako je třeba prokletí nepřítele. V některých hermetických textech je magické umění chápáno spíše jako prvotní zasvěcení do záhad vesmíru. Tato ezoterická interpretace egyptské magie měla a má v historii Evropy velký vliv na chápání dědictví Egypta.

Od dvanáctého století překládali evropští učenci arabské rukopisy a jejich prostřednictvím si Hermes Trismegistos vydobyl místo na alchymickém trůně. »Egyptský Hermes« byl citován jako skutečná autorita mudrci raného středověku včetně Alberta Velikého (asi 1200-1280).

Během renesance, kdy evropská kultura znovu objevovala dědictví antiky, došlo k velkému rozšíření hermetických rukopisů. V roce 1462 byl kněz jménem Marsilio Ficino, známý jako překladatel prací velkého Platona, angažován florentinským vladařem Cosimem de Medici pro překlad čtrnácti hermetických textů. Tento překlad měl neuvěřitelný vliv na evropské myšlení a stal se inspirací renesanční víry v lidskou schopnost ovládat své životní prostředí pomocí takzvané přírodní magie.

*Egyptský amulet plodnosti,
2. tisíciletí př. n. l.*

Zasvěcovací rituál Eleusinských mystérií. J. A. Knapp, 1928.

KAPITOLA VIII.

ELEUSINSKÁ MYSTÉRIA

Naučili jsme se žít a umírat s větší nadějí.

Cícero o Eleusinských mystériích

Bohyně Thetis se na Olympu snaží prosbami obměkčit nepřístupného vládce bohů Dia. J. A. Dominique Ingres, 1811.

V této kapitole se trvale dostáváme na evropskou pevninu, a to přímo do kolébky evropské civilizace — do Řecka. Zde naše civilizace dostala pevný řád a základy, na nichž dnes stavíme.

Zjednodušeně bychom mohli říci, že po dvou a půl tisíciletích stále řešíme stejné problémy a snažíme se nalézt odpověď na stejné otázky jako staří Řekové. Když se ohlédneme zpět a uvědomíme si, jaký skok nastal v naší civilizaci díky tomu, čeho bylo dosaženo ve starém Řecku, zmocní se nás pocit méněcennosti. Musíme dokonce přiznat, že i naše nejskvělejší výsledky spočívají takřka výlučně na těchto prastarých, ale stále platných základech.

Jedno z nejproblematičtějších dědictví, kterého se nám od starých Řeků dostalo, je ztráta víry. Na rozdíl od velkých duchovních civilizací starověku, jakými jsou například Izrael, Indie a Čína, se vrcholní představitelé řecké společnosti trápili protikladem víry a rozumu. Tento rozpor dohnal Řeky a jejich dědice Římany k tomu, že nahradili svůj náboženský systém nejprve abstraktními principy různých filozofických škol, aby nakonec přijali kult křesťanství, který přišel z jiné, velice odlišné kultury. Skutečný dopad dědictví rozporu víry a rozumu začínáme plně chápat teprve teď, kdy objevujeme jeho opravdové následky.

Nezapomínejme však, že řečtí bohové měli a stále mají velkou moc a vliv. Řecké náboženství bylo základnou, na níž vzkvétaly umění a filozofie. Ani dnes nejsou svrchování vládci Olympu bezmocní. Znovu ožívají v mýtech, které mají stejnou přitažlivost jako kdysi. Setkáváme se s nimi v astrologii, kde vládou planetám, znamením a dnům v týdnu. A dokonce, když si pustíme rozhlas, je velmi pravděpodobné, že uslyšíme píseň opěvující Venuši či její pozemský ekvivalent. A na nejedné z dnešních bank uvidíme sochu Herma-Merkura. Nicméně Řekové ztratili svou víru a v dnešním Řecku nalezneme bohy pouze v muzeích a nikoliv v každodenním náboženském životě.

Co tedy způsobilo tuto změnu? Kolem 6. století před naším letopočtem se odehrává něco mimořádného. Nastává období, jež se občas, i když jen zřídka, v historii lidstva opakuje. Bez rozpaků můžeme tuto dobu nazvat sezónou gigantů. V tomto období totiž žije současně několik velikánů, kteří posouvají civilizaci výrazně kupředu. V přibližně stejném období žijí takové postavy jako Buddha, Lao-C', možná i perský Zarathuštra, bibličtí proroci a v neposlední řadě řečtí myslitelé jako Pythagoras. V Řecku se v té době začíná projevovat nový přístup k vesmíru. Pro řecké oby-

vatele přestává být svět hračkou v rukou různých bohů a bohyň; místo toho začínají vidět svět z racionálního, mechanistického pohledu.

Zde začíná změna, jež přinese své skutečné ovoce v renesanci a ve stoletích následujících po ní.

Přestože názory řeckých filozofů té doby se od sebe značně lišily, většinou je klademe do jedné skupiny, označované jako před Sokratovská. Hlavním znakem její filozofie byla spekulace o člověku a vesmíru. Později, po Sokratovi, se důraz řecké filozofie obrací směrem k člověku samotnému a k tomu, jak může vést co nejlepší život. I tento nový směr nachází své plné uplatnění v renesanci a následky jeho přeměněné podoby pociťujeme v dnešní době. Římské *carpe diem* (užij dne) se dá vykládat přinejmenším ve dvou základních polohách. Jednou z nich je moudré naplňování života, druhou pak podřizování všeho lidským slastem a podmaňování svého okolí, včetně přírody samé, sobec-kému zisku.

Když se zamyslíme nad důvody, které umožnily vůdčím duchům řecké civilizace otevřít svou mysl vůči povaze vesmíru více než třeba v Egyptě, Babylonu či Palestině, nacházíme jednu základní příčinu. Kněží měli relativně malý vliv na řeckou společnost. Řecké náboženství se dá zjednodušeně nazvat náboženstvím bez kněží. Ve své době zaznamenává Hérodotos s údivem, že Peršané nemohou konat oběti bez přítomnosti kněze, zatímco mezi Řeky bylo běžné, že oběti mohly být přinášeny kýmkoli včetně žen a otroků. Na rozdíl od velkých civilizací Egypta a Mezopotámie neměli Řekové kastu kněží, jež jediná by měla právo být prostředníkem mezi lidmi a bohy. Řečtí kněží neměli monopol na matematiku, astronomii a psané slovo, který zaručoval jejich egyptským a Babylonským kolegům výsostné postavení.

Dalším vážným důvodem otevřenosti mysli byl nedostatek nedotknutelných posvátných knih, jako je třeba Bible či Korán. Je sice pravda, že básně Homérovy a Hésiodovy měly přímý vliv na řecké náboženství a vzdělání Řekové je znali, ale nebyly považovány za posvátné a nedotknuté texty. Homérské epeje jistě zaujaly výjimečné místo v srdcích Řeků, ale ti nezapomínali, že se jedná v podstatě o básně. A jak řečtí filozofové rádi připomínali, básníci si občas vymýšlejí.

Vzhledem k relativně nevýznamnému postavení kněží a neexistenci posvátných textů, kombinovaných se zdravou dávkou řecké skepse, není divu, že Řekové chtěli odhalit

Zlatá maska z Mykén, nejslavnějšího řeckého orliho hnízda, je dokladem vrcholného zlatnického umění. Zvyk zachycovat podobu významného zemřelého v nejcennějším kovu byl zřejmě převzat z Egypta.

skutečnou povahu vesmíru. Samozřejmě, že jejich nové myšlenky nenašly okamžitou a snadnou cestu do veřejného povědomí. Kritika nebo zpochybňování bohů nebyly jednoznačně tolerovány. Spisy filozofa Prótagora, který pochyboval o existenci bohů, byly veřejně spáleny v Athénách a Anaxagorás byl souzen za bezbožnost v témže městě, protože trval na tom, že »Slunce je masa žhoubícího kovu«. Nové a nebezpečné myšlenky nebyly veřejností přijímány vážně, dokud jí nebyly předány zprostředkovaně prostřednictvím Euripidových tragédií. To nám jakoby náhodou připomíná dnešní moc hromadných sdělovacích prostředků, zvláště televize. Dnes ovšem tato média neovládají lidé typu Euripida.

Řecké náboženství prostě umírá na úbytě. Zeus se svou partou z Olympu je nahrazen platónským Demiurgem (stvořitelem světa hmotného) a Aristotelovým Nehybným hybatelem. A tak v řecké společnosti vidíme dva protipóly. Na jedné straně neemocionální, filozofické náboženství intelektuálů a na druhé straně populární náboženství dávající výraz citovým potřebám, avšak bez vyšších, duchovních tužeb. Někde mezi těmito dvěma extrémy, které můžeme velice dobře sledovat i v dnešní společnosti, se nacházejí mysterijní školy.

Zbytky neproniknutelných hradeb, které chránily Eleusinská mystéria před vnějším světem.

Ty bývají někdy označovány za ezoterické náboženství. Přes veškeré informace o nich víme velice málo, neboť jejich tajemství byla chráněna přísnou podmínkou mlčení a zasvěcovací střediska sama byla zcela neveřejná. Otevřena byla pouze malému počtu lidí, kteří chtěli upřímně nahlédnout do nejhlubších pravd vesmíru. Tato tajemství byla odhalována pouze lidem hodným takové znalosti a pouze těm, kteří na to byli patřičně připraveni.

ELEUSINA

Kdybyste navštívili současnou Eleusinu, asi by vás nenařadilo, že v sobě kdysi skrývala ty největší záhady světa a vesmíru. Elefsina, jak ji dnes nazývají Řekové, leží několik kilometrů na západ od Athén. Hledáme-li zde slávu a atmosféru původní Eleusiny, dočkáme se velkého zklamání. Město je oděno smogem a vévodí mu rozsáhlé naftové rafinérie. I jeho přímořská poloha ztratila svůj lesk kvůli moderní zástavbě a celkovému znečištění.

Avšak s určitou dávkou fantazie můžeme vykouzlit ve své mysli na dochovaných základech velkolepé budovy, chrámy, podzemní chodby a divadla, které utvářely nejvýznamnější zasvěcovací školu v evropské historii. Abychom se pokusili rekonstruovat smysl a funkci Eleusiny, musíme si připomenout mýtus o bohyni Déméter a její dceři Persefoně. Víme, že v této lokalitě žili první osídlenci již asi před čtyřmi tisíci lety. Nicméně náš příběh začíná někdy okolo roku 1500 před naším letopočtem, v helénské době, kdy toto místo obýval legendární král Céleus.

UNOS PERSEFONY

Homérský hymnus oslavující bohyni zrna a úrody Déméter (Ceres) pochází asi ze 6. století před naším letopočtem. V něm se dovídáme o její lásce k dceři Persefoně (Koré, Proserpina) a jejich strastiplném osudu.

Krása mladé Persefony učarovala bohu podsvětí. Obávaný Hádes (Pluton) se tedy rozhodl, že pojme Persefonu za svou ženu, a to i proti její vůli. Když se jednoho dne Perse-

Déméter, patronka Eleusinských mystérií. Překresleno z nástěnné malby v Pompejích.

Starověká fryžská bohyně Kybelé, Matka země, vládla nad přírodou obdobně jako Déméter. Zde je nazývána Syrskou bohyní a je oblečena do velekněžských šatů. Montfaucon, Antiquities.

Pluton unáší Persefonu, mramorová socha G. L. Berniniho ze 17. století. Museo Borghese, Řím.

fona procházela, utrhla nic netušíc narcis — květinu smrti. A v tu chvíli se před ní z hlubin země vynořil Hádes a unesl ji za ozvěny jejího zoufalého výkřiku s sebou do podsvětí, kde z ní učinil královnu v zemi mrtvých. Z Persefony se stala velmi nelitostná vládkyně, která neměla v lásce takřka nikoho, ani bohy, a která v myslích lidí vzbuzovala úzkost — mimo jiné i proto, že důtklivě dbala na to, aby se každý smrtelník dostal do jejího království včas.

Její nešťastná matka Déméter se ji vydala hledat v převleku za starou ženu. Na svých cestách dorazila až do Eleusiny, kde zoufalá a unavená odpočívala. Nalezla ji tam dcera krále Célea a nabídla jí přístřeší. Bohyně se z vděčnosti ujala péče o králova syna. Ve snaze odvděčit se chtěla jej

učinít nesmrtelným, a proto ho mazala ambrózií a v noci ho tajně držela nad plameny. Matka královna, jsouc udivena neobvyklým vývojem svého syna, jednou v noci tajně starou chůvu sledovala. Když viděla, co se děje, zděsila se a vyhnala Déméter z paláce.

Číše trpělivosti nešťastné bohyně přetekla. Již nebyla schopna unést nespravedlnost bohů a lidí. Projevila svou pravou totožnost a rozkázala králi Céleovi, aby jí postavil chrám na kopci za městem. Byla tak rozhněvaná, že se v chrámu uzavřela a přivodila celé zemi sucho a hladomor.

Žila o samotě v chrámu, zatímco úroda vadla a usychala a lidé a zvířata umírali. Zeus, vida takovou spoušť, poručil Hádovi, aby Persefonu propustil. Hádes tak učinil s podmínkou, že jeho žena cestou z podsvětí nic nepozře. Ta se však neudržela a na cestě snědla posvátné granátové jablko. Díky tomuto incidentu bylo dosaženo kompromisu, který uspokojil Háda i Déméter: Persefona bude trávit půl roku v podsvětí a půl roku na zemi se svou matkou. Déméter byla z tohoto, byť jen částečného osvobození své dcery velice šťastná. Učinila zemi opět plodnou. Zasadila se dokonce o to, aby se příroda na počest návratu její dcery každý rok zjara zazelenala (zelená je tradiční barvou zasvěcení) a aby začaly růst důležité plodiny a rozkvetly ty nejkrásnější květiny. Od té doby celý svět radostně vítá jaro. Mimoto ještě učinila další významné rozhodnutí. Začala v Eleusině vyučovat mystéria, ve kterých instruovala zasvěcence, jak si vylepšovat hmotnou prosperitu a jak se povznést nad vlastní smrtelnost. To byl legendární začátek zasvětitelského střediska.

Persefona, královna mrtvých, sedí na trůnu vedle svého manžela Háda, vládce podsvětí říše, a nabízí stvol obilí. Tato bohyně byla odevádána spojována s obilím a její návrat z říše mrtvých, kam byla unesena Hádem, se stal v mytologii příznačným symbolem znovuzrození. Věřící byli přesvědčeni, že návrat bohyně na zemský povrch zaručuje vzkříšení všech věrných.

TAJNÉ OBŘADY

Zasvěcení do kultu Déméter se mohli účastnit pouze vybraní kandidáti, kteří museli pod hrozbou trestu smrti přísahat, že neprozradí vyjevená tajemství. Díky této přísnosti neznáme mnoho podrobností. Kult byl tradičně spravován dvěma rodinami, Eumolpos a Kéryx, z nichž pak tradičně vycházeli všichni ceremoniáři. Byli jimi Hierofant (nejvyšší kněz), jeho asistent Světlonoš, Herald (ohlašovatel), Oltářní kněz, hlavní Déméterina kněžka a ostatní kněžky.

Skutečný rozmach zažila Eleusis až pod patronací města Athén asi v 5. století před našim letopočtem, kdy byl posta-

ven čtvercový chrám zvaný Telestrion čili Síní mystérií. Z tohoto původně rodinného kultu se tak stal kult celorecký a později, v dobách římské nadvlády, dokonce kult celosvětový.

Díky příslovečné tajnosti kultu se můžeme jenom dohadovat o jeho skutečné podobě. Většina toho, co víme, je odvozena z rituálů, které byly prováděny veřejně. Mystéria se slavila dvakrát do roka. Na jaře se v měsíci zvaném Anthesterion (březen) na athénském předměstí Agra blízko řeky Ilissos odehrávala takzvaná nižší mystéria. V nich byli kandidáti připravováni pro zasvěcení do vyšších mystérií. Ta se odehrávala v měsíci Boedromion (září) a trvala devět dní, podle vzoru devíti dní, během nichž Déméter hledala svou dceru.

Déméter a Persefona zasvěcují Triptolema, krále Eleusiny, do mystérií. Reliéf z 5. století př. n. l., Národní muzeum, Athény.

Dnes se můžeme jenom dohadovat, jakou podobu měla tato velká mystéria. Prvního dne, to jest 14. dne měsíce Boedromion, sezval Herald k zasvěcení všechny, kdo měli »čisté ruce, srozumitelnou řeč (řečtina) a vedli spravedlivé životy«. Vrazi, znesvěcovači hrobů a ti, co neuměli řecky, byli vyloučeni ze zasvěcení. Během dalších dní se konaly oběti bohům a očisťování účastníků. Pátého dne se pořádalo velké procesí z Athén do Eleusiny, v jehož čele jel Bakchův kočár, na němž byly vezeny posvátné symboly. V posledních několika dnech se odehrávaly dva nejvyšší stupně zasvěcení, *teleté* (naplnění) a *epopteia* (patření). První z nich představoval rekonstrukci únosu Persefony.

Obsahem obřadů a rituálů byla též posvátná dramata (někdy probíhající současně na dvou jevištích), hudba, písně, zjevování bohů a nejrůznější zvukové a světelné efekty. Součástí byly i posty, které předcházely nočním obřadům. Byla zde inscenována i rituální smrt a znovuzrození. Údajně byl zasvěcovaným dopřán zážitek opravdové smrti a nahlédnutí do říše nevtělených duší.

Persefona měla v těchto dramatech nejspíše symbolizovat Psýché, lidskou duši, a její cesta do podsvětí byla pádem duše do hmoty ve shodě s Platonovým výrokem, že tělo je hrom duše. Zasvěcenec sestoupil s Persefonou do světa mrtvých a povstal do bohatšího, lepšího života. Základní podmínkou tohoto zasvěcení byla morální čistota.

Slavný římský filozof Cicero řekl po svém zasvěcení:

Naučili jsme se žít a umírat s větší nadějí.

Jiný zasvěcenec si nechal na náhrobní kámen vytesat:

Skvělé jest vskutku tajemství strážené bohy, neboť smrt není smrtelníkům příkořím, ale dobrem!

To bylo v době ještě trvajícího rozkvětu Eleusiny. Postupem doby však ztrácela mystéria svou váhu. Je znám i případ, kdy pro vlivnou osobu bylo zasvěcení zkráceno na jediný den. Úpadek se dostavil především s nástupem křesťanství, které bylo ve své oficiální formě značně netolerantní k ostatním druhům náboženství a jejich projevům.

Znalost chemických vlastností rostlin byla ve starém Řecku na vysoké úrovni. Nelze proto vyloučit, že vlastnosti a schopnosti připisované Persefoně pramenily z omamných účinků námele. Námel, paličkovice nachová (*Claviceps purpurea*), parazituje na žitě a určitých druzích divokých trav, které rostou v Řecku. Podle názoru některých badatelů byl hlavním činitelem, jenž dával obsah eleusinským mystériím. Extáze, které se u zúčastněných projevovaly velice podobně, byly údajně způsobeny indolovými alkaloidy. Albert Hofmann, chemik, který jako první izoloval LSD právě z námele, se domnívá, že z tohoto důvodu se stal klas hlavním symbolem Eleusiny.

Kastiliánshá studna v Delfách.

KAPITOLA IX.

DELFSKÉ ORÁKULUM

Vládce, jehož věštírna je v Delfách,
ani nemluví, ani neskrývá, ale naznačuje.

Herakleitos z Efězu

Rekonstrukce čelní strany
Apollonova chrámu v Delfách.

Antický svět kladl velký důraz na orákula, na nejrůznější média, s jejichž pomocí bylo možno nahlédnout do tajemství minulosti, současnosti i budoucnosti. Orákulum mohlo mít nejrůznější charakter. Věštilo se z vnitřností zvířat, letu ptáků, blesků či rozhozených kamenů. Zvláštní kapitolu pak tvořily konzultace za pomoci přírodních útvarů, například skalních formací, jeskyň a stromů. K nejslavnějším stromům tehdy patřil Diův dub v Dodóně, kde kněží interpretovali šustění listů. Toto orákulum bylo údajně zřízeno již 1400 let před naším letopočtem egyptskými kněžími. Nicméně ani dodónský dub, ani žádné jiné orákulum se nevyrovná jedinému, které převyšuje ostatní svým vĕhlasem, důležitostí a dokonce i geografickou polohou — slavné věštírně v Delfách.

Delfy si na rozdíl od Eleusiny uchovaly svou kouzelnou atmosféru dodnes. Je dána i jejich nádhernou polohou. Delfy jsou situovány v horách nad mořem, s horou Parnas na straně jedné a přístavem Idea na straně druhé. Ještě dnes zde můžeme cítit tu magickou energii, která inspirovala naše předky a která z tohoto místa učinila mimo jiné i společenské centrum, střed tehdy známého světa čili Pupek světa, jak se jednoduše říkalo. Ze zbytků staveb a z rekonstrukcí si můžeme udělat dobrou představu, jak asi místo vyhlíželo v době svého největšího rozkvětu. Mimo jiné tam stálo i divadlo pro pět tisíc návštěvníků a na samém vrchu stráně stadion, kde se pořádaly závody vozařů. Když přemýšlíme o rozsahu, mnohosti a nádheře původních staveb, napadne nás, zda stavitelé Delf neporušili jedno ze dvou základních pravidel orákula, která byla vytesána nad vchodem do hlavního chrámu: *Ničeho příliš*. Druhým pravidlem bylo *Poznej sám sebe*.

Rekonstrukce východní strany
Pokladnice Athénanů.

TRIUMFUJÍCÍ APOLLON

Neolitičtí osadníci přišli do Delf pravděpodobně již v pátém tisíciletí před naším letopočtem. Druhá vlna osídlování nastala o dva tisíce let později. Prastarí obyvatelé uctívali bohyni Země Gé. Jejich kultovní střediska, která se nacházela ve starém Řecku v seizmicky aktivních oblastech, jsou spojována s kamennými kultovními předměty. V Delfách se dodnes dochoval *Omphalos* neboli Pupek světa. Nikdo dnes nezná jeho původ ani přesnou funkci. Podle legendy

se jedná o kámen, který pozřel Kronos (Saturn) v domnění, že hltá svého syna Dia. Kámen mu podstrčila jeho manželka, aby zachránila život svého dítěte, a tím ukončila ohavný zvyk manžela pojídat své děti. Zeus tak přežil a naplnil staré proroctví, že Kronovo dítě převezme jeho vládu nad světem. Zeus donutil svého otce vyzvrátit dříve pohlcené syny a dcery i tento kámen, který pak uložil v Delfách. Jiná legenda praví, že záhadný kámen určuje místo, kde se prolíná náš svět se světem bohů. Měl to také být náhrobek boha Dionýsa či již zmíněné bohyně Gé nebo dokonce jejího syna, hada Pýthóna, který hraje klíčovou úlohu v delfském věštění.

Před zasvěcením bohu Apollonovi bylo toto místo doménou bohyně Gé a jejího manžela boha Poseidona, původně pána podzemních vod a geologických událostí, čemuž nasvědčuje i jeho přezdívka Zemětřas. Teprve později byla jeho kompetence rozšířena na vládce moří. A my si připomeneme, že byl i vládcem bájně Atlantidy.

Delfy se dříve jmenovaly Pýtho podle hada Pýthóna, jenž střežil svatyni své matky Gé a sužoval okolní obyvatel. Jeho řádění učinil konec sám sluneční bůh Apollon. Pýthóna zabil a svrhl do pukliny v zemi. Výpary, které pak vycházely z Pýthónova tlejícího těla, měly být ony pověst-

*Zbytky Apollonova chrámu
v Delfách.*

Rekonstrukce kruhového chrámu Tholos, kde byla uctívána Athena Pronaia.

né »inspirační páry«, jejichž prostřednictvím byly vyjevovány věštby. Dokonce se nám dochoval jejich popis od Plutarcha, který byl po několik let knězem v Delfách:

Čas od času to vydává sladkou vůni jako nejvzácnější parfém. Nemá však vždy stejnou intenzitu. Děšť a hrom výpary rozeženou a zemětřesení by mohlo způsobit jejich zmizení.

Něco podobného se nejspíše stalo, neboť dnes již puklinu v základech chrámu nenalezneme. Právě tam, v nitru, ve svatyni, se odehrávaly věštby ovlivňující osudy jedinců i celého Řecka. Právě v Delfách, podle sofoklovské tragédie, byl král Oidipus varován před návratem do vlasti, protože tam zabije vlastního otce a pojme za manželku vlastní matku.

Po zabití hada Pýthóna se Apollon stal hlavním bohem a jméno místa, Pýthó, bylo změněno na Delfy. Podle jedné pověsti sem byli zavedeni Kréťané z města Knóssos delfínem navigujícím jejich loď. Proto delfin, živočich zasvěcený Apollonovi, dal místu nové jméno.

ZVÍDAVÝ BŮH

Apollon se podle legendy narodil již jako mladý, zdatný muž. Byl považován za dárce světla, symbol zdatnosti, věsteckého umění, hudby, lukostřelby a všeho přesného a harmonického. Plutarchos o něm říká:

Že není náš bůh o nic menší filozof než věstec, předvedl a ukázal podle mínění všech správně Ammónios na každém z jeho jmen. Neboť i Apollon je Pýthios, Zvídavý, pro ty, kdo se začínají ptát a vyzvídat. Pro ty, jimž se již částečně objasňuje a vyjevuje pravda, je Délios (Jasný) a Fanaios (Zjevující). A je Isménios (Vědoucí) pro ty, kdo nabyli vědění, a Leschéorios (Rozmlouvající), pokud nacházejí aktivní požitky v potřebě vzájemného rozmlouvání a společného filozofování.

Božský syn samého Dia a Titánky Létó (Latona), Apollon, však nezískal Delfy jako svůj temenos (posvátné území zasvěcené bohu) tak zcela snadno. Po zabití hada Pýthóna měl výčitky svědomí a byl nucen nějak vyrovnat účty s ostatními bohy. Proto se také kajícně staral po několik let o stáda krále Admeta. Očista po spáchaném hříchu se tak stala ústřední myšlenkou delfského orákula.

Mramorový Omphalos (pupek světa) z helenistického období. Muzeum v Delfách.

Výraz »Pupek světa« či »Střed světa« nemusíme chápat pouze jako zeměpisnou definici. Lze ho považovat i za určení místa, kde se svět hmotný setkává se světem neviditelným, tedy za jakousi bránu či práh.

PUPEK SVĚTA

Delfy byly považovány za střed tehdejší Evropy. Delfské orákulum bylo v antickém světě drženo ve velké vážnosti. Mnoho vládců i významných duchovních osobností tehdejší doby si tam chodilo pro radu. Patřil k nim i athénský soudce a vladař Solón, filozofové Sokrates a Platon, dramatik Aischylos a další. Delfy tehdy měly mimořádný politický vliv, hrály významnou úlohu v sociálních a politických reformách jako stoupenec demokracie a protivník tyranie.

Kněží v Delfách se zabývali především morálním jednáním člověka jako jedince i jako člena společnosti. Kladli mimořádně velký důraz na zodpovědnost jedince za svůj osud. Nikdy nevyvinuli žádné náboženské dogma a byli schopni žít v souladu s jinými náboženstvími a kulty. Důkazem toho je, že Delfy nebyly zasvěceny pouze Apollonovi. Druhým bohem zde byl Dionýsos (Bakchus), tvořící jakýsi protiklad Apollona. V Delfách vládl během tří zimních měsíců. V tu dobu se v Delfách konaly »božské orgie«, kulturní tance plodnosti a vegetace. Kromě chrámů patřících

Apollonovi a Dionýsovi tam stály přinejmenším ještě další dva chrámy zasvěcené bohyni Athéně a již zmíněnému vládci moří Poseidonovi.

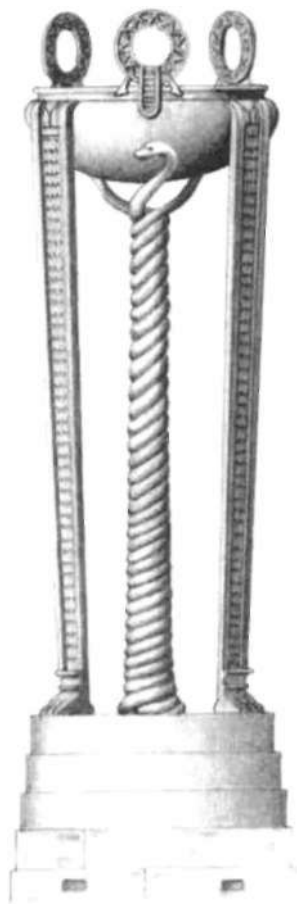
PÝTHIA A VĚŠTBY

Hlavními aktérkami věštek se staly příslušnice řádu kněžek, nazývané Pýthie. Kněžky se původně vybíraly z řad mladých panen. Později tam častěji působily ženy starší. Jak takové věštění probíhalo? Podle dochovaných zpráv můžeme alespoň částečně tento proces rekonstruovat.

Tři dny před přesně stanoveným termínem započala Pýthia očišťovací přípravu. Koupala se v posvátné Kastiliánské studni, nejedla a pila pouze z posvátné fontány. Jediné, co pozřela těsně před věštbou samou, byly listy vavřínu, stromu zasvěceného Apollonovi. Pak byla oblečena do obřadního roucha a posazena na třínožku ve svatyni uvnitř Apollonova chrámu. Třínožka byla postavena nad puklinou, z níž vycházely věštecké výpary. Tři nohy této stoličky nejspíše symbolizovaly roli Apollona jako pána minulosti, přítomnosti a budoucnosti. Na třínožce byla znázorněna jeho tvář. Okolo pukliny byla ve tvaru kruhu vytesána podoba propleteného hada Pýthóna, připomínajícího alchymického Urobora, hada tvořícího kruh. Na kameném hadovi byla třínožka ukotvena.

Vdechováním výparů se Pýthia dostávala do stavu vytržení. Zdálo se, jako by někdo nebo něco vstoupilo do jejího těla. Zpočátku sebou křečovitě zmítala a někdy dokonce ze sebe strhala roucho. Postupem času určeného k věštění se uklidnila a prostoupila ji určitá vznešenost. Tělo měla ztuhlé a oči upřeně hleděly do prostoru před sebe. Třínožka se během věštek zachvívala a kymácela. Tajuplné zvuky rezonovaly svatyní, podobnou jeskyni. Tyto seance byly nebezpečné. Někdy se dokonce stávalo, že při nich Pýthia přišla o život.

Věštecké výroky Pýthie tvořily neartikulované a nesrozumitelné zvuky. Proto v Delfách existovala kasta kněží, kteří během věštek převáděli hrdelní zvuky a výkřiky do srozumitelné řeči a interpretovali je. Interpretované věštby měly charakter podobenství, symbolů a hádanek. Každý si je musel rozluštit sám. Delfská prorocství nevyslovovala zřetelnou odpověď na kladenou otázku proto, že by

Rituální třínožka z Apollonova chrámu.

Pythia věští uvnitř Apollonova chrámu. J. A Knapp, 1928.

chtěla zakrývat pravdu; pravým důvodem nejspíše bylo přenechání skutečného rozhodnutí na tazateli, aby tak z něho nebyla snata zodpovědnost za rozhodnutí. Filozof Herakleitos z Efezu o tom řekl:

vládce, jehož věštírna je v Delfách, ani nemluví, ani neskrývá, ale naznačuje.

Postupem času však věštírna delfská upadala, a když v roce 362 našeho letopočtu chtěl císař Julianus obnovit tradici Delf a pověřil svého osobního lékaře Oreibasias tímto úkolem, dostal od něj odpověď:

... řekni císaři, že kdysi nádherný chrám se změnil v zříceninu. Jasný Apollon nemá střechu nad hlavou ani věštecký vavřík, ani mluvící pramen, jehož jasnovidné vody utichly navždy.

O něco později, v roce 395 pak další římský císař Theodosius zakázal svým ediktem pohanské klanění se různým bohům. A tím byla učiněna definitivní tečka za Oreibasiovým smutným vzkazem.

Dionýsos na nizozemské malbě ze 17. století.

KAPITOLA X.

DIONYSOS

Po mnoha letech bádání zůstává Dionýsos i nadále záhadou.

Mircea Eliade

Dionýsova socha, 1. století n. l.

Kult boha Dionýsa byl jedním z nejvýznamnějších a nevlivnějších mysterijních či zasvěcovacích škol antického světa. Dionýsos a jeho stoupenec Orfeus natrvalo zakořenili v evropském umění. Není náhodou, že oba dva se často objevují právě v dílech malířů, které kolem sebe v Praze shromáždil císařský zasvěcenec Rudolf II. Dnes se díváme na Bakcha spíše jako na divokého patrona vína a na Orfea jako na zručného hráče na lyru, který dokázal okouzlit svou hrou i zvířata, nicméně za tímto povrchním pohledem můžeme nalézt hluboká tajemství života a smrti.

Co bylo vlastně obsahem mysterijních zasvěcovacích rituálů? O co tak významného šlo, když trest za jejich vyznění znamenal ztrátu života? Právě pro tuto na první pohled krutou podmínku zasvěcení toho víme velice málo.

Mysterijní kulty mají několik společných znaků. Především se účastníci mystérií po určité přípravě (většinou jde o očišťování včetně skutečné koupele, která byla tělesným vyjádřením čistoty duchovní) účastnil určitých rituálů a dramatických představení inspirovaných mýty. Zjednodušeně řečeno, šlo o »vstupování do symbolů«, které vypoovídaly o skrytých tajemstvích světa. Některé mohly být spíše meditativní jiné zase extatické. Nešlo jistě o nějaké školské formy, neboť, jak nám zdůrazňoval již Aristoteles, zasvěcování se neučí (*mathein*), ale cítí, prožívá (*pathein*).

Dalším spojujícím prvkem zasvěcovacích obřadů byl zážitek smrti a zrození do nového života. Co tohle přesně znamená, vědí pouze zasvěcení. Mnohé však nasvědčuje tomu, že šlo o skutečné zažití toho, co se odehrává v okamžiku smrti, tedy o vstup do nehmotného světa, do prostoru, který se nachází za světem. Dnešní psychologové popisují tento stav jako rozšířené vědomí nebo ponor do nejhlubších vrstev vědomí.

Mnohé se však týkalo také zdaru života v tomto světě. V neposlední řadě pak mystéria poskytovala poznání Boha (gnosis) či dokonce přímé spojení s Bohem. Důležitým prvkem bylo i to, že se zasvěcování stávali členy mysterijního společenství na základě vlastního rozhodnutí, a nikoli v důsledku společenských konvencí, jako tomu mnohdy bylo a je v případě náboženství.

Dionýsovský kult pochází z Thrákie a thráckých chrámů po celém antickém Řecku. Římané dali Dionýsovi jméno Bakchus. Jeho kult se rozšířil po celém impériu okolo Středozemního moře a jeho mystéria byla rivalem dokonce i Démétéřinu kultu v Eleusině, nejvýznamnějším zasvěcovacím střediskem antického světa. Zásadní rozdíl mezi těmi-

to kultu spočívá v tom, že adept eleusinských mystérií byl zasvěcován prostřednictvím nazírání (*epopteia*), zatímco dionýsovská mystéria volila cestu praktického zažívání.

Ze všech bohů-zasvětitelů to byl právě Dionýsos, který se stal v naší kultuře nejznámějším. Jeho vzývání je v našich myslích spojeno s orgiemi a opilostí. Pro většinu z nás je Dionýsos představitelem mimorozumových a nekontrolovatelných impulsů, vládcem šílených bakchantek (menád) a původcem neodmyslitelné inspirace básníků — vína.

Jeho dynamická energie dokáže negovat vše, co jeho bratr Apollon s milující péčí vytvořil. Vztah mezi těmito dvěma božskými bratry, který si můžeme představit jako cyklické stahování a roztahování srdeční komory, je principem fungování světa. To je nakonec dobře vyjádřeno v mystériích delfských, kde se tito dva bohové dělili o vládu. Dionýsos reprezentuje extatickou inspiraci a Apollon jasný rozum.

Dionýsos není rozumem proniknutelný. Nemůžeme mu porozumět, můžeme ho pouze přijmout či odmítnout. Je archetypálním symbolem nezničitelného života. Dionýsovský kult byl prostředníkem mezi zasvěcencem a samotnou studnou života a smrti *zoë*.

Dionýsos v Indii. Vlevo je mladým bohem podobným Alexandru Velikému, který též cestoval po Indii, podoba uprostřed znázorňuje Dionýsa jako starce sestupujícího do podsvětí Sarkofág ze 3. století n. l., Landgrafenmuseum Kassel.

DIONYSOVO ZROZENÍ

Podle jednoho mýtu se Dionýsos pod jménem Zagreus zrodil ze spojení samotného Dia s Persefonou, nám důvěrně

Smrt a znovuzrození mají svou podobu i v křesťanství. Rosarium philosophorum, 1550.

známého z eleusijských mystérií. Zeus dokonce určil Dionýsa svým nástupcem. Avšak žárliví Titáni odlákali dítě, roztrhali je na kusy a pozřeli všechny části jeho těla kromě srdce, které zachránila Athéna. Vládce Olympu ve svém hněvu spálil Titány na prach, ze kterého později vzešlo samo lidstvo. A tak každý člověk ve svém hmotném »titánském« těle obsahuje část božského Dionýsa, pozřeného Titány.

Z jeho srdce byl namíchán (uvařen) nápoj lásky, který byl podán Semele, dceři thébského krále Kadma (bratra Evropy). Ta se stala Diovou milenkou a další Dionýsovou matkou. Žárlivá Diova manželka Héra přiměla Semelu, aby požádala svého milence, aby se jí zjevil ve své božské podobě. Tou byl Diův blesk, tedy čistá energie. Blesk Semele sežehl a Zeus pak donosil plod lásky ve svém stehně. Plod mu do stehna zašil Merkur, který později předal dítě nymfám žijícím v jeskyni na hoře Nýse, aby o něj pečovaly. Tak byl zrozen druhý Dionýsos.

Když dospěl, sestoupil do podsvětní říše mrtvých, aby zachránil stín své matky Semely a vyzvedl matku na Olymp. Posléze putoval v doprovodu pololidských bytostí, menád a panterů po světě, přes Arábii do Indie a zpět do Řecka. Na svých cestách se dostal i na ostrov Naxos, kde našel opuštěnou krétskou princeznu Ariadnu, kterou zde zanechal nevděčný Théseus, přemožitel Minotaura, poté, co mu pomohla nalézt cestu z labyrintu. Ariadna se stala Dionýsovou nevěstou a společnicí při zasvěcovacích rituálech. Přinášela adeptům požehnání, dočasně na pozemské pouti a trvale na věčnosti. Všude, kam Dionýsos přišel, rozdával znalosti zemědělské, umělecké a řemeslné a zvláště pak umění pěstovat a vyrábět víno.

Byli to patrně žáci pěvce Orfea, kteří spojili různé příběhy v jedno vyprávění a Dionýsa pojmenovali *Dimétór* (Ten

Bakchanálie. Nástěnná malba z 1. století n. l., Řím.

se dvěma matkami) a *Trigonos* (Třikrát narozený). Možné matky Dionýsovy měly dvojí stránku a pro každou z nich různé jméno: Persefoné a Afrodité, Semelé a Thyóné. Dionýsos měl mnoho jmen: *Hermes Chthonios* (Podzemní Hermes), *Oinopión* (Vinný muž), *Euanthés* (Kvetoucí), *Stafylos* (Hrozen), *Orthos* (Vztyčený), *Enorchés* (Ten s varlaty), *Dyalos* (Obojetník), *Endendros* (Bůh stromů), *Kissos* (Břečťan), *Sykeatés* (Fikový Bůh), *Lyaíos* (Uvolňující), *Mystés* (Zasvěcující) a mnoho dalších. Homérova *Ilias* ho popisuje jako *Charma brotosin*, Potěšení smrtelníků.

BŮH VÍNA

Pověst vypráví, že v době svého mládí při cestách světem, unaven dlouhým putováním horami, usedl Dionýsos na balvan a odpočíval. U svých nohou spatřil malou, sotva vzklíčenou rostlinku. Zalíbila se mu, opatrně ji vytrhl i s kořínky ze země, a aby ji ochránil před prudkým slunečním žářem, vsadil ji do duté ptačí kosti, kterou našel pod mohutným stromem. Putoval dál a rostlinka rychle rostla. Ptačí kost jí nestačila, a proto ji přesadil do kosti lví a ještě později do kosti oslí. Z rostlinky vyrostla vinná réva, dávající krásné hrozny a lahodné víno. Ten, kdo se napil vína málo, dostal ptačí křídla. Kdo se napil více, pocítil sílu lva. A kdo se napil příliš, zhloupl jako osel.

Tento roztomilý příběh, popisující působení intoxikace, v sobě skrývá hlubší rovinu zasvěcovacích rituálů a jejich nebezpečí. Adept může získat nový náhled (ptačí nadhled) na život, může dokonce používat skryté síly jím poznané, a stát se tak vládcem hmoty (jako je lev vládcem zvířat), ale může také své schopnosti nedocenit či dokonce zneužít. Pak se ovšem síly obrací proti němu.

VINO JAKO SYMBOL

Víno je proměnným symbolem, stejně jako bůh Dionýsos, jeho patron. Na jedné straně červené víno symbolizuje krev a oběť. Na straně druhé je víno představitelem mládí a věčného života. Božské opojení duše vínem, tak jak nám to

Bakchus, Caravaggio (1573 až 1610).

*Bakchus a Herkules zápolí
v pijácké soutěži. Římská mo-
zaika*

popisují řecké a perské básně starověku, umožňuje člověku spolupodílet se, byť jen na krátký okamžik, na stavu bytí, které přísluší bohům.

Opilství je jen pokleslou formou požívání vína, které je ve své podstatě duchovním nápojem v plném slova smyslu. Extáze vzniklá z požívání vína má sloužit ke spojení smrtelníků s bohy a má umožnit náhled do světa mimozemského.

Vinná réva je též symbolem Krista a křesťanství, což je patrné z biblické metafory v evangeliu sv. Jana (J 15,1.17), která začíná »Já jsem ten vinný kmen pravý. Otec můj vinař jest...« a končí zdůrazněním podstaty křesťanské zvěsti o vzájemné lásce: »Toto přikazuji vám, abyste se milovali vespolek«. I z tohoto duchovního poselství zaznívá prapůvod božského nápoje spojovaného s řeckým bohem Dionýsem, který reprezentuje oba aspekty, duchovní i hmotný. Za povšimnutí stojí i fakt, že prvním zázrakem, který Kristus učinil, byla přeměna vody ve víno při svatbě v Káni Galilejské (J 2, 1-11).

Sv. Augustin přirovnal Krista obrazně k vinnému hroznu ze zaslíbené země, jenž byl dán pod vinný lis. Mystický vinný lis je názorně vyjádřen ve středověké symbolice, kdy Kristus klečí před lisem, jehož kád' má zachytit Kristovu krev. Tento námět — stejně jako svatý grál — připomíná i katolickou nauku o »skutečné přítomnosti« Krista v eucharistii (svátosti oltářní).

Námět hroznů neseného na sochoru má v křesťanském umění své místo jako předobraz Krista na kříži. Kříž a strom života jsou často znázorňovány jako vinná réva a Poslední soud jako sklizeň hroznů pro výrobu vína.

Negativní aspekt vinné symboliky je v Bibli vyjádřen opilostí praotce Noema. Léčitelka Hildegarda z Bingenu, ženský mystik dvanáctého století, považuje víno za důležité jak z hlediska lékařského, tak z hlediska symbolického. Také naráží na praotce Noema a situaci po potopě:

Nyní zem, která byla poškozena krví Ábelovou, dala vzniknout novému vínu a moudrost byla obnovena.

Podle Hildegardy může mít víno pozitivní i negativní účinky, ale jeho vnitřní síla zůstává v zásadě záhadou. Skrytá životní síla (viriditas, doslova zelenost), která dává život hroznu a zrnu, je pouhému oku neviditelná.

Tmavé hrozny byly v Egyptě nazývány »Hórový oči«. »Oko Hórovo« je jedním z nejhlubších a nejzáhadnějších okultních symbolů. Váže se k bitvě, kterou svedl Hórus se

svým strýcem Sethem, aby ho svrhl z egyptského trůnu a pomstil smrt svého otce Osirida. Seth byl v souboji kastrován, zatímco Hórus ztratil oko, které mu bylo později vráceno Hermem-Thovtem.

Podle analytického psychologa Aeppliho nemá sen o víně vztah k opilosti, ale k aspektu individuálního ducha, duše: když se zlatavé i temně rudé víno třpytí v poháru snícího, život je pozitivní a smysluplný. Zázrak vína je z pohledu duše božský a životodárný; pozemské vegetativní bytí se v něm stává duchem a získává křídla.

Vinná réva a zrno, často reprezentované sklenicí (nebo džbánem) vína a bochníkem chleba, jsou základní symboly značící ducha a hmotu, božskou jiskru duše a schránku duše. Podle starozákonního žalmu (104:15) »dává chléb lidskému srdci sílu, ale víno je dáno lidskému srdci pro radost«. Víno a chléb jsou též základními Dionýsovými a Déméterinými atributy. Tito dva bohové byli spojeni s nejslavnějšími a nejvýznamnějšími zasvětitelskými centry antického světa: Dionýsos s Delfským orákulem a Déméter s Eleusis.

MYSL SVĚTA STVOŘENÉHO

Podle neoplatonské interpretace je Dionýsos »pozemským intelektem«, myslí našeho lidského světa. Jako syn a následovník vesmírného tvůrce Dia je také tvůrčím bohem. Jeho tvůrčí schopnosti působí prostřednictvím mysli. Vytváří myšlenku světa, která je obsažena v jeho znalosti pozemské reality. Je vyšší myslí každého z nás. Tento vyšší inte-

Víno znali již staří Egypťané. Nástěnná malba Théb zobrazuje výrobu vína. Nacktova hrobka, 18. dynastie.

lekt je nadpřirozenou vlastností tvoření, vnímání a porozumění, jejichž prostřednictvím může člověk získat duchovní znalost, nepostižitelnou obyčejnými smysly.

V lidském těle je podle některých mystiků tato potence skryta v epifýze (šišince mozkové), což je kuželovitý orgán v mozku, známý pod názvem třetí oko. Symbolicky je epifýza znázorněna v Dionýsově duté holi zvané *thyrsos*, která je zakončena piniovou šiškou a ovínutá révovím a břečtanem. Smyslem dionýsovského zasvěcení je probudit v člověku skrytou schopnost mimosmyslového vnímání. Zasvěcovaný si má uvědomit, že lidský intelekt je součástí jediné velké vesmírné mysli. Spojení božského a pozemského je symbolizováno znovuzrozením Dionýsa z jeho pozemské matky. Toto druhé zrození přináší adeptovi vhled a tvůrčí inspiraci.

BAKCHANÁLIE - BOŽSKÉ ORGIE

Některé dionýsovské zasvěcovací rituály, zvláště ty, jež byly určeny dospívajícím, nepochybně ozřejmovaly realitu života z hlediska sexuality. To dodávalo dionýsovskému kultu příchuť bezuzdných orgií. K této pověsti přispěly i bakchantky.

Významnou roli v uctívání Dionýsa hrály ženy. Při původních obřadech, kde samy zastupovaly bohyně, nesměl být přítomen žádný muž. V Euripidově tragédii *Bakchantky* byl odpůrce orgiastických dionýsovských slavností, thébský král Pentheus rozsápán vlastní matkou Agauou,

Bakchanálie, řecká váza.

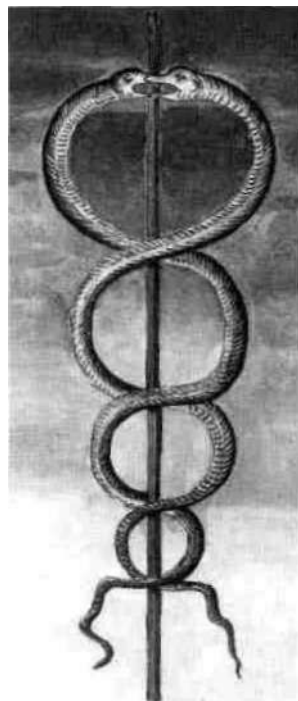
když chtěl ženy při těchto orgiích tajně pozorovat. Agaua se však v poblouznění domnívala, že rozsápala lvíče.

Kdo z dálky bakchantky pozoroval, mohl je vidět v jakési zběsilosti. Zběsilost je i jedním z možných překladů slova *mania*, chápaného ovšem tak, že zahrnovalo všechny druhy tohoto stavu: od zběsilosti milostné, přes věsteckou až po hněvivou. Proto se ženy uctívající Dionýsa nazývaly *maïnades*, menády. Římané je překlátili na bakchantky.

Menády bývaly často zobrazovány v dlouhé říze, ověšené břechťanem, jak v ruce drží hůl thyrsos. Jejich reje byly doprovázeny zvuky fléten, bubnů, tamburín a činelů. Při vzpomínce na Dionýsovu hrůznou smrt z rukou Titánů trhaly živé bytosti a pozířovaly je syrové. Možná, že tento akt *omofagie* (pojídání syrového masa) v souvislosti s rituálním opojením umožňoval duchovní zážitek, zvláštní druh prozření. To ovšem mohou posoudit pouze ti, kteří tímto zasvěcením prošli. Zmíněný dramatik Euripides byl údajně právě takovým zasvěcencem a ve své hře *Bakchantky* nám zanechal zašifrovanou zprávu o zasvěcení do dionýsovských mystérií.

Kromě menád byl Dionýsos doprovázen i některými nižšími božstvy: satyry, Silénem a někdy i Panem. Satyrové hráli na píšťaly ke zpěvu a tanci bakchického obřadu. Součástí obřadu bývala i manipulace s hady a satyrové jsou často zobrazováni s hady ovinutými kolem těla.

Dionýsovský kult přežíval okolo Středozemního moře ještě v křesťanské éře. Jeho zasvěcovací školy byly nejspíše soustředěny okolo velkých městských center jako byly Alexandrie, Athény a Efesus.

Obdobu Dionýsovy hole Thyrsos můžeme nalézt i v Merkurově hůlce zvané kaduceus. Livre des figures hiéroglyphiques, Paříž, 17. století.

Orfeus okouzluje svou hudbou zvířata. Římská mozaika ze 3. století našeho letopočtu.

KAPITOLA XI.

ORFEUS

Byl nejprve Chaos a pravěká Noc a Temnoty, Tartaros širý,
a nebylo nebe ni země ni vzduch.

Tu v klíně nesmírných Temnot
se pohnula černokřídla Noc a první zrodila vejce,
a z toho vejce, jak ubíhal čas, pak vypučel toužebný Eros.

Aristofanes, Ptáci

Francouzský duchovnědný badatel Edouard Schuré (1841 až 1929) zařadil ve své knize *Velcí zasvěcenci Orfea mezi nejvýznamnější duchovní Mistry starověku*. Schuré proslul také svými mysterijními dramaty, z nichž mnohá byla provedena v rámci Anthroposofické společnosti, založené Rudolfem Steinerem. Postava Orfea se objevuje i v jeho hře *Svaté drama Eleusin z rohu* 1906.

V archaickém Řecku se objevují orfické mýty vyjádřené ve zpěvech připisovaných bájnému thráckému pěvci Orfeovi a jeho následovníkům. Orfismus sahá svými kořeny hluboko do minulosti řecké kultury a provází ji až do nástupu křesťanství.

Podle orfických mýtů vládlo vesmíru postupně šest generací: Fánes, Noc, Uranos, Kronos, Zeus, Dionýsos. Některé z nich se však prolínají. Kronos bývá ztotožňován s Diem a Fánes s Dionýsem.

Fánes hraje v mýtech roli velkého stvořitele, jenž jako první z bohů, pod svým původním jménem Eros, vystoupil z vejce.

Po stvoření světa a lidí Zlatého věku se stáhl do temnoty, dokud jej spolu s plody jeho tvůrčí činnosti nepohltil jeho slavný vnuk Zeus, aby potom vše znovu stvořil. Dnešní lidé povstali ze zničených pozůstatků Titánů, kteří snědli Diova syna Dionýsa. Fánes je často nazýván Dionýsem, a Dionýsos tak byl chápán jako bůh existující od počátku. Byl *trigonos*, třikrát zrozený — jako Fánes, jako Zagreus a jako Dionýsos. V centru zájmu přívrženců orfismu stál příběh o Titánech, ztrestaných Diem úderem blesku za rozervání a pozření jeho syna. Jde o motiv hříchu a jeho odplaty. Stejný motiv hrál klíčovou roli i v Delfské věštině.

ORFEŮV ŽIVOT

Přes svou všeobecnou známost zůstává Orfeus záhadnou postavou. Podle rané tradice byla Orfeovým domovem Thrákie, kde se prý Orfeus narodil ještě v předhomérské době. Jeho matkou byla Múza Kalliopé a jeho otcem byl sám bůh Apollon. Podle jiné báje je jeho otcem thrácký říční bůh Oiagros.

Orfeus měl být také členem Jásonovy výpravy Argonautů za zlatým rounem do Kolchidy. Při plavbě Argonautů na Symplegády zapůsobil svou magickou hudbou na srážející se skály a zachránil loď před rozdrčením. Svou hudbou zkontroloval i rozbouřené moře a uspal draka střežícího zlaté rouno. Orfeus byl i duchovním vůdcem výpravy, pověřeným všemi rituálními úkoly. A byl to on, kdo přesvědčil Argonauty, aby se dali zasvětit do mystérií na Samothráce.

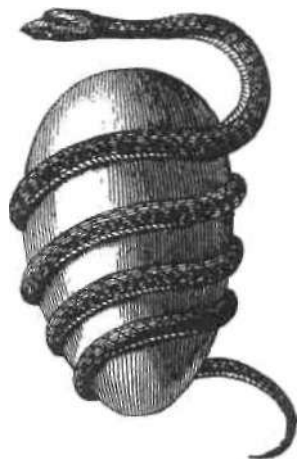
Z původního stoupence dionýsovských mystérií se stal jejich reformátorem, a tudíž v mnohých očích kacífem.

Stejně jako Kristus v rámci židovského náboženství či Budha v hinduismu byl stoupenci původní víry odmítnut, a stal se tak zakladatelem nové tradice. Orfismus je asketickou formou kultu Dionýsova. Jeho cílem je také osvobození z pozemských vazeb, ale způsob je cílenější, více kontrolovaný, a mohli bychom říci, až intelektuální.

Přes svou intelektuálnost však Orfeova činnost připomíná praktiky šamanů. Tak jako oni má Orfeus schopnost léčit a provozuje hudbu, okouzluje a krotí divoká zvířata, sestupuje do podsvětí pro Eurydiku. Jeho hlava je uchovávána a pronáší věštby, stejně jako ještě v devatenáctém století lebký jukagirských šamanů.

Orfeus je často nazýván zakladatelem iniciací (zasvěcování) či *hitharódos*. Orfeův sestup do podsvětí je významným momentem, neboť v řecké tradici je jich doloženo jen málo, a tento patří rozhodně k těm nejoblíbenějším. Jeho sestup do říše mrtvých je spojován se zasvěcovacími rituály. Snad proto je považován i za zakladatele mystérií. Podle Euripida ukázal pochodně nevýslovných mystérií a autor spisu *Contra Aristogeitonem* tvrdí, že Orfeus nám ukázal nejposvátnější iniciace, a odvolává se pravděpodobně na eleusinská mystéria. Pověst zakladatele mystérií potvrzují i jeho vztahy s Dionýsem a Apollonem, řeckými bohy, jejichž kult zahrnoval iniciace a různé extáze.

O hráči na kitharu se poprvé zmiňuje v 6. století př. n. l. básník Ibykos z Rhegia, který jej nazývá Orfeus slavného jména. Pro Pindara je hráčem na formingu, otcem melodického zpěvu. Aischylos jej líčí jako muže, jenž vše svým hlasem přiváděl do vytržení. Zobrazován byl původně na loďce s lyrou v ruce, posléze jako hráč na lyru obklopený ptáky, divokou zvěří nebo také věrnými Thráky; ilustrace také zachycují Orfeův sestup do Hádu či jeho hrůznou smrt v rukách bakchantek.

Orfiké vajíčko.

PŘEDCHŮDCE KŘESŤANSTVÍ

V kontrastu k hlučným a nevázaným rituálům Bakchovým hraje Orfeus svou hudbu tiše až nehybně. Něžným zvukem utiší a uklidní celé své okolí. V tom lze vidět paralelu s historickým Orfeem, který »zkrotl« kruté a nedisciplinované prvky bakchického kultu. Dost možná, že Orfeus byl prvním, kdo přinesl do západní, evropské kultury prvky etic-

ké čistoty a zásady neubližování. Stoupenci Orfeovi a Pythagorovi jsou z tohoto pohledu přímými předchůdci křesťanství. Někteří křesťané, jako třeba sv. František, přímo na tuto orficko-pythagorejskou tradici pocitu sounáležitosti a soucitu se zvířecí říší navazují.

S vlnou neoplatonismu se v posledních stoletích před naším letopočtem ustálil literární kánon, takzvané Orfické hymny, popisující poměrně komplexní mýty o zrození bohů a vzniku vesmíru. V té době již existovaly ustálené a náročné zasvěcovací rituály, jimiž prošel i sám Plutarchos a dost možná i Saul Tarsenský, lépe známý jako pozdější propagátor křesťanství sv. Pavel. Asketická stránka orfismu byla řecké mentalitě cizí, ale našla skvělou souhru s raným křesťanstvím, které zdůrazňovalo odklon od majetku. Původní křesťanská symbolika si často půjčovala Orfea ke znázornění krále Davida či dokonce i samotného Krista. V některých kruzích tato dvě náboženství splývala.

NESMRTELNOST DUŠE

Součástí orfického učení je i bakchické poučení o nesmrtnosti a božství duše a o účasti člověka na božském stvoření. Orfikové nahradili dionýsovské orgie katarzí, očistnou technikou, kterou vyučoval Apollon.

Osiris, egyptský bůh podsvětí, byl často zobrazován se zelenou pletí. Zelená, barva zasvěcení, tak znázorňovala znovuzrození do nového života. Nástěnná malba, hrobka v Deir el-Medině, 19. dynastie.

Orfeus se zvířaty. Podle legendy dokázal Orfeus svou hrou nejen hrotit divoká zvířata, ale i zastavit řeku a pohnout horou. Sicilská mozaika, 3. století našeho letopočtu.

Platon se dovolává množství knih připisovaných Orfeovi a Músaiovi (jenž byl pokládán za Orfeova syna nebo žáka), pojednávajících o očišťování a životě po smrti. O orfických záznamech hovoří i Euripides a Aristoteles. Ten sice nevěřil, že Orfeus byl historickou osobou, ale byl obeznámen s orfickými teoriemi o duši.

Při posuzování těchto orfických tradic je nutné si uvědomit, že stejně jako dnes i v antice existovalo mnoho napodobitelů a příživníků. Připomeňme si jen falešné askety a napodobitele jogínů a tantriků nebo plejádu zasvětitelských a polotajných organizací, přivlastňujících si gnostické, rosekruciánské či zednářské myšlenky a zjevení.

Orfické zpěvy jsou považovány svými stoupenci za něco výlučného, určeného jen pro čisté. Jejich nálada je jiná a patrně původnější než nálada ostatní řecké mytologie. Noci podsvětí v nich hrají výraznější roli. Lidská duše je v nich konfrontována s podsvětními silami, které má překonat, a vymanit se tak z jejich působnosti.

Základní myšlenkou orfických zpěvů je mýtus o tom, že lidské tělo, soma, je »náhrobním znamením« *séma*, duše. Duše se očišťuje od vlivu tělesnosti a vnějškové podoby. Je to osvobozování od vazeb vnějšího světa, který je orfiky považován za pokleslý.

PŘEVŤELOVÁNÍ

Očišťování uvolňuje též člověka z vazby koloběhu života. Orfická nauka předpokládá metempsychózu, převtělování,

a učí, že právě způsob života jednotlivce rozhoduje o podobě jeho příštího vtělení nebo i o osvobození z koloběhu převtělování.

Několik Platonových zmínek nám umožňuje poodhalit kontext orfické koncepce nesmrtelnosti. Jako trest za prvotní prohřešení je duše uzavřena v těle jako v hrobě. Vtělené bytí v důsledku toho připomíná spíše smrt a smrt představuje počátek pravého života. To je nakonec myšlenka, objevující se ve všech zasvětitelských školách.

Tento pravý život se však nezískává automaticky. Duše je souzena podle svých vin a zásluh a po určité době se znovu převtěluje. Stejně jako v indických naukách je duše nezničitelná a stěhuje se až do svého konečného vysvobození.

Hráč na lyru obětuje Apollonovi, původci hudebního nástroje lyra, který se stal Orfeovým nerozlučným společníkem. Apollon původně hrával na svou zlatou lyru olympským bohům. Miska z Olympu, 5. století př. n. l.

Již řecký filozof Empedokles, který se řídil orfickými naukami, viděl duši jako vězeňkyni těla, vyhnanou daleko z božského světa, oděnou v podivný šat z masa. I pro Empedokla nesmrtelnost zahrnovala metempsychózu — stěhování duší, která byla důvodem jeho vegetariánství.

Vegetariánské praktiky však měly hlubší souvislosti. Tím, že orfikové (a pythagorejci) odmítali masitou stravu, zdržovali se i tehdy oficiálních krvavých obětí. To ovšem znamenalo odvrácení od společnosti, ve které žili. Návrat k vegetariánským praktikám dával možnost odčinit omyl předků a naději na znovunalezení prvotní blaženosti. Orfismus tak v sobě na rozdíl od předešlých koncepcí obsahuje prvek naděje, který není obsažen v mezopotámských mýtech ani v homérské koncepci. Člověk se zde podílí na božství a je schopen se oprostít od démonského prvku, který se projevuje nevědomostí, požíváním masa a jinými »nečistými« praktikami. To, co se nazývalo *orfickým životem*, zahrnovalo očišťování, asketismus a množství zvláštních předpisů, podobně jako u pythagorejců. Spásu však bylo možno získat pouze zasvěcením.

Orfický rozpor mezi duší a tělem je velice blízký Platónově myšlení. Orfismus má také mnoho společného s indickými naukami a předjímá gnosticismus. Za nejvýznamnější orfický spis lze považovat *Hieroi Logoi* (Posvátná slova), zachovaný pouze ve zlomcích u neoplatoniků.

ORFEOVA LYRA

Orfeus byl vynikajícím hráčem na nástroj, který zdědil od svého božského otce Apollona. Lyra se svými sedmi strunami symbolizuje hudbu sedmi planet a absolutní vesmírné zákony, které se projevují v různých manifestacích čísla sedm, nejčastějšího čísla vyskytujícího se v Bibli.

Znalost těchto »zákonů sedmičky« dává zasvěcenci magickou moc nad veškerým stvořením. Díky této znalosti mohl Orfeus učarovat zvířatům, rostlinám, skalám, moři a dokonce i obyvatelům podsvětí. Podstatou je pochopení vzájemné sympatie a harmonie, které propojují různé úrovně stvoření, a schopnost osvojit si tuto znalost tak, že ji lze prakticky používat. Praktická stránka se může projevovat přímo v hudbě, ale také v jiných disciplínách, jako třeba v alchymii, astrologii či magii.

Poživačný Satyr je protikladem umírněného Orfea. Soška, Andrea Briosco, 16. století.

ORFEOVA SMRT

Orfeus, kacířský stoupenec učení Dionýsova se stal i jeho mučedníkem. Orfeův nešťastný konec započal svatbou, při které byla jeho krásná nevěsta Eurydika usmrcena hadím uštknutím a její duše byla uvězněna v říši mrtvých. Orfeus se rozhodl sestoupit do podsvětí, aby ji vyvedl zpět mezi živé. Jeho magická hra na lyru mu otevřela vstup do říše věčných temnot a ovlivnila Persefonu, aby přemluvila svého manžela k propuštění Eurydiky. Hádes tak učinil s podmínkou, že se Orfeus během cesty do světa živých ani jednou za svou ženou, která ho bude následovat, neohlédne. Když se Orfeus dostal na denní světlo, ohlédl se za Eurydikou, která však byla ještě ve stínu podsvětí. A tak se její duch musel vrátit k Hádrovi.

Orfeus se v neštěstí stáhl do samoty na horu Pangeus, kde za každého úsvitu hrával slunci. Nenašel však pokoje. Podle jedné verze byl roztrhán thráckými ženami, jejichž mužové je opustili, aby mohli studovat Orfeovo učení.

Hermes, Eurydika a Orfeus v podsvětí. Jednou z Hermových mytologických rolí bylo i provázení mrtvých do jiného světa. Římský reliéf, 5. století našeho letopočtu.

V Orfeově příběhu je naznačena i určitá nedokonalost velkého pěvce vyjádřená neúspěšným pokusem přivést milovanou Eurydiku nazpět z říše mrtvých. Jeho neúspěch je vykládán buď tím, že se proti pravidlům ohlédl, nebo že se proti jeho snahám vzepřely podsvětní mocnosti. Platon je ve svém *Symposiónu* ještě konkrétnější:

Neměl odvahu zemřít pro lásku jako Alkéstis, nýbrž vším způsobem chtěl vejít do Hádu živ. Proto jej tedy bozi potrestali a způsobili, aby se mu dostalo smrti z rukou žen.

Podle ztracené Aischylovy hry *Bassarai* se na Orfea, který každé ráno vystupoval na horu Pangeus a klaněl se Apollonovi, rozhněval sám Dionýsos. Poslal na něho bakchantky, které pěvce roztrhaly a jeho údy poházely kolem. Jeho hlava, kterou vhodily do Hebru, neustávala ve svém zpěvu a doplula až na ostrov Lesbos. Lesbané ji zbožně sebrali a od té doby jim pronášela věštby. Podle jiné verze Orfeovy údy sebraly Múzy a pohřbily je v Leibethrii v olympském masivu.

Orfeova smrt z rukou bakchantek. Překresleno z řecké vazy.

Pythagoras na ilustraci z Historie filosofie od Thomase Stanleje, 1655-1662.

KAPITOLA XII.

PYTHAGORAS

Účelem veškeré výchovy je probudit génia v člověku.

Pythagoras

Tradičně se datuje počátek řecké filozofie rokem 585 před naším letopočtem a její konec rokem 529 našeho letopočtu. První letopočet je spojován s předpovědí zatmění Slunce, která vzešla od prvního řeckého filozofa Thalety z Milétu a kterou moderní astronomové datují dnem 28. května 585 př. n. l., a konec s událostí, kdy křesťanský císař Justinian zakázal veškerá učení pohanské filozofie na athénské univerzitě. Toto časové ohraničení je přirozeně zjednodušením. Řekové se zabývali filozofickými myšlenkami před Thaletem a Justinianův výnos nezamezil dalšímu vývoji pohanské filozofie. Nicméně toto zjednodušení pomáhá snazšímu pochopení vývoje řecké filozofie.

Její tisícileté období můžeme dále rozdělit do tří různých dlouhých úseků. V prvním z nich, od roku 585 zhruba do roku 400 před naším letopočtem byly definovány základní otázky a problémy filozofie, začaly se vyvíjet filozofické koncepce a nástroje a upevňovat struktura filozofie. Pak přišlo období filozofických škol, ve kterých byly rozvinuty obsáhlé myšlenkové systémy. Do tohoto období, které skončilo zhruba rokem 100 před naším letopočtem, patří Platon, Aristoteles, epikurejci, stoikové a skeptikové. Ve třetím a nejdelším období filozofičtí myslitelé studovali učení svých předchůdců a pokoušeli se z něj vytvořit souvislý a jednotný myšlenkový systém.

Řecká filozofie se narodila na jihozápadním pobřeží dnešního Turecka, v tehdejší řeckém městě Milétu, kde žili první tři filozofové Thales, Anaximandros a Anaximénés. Podle Aristotela byl Thales »zakladatelem přírodní filozofie«. My víme, že působil i jako státník a možná i jako geometr. Co tvořilo jeho filozofii, si můžeme pouze domýšlet na základě záznamů ostatních autorů. Podle nich Thales tvrdil, že magnety »mají duše« a že jsou tedy živé. A že ve všem jsou obsaženi bohové. Domníval se také, že celá naše planeta pluje na vodě a vše je stvořeno z vody, která je »hmotným principem« a »arche« (původ a řídicí princip) všeho. Anaximandros nespojoval arche s konkrétním živlem, považoval ji za nekonečnou a nedefinovatelnou. Anaximénés se ztotožnil s nekonečností arche, ale definoval ji jako vzduch.

Jinak tomu bylo u dalšího filozofa a jednoho z nejvýznamnějších osobností antického Řecka. Do středu jeho zájmu patřila lidská duše a nikoliv příroda. Podle jeho koncepcí byla duše nesmrtelná a procházela vtělením v různých živých bytostech. Tento proces, stejně jako celá historie světa, je nekonečný a neměnný, stále se opakující

v cyklech. Všichni tohoto filozofa důvěrně známe ze základní školy, kde nám při hodinách matematiky vštěpovali do hlavy, že »čtverec nad přeponou se rovná součtu čtverců nad oběma odvěsnami«. Neřekli nám však, že tato matematická poučka pouze zjednodušeně vyjadřuje daleko hlubší pravdy. Konkrétně, že jedno potřebuje druhé, aby se od sebe odlišilo a aby mohlo vzniknout třetí, které je víc než pouhý součet prvního a druhého. Pokud se vám tato myšlenka zdá příliš komplikovaná, nermuťte se. Nejste jediní, kdo tápe v temnotách, když se setká se životem a učením mudrce zvaného Pythagoras.

Pythagoras dle J. A. Knappa, 1928.

POJMENOVÁN PODLE MÉDIA

Pythagoras se narodil někdy začátkem 6. století před naším letopočtem na ostrově Samos. Podle pověsti rodiče navštívili těsně před jeho narozením věštitrnu delfskou, aby konzultovali své plány ohledně obchodní cesty do Sýrie. Mís-to toho jim však kněžka Pýthia sdělila, že Parthenis je tě-hotná a porodí syna, který předčí všechny muže v kráse i moudrosti a přinese lidstvu mnoho dobrého. Na paměť této významné věštby změnil Pythagorův otec Mnesarchus jméno své manželky na Pýthasis a svému synovi dal jmé-no Pythagoras.

O životě velkého mudrce toho bohužel příliš nevíme, ale existují dohady, že procestoval celý tehdy známý svět. Říká se dokonce, že byl zasvěcen do Isidiných mystérií v Thé-bách a do mystérií babylonských a chaldejských, ba dokon-ce snad doputoval i do Indie, kde studoval u bráhmanů.

Měla to být právě tato země, kde se seznámil s myšlen-kou reinkarnace. *Metempsychosis*, transmigrace duší neboli nauka o putování duší mnoha životy, se stala součástí jeho učení.

Pythagoras měl být prvním, kdo pojmenoval vesmír — použil pro něj výraz *kosmos*, tedy »souhrn všeho« a také »systém mající řád«. Nebyl to však vesmír ledajaký, nýbrž krásný a příjemný pro meditaci. Ozdobná funkce kosmu se nám zachovala lingvisticky ve slově kosmetický.

Delfy - místo, kde bylo předpo-věřeno Pythagorovo narození.

Dnešní Crotone, kdysi Pythagorovo působiště, se nachází na jihu Itálie.

Pythagorovi se také připisuje první použití slova filozof — milovník moudrosti či pravdy. To vycházelo z názoru, že nikdo není moudrý, kromě Boha. Člověk může pouze tihnout k moudrosti, milovat ji a přibližovat se k ní.

PYTHAGOREJSKÁ ŠKOLA

Po návratu z cest se Pythagoras usadil v dórské kolonii ve městě Krotónu, dnešním Crotone, v jižní Itálii. Tam založil organizaci, která je někdy nazývána univerzitou. Nešlo však o později obvyklý typ školy, ale o zasvěcovací středisko, kde Pythagoras zastával funkci zasvětitelů a laického kněze boha Apollona. Vychovával zde aristokraty ducha, předvoj obnovy řádu, podřízeného vládě dobra.

Stát se členem Pythagorejské školy nebyla snadná záležitost. Pythagoras přijímal žáky až poté, co se podrobili přísným zkouškám. Nejprve zkoumal kandidáty z hlediska fyziologického, což vyplývalo z názoru, že vzhled člověka, způsob jeho chování, jeho gesta a různá znamení na těle a obličeji prozrazují skryté povahové vlastnosti. K jedné z nejtěžších zkoušek mělo patřit pětileté mlčení. Mlčení a neplýtvání slovy bylo pro Pythagora mimořádně důležité. Zasvěcovaní byli vázáni slibem mlčenlivosti, který znemožňoval vynášení informací mimo školu. Dokonce i uvnitř školy samé bylo dbáno na to, aby se nemluvilo zbytečně.

Víc než před kýmkoli jiným měl by ses stydět sám před sebou.

Pythagoras

Pythagoras v sobě slučuje vědce, jasnovidce i vůdce. Za základ všech umění a věd považoval matematiku, hudbu a astronomii. Pozorování tvořilo hlavní zdroj znalosti a moudrost se rovnala vyzdvihování intelektu do výšin, kde je možné vidět či intuitivně poznat neviditelné, které se manifestuje prostřednictvím viditelného. Tedy spojování intelektu spíše s duchem věcí než s jejich formou.

Údajně se oženil až ve věku šedesáti let se svou žačkou, mladou dívkou jménem Theano, a měl s ní sedm dětí. Pěči o tělo a životosprávu přikládal velkou váhu. O masu tvrdil, že zatemňuje mysl, a doporučoval soudcům, aby před soudním jednáním nejedli masité pokrmy. Sám měl být vegetariánem. Pythagorejci se dělili o společný majetek a chodili oblečení velice prostě v bílém lněném rouše, protože vlněné oblečení bylo považováno za nečisté.

Jednou ze základních nauk bylo i již zmíněné učení o nesmrtelnosti duše a její schopnosti oddělit se od těla a procházet různými převtělováními. Pythagoras též učil umírněnosti ve veškerém konání a přehnanou ctnost dokonce považoval za nectnost. Jeho oblíbeným rčením podle tradice bylo:

Musíme se snažit vyplnit nemoc z těla, nevědomost z duše, nadbytek z břicha, buřičství z města, neshodu z rodiny a přemíru ze všech věcí.

Nejvyšší a dokonalosti nejbližší kvalitou všech vztahů bylo pro Pythagora přátelství. V přírodě ho nacházel v nejrůznějších formách: přátelství bohů a lidí, duše a těla, filozofie a teorie; přátelství muže, ženy, dětí i jejich služebníků, přátelství mezi krajany i cizími lidmi a mnohá další. Vztahy, které však na přátelství nejsou postaveny, jsou podle Pythagora nepevné a není tedy žádnou ctností je udržovat při životě.

HARMONIE SFÉR

Pro Pythagora znamenalo číslo základ všeho. A shodně se Zarathuštrou tvrdil, že řád je nejvyšší dobro. Viděl vesmír jako matematicky uspořádaný celek, kde čísla popisují a vyjadřují tu nejhlubší podstatu. Z pythagorejských číselných teorií se vyvinula dnešní numerologie. Je založena na dvou prastarých principech. Jednak na tvrzení, že čísla jsou

stopy vedoucí ke skutečné struktuře vesmíru, která je základem všeho. Druhý princip hlásá, že jména, která lze převést do čísel, obsahují podstatu svého bytí.

Pythagoras tvrdil, že naše smysly fungují na základě přijímání vibrací různých frekvencí, které lze vyjádřit číselně. Číslo je symbolem, reprezentujícím vesmírné principy; každé číslo má svou formu. Pythagorejskou koncepci Boha tvořil takzvaný *Monad*, nejvyšší mysl procházející celým vesmírem a příčina všech věcí. Pohyb tohoto Boha je kruhovitý. Jeho tělo je složeno z podstaty světla a přirozenost z podstaty pravdy. Monad se jevil Pythagorovi jako záhadný a stálý atom, nejvyšší zdroj všeho, rozpoznatelný moudrostí. Podle něho byli vesmír i člověk stvořeni k obrazu božimu a porozumět jednomu znamená porozumět druhému. Mezi vesmírem a člověkem též existuje neustálá mezihra a komunikace. I planety a hvězdy jsou živé. Mají duši, mysl a ducha.

Pythagoras také přišel na to, že veškerá hudba může být zredukována na matematické symboly. Z této myšlenky vznikla i jeho teorie o harmonii sfér. Je založena na harmonickém vztahu všech nebeských těles, která tím, že krouží vesmírem, tvoří hudbu. Božská hudba však nemůže být slyšena, pokud je lidstvo ve svém pokleslém, materiálním stadiu. Pythagoras měl být jediným ze smrtelníků, kdo byl tuto hudbu sfér schopen slyšet. Na základě této teorie odhalil léčebné účinky pozemské hudby, tedy že určité harmonie léčí určité nemoci.

Hudba sfér. Připsání devíti sfér devíti Múzám bylo výsledkem víze Maritianuse Capella, neopythagorejce z 5. století našeho letopočtu. Stupnice zahrnuje celou oktávu. Hudba sfér je shora řízena Apollonem coby Prvním hybatelem. Sférami rytmicky protéká Egyptský had životní síly. Jeho tři hlavy představují Trojici boží v třírozměrném prostoru a ve třech aspektech času. Tragédie je zde připsána Slunci a komedie Zemi. Athanasius Kircher, Ars magna lucis, Řím, 1665.

POLITICKÉ AMBICE

Pythagorovo společenství mělo také velký politický vliv. Tvrdilo se, že pythagorejci se snažili učinit své společenství politickým centrem jižní Itálie. Pythagoras byl však, díky svému vysoce morálnímu přístupu k životu, trnem v oku jak stoupencům aristokracie, tak zastáncům demokracie. Někdy v 5. století před naším letopočtem bylo jeho středisko vypáleno a mnoho Pythagorových stoupenců bylo pobito a vyhnáno. Údaje o Pythagorově konci se různí. Podle některých zemřel při napadení střediska, podle jiných těsně poté žalem nad úmrtím svých blízkých. Jiná legenda vypráví, že odešel do nedalekého města Metapontum, kde se dožil sta let.

PYTHAGOROVO YPSILON

Písmeno Y, zvané *Litera Pythagorae*, je hlubokým symbolem, který můžeme číst na různých úrovních. Může znamenat životní křižovatku, bílou a černou magii, dvě stezky: ctnost a neřest. Může být i symbolem života a zdraví, vzhůru nohama pak reprezentuje smrt.

S Pythagorejským ypsilonem se setkáváme v mysterijních školách, kde znamená možnost výběru, která je dána svobodnou vůlí. Je to rozdvojení cesty doprava a doleva. Pravá cesta je božskou a levá pozemskou moudrostí. Zasvěcovaný kráčí po cestě života (noha, spodní část Y) a dostane se do místa, kde se cesty rozdvíhají. Tam se musí rozhodnout buď pro cestu levé ruky (nižší přirozenost, bláznovství, sebezničení), či cestu pravé ruky (počestnost, pracovitost, upřímnost), a znovu tak získat spojení s nesmrtelnými ve vyšších sférách.

Nizozemský malíř Hieronymus Bosch znázornil pythagorejské ypsilon neobvyklým způsobem. Detail z triptychu *Zahrada pozemských rozkoší*.

ZLATA SLOVA

Dochovalo se nám mnoho přísloví a pouček, připisovaných Pythagorovi. Některé jsou nám dobře známé i srozumitelné, jiné patří k neobvyklým a jsou zahaleny do symbolů. Mezi ty první patří výroky jako: cti své rodiče; peníze uměj získat i utrácet; nečiň nic neslušného; snášej svůj úděl a nermuť se z něho; nedej se ovlivnit ničím a nikým, abys vyslovil a vykonal jenom to, co je pro tebe nejlepší. Mezi ty další patří:

NEHRABEJ MEČEM V OHNI. Nepodporuj svár, ustup.

NEJEZ SVÉ SRDCE. Netrap sám sebe.

NECHOĎ PO ŠIROKÝCH ULICÍCH. Nenásleduj dav.

SEJDI Z VEŘEJNÝCH CEST A PROCHÁZEJ SE PO MÁLO FREKVENTOVANÝCH CESTÁCH. Moudrost je třeba hledat v samotě.

HLÍDEJ SVŮJ JAZYK JAKO BOHOVÉ. Mlčeti zlato. Když si nejsi jist, raději mlč.

KDYŽ VANE VÍTR, OBDIVUJ JEHO ZVUK. Bůh je obsažen ve zvuku živlů.

POMÁHEJ BLÍŽNÍM S NAKLÁDÁNÍM BŘEMENE, NE VŠAK S JEHO ODKLÁDÁNÍM. Pomáhej pilným, ale ne těm, kteří se chtějí vyhnout povinnostem.

NEHOVOŘ O PYTHAGOREJSKÝCH VĚCECH BEZE SVĚTLA. K tomu je třeba mít duchovní a intelektuální osvícení.

NEVRACEJ SE, KDYŽ JSI JEDNOU OPUSTIL SVŮJ DŮM. Je lepší zůstat nevědomým, než se naučit jen málo a pak přestat.

KRM KOHOUTA, ALE NEOBĚTUJ HO. Kohout reprezentuje lidské tělo. Život je posvátný, a proto pečuj o tělo. Ublížování tělu a sebevražda jsou znesvěcením.

NEPŘIJÍMEJ VLAŠTOVKU VE SVÉM DOMĚ. Přelétavé myšlenky a přelétaví lidé mají špatný vliv. Obklop se inspirujícími lidmi, kteří mají svědomí.

NEPODÁVEJ SNADNO SVOU PRAVOU RUKU. Nedávej radu a moudrost těm, kteří to nejsou schopni přijmout.

KDYŽ VSTÁVÁŠ Z PROSTĚRADLA, SROLUJ JE A ZNIČ OBTISK TĚLA. Zapuď vzpomínky na dřívější duchovní temnotu. Moudrý za sebou nenechává žádnou formu, aby se jí méně inteligentní neklaněli.

Empedoklovo střídání lásky a sváru našlo svůj výraz i v alchymii, Splendor Solis, 16. století.

KAPITOLA XIII.

EMPEDOKLES

Procházím se mezi vámi všemi,
nesmrtelný bůh, již ne smrtelník...

Empedokles

»Empedokles není jen vědcem a mudrcem. Je také apoštolem. Věří ve své poslání. Nikdy se mu nevyhýbá. Otevírá svou náruč všem.« Tah přibližuje Empedokla z Akragantu Romain Rolland ve stejnojmenné studii z roku 1918.

V téže knize přináší zlomky několika Empedoklových textů: »Když přijdu do lidnatých měst, muži i ženy mě honí, jdou za mnou v zástupech. Chtivě se vyptávají na cestu, která vede ke spasení. Jedni chtějí věštby, nesčetní druzí, které proniká krutá bolest, prosí snažně o slovo, které léčí nemocné.«

Významná osobnost antického světa, jejíž jméno je spjato s vývojem filozofie starého Řecka, stoupenec orfického a pythagorejského učení Empedokles byl jedním z nejvlivnějších filozofů. V antice byl ze všech předsokratiků zdaleka nejvíce probíráán a citován. Jeho dílo se stalo velice populární v evropské renesanci a později pak i u romantiků minulého století.

Na jeho dílo reaguje i Aristoteles a je středem zájmu i pro stoiky a novoplatoniky. Empedoklovy básně se dochovaly až do pozdní antiky a požívaly vážnosti i jako literární díla. Empedoklova básnická originalita ob stojí i ve srovnání s Homérem a Hésiodem. Vytvořil si zcela individuální styl, který oběma svým předchůdcům vděčí jen za málo. Je bohatý, skvělý, deklamační a každé látky se chápá se stejnou lehkostí — od muk padlé duše až po mechanismus výdechu. Přes svou květnatost se však nestal neúnosně prázdným a mluvným, neboť se vždy držel úzce své látky a nepouštěl se do přílišné délky. Nacházíme u něj určité »manýristické« prvky, kdy se snaží předvést své básnické nadání na obtížné látce. Tato zdánlivě samolibá tendence má hlubší základ. Tvořit (přínejmenším zdánlivě) lehce, a přitom vytvářet komplexní, náročné dílo, překonávat přírodu ve smyslu zdokonalování a dokončování, to je samotný princip alchymie.

ČLOVĚK - BŮH

Aristokrat, přírodovědec, kočovný lékař a básník Empedokles (490?—435 př. n. l.) považoval sám sebe za božského. Tuto výsadu mu dodávalo poznání a z něho plynoucí duchovní moc.

Podle tradice byl členem tajného pythagorejského bratrstva, ze kterého byl později za zveřejnění zsvětitelských tajemství vyloučen. Empedokles se narodil v bohaté a významné rodině ve městě Akragantu, v té době největším řeckém městě na Sicílii. Konec jeho života byl stejně neobvyklý jako on sám. Podle pověsti odešel z tohoto světa dobrovolně. Na základě vlastního rozhodnutí vstoupil do čině sopky Etny. Láva pak vyvrhla nazpět pouze jeho sandál.

Empedokles je tradičně považován za jednoho z největších zsvětcenců všech dob a jeho názory silně ovlivnily teoretické pojetí a pozdější rozvoj alchymie. Již za svého

života měl pověst božského člověka, a tak jeho odchod snad opravdu nebyl obyčejnou smrtí, nýbrž kontrolovaným odchodem zasvěcence.

Sám o sobě tvrdil, že dosáhl božského stupně. V *Očišťování* doslova praví:

Procházím se mezi vámi všemi, nesmrtelný bůh, již ne smrtelník, a přijímám příslušné pocty jsa korunován oslavnými stužkami a zasypáván zelenými věnci...

Zde se sám dává do role bóddhisatvy, osvícené bytosti, která nemá zapotřebí déle setrávat na zemi, ale činí tak z lásky k bližním, aby jim jako duchovní vůdce pomáhala vymanit se ze zajetí hmoty a věčného koloběhu životů, aby ukazovala cestu do lepšího světa.

SVĚT JAKO TEMNA JESKYNĚ

Empedoklovy názory byly velmi blízké velkému filozofu a mystikovi Pythagorovi. Spolu s ním a s pozdějším filozofem Platonem považuje náš svět za jeskyni, temné místo hmoty, kam sestupuje nesmrtelná duše a odkud se musí dostat vzhůru do své původní vlasti.

Symbolika jeskyně je přejata a rozváděna mnoha dalšími filozofy a zasvěcenci. Jedním z nich je Porfyrios (232 až 304 př. n. l.), žák neoplatonika Plotina (203-270 př. n. l.), který popisuje zasvětitelskou funkci jeskyně ve svém spise *Jeskyně nymf*. Již na počátku jeho díla, kde cituje velkého básníka Homéra, se objevují oblíbené symboly pozdějších Rosekruciánů:

V zátoky konci oliva vyrůstá dlouholupenná.
Blízko se táhne při ní rozkošná jeskyně tmavá,
zasvěcená nymfám, které najády se zovou.
Nádoby pak dvojuché tu stojí a měsidla kamenná,
v nichž obojích včely připravují med stále pro nymfy.
Tam stavy jsou z kamení ohromné, nymfy na těchto
krásná roucha tkají nachová, až div to na pohled.
Nevysychající zřídla svlažují jeskyni. Dvě bran je tu zřítí:
Jedna jde k půlnoci, touto krácejí lidé dolů,
druhá, svatá k poledni, tou nekráčí nikdy
člověk smrtelný, jest pro nesmrtelníky vstupem.

(*Odyssea, XIII, 102-112*)

Alchymický androgyn je alegorií spojených protikladů. Symbola aureae mensae, Michael Maier, Frankfurt 1617

Porfyrios také neopomene připomenout:

Staří nečinili jeskyni symbolem pouze hmotného světa, nýbrž chápali jeskyně též jako symbol veškerých neviditelných sil, jelikož jsou tmavé, právě tak jako i podstata sil skryta jest.

Tato symbolika byla prý důvodem, proč Platon, Empedokles i Pythagoras označili náš svět za jeskyni a skalní sluj. U Empedokla se dočítáme, že mocnosti, které svádějí duše z říše boží do světa (*dynaemis psychopompoi*) prohlašují:

Přišli jsme do této jeskyně, pod tuto střechu.

Porfyrios dále říká:

Teologové podzemní sluje, tedy ti, co používají tohoto symbolu ve svých naukách, jej chápali jako symbol světa a sil skrytých ve světě. Jeskyně jsou totiž tmavé, skalnaté a vlhkem prosycené, stejně jako vesmír je tvrdý a vlhký.

Za symbol říše duchů přijali však jeskyni pro její utajenost před smyslovým nazíráním, jakož i pro pevnou a trvalou podstatu. Jakkoli je stran jeskyní dvojí nazírání možné, nevzali přece jeskyně za symbol duchovní, nýbrž vzali je za symbol hmotné podstaty, právě tak jakož i obraz nevysychajících pramenů není symbolem podstaty duchovní, nýbrž hmotné.

Apollonův chrám v Delfách, který byl postaven na skalní puklině, symbolizoval jeskyni zasvěcení. Na dobové keramice je zachycena kněžka Pýthia pronášející věštbu, kterou vedle stojící kněz převáděl do srozumitelné řeči.

Empedokles popsal svou přírodní filozofii ve dvou básních, *Perifyseós* (O přírodě) a *Katharmoi* (Očišťování). Ve druhé, která je svou povahou mystičtější a která byla recitována i na olympijských hrách, popisuje očišťování duše po pádu do »světa svárů«. Očišťováním přichází zpět k látce a ta je silou, která proniká celým světem a pozvedá duši k Bohu.

Kosmologická báseň *Katharmoi* je adresována Empedoklovi mladému příteli Pausaniovi a má formu poučení o povaze světa. Pausaniás je upomínán, aby neprozrazoval, co mu má býti řečeno, a nakonec je mu složena řada vskutku pozoruhodných příslibů, která začíná určitým varováním ohledně nerozptylování se věcmi nedůležitými (což koresponduje s Komenského roztěkaností mysli):

Svět přináší disharmonii a ničení. Goya, Kolos, asi 1810.

Pokud tyto nauky pevně vtiskneš do bystré mysli a budeš je nazírat v příhodném rozpoložení čině to nerušeně a stále, pak s tebou jistě zůstanou po celý život a navíc z nich získáš mnoho dalšího vědění, neboť tyto nauky samy vrůstají do charakteru jednotlivce, vždy podle jeho přirozené povahy. Pokud se však honíš za jinými věcmi, jakých jsou v lidském životě tisíce, ubohostmi, které zatemňují myšlení, pak ti tyto nauky po čase všechny naráz uniknou, toužíce vrátiti se k věcem rodem vlastním.

Příslib získání nadobyčejných vlastností včetně, zdá se, oživení energie či přivolání duše zemřelého, nacházíme dále:

Poznáš všechny léky, jež chrání před nemocí a stářím, jen tobě vše ukážu. Ztišíš neúnavné vichry, které se řítí na zem a váním ničí rozoraná pole, a pak zas, budeš-li chtít, přivodíš změnu a povětrí zas přivoláš, místo temného deště dáš lidem příhodné sucho a místo letního sucha proudy deště z nebe k výživě stromů, a vyvedeš z Hádu životní sílu zemřelého muže.

Empedokles se zde jeví jako člověk nadaný okultními silami. Je zde zdůrazněna »šamanská« stránka pythagorejství, když je Pausaniovi příslibena vláda nad počasím, nemocí, stářím a smrtí — jinými slovy je mu příslibeno stát se mágem. Objevuje se zde zdánlivě čistě racionální kosmologie ve službách zasvětitelských záměrů; je zde pojata jako magický objekt, jehož nazírání pomáhá duši odpoutat se od vnějších zájmů.

Zdá se, že *Katharmoi* představují pravdu vyššího druhu, racionálnímu myšlení nedostupnou, jež kosmologii neprotiřečí, nýbrž ji spíše nahrazuje.

Herakleitos z Efezu, řečený Temný, byl spolu s Parmenidem Empedoklovým zdrojem inspirace.

LÁSKA A SVÁR

Empedokles vidí historii lidstva jako věčné střídání období, kterým vládne střídavě láska a svár. Když vládne Láska, vše se spojuje v jednotu. Za vlády Sváru se vše rozděluje do protikladů.

Od filozofa Parmenida přijal Empedokles tezi, že to, co je, nemůže vznikat ani zanikat. Redukuje veškerou změnu na přeskupování věčně trvajících »prvků«. U Empedokla nacházíme rozdělení stavebního materiálu světa do čtyř prvků, země, vody, vzduchu a ohně, z nichž každý je možno popsat z hlediska dvojice příkladů vlhké-suché a studené-teplé. Toto členění pravděpodobně užíval již jeho předchůdce Herakleitos.

Vedle čtyř prvků zavádí Empedokles dvě další věčné a nezničitelné složky, jimiž jsou právě Láska a Svár. Mají sice zabírat prostor, ale zdá se, že nemají žádné vlastní vnímatelné vlastnosti a jsou zjištělné pouze podle svých účinků na sousední části čtyř prvků. Míšením živlů vznikají věci. Míšení (*Mixis*) působí láska (*Filia*) čili náklonnost. Ta je obsažena v živlech a překlenuje rozdíly mezi nimi. Spojuje je právě skrze jejich protikladnost. Tak láska vytváří věci, rostliny, zvířata i lidi. Vytváří i svět, *kosmos* (doslovně »šperk«), neboť působí, že věci si nejsou vzájemně lhostejné a cizí. Bez lásky by věci nejen nebyly, ale ani by nemohly vytvořit svět, neboť by mezi sebou neměly vztah.

Zde je nutné vysvětlit důležitost pojmu *krasis* či »smíšení ve správném poměru«. Parmenidés používá výraz *krasis* ve spojitosti s hmotným základem myšlení, zatímco Empedokles jeho význam rozšiřuje a činí jasnou analogii mezi lékařstvím a politikou. V *krasis* se scházejí různé složky, každá s vlastními kvalitami a vlastním vlivem na okolí, a promíšením jsou proměněny na jednotnou složeninu s vlastními, odlišnými kvalitami a účinky. Skutečnost, že to je chemicky možné, byla samozřejmě známa z metalurgie, která též ukazovala nutnost náležitého poměru přísad. To je nakonec i jeden ze základních principů alchymie.

Také v živých bytostech jsou různorodé složky spojeny v jednotě, která »má vlastní život« překračující individuální sklony těchto složek.

Právě utvoření a udržení *krasis* je pro Empedokla primárním účinkem přítomnosti Lásky ve věcech; Svár je

naopak především silou, která krasis rozděluje na složky, jež proti sobě navzájem válčí. To je základní myšlenkou Empedoklova kosmického systému.

Tyto dvě síly takto působí v chemických sloučeninách, v organických systémech a ve společenských vztazích, kde jsou rodiny a větší společenství příkladem méně či více úspěšné krasis, v níž jsou privátní zájmy podřízeny společnému dobru.

Tyto dvě síly však nepůsobí jen lokálně. Empedokles mluví o periodách střídavého panství Lásky a Sváru v kosmu jakožto celku. To naznačuje, že kosmos jako celek je při Láске obrovskou krasis. Když vše ovládá Láska, všechny prvky se v celém kosmu uniformně pronikají a utvářejí kulovité božstvo, čistý rozum, jenž vykonává pouze myšlení a který je výrazným následníkem Parmenidova »jsoucího«. Při druhém extrému spolu prvky nevytvářejí vůbec žádnou krasis. Z toho plyne, že jsou všechny ve vzájemné válce, ne však nutně to, že jsou prostorově rozděleny do různých oblastí kosmu.

Mezi těmito extrémy, ať už trvají určitou dobu, nebo jen okamžik, jsou období, kdy Láska »získává« a Svár »ustupuje« a naopak. Empedokles se domníval, že v období jeho života vzrůstal Svár.

Empedokles přemýšlel o kosmu jako o organickém, živém systému. S výjimkou doby naprosté nadvlády Sváru tvoří kosmos celek, i když je po většinu času scelen jen nedokonale. Analogie, kterou zde má na mysli, se vztahuje na průběh lidského života, který začíná z chaosu semene a přes fáze embryonálního a dětského vývoje postupně obsahuje větší artikulace a koordinace, až dosáhne vrcholu lidství, z něhož tělesně a mentálně sestupuje, až už nemůže déle fungovat a umírá.

Bylo by omylem se ptát, zda je způsob působení Lásky a Sváru mechanický či psychologický, neboť je obojí. Je mechanický v tom smyslu, že pouhá přítomnost Lásky či Sváru v sousedství části hmoty postačuje k tomu, aby hmota náležitě reagovala. Je psychologický v tom smyslu, že vše má jakési vědomí, a Empedokles říká o věcech, že se konají vybízeny Svárem, jako by Svár působil především na toto vědomí. Podobně mohla působit Parmenidova bohyně a její pobočnice Láska.

Dalším základním faktorem Empedoklova kosmu je princip vzájemné přitažlivosti podobných věcí. Neboli, jak říká Homér, *svůj h svému a vrána k vráně sedá*. Empedokles zde naznačuje všeobecnou »kosmickou sympatii« obtížně

Mladá zářící žena, jež ukazuje cestu unavenému rolníkovi, může být paralelou procitnutí či zasvěcení, kdy si jedinec uvědomí, že jeho skutečný domov není ve hmotném světě. Francisco Goya: Toto je pravá cesta. Lept, 1820.

»Vezmi vejce a udeř do něj planoucím mečem.« Michael Maier, *Atalanta fugiens*, 1618.

vysvětlitelnou jinak, než že kosmos a věci v něm mají vlastní vědomí.

Empedoklův předchůdce Parmenidés nejspíše pokládal veškerou kosmologii za snůšku nepravd. Jeho vlastní *Kosmologie* byla zamýšlena pouze jako nejlepší možná teorie, která systematizuje nepravdy a vysvětluje zdánlivé skutečnosti.

K zajímavým a nevysvětlěným rysům Parmenidovy kosmologie, která Empedokla ovlivnila, patří i žena-bohyně, která má vše řídit a silou lásky, kterou stvořila, podněcovat hanebné plození a páření. Této bohyni podobnou postavu nacházíme i u Empedokla. Podobný pohled na stvoření a aktivní ženský prvek v něm obsažený připomíná gnostickou Sofii, o které si povíme více později.

PUTOVÁNÍ ŽIVOTY

Empedokles věřil na převtělování duší a jejich putování mnoha životy. Nauku o stěhování duší přejal od orfíků, stejně jako předpisy o výživě a způsobu života, který směřuje ke splynutí s božskou podstatou kosmu. Podle Empedokla je náš svět klenutou jeskyní, vězením.

»Naříkal jsem a plakal, když spatřil jsem to neobvyklé místo,« praví o svém posledním narození.

Zasvěcenci Empedoklovi byla dána schopnost nahlížet do svých minulých životů. O této zkušenosti prohlásil:

Chlapcem jsem byl, pak pannou, jindy rostlinou, ptákem či tichou rybou, a v širém moři plaval.

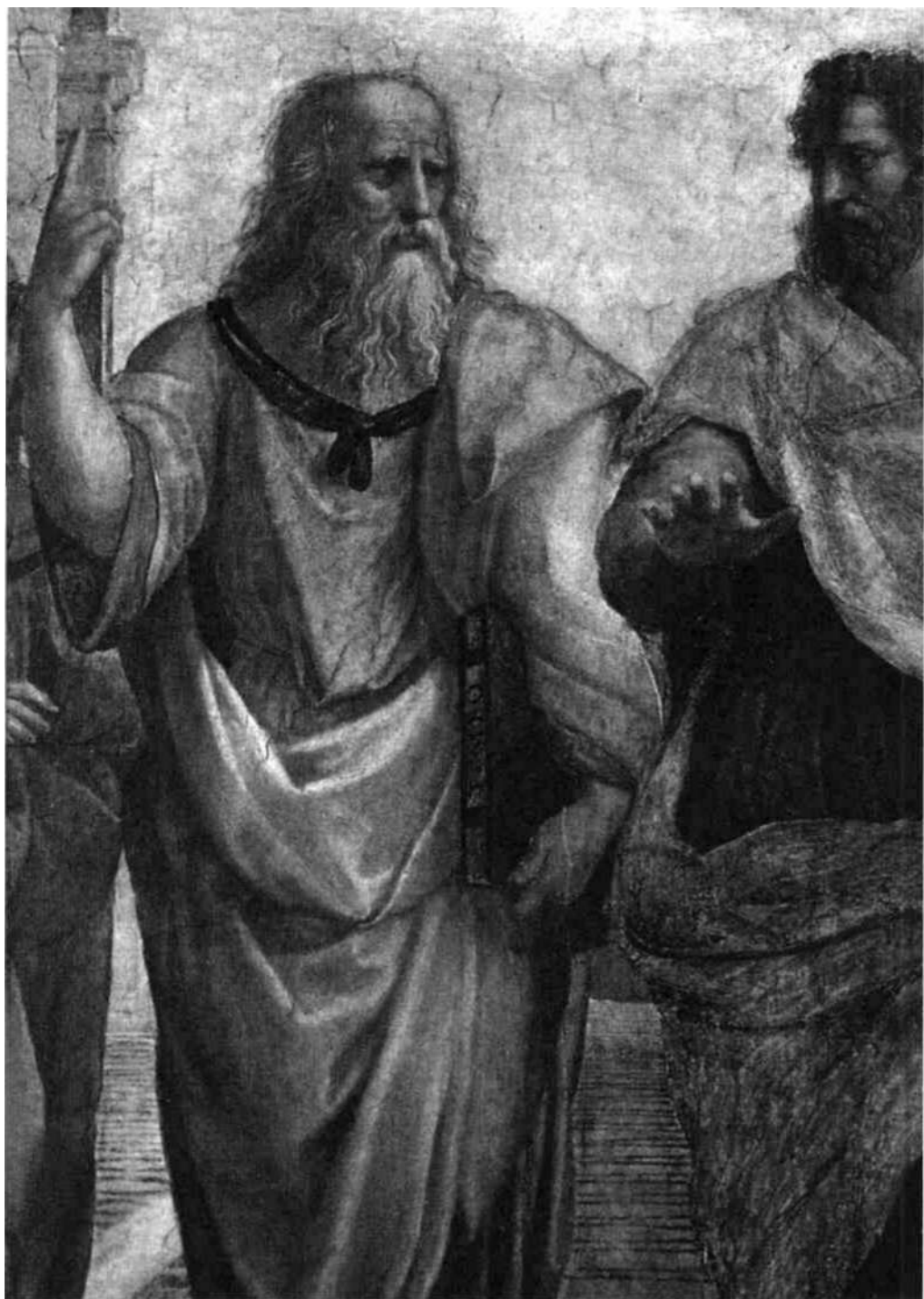
Empedokles nám dokonce radí, že pokud se na své pouti životy převtělíme do zvířete, pak je nejlepší stát se lvem. V říši rostlin je pak nejlepší volbou vavří, rostlina zasvěcená slunečnímu bohu Apollonovi.

Podle Empedokla žily duše původně radostným životem v nebeských sférách. Někdy v dávné minulosti se však zpronevěřily své božské podstatě a byly potrestány převtělováním do smrtelných těl. Při každém novém zrození upadají do zapomnění a myslí si, že hmotná existence je to jediné, co existuje.

Přesto však je Empedokles optimista. Tvrdí, že naše budoucnost je světlá, pokud budeme žít podle jeho rad. Pokud se budeme »očisťovat«, můžeme dosáhnout toho, co se podařilo jemu — stát se jasnozřivými a dostat se na úroveň bohů.

Znovuzrození William Blake, Brány ráje, 1793.

Platon drží v ruce dialog Timaios. Detail Raffaelovy fresky v Sixtinské kapli, Vatikán, 1510-1511.

KAPITOLA XIV.

PLATON

Ale už je na čase, abychom odešli, já na smrt, vy k životu;
kdo z nás jde k lepší věci,
není známo nikomu, leda bohům.

Platon

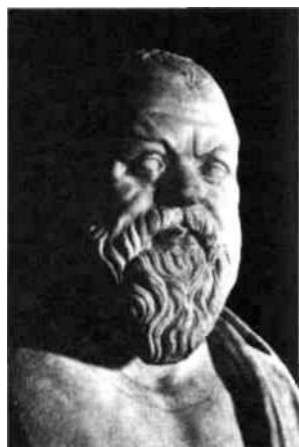
Platonova busta, 370 př. n. l.

Platon (427/6—347 př. n. l.) je bezesporu jedním z nejslavnějších a nejvlivnějších filozofů všech dob. I jeho učení bylo ovlivněno pythagorejskými naukami, s nimiž se setkal mimo jiné v Thébách a jihoitalském Tarentu. Narodil se v Athénách ve významné aristokratické rodině. Jeho všestranné vzdělání zahrnovalo studium Homéra a jiných básníků, hudby, geometrie, astronomie, malířství, náboženské výchovy. Pravidelným tělesným cvičením získal zdatnost. Ve dvaceti letech se stal žákem Sokrata, jenž po sobě nezanechal žádné písemnosti a jehož učení známe především díky Platonovým dialogům. S ním zůstal osm let až do Sokratovy sebevraždy v roce 399 př. n. l., kdy byl Sokrates donucen soudním rozsudkem pozít jed. Po dlouhých cestách, které zahrnovaly i Egypt a Sicílii, se ve čtyřiceti letech opět usadil v Athénách, kde založil školu zvanou Akademie. Mezi jeho žáky patřil i Aristoteles, další slavný filozof a vychovatel Alexandra Velikého. Platon zemřel ve věku osmdesáti let. Legendy tvrdí, že skončil v den svých narozenin, které prý připadají na den Apollonova příchodu na Zemi. Platon byl po své smrti dokonce považován za Apollonova syna, zrozeného z panenské matky, a lidé ho uctívali jako polobožského mudrce.

Z Platonových filozofických alegorií je nejznámější dialog o jeskyni. Patří také k jeho klíčovým konceptům. Filozof v něm poukazuje na nutnost osvobodit se od otrockého života v jeskyni, tedy vymanit se z našeho každodenního života naplněného často bezduchou rutinou. Na tuto myšlenku navázali později gnostikové. Jejich nauka hovoří o lidském duchu, který je uvězněn ve hmotě, v těle a v hmotném světě. Život člověka lze podle nich přirovnat k životu pod vodou, kdy si jedinec neuvědomuje, že nad ním svítí světlo a prohánějí se vzdušné proudy. Stačilo by vyplavat na povrch a navrátit se tak do svého skutečného prostředí. Lidé, kteří mají gnosis (znalost či moudrost), dokáží na povrch doplavat a mohou to učit ostatní.

Umístění tohoto obrazu do jeskyně připomíná sestup do podsvětí v zasvětitelských mystériích. Zasvěcovaný se dostává »za svět«. Umírá, aby se znovu zrodil a vystoupil do světla. Podle některých antických a soudobých interpretů je tento obraz převzat z eleusinských mystérií, z podzemního zasvěcovacího obřadu, kde dochází ke konfrontaci stínového divadla s divadlem živým a s přírodní skutečností.

Nelze nepostřehnout ani souvislost s kacířskou gnostickou sektou adamitů, jejichž shromaždištěm často jeskyně bývaly. O této sektě si povíme v jedné z dalších kapitol.

Sokratova busta, 325 př. n. l.

PODOBENSTVÍ O JESKYNI (ÚSTAVA, VII. KNIHA)

Platon začíná svůj obraz popisem toho, jak my, lidé, žijeme uvěznění v jeskyni každodenního světa. Jako obvykle zvolil formu dialogu.

Dále porovnej, pravil jsem, naši přirozenou povahu jak v její vzdělanosti, tak i v její nevzdělanosti, s touto situací. Představ si lidi v podzemním jeskyňovitém obydlí, které má na celou šířku jeskyně směrem ke světlu rozevřený vstup. Zde jsou tito lidé od svého dětství připoutáni za stehna a za šíje tak, že zůstávají na stejném místě a hledí pouze dopředu a že pro svá pouta nemají možnost otáčet hlavou. Světlo mají z ohně, který plane za jejich zády, seshora a z dále. Mezi ohněm a připoutanými lidmi si představ cestu, kolem níž vede hrazení vybudované tak, jak mají před diváky své zábradlí kejklíři a provádějí za ním své kousky.

Už jsem si to představil, pravil.

Ted si však představuj, že podél tohoto hrazení nosí postavy rozličné nářadí, které přesahuje přes tu přepážku, potom sochy v podobě lidí, různá kamenná a dřevěná zvířata i rozmanité výrobky. Zdá se, že z lidí nesoucích podél zdi ty předměty se jedni ozývají svým hlasem a druzí zas mlčí.

O zvláštním obrazu zde mluvíš a zvláštní jsou ti zajatci, podotkl.

O nám podobných, já na to. Pomyslel sis snad, že takoví lidé by mohli vidět, ať ze sebe samých či ze svých druhů, něco jiného než stíny, které vrhá oheň na protilehlou stranu jeskyně?

Jak by mohli, řekl, jsou-li nuceni držet po celý život hlavu bez hnutí?

Platónská tělesa - tetraedr (čtyřstěn), oktaedr (osmistěn), krychle (šestistěn), ikosaedr (dvacetistěn) a dodekaedr (dvanáctistěn) jsou názvy pro pět základních těles, která byla známa přinejmenším tisíc let před Platonem. Keith Critchlow ve své knize Čas stojí dokazuje, že lidé neolitické kultury v Británii (2. tisíciletí před naším letopočtem) znali takzvaná Platónská tělesa. Jako jeden z důkazů svého tvrzení uvádí zde vyobrazené kamínky pocházející z tohoto období, které jsou opracovány ve tvaru těchto pěti těles (Ashmolean Museum, Oxford).

Nedaleko athénské Akropole se nacházela i Platonova akademie.

Platon dále Sokratovými ústy vysvětluje svému druhovi, jak zajatci nazývají stínové předměty jmény v domněnání, že pojmenovávají skutečné věci. A jak, slyšíc hlasy nosičů, myslí si, že hlasy vycházejí ze stínů, které jsou podle nich skutečné. Dialog dále pokračuje popisem toho, co se stane, když se zajatec uvolní z pout.

Uvažuj nyní, pravil jsem opět, o jejich vyproštění z pout a o uzdravení z nerozumnosti! Jaké věci by asi nastaly, jestliže by u nich k tomu docházelo přirozenou cestou! Jestliže by někdo byl vyproštěn a nucen se náhle postavit, otáčet šíjí, dělat kroky a hledět vzhůru ke světlu, tu by při tom všem pociťoval bolest a pro mžitky v očích by se nemohl dívat na ony předměty, jejichž stíny viděl předtím. Co by podle tebe pověděl, jestliže by mu někdo říkal, že tehdy zřel přeludy, nyní však že vidí přesněji, protože je o něco blíže skutečnosti a je obrácen ke skutečnějším předmětům? A jestliže by mu potom ten člověk ukazoval každou z těch míjejících věcí a u každé ho nutil odpovédět na otázku, co to je, tu by podle tebe nebyl z toho zmatený a nepovažoval všechno, co tehdy viděl, za pravdivější věci, než jsou ty, které se mu předvádějí nyní?

Ba za mnohem pravdivější, pravil.

A v případě, že by ho někdo nutil, aby se díval přímo do světla, nepociťoval by v očích bolest a nezamířil by zpátky k těm věcem, na něž je schopen pohlížet, v domněnání, že tohle jsou věci opravdu zřetelnější, než jaké se mu právě ukazují?

Je to tak, přisvědčil.

Já na to: Jestliže by ho potom někdo bez ustání a násilně vlekl odtud oním hrbolatým a srázným východem, až by ho vytáhl na sluneční světlo, nebude on při tom vláčení zavalen těžkými bolestmi? A po příchodu na světlo by svými zcela oslněnými očima nemohl vidět vůbec nic z toho, o čem se tu nyní hovoří jako o opravdovém?

Dialog dále popisuje, jak si objevitel světla musel navýkat na přechod ze tmy na horní svět. Bylo by pro něj lepší, kdyby na nebeské jevy a na samo nebe raději pohlédl v noci, kdy by hleděl ke světlu hvězd a Měsíce, než za dne, kdy by zíral ke Slunci a k jeho světlu. Nakonec by mohl pohlédnout na samo Slunce, nikoli však na jeho zdánlivé podoby ve vodní hladině či na nějaké jiné ploše, nýbrž na opravdové a na svém místě stojící Slunce.

Orel neloví mouchy.

Sokrates

A potom už by docházel k závěru, že ono je právě tím, co nám dává roční období i oběhy let, co ve viditelném světě všechno řídí, a že i pro všechno to, co oni viděli tam dole, je ono jakousi příčinou.

Zřejmě by poté došel až k tomuto závěru, dodal.

A co potom? Že kdyby si vzpomínal na svůj první příbytek a na tamní vědění i na tehdejší spoluvězně, tu, myslíš, by z té změny neprožíval pocit blaženého člověka a nelitoval by své bývalé druhy?

V tomto místě se Platon dostává k důležitému bodu, kdy vzniká rozporuplná situace mezi životními hodnotami toho, kdo viděl světlo, tedy pravdu, a těch, kteří žijí v temnotách jeskyně. Jejich hodnoty a uznání jsou v rozporu se skutečností, kterou oni neznají. Vystavěli si svůj život a společenskou hierarchii na »stínech pravdy«. Zatímco člověk, který prohlédl, by si přál v souladu s výrokem Homérovým, aby jako »venkovský nádeník u toho sloužil, kdo svá pole nemá«, a raději by učinil cokoliv, než aby měl falešné představy a žil tak, jako se žije v jeskyni.

Platon dále poukazuje na potíže, jaké by měl takový jedinec, kdyby se vrátil mezi lidi, kteří žijí v jeskyni a neznají skutečný svět.

*Kristus jako učitel filozofie.
Plaketa ze slonoviny, 4. století,
Brescia, Musea Civico.*

Svět je most, přejdi ho,
ale nestav si na něm
žádný dům.

Kristus

Přemýšlením promlou-
vá duše sama se sebou.

Platon

A uvaž potom i toto, pravil jsem zase. Jestliže by takový člověk opět sestoupil dolů a usedl na totéž místo, nezalily by se mu oči temnotou, když by sem náhle přicházel ze světla?

To jistě, pravil.

A kdyby potom znovu musel soutěžit v rozpoznávání oněch stínů s tamními věčnými spoutanci, a to ještě v době, kdy před sebou vidí mžitky a oči ještě nemá v klidu — a doba pro toto přivyknutí by nebyla nijak krátká — nezavdal by tím důvod ke smíchu a neříkalo by se o něm, že přichází ze zničeným zrakem, jelikož vystoupil vzhůru, a že výstup vzhůru proto nestojí ani za pokus? A toho, kdo by se pokoušel je osvobodit a vést vzhůru ven, by nezabili, pokud by měli v rukou sílu uchopit jej a zabít?

Docela tak, pravil.

Milý Glaukone, řekl jsem, nyní je třeba tento obraz spojit jako celek s předešlým výkladem. Místo, které se pro nás otevírá díky zraku, se podobá žalářnímu příbytku, kdežto světlo ohně, planoucího uvnitř, síle slunce. Budeš-li výstup a pohled na předměty nahoře pokládat za vzestup duše do prostoru poznatelného myslí, potom ovšem dospěješ zcela určitě k mé domněnce, jelikož tu si přeješ slyšet. Snad ví bůh, je-li právě ona pravdivá. To, co se jeví mně, se jeví tedy takto: v poznatelné oblasti je až na samém konci a jen s obtížemi viditelná idea dobra. Je-li spatřena, je nutno udělat o ní závěr, že právě ona je příčinou všeho, co patří mezi správné a krásné, jelikož ve viditelném světě rodí světlo a jeho vládce, kdežto ve světě poznatelném myslí je vládkyní, která přivedla pravdu a rozum, ona sama. A že ji musí nutně spatřit také ten, kdo chce jednat rozumně, ať už v soukromých, nebo obecních záležitostech.

Platon zdůraznil myšlenku, že duše touží po »cestě vzhůru«, po osvobození ze světa stínu a nepravdy. Duše je božského původu, a proto má přirozenou tendenci vracet se, odkud přišla. Nicméně životem ve hmotě jaksi ztratila směr i paměť. A proces návratu je pro ni bolestivý a matoucí.

A dále? Pomysli, co je divného na tom, řekl jsem, projevuje-li někdo poté, co přešel od pohledu na věci božské k lidským ubohostem, neobratnost a zdá se být naprosto pro smích — v době, kdy má ještě před očima mžitky a ještě si dostatečně nenavykl na současnou temnotu a kdy bude nucen v soudních dvorech či někde jinde svádět zápas o stíny spravedlnosti nebo o obrazy, z nichž stíny vycházejí, a vést o to spor s názorem těch, kteří samu spravedlnost nikdy nespátřili?

Divného na tom naprosto nic není, pravil.

Ale pokud by kdo měl rozum, řekl jsem já, pamatoval by si, že zrak je zde narušen dvojmo, a to ze dvou důvodů: přechází-li se ze světla do tmy a naopak ze tmy do světla. Uzná-li, že se totéž děje i s duší, už by se nerozumně nesmál, když by některou spatřil, jak je zmatená a neschopná na něco hledět, nýbrž přihlížel by k tomu, zda ona duše přichází z jasnějšího života a je z nezvyku oslepena tmou — nebo zda naopak vchází z větší nevědomosti do jasnější oblasti a je naplněna zářnějším světlem. Potom by jedné z nich pro její stav a životní běh blahopřál, ale druhou by litoval — a kdyby se jí chtěl smát, byl by jeho smích méně směšný než smích nad tou, která sestupuje ze světla.

Geometrie má dva velké poklady: jedním je Pythagorova věta a druhým Zlatý řez. První lze přirovnat k hroudě zlata a druhý k drahokamu.

Johannes Kepler

ZASVĚCENEC A GNOSTIK

Řecký filozof Platon je jedním z klíčových filozofů všech dob. Nejen že stojí na počátku filozofického proudu, který po tisíciletí ovlivňoval a ovlivňuje tento obor zcela zásadním způsobem, ale právě u něj nacházíme dávnou tradici zasvěcovacích mystérií obohacenou o logickou úvahu. S trochou nadsázky můžeme říci, že Platon je živým důkazem toho, že lze pohlížet na zasvěcovací záhady racionálně a vystihnout jejich podstatu, aniž by jejich tajemství byla znesvěcena.

Platon se nám také jeví jako viditelný spoj mezi zasvěcovacími kulty a bohatou vlnou gnosticizmu, která našla jeden ze svých výrazů v počátku křesťanství a posléze ve středověkých kacířských sektách. Jako neúnavný poutník hledající pravdu, dobro a krásu se stal velkou inspirací evropské civilizace nejen díky svým ohromným intelektuálním a literárním kvalitám, ale především proto, že jeho rozsáhlé dílo obsahuje neuvěřitelnou vnitřní sílu, jasnost, tušenou hloubku podpořenou logikou. Jeho alegorie jsou inspirující a obohacují náš pohled na život a tím i jeho prožívání.

Platonem je poznamenána celá pozdější antická filozofie. Jeho žák Aristoteles je neméně významnou postavou evropského myšlení a poslední velký filozofický impuls antiky nese jméno novoplatonství.

Bez Platona by se patrně nedochoval v plné působnosti vzor a obraz jeho milovaného učitele. Sokrates byl zach-

Zlatý řez znamená v geometrii určitý poměr (úměr, pravidlo), podle kterého se má rozdělit daná úsečka. Poměr menší části úsečky ku větší části úsečky rozdělené zlatým řezem je totožný s poměrem větší části k součtu větší a menší části, neboli $a : b = b : (a + b)$.

J. Kepler, *Mysterium Cosmographicum*, 1660.

ván pro budoucnost v Platonově díle. Platon vytvořil ve svých dialozích, vedených právě Sokratem, obraz antického mudrce, který byl v dobách úpadku sklíčenému lidstvu vzorem, oporou a útěchou. Sokrates se dovede postavit společenským normám obce, ve které žije, i za cenu vlastního života.

Když se formuje nová duchovní jednota sjednoceného světa pod znamením křesťanství, je součástí tohoto procesu i dílo novoplatonika Plotina. Platonovo velké dilema o poměru vědění a moci, o duchovním a světském principu vlády zažívá reprízu v díle *O státě Božím* Aurelia Augustina.

Jeho dialog *Timaios* silně působil ve středověké škole z Chartres a novoplatonismus inspiroval mystiku téže doby. V 15. století dochází k renesanci Platona a začíná se o něm hojně polemizovat. Ficino vydává svůj spis *Theologia Platonica de immortalitate animorum* inspirovaný Platonem a překládá jeho díla, která sdružuje s překlady Plotina a jiných novoplatonských děl. V 16. století přichází velké Stephanovo vydání Platonova díla, podle něhož je Platon dosud citován.

Platon-pythagorejec, velebitel matematiky jako správné metody, jak chápat pravou skutečnost, ale i přírodu, která je skutečností druhotnou, působil na Koperníka, Keplera, Galileia. A dost možná, že podnětem k Torricelliho úvahám o atmosféře mohlo být právě místo z dialogu *Faidon*, kde mluví o oceánu vzdušném, na jehož dně žijeme, a náš poměr k pravému světu srovnává s pohledem ryby, která se vymršťuje z vody, aby spatřila skutečnost. Platon jako dárce příměrů, příkladů a analogií působí v celé středověké poezii od trubadúrů přes *dolce stil nuovo* až k *Eroici furori* Giordana Bruna. Platon, ač byl přísným kritikem básníků, věnoval jim jeden z klíčů jejich poezie: platónského Erosa.

Descartova teorie rozumu, myšlenka vrozenosti a intuitivního rázu rozumového poznání, je platonismu příbuzná. Stejně tak ovlivňuje Platon i druhého velkého zakladatele moderního způsobu myšlení — Galileia Galilei.

Platónská filozofie působí stejně silně i dnes, přestože je pro »zdravý rozum« moderní filozofie velkým pohoršením. Jeho filozofii nelze pohrbit, neboť v jejím srdci je mohutná síla. Platonovo filozofování totiž není chladným rozumářstvím, nýbrž poezií.

Platonův zdroj inspirace, kterým bylo pythagorejské učení, je obzvláště patrný v dialogu *Faidon*, který na příběhu Sokrata, odsouzeného k smrti, pojednává o smyslu ži-

vota a významu smrti. Pod rouškou filozofické diskuse mezi Sokratem a jeho přáteli, kteří se s ním přišli rozloučit před odchodem z tohoto světa, nám zde Platon poodhazuje tajemství zasvěcovacích mystérií.

DIALOG O SMRTI

Dialog *Faidon* je považován za jeden z hlavních pramenů Platonových filozofických nauk. Odráží se v něm nejvlastnější jádro platonismu: doktrína o idejích, i když zde není ústředním námětem. Tím je filozofova smrt.

Poslední den svého života rozmlouvá filozof Sokrates, odsouzený k smrti vypitím poháru s jodem, se svými přáteli o nesmrtelnosti duše. Velká diskuse končí při západu slunce, kdy Sokrates, jsa poslušen soudu své obce, vypije jed a umírá.

Platon přetvořil tuto historickou událost ve filozofickou báseň o smrti člověka, do kterého se vtělil *Logos*.*

Ještě se na chvíli vraťme k dialogu *Faidon*, kde potkáváme Platonův mýtus o duši. Jeho pojetí duše zná reinkarnaci i astrologické souvislosti. Veškeré poznání je zde vlastně rozpomínáním duše na svůj předchozí život v »jiném světě« tedy v oblasti idejí. Nauka o rozpomínání (*anamnesis*) říká, že prostřednictvím smyslové zkušenosti, učitelů a hledáním sebe sama se duše rozpomíná na ideje, tedy na něco, co je jí už dávno důvěrně známé ze života mimo hmotu. Náš svět, svět jevů, je prostředkem rozpomenutí na poznání. Původní poznání *odvěké* (*epistème*) v oblasti idejí předpokládá však ještě cosi vyššího, a to gnosi neboli poznání *opravdové*.

K dokonalosti duše je zapotřebí ušlechtilé a harmonické uspořádání, kdy je tělo řízeno krásně a bez emocí, kdy se duše orientuje sama v sobě a hledá pravé vědění o skutečném bytí. O to vše má pečovat duchovní a rozumová složka duše (*nús*), která je zároveň složkou nejvyšší. Nús je »vozatajem« spřežení duše, který řídí její pohyb vzhůru.

Kompozice této antické hlavy boha Herma je určena Zlatými řezy.

* Význam slova *Logos* je poněkud komplikovaný; řekněme si jen, že je tento ústřední pojem řecké filozofie překládán jako slovo, řeč, výrok, zákon, myšlení, pojem, rozum, základ světa a veškerého dění, či jako slovo Boží, prostředek mezi Bohem a světem.

Tělo je nástroj, jehož lidé užívají, ať dělají cokoli, a je velmi důležité, aby tento nástroj byl dokonale připravený, ať už ho bude použito k čemukoli.

Sokrates

V dialogu *Faidon*, který sám Platon později označuje za »hovor o duši«, vypravuje historická postava jménem Faidon o tom, co se říkalo a dělalo ve vězení Sokratově ten den, kdy Sokrates zemřel. Platon sám této události přítomen není, což říká ústy Faidonovými při výčtu těch, co tam byli: »Platon, myslím, byl nemocen.«

Sokrates překvapuje všechny přítomné tím, že se dívá na smrt bez obvyklého lidského strachu. Podle něj umírá filozof s krásnou nadějí, neboť filozofií, ustavičným odlučováním duše od těla, se připravoval na její úplné odloučení, osvobození a očistění. Smrt ho přenese ze světa smyslů a umožní mu čisté poznání. Zde bychom mohli nahradit slovo filozofie některou z ezoterních nauk, třeba alchymii, a smysl by byl stále stejný. Společným zdrojem této víry jsou zasvěcovací školy, z nichž dvě, dionýsovská a orfická, se objevují v narážkách v tomto dialogu na různých místech.

První zmínka o zasvěcencích v úvodní části dialogu, která se zdá být varováním před předčasným odchodem ze světa, vychází ze Sokratových úst:

Zdálo by se, že je to tak nesmyslné, ale ne, snad to má přece nějaký rozumný smysl. Co se o tom mluví v tajných řečech zasvěcenců, že my lidé jsme v jakémsi vězení a že se člověk z něho nesmí vyprošťovati ani utíkati, ta věc je pro mne příliš vysoká a nesnadno pochopitelná, avšak tohle se mi zdá dobré, že bozi nás mají v péči a my lidé že jsme bohům částí jejich majetku.

Jako by zde Sokrates naznačoval na jedné straně tajemství zasvěcenců a na straně druhé, pod rouškou předstírané nevědomosti a poslušnosti, otrockou pozici lidí ve hmotném světě, ze které je nutné se vymanit.

Platonův názor na učení jako rozpomínání se na vědění, získané duší při pobytech v nadsmyslovém vyšším světě idejí, je silně ovlivněn orfickými naukami o stěhování nesmrtelných duší. Od orfiků také přejal i zásady o nutnosti posmrtných odměn a trestů.

Orfická či dionýsovsko-bakchická symbolika se v dialogu ozývá znovu a znovu: Když jsou však ty věci odloučeny od rozumnosti a zaměňovány jedna za druhou, není taková zdatnost ničím než klamavou malbou a věcí vskutku otrockou a nemá v sobě nic zdravého ani pravdivého, kdežto ve skutečné pravdě je i uměřenost i spravedlnost i statečnost jakýmsi očistěním od všeho takového, a i sama rozumnost jest jakási očista. A skoro se tak zdá, že i ti, kdo nám zařídili různá zasvěcení, ne-

jsou jen tak bez významu, nýbrž že vskutku již odedávna naznačují, že kdo přijde do Hádu neuveden do zření a nezasvěcen, bude ležeti v bahně, kdežto očištěný a zasvěcený, až tam přijde, bude bydliti s bohy. Jest pak jisto, jak říkají zasvěcovatelé, »mnoho těch, kteří nosí narthex, ale pravých bakchů málo«, a to nejsou podle mého mínění jiní, než ti, kteří byli pravými filozofy.

Platon zde tak dává na jednu rovinu právě filozofy a právě zasvěcence. Falešných je jistě též dostatek, jak je zde naznačováno, ale ti skončí v bahně stejně jako nezasvěcení. Dále zde zaznívá velký důraz na očišťování. Očista duše je motiv, který se znovu a znovu ozývá a který byl ústředním pro orfická mystéria.

Sama myšlenka o nesmrtnosti duše nebyla za doby Platonovy nijak obecná. Tehdejší státní náboženství se spokojovalo s primitivním kultem duší zemřelých lidí, jehož základem byla spíše víra v postexistenci, než v nesmrtnost. Ta přetrvávala nakonec i v křesťanských doktrínách. Bylo to právě v dionýsovských a orfických kultech, kde byla myšlenka nesmrtnosti duše základem učení. Filozofickou naukou byla i ve škole pythagorejské.

Zajímavá pasáž dialogu se týká strachu před smrtí. Jeden z účastníků tento lidský problém pěkně pojmenovává.

A Kebés zasmav se řekl: Mysli si, Sokrate, že se bojíme, a pokoušej se nás přesvědčovati, raději však si nemysli, že my se bojíme, nýbrž snad je vskutku v nás jakési dítě, které se takových věcí bojí. To dítě se tedy pokoušej přemlouvati, aby se nebálo smrti jako bubáka.

Ale to mu to musíte, řekl Sokrates, každý den říkáním zažehnat, dokud to z něho zažehnaváním nedostanete.

Ke strachu ze smrti o něco dále Sokrates říká:

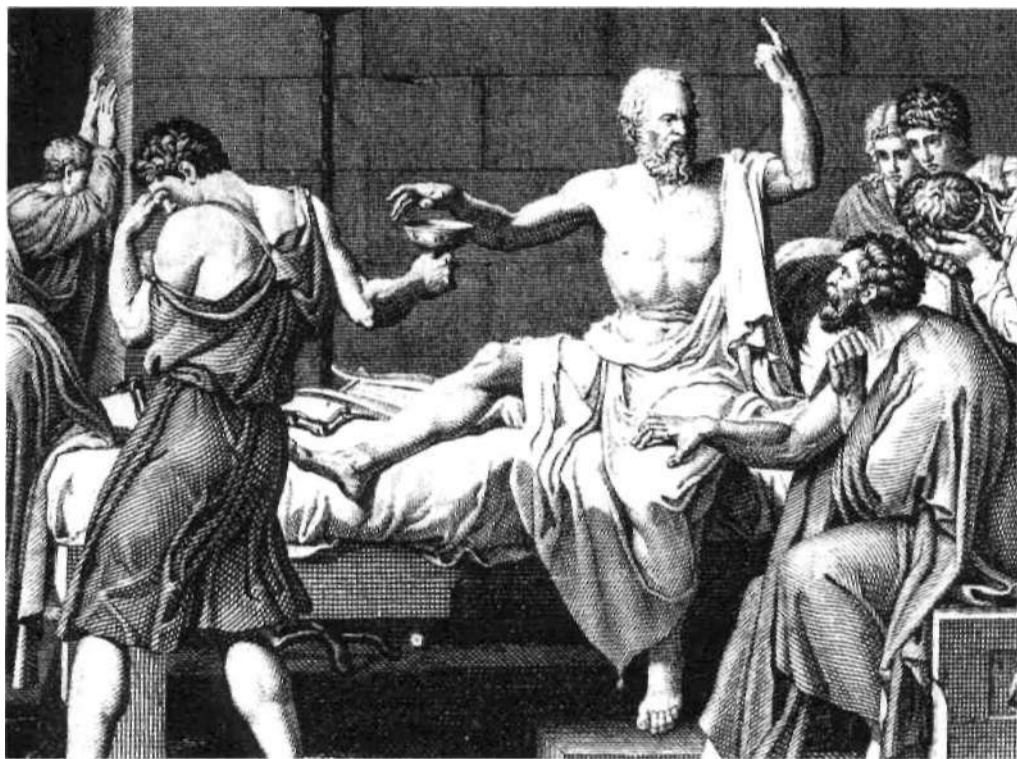
To bych asi těžko přesvědčil jiné lidi, že nepokládám nynější svůj osud za neštěstí, když ani vás nemohu přesvědčiti a bojíte se, že snad mám horší náladu než ve svém dřívějším životě; a jak se podobá, zdám se vám horším věstcem nežli jsou labutě, které, když ucítí, že mají zemřít, zpívají — zpívají i v dřívějším čase, ale tehdy zpívají nejvíce a nejkrásněji, radují se, že mají odejít k tomu bohu, jehož jsou služebnicemi. Avšak lidé pro svůj vlastní strach ze smrti pomlouvají i labutě a praví, že to nařikají nad svou smrtí a ze zármutku zpívají na rozloučenou; přitom neuvažují, že žádný pták nezpívá, když má hlad nebo mu je zima nebo cítí nějaký jiný nelibý pocit, ani sám slavík ani vlaštovka ani dudek, kteří prý ze zármutku na-

Hieronymus Bosch zobrazuje smrt ve svém díle často velmi neobvyklým způsobem. Na obrázku nahoře rozeznává smrt Orfeovu lyru v parodii na Pythagorovu harmonii hudebních sfér. (Detail z triptychu Pokušení Sv. Antonína.)

Na obrázku dole zachytil hrůzu nezasvěceného z fyzické smrti. (Detail z obrazu Nesení kříže.)

Sokratova smrt na romantické rytině z 18. století.

řikající zpívají. Ale mě je jasné, že ani tito ptáci nezpívají v zármutku ani labutě, nýbrž protože to jsou ptáci Apollonovi, mají věštecký dar a tu, předvídajíce, co dobrého je v Hádu, zpívají a veselí se v onen den mnohem více než v dřívějším životě. Já pak i sám o sobě myslím, že jsem spolumužníkem labutí a zasvěcen témuž bohu, že mám od svého pána věštecký dar ne hůře nežli ony a že neodcházím ze života s větší nevolí než ony.

Platon ve svém dialogu neustále zdůrazňuje velkolepou myšlenku, že ze smrti vzniká život, stejně jako ze života vzniká smrt. Popisuje tedy orfický kruh rození. Před Platonem tuto myšlenku pojal filozoficky již Herakleitos.

Platon v dialogu *Faidon* zachází za hranice dialektického myšlení a nahlíží do zásvětních oblastí. Hovoří o očistném působení filozofie na člověka, který je skutečným milovníkem moudrosti. Stáváme se tu diváky krásné hry o lásce a smrti: filozofova láska k moudrosti vítězí nad smrtí, a tak i nad celým životem ve hmotném světě. V tomto smyslu je dialog předchůdcem křesťanství.

Dialog *Faidon* plní významnou úlohu ve formulování nesmrtnosti duše. Je to formulování jak mystické, tak

rozumové, či lépe »logické«, neboť Logos je zde klíčovou postavou.

Víra v nesmrtelnost duše tak dostává filozofický podklad. Nečiní tak bez odporu. Již v antice se komedie této víře posmívala: Kalimachos napsal ironický epigram o Kleombrotovi z Ambrakie, který prý po přečtení *Faidona*, beze vší jiné příčiny, skončil svůj život skokem z vysoké hradby. Kalimachos asi nečetl pečlivě Platonovo varování před předčasným či nepřirozeným odchodem z tohoto světa, které je nakonec společné všem skutečně duchovním naukám. V křesťanské teologii si tento Platonův názor získal vážnost. Církev ho ovšem »očistila« od stěhování duší.

Dialog končí konkrétním popisem Sokratovy smrti, kdy mu po požití jedu chladne tělo od nohou až k srdci. Se svým posledním dechem pak pronáší záhadná slova, která snad lze symbolicky vyložit jako díky za uzdravení duše (tím, že je uvolněna z hmotného světa) bohu, který obnovuje zdraví, Asklépiovi:

Tu mu již chladlo tělo tak asi kolem života; on se odkryl — ležel totiž přikryt — a řekl — a to byla jeho poslední slova: Kritóne, Asklépiovi jsme dlužni kohouta, dejte mu ho a nezapomeňte!

Moudří mluví, aby něco řekli, blázni, jen aby mluvili.

Platon

Indický portrét Alexandra Velikého z časů Mogulů.

KAPITOLA XV.

ALEXANDR VELIKÝ

Ti, kteří chtějí rovnost a spravedlnost, jsou vždy ti slabší,
kdežto ti silnější se pro tyto věci netrápí.

Aristoteles

Dobová mince s podobiznou Alexandra Velikého.

Alexandr Veliký se narodil ve městě Pella v roce 356 před naším letopočtem. Umřel ve věku pouhých 32 let v Babylonu roku 323 př. n. l. Od svých dvaceti let, kdy se stal vládcem, tedy během krátkých dvanácti let, přetvořil antický svět jako nikdo předtím. Učinil řecký jazyk světovým a stal se šířitelem jednotné kultury — jazyka, literatury, umění, věd a filozofie.

Alexandrovým učitelem byl Aristoteles, žák Platonův. O jejich vztahu koluje mnoho legend. Jeden z příběhů tvrdí, že Alexandr byl velice roztrpčen, když jeho učitel publikoval svůj spis *Metafyzika*, a znesvětil tak téma určené pouze k ústnímu předávání. Alexandrův dopis se stížností, citovaný v Plutarchově díle, není však nejspíše původní. Víme nicméně, že Alexandr měl živý zájem o filozofii a literaturu. Na své velké výpravě byl doprovázen filozofy a měl též s sebou Homérovu *Iliadu*, která měla být opatřena vlastnoručními poznámkami Aristotelovými.

Alexandrův otec Filip Makedonský byl vojenským a politickým géniem. Byl to on, kdo měl vést spojené řecké městské státy, takzvanou Korintskou ligu, do válečné výpravy proti Peršanům. V roce 336 byl však za záhadných okolností zavražděn a Alexandr převzal otcovo žezlo.

V tomto období, bez nadsázky revolučním, přicházejí Rekové — díky Alexandrově odvážnému a velkolepému tažení přes Bospor do Perské říše — do styku se vzdálenými národy východu. Jaká vůle, jaká touha a jaké odhodlání musely pohánět dvacetiletého Alexandra, že si předsevzal tak gigantický úkol?

Alexandrův let v dřevěné kleci nesené griffíny. Středověký rukopis, Britská knihovna.

IDEÁLNÍ HRDINA

Ideál hrdiny není založen, jak bychom se mohli domnívat, na válkách a válčení. Přestože k ideálu rytíře jistě patří hrdinství v boji, velká tažení a bitvy, jeho podstata se nachází v tom, co je nazýváno »velká bitva« či dokonce »svatá válka«. Tato vyšší forma primitivního válečnictví je ryze duchovní. Jde o hledání sebe sama, ať už je tento proces převeden do symbolů typu Svatý grál či sedmihlavá saň. Hrdina musí v této vyšší bitvě porazit duchovní nepřátele, kteří se nacházejí v jeho vlastním nitru, v jeho vlastní osobnosti.

Přirozeně existují paralely mezi válečníkem na bitevním poli a tím, kdo se snaží očistit své vlastní nitro. Udatně zvítězit, nepodlehnout přesile, překonat chaos a odolat pokušení temných sil jsou motivy, které se projevují v obou rovinách. Proto se takové klání může aplikovat stejně na asketického mnicha jako na světského rytíře. Mimochoodem, spojení těchto dvou protipólů přineslo paradox, který zásadně ovlivnil evropské dějiny, a to bojovné mnichy, mnichy rytíře-členy křižáckého řádu, jakými byli kupříkladu templáři.

Rytířský stav vděčí za svůj vznik a postavení stejně tak vývoji válečnického umění, jako fascinaci ideálem hrdiny, který je ochoten i s nasazením vlastního života bojovat se silami temnot. To ovšem také vysvětluje, proč je v mnoha mýtech hrdina ztotožněn se sluncem. Na dobových mincích nacházíme Alexandra Velikého jako Jupitera Ammonia, tedy ztotožněného s probouzejícím se jarním sluncem ve znamení Berana. V životě hrdiny vše historické, mytické a symbolické splývá v jedno a hrdinovo působení nabývá mystického rozměru.

Příběh hrdiny je především hledáním, hledáním sebe sama, které se manifestuje ve vnějších událostech. V nejrozličnějších příbězích tohoto typu (Gilgameš, Odysseus, Jáson a zlaté rouno, Rytíři od kulatého stolu atd.), stejně jako v jejich lidovější formě, v pohádkách, se vždy jedná o nadlidský čin, pro který musí hrdina v sobě nalézt nadlidské kvality v něm skryté, jež jsou božského či magického charakteru. Odvaha, naděje a přijetí nevyhnutelnosti osudu zde spojuje lidskou křehkost s boží pomocí.

Mytologické hrdinské příběhy tak zahrnují celou škálu hrdinových vlastností a činů, od oslavy fyzické síly po jas-

Alexandr jako válečný hrdina na antické mozaice.

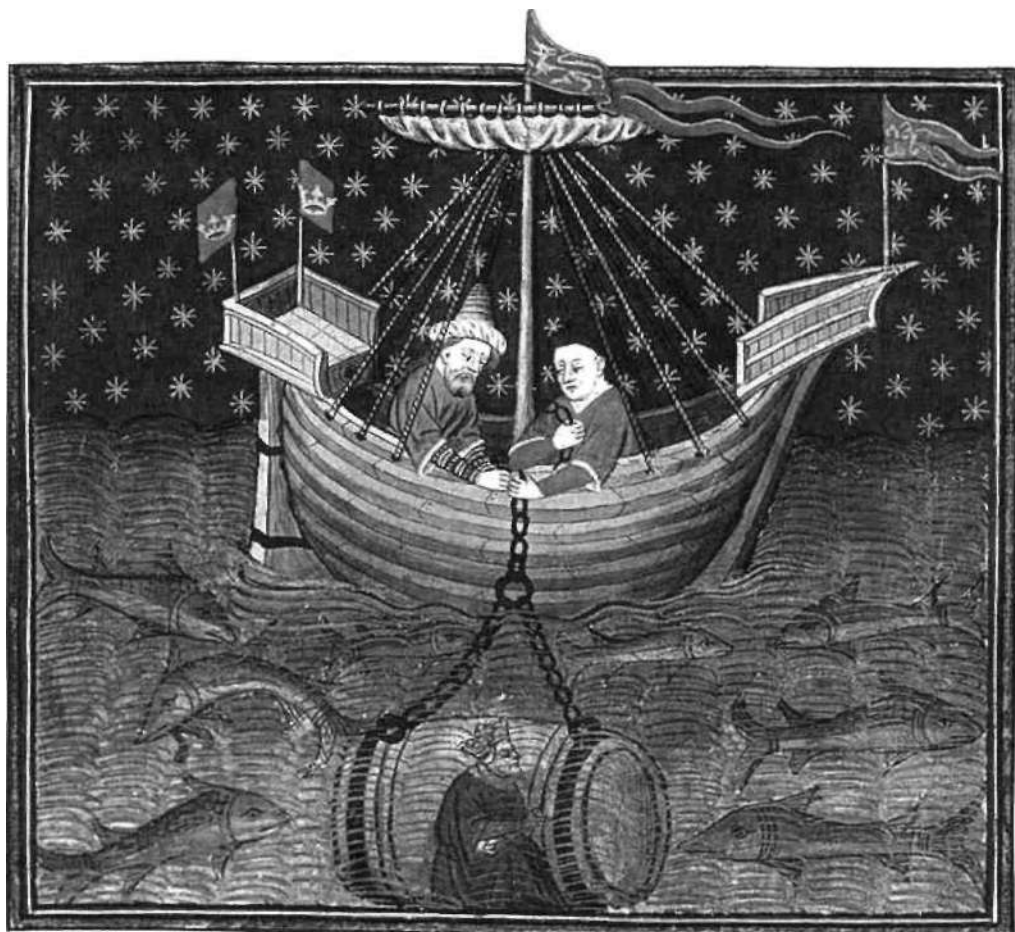
nou formulaci nejvyššího duchovního cíle. Působnost mýtu dodnes neztratila nic na své síle. Bohužel, v populární kultuře převažuje spíše zjednodušená forma vyzývající sílu tělesnou; ideální však je, jsou-li obě formy síly v harmonii. Mýtus je úžasný nástroj, který může pomoci právě v těch největších problémech naší doby: v krizi identity a hledání vnitřního uspokojení.

Hluboké mýty vždy zdůrazňují vítězství duše nad hmotou. Hrdinova mysl dokáže překonat i to, co se jeví ve hmotném světě nemožným.

Alexandr Veliký je nejenom vhodným typem mytického hrdiny, dokonce i jeho skutečné historické činy se až neuvěřitelně blíží ideálu.

Alexandrovův pobyt v Indii je spojen s mnoha legendami, z nichž některé zaznamenal Plutarchos. Jedna z nejznámějších se váže k frygickému městu Gordion. Zde se nacházel

Alexandr je spouštěn na mořské dno ve skleněném sudu. Francouzská verze Alexandrova příběhu, Rouen 1445.

pověstný vůz, uvázaný dřínovým líčím. Podle pověsti se měl ten, komu by se tuto vazbu podařilo rozvázat, stát pá-nem světa. Alexandr vyřešil tento úkol jako pravý voják — rozetnul gordický uzel svým mečem.

Uzel, symbol používaný v zasvětitelských kultech, zde nabývá významu labyrintu (zdolaného Alexandrovým odhodláním, vůlí a zručností), který vzniká z chaotického a nerozsvazatelného propletení dvou provazů. Rozvázání provazu se zde rovná nalezení středu, mystického centra. Rozetnutí uzlu nabývá magického charakteru a značí převedení čisté myšlenky dosažení středu a vítězství do roviny skutečné války, tedy do hmotného světa.

Dost možná, že slavný uzel má jakousi souvislost s uzly, symbolizujícími stupně zasvěcení ve svobodném zednářství. Alexandrovu možnou souvislost s touto organizací nám naznačuje i slavný anglický spisovatel a svobodný zednář narozený v Indii, Rudyard Kipling, ve své novele *The Man Who Would Be King* (Muž, který chtěl být králem). Po dobytí hornatého území, obklopujícího údolí řeky Indu, zanechal Alexandr za sebou vojenské posádky. Ty sice brzy zmizely, ale stačily dát zrod legendám o obyvatelích se svět-lými vlasy a s modrými očima, tedy tématu, kterého se ve formě novely Kipling zhostil.

Alexandr Veliký roztíná gor-dický uzel. Romantická kresba.

ALEXANDROVO DĚDICTVÍ

Když 13. června 323 př. n. 1. Alexandr zemřel, sahala jeho říše od Egypta až po Indii. Za dvanáct let a osm měsíců vlády si podrobil městské státy Řecka, malé Asie a Foinikie, dobyl říši Achaimenovců a přemohl Póra. A to ještě nena-plnil svou vizi zcela. Vojáci »pána světa« se vzburili a od-mítli postupovat dále do Indie. Jeho bájný plán o podrobe-ní Asie až k »vnějšímu oceánu« tak nebyl zcela naplněn.

Je zajímavé, že to byl právě Egypt, který se stal jakýmsi východiskem pro jeho celosvětové ambice. Alexandr sám pobýval v Egyptě půl roku a ustanovil zde nový způsob státní zprávy, který ovšem respektoval egyptské tradice. Jeho důležitým činem byla poutní cesta do oázy Siwa k Amonovu chrámu. Zde mu byla sdělena příznivá věštba bohů Dia a Amona, která požehnala jeho úmyslu založit nové řecko-helénistické impérium. Tam jej také Egyptané uznali za Amonova syna, čímž Alexandr získal pozici, kte-

Jedním z nejvýznamnějších míst Alexandrie byla legendární Alexandrijská knihovna, největší svého druhu v tehdejší době. Na tomto místě, křižovatce východní filozofie, judaismu, helenismu a egyptského ezoterismu, se shromáždily tisíce svazků. Vznik knihovny inicioval sám Alexandr, který byl, stejně jako jeho otec Filippos II., zasvěcencem samothráckých mystérií a následovníkem Orfeovým; mužem, jehož velkou myšlenkou bylo usmíření Asie s Evropou pomocí náboženské syntézy opřené o vědu.

Zánik Alexandrijské knihovny byl z historického i ezoterního hlediska pro lidstvo nedozírnou ztrátou. Mezi mnoha knihami, které nenávratně zmizely během obrovského požáru počátkem našeho letopočtu, byla díla doktríny Mystérií, zahrnující prý veškerou tehdejší moudrost o poznání světa. Kromě mnoha jiných jsou nenahraditelně ztraceny například i Orfeovy knihy Argonautik, pojednávající o velkém díle hermetickém, Kosmogonie, nauka o původu světa, spis Závoj čili síť duší, jenž se zabýval uměním tajů, obřadů a proměn, a Korybantes čili taje zemské a zemětřesení.

Jedním z mála dochovaných ezoterických textů té doby je starořecký papyrus se známým posvátným hadem.

rá posvětila jeho vojenské výboje v celém tehdejší světě. Stal se tak egyptským nejvyšším zasvěcencem a vládcem — faraónem.

Když se vrátil ze svatyně v Síwě, založil roku 332 př. n. l. Alexandrii, město, které po několik staletí hrálo důležitou roli v historii a ovlivnilo další vývoj evropského kontinentu. Po Alexandrově smrti se stala hlavním městem Egypta a nádhernou rezidencí dynastie Ptolemaiovců.

I přes relativní »neúspěch« jeho snah ovládnout celý tehdy známý svět Alexandr zásadně tento svět poznamenal. Asie se jeho tažením otevřela evropským vlivům a naopak mohla výrazněji působit i směrem opačným. Propojení západu s východem se již nikdy nadobro nepřerušilo. Obecnou řečtinou se hovořilo a psalo od Indie a Íránu až po Sýrii, Palestinu, Itálii a Egypt.

Dodnes zůstává nevyjasněnou záhadou, co bylo Alexandrovým skutečným cílem. Nicméně důsledky jeho snah byly hluboké a trvalé. Dřívější politické a náboženské struktury se začaly hroutit. Městské státy a koncepce *polis* jakožto »centra světa« a rozdělení světa na Řeky a barbary berou za své. Začínají se používat slova jako oikúmené a kosmopolitní či univerzalistické. Zjednodušeně řečeno: základní jednotka lidského rodu je znovuoobjevena.

To, co se nazývá »helénistickým osvícenstvím«, podněcovalo individualismus a zároveň i kosmopolitismus. Úpadek *polis* vysvobodil jednotlivce z vazby na občanské a náboženské zařazení, ovšem ruku v ruce s tím přišla samota a odcizení. Alexandrův současník Diogenes o sobě prohlašoval, že je *kosmopolités* (světoobčan), a zastával názor, že všichni lidé jsou *hósmopolitai* — občané jedné a téže obce, kosmu — a to bez ohledu na svůj společenský původ a na místo, které obývají. Následně stoik Zénón vyslovil naději, že svět nebude více rozdělen na samostatné státy, ale vytvoří jedinou Obec, která bude podléhat jedinému božskému Zákonu a v níž všechny občany budou spojoovat nikoli lidské zákony, nýbrž dobrovolný souhlas občanů nebo sama láska.

Zde nám zaznívá jako centrální otázka svobody. Především je to svoboda jedince, která však musí být vybojována hrdinou — každým z nás. Moudrý člověk dokáže poznáváním života a čistým životem překročit omezení stvořeného světa. Svoboda znamená totéž, co odhalení nezranitelnosti duše. Duše je vůči světu a druhým nezranitelná, člověk může ublížit jen sám sobě. Abychom svobodu získali, musíme se zbavit emocí a zřít se všeho — těla, majet-

ku, slávy, knih, moci — neboť podle Epikteta je člověk otrokem všeho, po čem touží, a otrokem druhých. Takové myšlenky nemohou učinit nic jiného, než připomenout nám indická učení, zvláště jógu a buddhismus.

Alexandr se snažil tuto lidskou vzájemnost přenést i do praxe. V Súsách pojal za manželky dvě achaimenovské princezny a sňatkem spojil — podle perského rituálu — svých devadesát blízkých přátel s dívkami z urozených iránských rodin. Současně se podle téhož rituálu slavila svatba deseti tisíc makedonských vojáků. Peršané též získali přední místa v armádě. Makedonci však Alexandrovu vizi nesdíleli. Když se proti němu v Ópidě vzbouřili — protože, jak to formuloval jeden z nich: Učinil jsi Peršany svými příbuznými — Alexandr zvolal: Ale já jsem vás všechny učinil svými příbuznými! Vzpouora skončila hostinou na usmířenou, které se prý zúčastnilo na 3 000 lidí. Alexandrův sen, aby všechen lid světa mohl žít společně v harmonii a jednotě srdce a ducha (*homonoia*), se však nenaplnil.

Po dvaceti letech válek byl zbytek Alexandrový říše rozdělen mezi tři makedonské dynastie: Asie připadla Selukvcům, Egypt Ptolemaiovcům a Makedonie Antigonovcům. Ale od r. 212 př. n. l. začal do záležitostí helénistických království zasahovat Řím, který nakonec středomořský svět pohltil docela. Když Octavianus r. 30 př. n. l. dobyl Egypt, nová oikúmené se rozkládala od Egypta a Makedonie až po Anatolii a Mezopotámii. Ustavení Římské říše znamenalo pohlčení helénistické civilizace.

Když Alexandr doputoval k řece Indu, vyžádal si od indických vladařů slony určené h boji. Používání slonů h boji se pro jeho armádu postupně stalo běžnou záležitostí. Slonům byla na hřbet umístěna malá věž, která chránila vojáky před střelami nepřátel.

»Gallus«, kněz-eunuch bohyně Kybelé, Velké matky. Reliéf z Via Appia, Řím, 2. století n. l.

KAPITOLA XVI.

ŘÍMSKÁ MYSTÉRIA

Stojí za to nebát se smrti, protože pak se nemusíš bát ničeho.

Seneca

Římští a řečtí bohové

Řím/Řecko
funkce

Jupiter/Zeus
bůh nebe, otec bohů a lidí

Juno/Héra
*společnice Jupiterova,
bohyně ženství*

Áres/Mars
bůh válhy

Ceres/Déméter
*bohyně zemědělství
a plodnosti*

Apollo/Apollon
*bůh světla, intelektu, umění
a věštění*

Venuše/ Afrodité
bohyně lásky a krásy

Minerva/Athéna
bohyně řemesel a moudrosti

Merkur/Hermes
*bůh obchodu a komunikace,
poslíček bohů*

Diana/Artemis
bohyně lesů, zvířat a lovu

Neptun/Poseidon
bůh moře

Vulkán/Hefaistos
bůh kovář

Vesta/Hestiá
bohyně krbu a ohně

Liber/
Dionýsos, Bakchus
*bůh plodnosti, extáze
a vína*

V raném období římské civilizace a jejího náboženství nenalézáme žádnou mytologii, která by se týkala uctívání duchovních sil s nějakou specifickou funkcí. Římané převzali většinu svých bohů od Řeků, kteří se usadili nedaleko Říma v neapolské zátoci. Původní římská božstva byla asimilována s jejich řeckými protějšky, byla jim dána latinská jména. Mezi významnými bohy Římanů existuje jen několik výjimek, které by mohly poukazovat na určité původní římské božstvo, spojené se zasvěcovacími obřady. Mezi takové patří Janus. Jeho jméno pochází z výrazu *ianua* — dveře. Byl to bůh bran, vstupů, cest a začátků. Nacházíme ho zobrazeného se dvěma obličejí, ten druhý má umístěn na temeni hlavy, takže vidí oběma směry. Janusova hlava zdobila vrchol starořímského mezníku, hraničního kamenného sloupu rozdělujícího pozemky. Jako bůh počátků byl vzýván na začátku nějakého podniku, na počátku měsíce nebo roku (proto January). Jeho atributem se stal had v podobě kruhu, symbol spojení a cykličnosti.

Mezi Římany žili skvělí vypravěči, kteří Januse a ostatní římské bohy ideálně popularizovali. Za nejlepšího byl považován Ovidius (43 př. n. l. až 17 n. l.). Jeho nejvýznamnějším dílem týkajícím se mytologie a zasvětitelských alegorií jsou *Metamorphoses* (Proměny), ve kterých uvedl padesát delších a dvě stovky kratších příběhů, volně propojených mistrně prezentovanými proměnami tvarů. Ovidiovi také vděčíme za skvěle vyprávěný příběh o únosu Evropy bohem Jupiterem/Diem.

VESTÁLKY

Příklad specificky římského rituálu můžeme vidět ve vestálských pannách. Bývalo jich šest a vybíraly se ve věku od šesti do deseti let, aby sloužily v chrámu Vesty po třicet let. Po celou dobu musely setrvat ve stavu nevinnosti a jakékoliv porušení této zásady se krutě trestalo upálením nebo pohřbením zaživa. Teprve po ukončení služby si mohly najít partnera. Detaily vestálských rituálů jsou neznámé, přestože šlo o dlouhotrvající kult. Máme k dispozici jen okrajové informace. Víme třeba, že voda, kterou používaly k mytí, pití a vaření, musela pocházet pouze z čistých pramenů a že oheň rozdělávaly jen třením dvou dřívěk. Podle legendy jednu z Vestálek jménem Rhea Silvia znásil-

nil bůh Mars. Z nedobrovolného spojení se narodili Romulus a Remus, kteří v roce 753 před naším letopočtem založili město Řím (archeologové zjistili, že římské kopce byly obydleny již 2 000 let před naším letopočtem). Těsně po svém zrození byla dvojčata uložena do košíku a poslána v něm po řece Tibeře, jejíž vlny je dopravily na místo, kde rostl fíkový keř. Nedaleko se nacházela jeskyně zvaná Lupercal (vlčí místo). Dvojčata odchovala vlčice a sourozenci se posléze dostali do péče pastýře jménem Faustulus, který je přijal za své. Řím založili na místě, kde byli zachráněni. Soužití dvojčat však nedopadlo dobře. Romulus zabil Rema, údajně za to, že přeskočil jeho nedostavěné zdi. To bylo považováno za špatné znamení — skok přes nedokončené hradby symbolizoval snahu nepřátel město dobýt. Remus byl zabit se slovy: »A takto zhyne každý, kdo překročí mé zdi!« Děti plovoucí v kolébce a jejich odkojení divokým zvířetem jsou prastaré motivy, které naznačují, že založení Říma se uskutečnilo spojením dvou prvků, lidského a zvířecího.

Saturn/Kronos
*bůh zemědělství a času,
vládce Zlatého věku*

Dis Pater/
Hádes, Pluton
bůh smrti a podsvětí

Janus/—
bůh vchodů, cest a začátků

Faun/Pan
bůh lesů

Castor a Pollux/
Kastor a Polydeukés
božská dvojčata, blíženci

Cupido/Eros
bůžek lásky, syn Venuše

VESTENÍ A OSUDOVÁ ZNAMENÍ

Antické legendy vyprávějí o několika Sibylách, ženách vydávajících svá proroctví v extázi. Jedna z nejznámějších žila ve svatyni v Cumae blízko Neapole. Podle jedné legendy požádala boha Apollona o věčný život, avšak zapomněla požádat i o věčné mládí, a tak nekonečně stárla. Nakonec sama poprosila o možnost zemřít.

Další legenda, spojená s jinou Sibylou, vypráví o tom, jak věštkyně prodávala devět sepsaných proroctví Římanovi Tarquinovi za přemrštěnou cenu a on ji odmítl zaplatit. Sibyla musela zničit tři a pak ještě další tři předpovědi, než lakomce donutila zaplatit původní cenu. Tarquin měl obavy, že Sibyla zničí i zbývající prognózy. Zbýlé tři knihy proroctví byly předány do opatrování zvlášť vybrané skupině kněží a nahlíželo se do nich pouze v případě národního ohrožení, a to ještě jen na základě rozhodnutí senátu.

I s mnoha císaři byly spojeny nadpřirozené úkazy. Bylo tomu tak i v případě Gaia Julia Caesara. První ze dvou nejvýznamnějších osudových znamení jeho života přišlo v podobě vize, již se nechal inspirovat k překročení řeky

Vítězné oblouky se staly symbolem římské moci. Tento byl vztyčen na západní straně Fora romana v roce 203 na počest Septimia Severa a jeho synů Caracalla a Geta.

Rubikon a k podrobení Říma. Druhé souviselo s událostmi kolem jeho zavraždění v roce 44 před naším letopočtem, kdy se pohřbu vladaře zúčastnily dvě božské bytosti. Zároveň se na nebi objevila kometa, o které se tvrdilo, že je Caesarovou duší stoupající do nebe.

Řím jako věčné město ovlivnil historii Evropy a jeho mýty a legendy přežívají až do našich dnů. Existuje dokonce proroctví, předpovídající, že Řím bude stát tak dlouho, jak dlouho bude stát Koloseum, a až ono padne, padne i Řím a s ním celý svět. Když byla vyvrácena západní část říše římské, Koloseum zůstalo stát a Řím přetrval jako náboženské centrum Evropy. V roce 800 přijal král Karel Veliký titul římského císaře — vládce Evropy, a tím zajistil pokračování říše římské.

DIONÝSOS A VILLA ZASVĚCENÍ

Triumfální procesí Dionýsa a Ariadny. Mozaika ze 3. století n. l. Hadrumentum, Tunisko, Muzeum Sousse.

Dionýsos byl stejně jako Déméter bohem přírody. Byl uctíván již v časném období řecké civilizace, ale svou velkou popularitu získal až později. Římská civilizace ho přijala za svého již v době, kdy patřil mezi olympské bohy a měl mnoho stoupců.

Bakchus, což je Dionýsovo druhé jméno, je bohem vegetace, zvláště pak vína. Jako bůh spojený se zvířaty na sebe bere podobu býka, hada, lva, koloucha a kůzlete.

Jeho následovnice známe jako bakchantky nebo též menády, šílené ženy upadající do extáze. Z jejich mužské protějšky lze považovat Satyry. Bakchantky se odívaly do listí a zvířecích kůží. Jako symbol uctívaly thyrsos, hůl obtočenou vinnými listy nebo břečťanem. Své obřady většinou provozovaly pod širým nebem v horách a do extáze se přiváděly divokými vířivými tanci. Při vyvrcholení transu rozsápaly živé zvíře a syrové je snědly. Ve svých extázích ignorovaly nepřízeň počasí i hranice svých fyzických sil.

Dionýsův kult dostával postupně organizovanou formu. Známe dokonce jména některých jeho hodnostářů: Pán mystérií, Hlavní pastevec, Nositel falu, Nositel mléka, Nositel pochodně. Jedním z hlavních symbolů tohoto divokého boha byl takzvaný *liknon*, košík naplněný ovocem s látkou zahaleným falem. Představoval nejen symbol plodnosti a potence, ale ve svém skrytém významu vytvářel i nový nesmrtelný život, získaný prostřednictvím rituální smrti.

Jednou z nejvýznamnějších dochovaných památek spojených s Dionýsem je takzvaná Villa mystérií na předměstí Pompejí. V jedné místnosti nacházíme nástěnné malby, zobrazující zasvěcovací obřady tohoto kultu. Na zářivě rudém podkladě ožívají scény, v nichž majitelka domu majestátně předsedá rituálům, Silenos hraje na lyru a Pan na flétnu. Jiný výjev znázorňuje zasvěcování žen bičováním přes obnažené pozadí, což bylo součástí rituální smrti. Z těchto ilustrací je zřejmé, že rituály končily mystickou svatbou, ve které se zasvěcovaná žena stala boží nevěstou a získala božský život po vzoru Ariadny, Dionýsovy společnice.

ORFEUS AKYBELÉ

Určitou variantou Dionýsova kultu jsou mystéria Orfeova, která ovlivnila myšlení Platona i Pythagora. Orfeus se zdá být složen ze dvou božstev. Jedním z nich je zmíněný Bakchus a druhým sluneční bůh Apollon. Orfeus byl legendárním antickým trubadúrem, jehož hudba okouzlovala zvířata a stromy. Jednou se mu dokonce podařilo přesvědčit

Tančící menády. Římský pohřební oltář, 1. století n. l., Řím, Národní muzeum.

Orfický zlatý pečetní prsten z 5. století. Řecký text na prstenu můžeme přeložit jako »pečet' Jana, nejvýznamnějšího ze svatých«. Ve středu vidíme Orfea hrajícího na lyru a hada ovíjejícího se kolem stromu. Zde je spojena symbolika svatého Jana s orfickými mystérii. Některé křesťanské kruhy považovaly Orfea za nejvýznamnějšího ze svatých pohanské Evropy.

svou hudbou vládce podsvětí, aby mu vrátil jeho zemřelou družku Eurydiku. Jeho pozemský život však ukončilo násilí, bakchantky ho v extázi roztrhaly na kusy. Nicméně jeho hlava byla schopna zpívat i po této hrůzostrašné smrti. Orfické zpěvy byly považovány za něco výlučného, určeno jen pro »čisté«.

Orfeus tak byl přirozeným kandidátem pro představitele kultu, ve kterém byl zasvěcovaným nabídnut život po smrti. Podle orfických nauk je člověk složen ze dvou částí. Jedna je tělesná — hrubá a smrtelná, druhá je duchovní — jemná a božská, tudíž nesmrtelná. Podle orfické legendy vzniklo lidstvo z popele Titánů, které zničil vládce bohů Zeus za to, že zaživa roztrhali a snědli jeho syna Zagrea. Následkem toho je lidstvo zčásti božské a zčásti obsahuje síly temnot. Orfická mystéria nabízela cestu ze smrtelného života a osvobození od temné stránky lidské podstaty prostřednictvím očišťování, vegetariánské stravy, určitých asketických praktik a morálního žití. Orfikové věřili na reinkarnaci, putování duší z jednoho těla do druhého. Dokonce jedna legenda praví, že když měl Orfeus příležitost znovu se narodit, tentokrát jako žena, vybral si raději formu labutě. Důvodem k tomuto rozhodnutí byla jeho násilná smrt z rukou bakchantelek.

Podstatu orfických nauk tvoří mýtus o tom, že lidské tělo je »náhrobním znamením« duše. Tělo zde symbolizuje vymezenost, konečnost a vazbu k vnějšímu světu, v němž je duše uvězněna.

Velká matka-bohyně byla uctívána pod mnoha různými jmény v západní Asii. Do řeckořímského světa vešla jako Kybelé, hlavní božstvo jedné z dalších mysterijních škol.

Kněží tohoto kultu byli eunuši a kastrace, kterou si prováděli sami, byla součástí jejich zasvěcovacího rituálu do kněžského stavu. Důvod kastrace není zcela jasný. Podle jednoho názoru tím nabízeli Velké bohyni své genitálie jako symbol plodnosti. Jiný názor tvrdí, že varlata byla tehdy považována za kanál emise semene, nikoliv za jeho zdroj. Kněží se tudíž domnívali, že odstraněním varlat si zachovají své semeno, životodárnou sílu, uvnitř svých těl.

Zasvěcování do kultu Kybelé se u Římanů odehrávalo prostřednictvím křtu býčí krví (*taurobolium*). Někteří zasvěcenci, kteří tímto obřadem prošli, popisovali jeho výsledek jako »znovuzrození na věky«. Víme také, že někteří tento obřad po dvaceti letech opakovali. Zasvěcovaný při něm přijímal mléko jako symbol svého znovuzrození. Účastnil se společného jídla, při němž hudebníci hráli na kultovní hudební nástroje, tamburínu a činely.

Bohyně Kybelé zobrazena uprostřed zvěrokruhu přebírá roli Jupitera a symbolizuje sílu, která naplňuje viditelný svět. Reliéf z 2. století n. l., Transjordan, Muzeum umění v Cincinnati, USA.

Kybelé na lvu. Římská mince, 2. století.

Slunečního bůh Mithra se rodí z vejce, reliéf ze 2. století. Museum of Newcastle-on-Tyne.

RIVAL KŘESŤANSTVÍ

Zatímco do mysterijních kultů Dionýsa a Kybelé měli přístup i ženy, zcela opačně tomu bylo v případě zasvěcovacích obřadů slunečního boha Mithry. Kult perského boha Mithry, který se do Evropy dostal někdy v 1. století našeho letopočtu, byl v římské říši velice rozšířen, a kdyby nebylo vítězné bitvy římského císaře Konstantina v roce 312 a následného přijetí křesťanského náboženství, mohla mít historie a kultura Evropy jinou podobu.

Když se perská mystéria rozšířila do jižní Evropy, místní obyvatelstvo je rychle přijalo. Mithrův kult získával své příznivce především mezi obchodníky a římskými vojáky, kteří ho během expanzivních válek rozeseli po velké části Evropy. V samotném Římě se dostal až do nejvyšších kruhů; mezi jeho vyznavače patřili i někteří římscí císaři.

Základem perského náboženství je boj mezi Řádem a Chaosem, mezi silami světla a temnot. Tyto dvě protikladné síly zosobňují dvě božstva: Ahura Mazda (Ohrmazd), představitel dobra, a Angra Mainyu (Ahriman), představitel zla. Mithra, který je součástí sil světla, byl »zrozen ze skály«. Podle legendy soupeřil se Sluncem a získal je jako spojence. Řada jeho hrdinských činů je mimořádně dlouhá. Zabil například divokého býka, z jehož krve vzešlo požehnání plodnosti celého světa, a zachránil lidstvo před popelou a obdobím sucha. Svými stoupenci byl považován za spásitele a prostředníka mezi lidmi a vyšším světem.

Podstatou jeho mystérií je putování duše. Duše je nesmrtelná. Při narození sestupuje nebeskými sférami na zem a nabírá tak na sebe a do sebe různé nečistoty. Život na zemi je časem zkoušek. Duše má příležitost oprostit se od nečistot prostřednictvím morálního života a odhalování moudrosti. Po smrti bojují síly světla a temnot o každou duši. Mithra se v tomto boji staví na stranu zasvěcenců.

Mithraistický bůh času Aion je někdy zobrazován jako člověk se lví hlavou a křídly, držící dva klíče. Jeho klíče otevírají dvě brány Slunovratu. Stříbrný klíč patří k »Bráně Raka«, ze které vychází »Cesta předků« vedoucí k dalšímu převtělování. Zlatý klíč otevírá »Bránu Kozoroha«, a tím »Cestu bohů«, která vede ven z »Kruhu nutnosti«, tedy osvobozuje z »Kruhu rození a umírání, vzniku a zániku«. Možná, že právě zde nacházíme spojení s pozdější organizací svobodných zednářů, kde symbol lva a »stisk lví tlapy« hrají

Rituální zabíjení býků se odehrávalo v jeskyních či podzemních svatyních. Jedna z nich se nachází pod kostelem svatého Klementa v Římě.

Mithra zabíjející býka je nejznámějším motivem kultu, který se zachoval v mnoha sochách a reliéfech. Na nich je zobrazen Mithra, opírající se kolenem o umírajícího býka, jehož hrdlo prořezává krátkým mečem nebo dýkou. Rituální poprava býka znamená, že paprsky slunce, symbolizované mečem, uvolňují v době jarní rovnodennosti životní sílu země. Tato síla oplodňuje vše živé na zemi. Pes lízající krev, jež teče po býčím hrdle, je symbolem upřímnosti, věrnosti a důvěry. Had a štír (někdy zakousnutý do varlat) pod břichem býka znázorňují síly zla ztělesňované Ahrimanem. Z hlediska astrologie představuje býk znamení zvěrokruhu Taurus, které je v opozici znamení Scorpio.

významnou roli. Stejně tak může existovat spojení se stupni zasvěcení v zednářství a v tomto kultu. Někteří badatelé tvrdí, že obojí má svůj původ v symbolice stupňů pyramid.

Zasvěcení do tohoto kultu mělo sedm stupňů. Nejnížší tři, Služebníci, se jmenovaly Havran, Ženich a Voják. Vyšší čtyři stupně, Účastníci, sestávaly ze Lva, Peršana, Posla slunce a Otce. Zasvěcování do každého stupně vyžadovalo projít zkouškami výdrže. Zasvěcenci nosili zvláštní oblečení podle dosaženého stupně. Scházeli se v podzemních kaplích, známých jako »jeskyně«. Za hlavní symbol zvolili zobrazení Mithry zabíjejícího býka.

Lidská hlava byla Kelty ceněna jako nejvyšší zdroj duchovní síly. Prostřední z pěti čtverců pod ní symbolizuje mystický střed. Držadlo irské misky z 9. století.

KAPITOLA XVII.

ZÁHADNÍ KELTOVÉ

Druidové věřili ve tři světy a v putování duší mezi nimi. V prvním, vyšším světě vládne štěstí. Druhý, nižší svět je naplněn nicotou a utrpením. Třetí svět je ten náš. Putování duší mezi nimi hraje úlohu trestu nebo odměny a vede k očisťování duše. V současném světě je Dobro a Zlo tak přesně vyváжено, že člověk má naprostou volnost přiklonit se buď k jednomu, nebo k druhému.

J. F. Clark, Deset velkých náboženství

Piktografický kámen, zobrazující dobrodružství keltského hrdiny či náčelníka kmene, je pravděpodobně částí kamenné uzavírky vchodu do pohřební komory. S použitím symbolů, jako jsou loď a voda, ukazuje cestu duše různými úrovněmi vědomí. Trecastle, Wales (nyní Britské muzeum, Londýn).

Touto kapitolou se dostáváme mezi naše dávné předky — Keltů. Keltským kmenem, který patrně obýval větší část Čech někdy od 7. století před naším letopočtem a zřejmě dal této zemi jméno — Bóiohaemum, Bohemia — byli Bójové. Také názvy mnoha našich řek, hor a míst jsou keltského původu. Mezi ně patří třeba Jizera, Haná, Labe, Doksy a Týn. Bójové byli neobyčejně pilní lidé, skvělí řemeslníci, stavitelé, organizátoři a umělci. Na počátku nového letopočtu však vyspělou keltskou civilizaci u nás vyvrátili útoční Germáni. Většina Keltů byla z Čech vypuzena, ale je pravděpodobné, že část keltských Bójů zůstala a stala se tak součástí pestré mozaiky českého genetického kódu.

Keltové se objevili ve střední Evropě jako samostatné skupiny klanů nebo kmenů mezi lety 1000 až 500 před naším letopočtem. Tyto kmeny mají mnoho společného s indoevropskými skupinami bojovníků, jež ovládly část Indie zhruba o 1 000 let dříve. Není tedy vyloučeno, že Keltové pocházejí právě odtamtud. Keltové nespíše nepatřili mezi homogenní národy, ale tvořili směs různých národnostních skupin, přestože mluvili různými dialekty stejného jazyka. Neexistovala mezi nimi ani politická jednotka.

Největší známá keltská migrační vlna vycházela z jižního Německa a Čech a valila se přes Francii směrem na západ. Do Španělska dorazila před rokem 450 př. n. l. V téže době se jiná vlna pohybovala přes Alpy a dostala se na jih od Říma a jedna její část dokonce až na Sicílii. V roce 279 před naším letopočtem se některé keltské kmeny přesunuly východním směrem přes Makedonii do Řecka, kde dokonce vyplenily Apollonův chrám v Delfách. Ve 3. století před naším letopočtem představovali keltští žoldáci v řeckých válkách celkem běžnou záležitost. Na západním pobřeží Evropy se Keltové dostali díky námořním obchodním cestám ze Španělska do Británie, Irska a Skotska. Tam dorazila i poslední velká migrační vlna, tentokrát ale přímo ze severní Evropy.

Keltské náboženství a duchovní život jsou stejnou záhadou jako jejich původ. Skrývá se kdesi za romantickými pohádkovými příběhy, zaplněnými vílami, skřítky, čarodějnicemi a kouzelníky. Zákony, legendy a kmenová učení se předávaly ústním vyprávěním jako v mysterijních antických školách. Cvičená paměť privilegované skupiny básníků a kněží zcela vyloučila nutnost psaných dokumentů. Nicméně víme, že Keltové znali řeckou abecedu a používali ji pro jiné účely než náboženské. V duchovním životě Keltů bylo vše svěřeno výhradně ústní tradici a tabu,

týkající se sakrálních písemností, se stalo nedílnou součástí jejich civilizace.

Keltové si během svého putování Evropou nevytvořili žádný přesný pantheon bohů, nicméně byli vždy spjati s přírodou, jejími živly a všeprostupujícím Velkým duchem. Jejich básníci promíchali místní božstva s velkými bohy řeckých a asijských legend a upravili si je tak, aby zapadali do jejich příběhů. Mnoho starobylých bohů, folklorních tradic a rituálů se stalo součástí mystického a snového světa Keltů. Pro Kelty bylo asi důležitější konkrétní místo a jeho přírodní energie. Posvátná místa nabitá různými energiemi obývaly bytosti ze »světa nikoho«, pro který mají Irové, potomci Keltů, výraz *Sídh*, což je určité území, kde se prolínají dva světy, ten náš a ten jiný, budoucí. Keltská posvátná místa si podržela svou magickou moc do dnešních dní. Existuje mnoho lokalit, kde lze zažívat čarovné působení energie, stejně jako to prožívali naši předkové. I dnes se můžeme vydat hledat zlaté kapradí. Keltští bůžkové s námi stále žijí v pohádkách a dokonce i v křesťanské mytologii. Jeden z nejpůsobivějších křesťanských symbolů, svatý grál, je pravděpodobně částečně odvozen z keltských legend.

Rohatý bůh Cernummos, sedící mezi býkem, jelenem, psem a vlkem, drží v ruce hada. Dánská nádoba ze 2. století.

*Bojovník kmene Piktů. Akvarel
Johna Whittea ze 16. století.*

NEOHROŽENÍ VÁLEČNÍCI

Keltové měli pověst neohrožených bojovníků. Tato keltská vlastnost nejspíše souvisela s jejich vírou v putování duší. Lhostejný vztah vůči smrti ještě v bitvách umocňovala rituální vyzývavost vůči nepříteli, zdůrazňovaná vojenským oblečením a ozdobami. Legenda praví, že když se Alexandr Veliký ptal, čeho se bojí keltští bojovníci, dozvěděl se, že pouze toho, aby nebesa nespadla na zem.

Meč nebyl pro Kelty pouhým nástrojem, ale jakýmsi slibem cti a statečnosti, a obvykle nesl přezdívku známou

pouze jeho vlastníkov. Keltští válečníci si zachovávali svou působivost i v pohřebních rituálech. U některých kmenů bylo zvykem pochovat mrtvého bojovníka do podzemní kamenné komory na voze. V mnoha hrobkách se našly bohatě zdobené zbraně a ozdoby ze železa a bronz.

Díky víře v posmrtný život a převtělování duší byl vztah Keltů k pozemskému životu výrazně odlišný od mnoha jejich nepřátel. Keltským ideálem byl život bojovníka a jeho smrt v boji uprostřed přátel, básníků (bardů) a sto-vek mrtvých nepřátel. To se považovalo za nejušlechtlejší způsob, jakým by měl bojovník odejít do nového života.

Elitní jednotkou mezi Kelty bychom mohli nazvat Pikty ze severní Británie. Tento obávaný kmen útočil zásadně nahý, bojovníci si před bitvou pomalovali těla zvířecími motivy. Kromě záliby v malování těla se mezi nimi rozmohl kanibalismus a nedostatek studu, projevující se údajně sexuálním stykem na veřejnosti.

DRUIDOVÉ

Slavný římský císař Gaius Julius Caesar píše ve svých *Zápisích o válce galské* o třech skupinách či hierarchiích keltských kněží. První se nazývali vatové a zabývali se zařikáváním a přírodní filozofií. Druzí, bardové, oslavovali v básních hrdinské činy bohů a lidí. Třetí, nejvyšší stupeň keltského kněžstva, věhlasní druidové, kombinovali ve své osobě šamana, kněze, filozofa, lékaře, soudce a proroka. Příslušníci všech skupin se od sebe odlišovali i barvou oděvu. Zatímco vatové se odívali do zelené a bardové do modré, druidové nosili bílou jako symbol své čistoty. Druidové se v očích okolního světa těšili velké vážnosti, stejně jako keltští bojovníci. Řecký spisovatel Sotian přirovnal druidy k perským mudrcům a indickým bráhmánům.

Citát z knihy J. F. Clarka *Deset velkých náboženství*, kterým začíná tato kapitola, odkazuje na druidskou víru ve tři světy. Podle Clarka má putování duší trojí význam: poznání všech stránek bytí, získání znalostí všech věcí a získání síly k překonání zla.

Podstatou keltského náboženství bylo uctívání přírody. Proslulé anglické Stonehenge můžeme označit za jedno z míst spojovaných s druidskými rituály. Takových lokalit ovšem nacházíme po Evropě, včetně naší země, mnoho.

Gaius Julius Caesar (100 až 44 př. n. l.) byl jednou z nejvýznamnějších postav starověku. V Zápisích o válce galské (52 až 51 př. n. l.) pozoruhodně přibližuje zvyky a náboženství svých protivníků: »Druidové chtějí přesvědčit především o tom, že duše nezaniká, nýbrž po smrti se stěhuje z jednoho do druhého, a tato víra že nejvíce podněcuje ke statečnosti, není-ti strachu ze smrti. Hodně také vykládají učení o hvězdách a jejich pohybu, o velikosti vesmíru a zemského okrsku, o přírodě, o síle a moci nesmrtelných bohů. A mladé lidi uvádějí do všech těchto znalostí. Druidská nauka prý má svůj původ v Británii a odtud byla přivezena do Gallie. A proto dodnes odchází na učení do Británie ti, kdo se s ní chtějí obeznámit důkladněji. Do války druidové zpravidla nechodí, také daně neplatí jako ostatní. Učí prý se paměti velikému množství veršů. Za bezbožnost a hříchy totiž pokládají zaznamenávat své učení písemně, ačkoli jinde skoro všude, ve styku soukromém i veřejném, užívají písma řeckého. To - zdá se mi - zavedli si ze dvou důvodů, že asi nechtějí, aby se jejich nauka dostala mezi lid, ani aby ti, kteří se učí, méně cvičili paměť, spoléhající se na písmo. Neboť to se stává zpravidla skoro všem, že s oporou písemného zápisu neučí se již napaměť s tou pilí a paměť zanedbávají.«

Sheela-na-gig, groteskní kamenná socha s obrazem keltské bohyně tvorby a ničení. Jako všepožírající matka připomíná indickou bohyni Káli. Kostel Sv. Marie a Sv. Davida, Kilpeck, Herefordshire, Anglie.

Megalitické monumenty jako Stonehenge jsou symboly dávného vědění. Byly postaveny jako solární a lunární pozorovatelné. Znalosti dnů, kdy přichází slunovrat, rovnodennost nebo zatmění Slunce a Měsíce, byly nezbytné pro fungování starobylých společenských řádů, spojujících jedince s kosmickými rytmy. V nejstarším zaznamenaném vysvětlení původu těchto velkých center energie, jež popisuje velšský duchovní Geoffrey z Monmouthu, přinesl mohutné kamenné bloky až z Irska právě kouzelník Merlin, mág a vychovatel krále Artuše. Obrovské kameny se prý dostaly na »zelený ostrov« z Afriky díky obrům, »kteří byli kouzelníky«. Nicméně jakýkoliv pokus o vysvětlení původu těchto monumentů přináší pouze další otázky. Prozatím Stonehenge, stejně jako velká pyramida v Gize, zůstává zahaleno tajemstvím.

Druidové uctívali mužské a ženské božstvo, které představovalo zesobnění přírodních sil. Za svůj posvátný strom a rostlinu považovali dub a jmelí.

Keltské umění a pověsti také obsahují bohatý rejstřík zvířat. Mezi nejoblíbenější patří jelen, býk, kanec a kůň. Povaha keltských šamanských rituálů týkajících se zvířat, což je mimochodem velice starou indoevropskou tradicí, naznačuje, že zvířata byla identifikována s duchy předků, kteří drželi ochranou ruku nad osudem kmene. Býk působil jako ochránce pasteveckých kmenů. Jelen a kanec plnili stejnou úlohu pro lovce, zatímco kůň ochraňoval původní keltské nomády. Agresivní Piktové uctívali jako svého ochránce vlka, věčně slídícího po oběti. Posvátná úcta ke zvířatům se odráží v příbězích, které často popisují přeměny lidí či magických bytostí v živočichy a obráceně, a také v povídkách o začarovaných honech.

Je velmi pravděpodobné, že součástí keltských rituálů byly i lidské oběti. Gaius Julius Caesar popisuje upalování lidí i zvířat v jakýchsi ohromných panácích, vyrobených z proutí.

KULT HLAV

Lidská hlava jako centrum duchovní síly měla mimořádný význam pro všechny keltské kmeny. S určitým kultem hlavy se setkáváme všude, kde narazíme na keltskou kulturu. Příkladem je fascinující kamenná hlava ze Mšeckých

Žehrovic, nacházející se ve sbírkách Národního muzea v Praze. Lidská hlava hrála významnou roli v keltských rituálech, příbězích a tvořila významnou součást zbrojních ozdob. Jako symbol se hlava objevuje v keltském umění od nejranějších dob-až po iluminované rukopisy irských křesťanů. Keltové uchovávali hlavy svých nepřátel jako trofeje. To jistě mělo širší význam a funkce, než jen pouhé chlubení se zabitým nepřítelem. Používání skutečných anebo vyrobených hlav jako dekorace v triádách nebo v jiných kombinacích posvátných čísel poukazuje na ochrannou moc, která byla nejrůznějším hlavám a jejich podobám přičítána.

Keltský obr. Reliéf v křídovém podloží asi z 1. století n. l. Cerné Abbas, Anglie.

Šimon Mág, svržený z nebes. Norimberská kronika, 15. století.

ČÁST DRUHÁ - KŘEŠŤANSKÁ ZVĚST

KAPITOLA XVIII.

GNOSE

To, co čekáte, již přišlo.

Gnostické Tomášovo evangelium

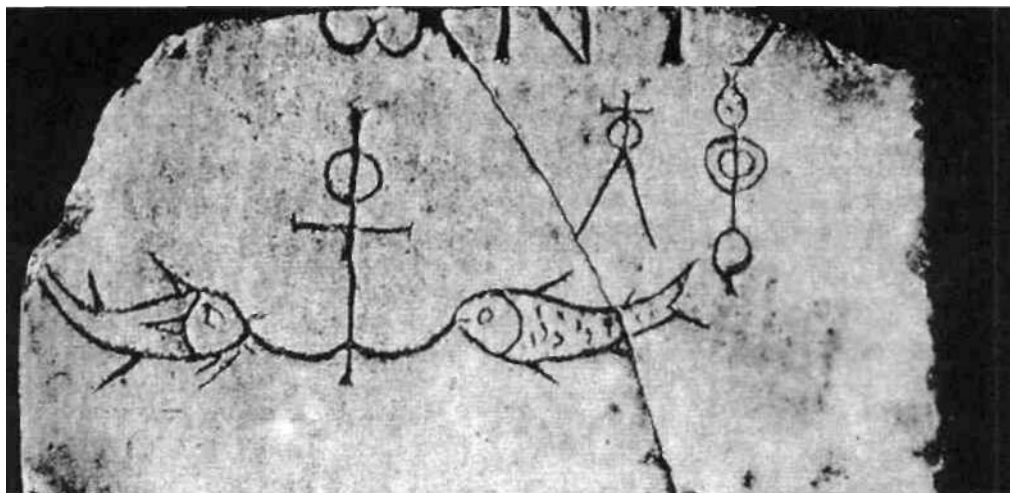
Triumf křesťanství, nástupce a dědice řecké a římské civilizace, nebyl žádnou náhodou. Křesťanský bůh splňoval mnohá kritéria řeckých filozofů. Je Demiurgem, tvůrcem a »řemeslníkem«, jak ho popisoval Platon. Je i Aristotelovým Nehybným hybatelem. A stejně jako Xenofanův bůh je vševidoucí, všeslyšící a všepojímající. To jistě není náhodné. Původní křesťané úmyslně používali výrazy blízké řeckým uším. V úvodu Evangelia sv. Jana se dozvídáme, že »na počátku bylo Slovo« (logos) a že »všecky věci skrze ně učiněny jsou, a bez něho nic není učiněno, což učiněno jest«.

To značně připomíná názor předsokratovského filozofa Herakleita, který tvrdil, že »všechny věci se odehrávají podle tohoto Slova«.

Křesťanství obsahovalo rovněž prvek, který scházel řeckému pohanskému náboženství: posvátnou, autoritativní knihu, v níž se dogmaticky považovalo za skutečnost, že se všechny zaznamenané události opravdu odehrály tak, jak jsou v knize popsány. Nemravní a rozmařilí bohové z Olympu byli nahrazeni vševědoucím a ušlechtilým křesťanským Bohem, vymyšlené příběhy básníků pravdou evangelia.

Křesťanství očividně uspokojilo řecký rozpor mezi vírou a rozumem. Jednak přišlo se sebevědomým Bohem, který naplňoval to, co hledali filozofové, a za druhé posvátná kniha nahradila básnické spekulace historickými fakty. Navíc byl křesťanský Bůh učiněn přístupným, ba dokonce lidským, čímž odpovídal lidové potřebě Boha, jenž mohl milovat a být milován. Hlava a srdce byly propojeny.

Kotva, raně křesťanský symbol, připomínající hieroglyfickou monádu Johna Dee.

Nicméně pochybnosti starých Řeků se po čase opět objevily. Přestože křesťanská historie a kosmologie uspokojovala řecké námitky po mnoho století, s příchodem renesance a osvícenectví a s upevněním a centralizací moci církve se staré námitky opět vrátily. Lidé jako Darwin nám naštěpávají, že je docela možné, že Země nebyla stvořena v jednom týdnu roku 4004 před naším letopočtem, a bibličtí badatelé poukazují na skutečnost, že mnoho událostí a jevů z Kristova života, tak jak byly popsány v evangeliích, patří pravděpodobně pouze k legendám. Tím ale poněkud předbíháme v čase. Raději se vrátíme do doby, od které jsme začali počítat náš letopočet — k počátkům křesťanství, které tehdy však představovalo jen jednu novou židovskou sektu.

CO JE GNOSE?

Gnose patří k nejobtížněji pochopitelným jevům duchovních dějin Evropy. Řecké slovo *gnosis* znamená poznání, zvláště poznání Boha, nebo také moudrost či přesněji známost. V kontextu gnostických nauk je ovšem ještě lepším překladem intuice, vhled či vnitřní ztotožnění.

Myšlenka, že jedinec se může spojit s božskou podstatou, a tak »poznat«¹ či zažít Boha, tvoří základ mystiky. Mystika, jak sám název naznačuje (od řeckého *myein* = zavírat oči), spočívá v nahlížení za smyslový svět a logiku rozumu. Je to sjednocení s Bohem; slovy ho lze popsat jen nedokonalé. Gnose je postavena nad každé jiné poznání i nad víru.

Gnose také znamená základní zdroj pro kacířství, které se během věků stavělo proti ortodoxní církvi, proti skupinovému monopolu na Boha. Čas od času se stávalo, že společensky přijatá — někdy i vnucovaná — církevní tradice neodpovídala duchovním potřebám lidí, kteří nedokázali najít své místo v takzvaném středním proudu. Jinými slovy: lidí, kteří nebyli spokojeni s tím, co bylo předloženo k masové konzumaci. Takoví jedinci, a někdy i celé skupiny, byli nuceni vnitřně hledat pravdu, skutečnou podstatu věcí čili, řečeno náboženskou terminologií, přímé spojení s Bohem.

Výraz *gnosis* užívá Platon pro vyšší typ poznání. Gnostikové jej chápou jako zvláštní typ poznání lidského božství. Gnosí vstupují do věčnosti, mimo čas a dějiny, a proto

Rembrandt: Mojžiš rozbíjí kamenné desky s Desaterem. Pro gnostiky bylo Desatero nedokonalé, neboť vzešlo od nižšího a žárlivého boha Demiurga, stvořitele hmotného světa.

Podle původních gnostických názorů bůh i hmota existují od věčnosti; a z toho důvodu existuje věčně i zlo. Stvořitelem není sám bůh, ale duchové, *aiones*, kteří se z něho vynořili, nejnížší a nejméně dokonalí. Všichni *aiones* tvoří dohromady království světa; hmota potom je zdrojem temna a zla. Podle toho rozeznávala původní gnose tři typy lidí: typ hmotářský, typ duševní a typ ovládaný duchem. Poslední z nich je schopen pravého poznání, gnose.

Máni zrušil gnostické *aiones* a tvrdil, že člověk stvořil dobrý démon jménem Ahriman jako vesmír v malém, mikrokosmos, aby spojil světlo s tmou, božský princip s hmotou. Aby bůh tento božský princip vysvobodil, vyslal na svět Ježíše Krista. Mání si vysloužil velikou nelibost tehdejší církve zejména výroky o tom, že Ježíš pro »mravní zbídačelost církve« nemohl dokončit své poslání a že teprve on očištné dílo dovrší a asketzi spojí člověka s říší dobra a světa.

Máního učení mělo — podobně jako učení jeho předchůdců, »umírněných gnostiků« Klemen-

se většinou neúčastní politického života, odmítají slepou víru, ortodoxní instituce a zákony vytvářené člověkem. To vše považují za zotročující.

Z tohoto hlediska představovala gnose nebezpečí ohrožující ortodoxní křesťanství. Gnostici cítili, že musejí získat osobní zkušenosti, které by způsobily vnitřní změnu, vedoucí k duchovnímu povznesení. Gnose pravděpodobně vznikla z této potřeby a sama o sobě se stala inspirací pro mnoho kacířských sekt, o nichž bude řeč později.

Nábožensko-filozofický proud, který nazýváme gnosi či gnosticismem, se poprvé výrazněji projevil v 1. až 3. století našeho letopočtu.

Gnose zahrnuje syntézu různorodých proudů, jakými jsou hermetismus, křesťanství, mysterijní tradice, Pythagorovo a Platonovo učení a v neposlední řadě myšlenky starého Orientu, především perské, syrské a židovské.

V nejširším slova smyslu reprezentuje gnose mýty, filozofii, životní styl a metody duchovního vývoje nezlomných jedinců, vizionářů, kteří se odvážili přistoupit k Bohu osobně a přímo. V užším slova smyslu zahrnuje gnose různé skupiny prvotních křesťanů z období zhruba kolem let 100—400 n. l., věřící v tajné učení, které měl Ježíš Kristus předat svým žákům.

Gnosi je velmi příbuzný manicheismus, jenž, protože ostře odmítal židovské náboženství a spojoval indické a perské pohanské ideje s křesťanskými, se dokonce počítal k pohanskému směru gnose. Směr založil Peršan Mání (latinsky Manichaeus), který se narodil v roce 215 a v roce 273 byl ukřižován.

Stará, antická gnose zaznívá ještě ve 3. století našeho letopočtu především v Egyptě a v Sýrii. Přetrvává v naukách některých řeckých křesťanů a později dostává svůj výraz v křesťanských sektách středověku. Jedním ze základních znaků gnose je skrytost. Gnostické rituály byly povětšinou praktikovány v soukromí. A to jednak pro svůj intimní, osobní charakter, ale také pro neustálé pronásledování, kterému byly gnostické skupiny vystaveny. Gnose, která byla v některých obdobích rivalem ortodoxního křesťanství, byla proto potlačována nejen argumenty, ale i násilím. Tato tisíciletá perzekuce vyvrcholila ve třináctém století krvavou křížovou výpravou proti Katarům v jižní Francii. Od té doby se gnose přestala projevovat ve své organizované formě, nicméně neztratila nic ze své síly. Její symbolická a duchovní forma inspirovala umělce a myslitele Evropy a vůbec celé západní kultury.

Gnostické ideály a symboly jsou velmi důležité pro pochopení skrytých proudů evropské historie, neboť se průběžně objevují v nejrůznějších obdobích a spojují rozdílné skupiny a jedince, představující evropskou ezoterickou (skrytou) tradici.

I dnes představuje gnose zdroj inspirace a studnici, ze které lze čerpat odpovědi na základní otázky života. Ze svých antických a platónských kořenů prorůstá až do psychologie Carla Gustava Junga a rezonuje v jeho koncepci duše. Jungiánský koncept kolektivního nevědomí a proces individuace, který je psychologickou paralelou alchymických postupů, se jeví gnosi dvacátého století. Gnosticismus nacházíme i v existenciální filozofii a v moderním mysticismu.

GNOSTICKÝ JEŽÍŠ

Pravděpodobně nejzajímavější rozměr dodala prvotnímu křesťanství duchovní pestrost a různost v přístupu k poznání Boha a v jeho interpretacích. Termín prvotní nebo rané křesťanství může být poněkud zavádějící, protože mezi původními křesťanskými komunitami neexistovala žádná ideologická jednotu. Proto je někdy lepší hovořit o židovském křesťanství, Pavlově křesťanství, Janově křesťanství či gnostickém křesťanství. Každá skupina obhajovala své vlastní názory a představy, a teprve když církev politicky zesílila, začalo sjednocování názorů a pálení nežádoucích knih, případně osob.

Biskup Ireneus z francouzského Lyonu, jedna ze silných a vlivných osobností rané církve, se snažil zdiskreditovat ezoterické formy křesťanství v knize známé pod zkráceným názvem *Proti kacířství*. Polemiku namířil proti gnostikům, prohlašujícím o sobě, že ovládají »ezoterickou duchovní gnosi«. Tedy — místo aby se odevzdali víře či přijali určitý všeobecně platný názor, chtěli dojít spasení prostřednictvím duchovního poznání a konkrétní zkušenosti.

Gnostický přístup k Bohu se samozřejmě církvi líbit nemohl. Pokud je totiž možné dojít spasení individuálně a přímo, proč by pak bylo zapotřebí církve a k čemu by jí byla úloha dogmatického zprostředkovatele mezi jedincem a Bohem? V gnostických rituálech plnili funkci kněze střídavě jednotliví účastníci rituálu. Gnostický přístup k že-

ta Alexandrijského (160 až 215) nebo legendárního Origena (185-254) - v církvi mnoho následovníků i po jeho smrti. Manicheismus vyznával dokonce i sv. Augustin (354-430), považovaný dodnes za velikou teologickou autoritu.

Dlouhá staletí byly z Máního spisů známy jen zlomky, ovšem začátkem 20. století byly v Turkestánu objeveny četné manichejské spisy v perštině a staroturečtině. Jde o hymny, katechismy, modlitby, naučné texty i legendární vyprávění. V roce 1930 byly západně od fájúmské oázy v Egyptě nalezeny koptské manichejské texty, obsahující tzv. *Kefelaia*, základní články Máního víry.

Kristus. Dřevoryt Albrechta Dürera.

Jedním z nejpozoruhodnějších gnostických aspektů je nauka o dvou Ježíšcích, o níž mnohokrát hovořil ve svých přednáškách i antropozof Rudolf Steiner. Za středověkého nositele této, z duchovního pohledu nesmírně revoluční myšlenky (založené například na rozdílných genealogiích Ježíšova rodu z Matoušova a Lukášova evangelia, různících se popisech Ježíšova mládí až do dvanáctého léta věku a dalších detailech Nového zákona) je označován i italský malíř Raffaelo Santi, známý jako Raffael (1483-1520).

Některá jeho díla, například Ezechiellovo vidění nebo Ukládání do hrobu, jsou považována za jakýsi vrchol ezoterického malířství ve středověké Itálii. K méně známým obrazům tohoto génia malby patří Madonna Terranuova, uložená dnes v Berlínském muzeu. Je na něm zachycena Matka Boží se třemi malými dětmi. Chlapec z křížkem je Jan Křtitel, nazí hošiči jsou dva Ježíškové: v náručí syn a vpravo synovec Panny Marie. Ten měl podle tradice zemřít a duchovní cestou předat »pravému« Ježíši, jenž zůstal naživu, svou moudrost.

nám jako ke zcela rovnoprávným partnerům se z hlediska církve jeví revolučním i dnes.

Církevní autoritám byl trnem v oku i gnostický nezájem o historickou osobu Ježíše. Místo nahlížení na Syna božího jako na bytost z masa a kostí spatřovali v Ježíšovi kosmický princip či funkci, božské Slovo, reprezentující život a světlo, které je možno vnitřně zažít. Přirozeně, že tento názor vedl ke spekulacím, zda Ježíš, Člověk-Světlo, se během své pozemské mise pouze jevil jako skutečný, tělesný člověk. Gnostikové jednoduše kladli větší důraz na duchovní podstatu než na fyzické aspekty života, a to se týká i života Ježíšova.

Stejně jako rané křesťanství byla i gnose nestejnorodým hnutím. Většina dnešních badatelů se přiklání k názoru, že gnose je předkřesťanského původu. Někteří dokonce považují Ježíše Krista za gnostického duchovního vůdce.

Z NEBE SVRŽENÝ ČARODĚJ

Křesťanství a jeho rival gnose povstaly ze stejné historické situace: první století našeho letopočtu v sobě slučovalo silný duchovní náboj a politickou nejistotu. Poezie, astrologie a magie se zde míchaly s racionálním a abstraktním myšlením. Typickým představitelem doby byl neopythagorejský mudrc Apollonios z Tyany, žijící v římské provincii Cappadocii (dnešní Turecko). Apollonios byl potulný učitel a asketa, který navštívil Indii, předváděl zázraky a díky jasnovidnosti předpověděl zavraždění císaře Domitiana. Apollonios byl popisován jako určitý protipól Ježíše Krista.

V jeho šlépějích krácel i nejznámější z novozákonních kacířů — Šimon Mág, který je prapůvodním Faustem. Podle Skutků Nového zákona (kapitola 8) používal čarodějnictví a byl všemi považován za velkou sílu Boží. Tato síla ovšem byla černou magií. Legenda říká, že Šimon se stal věřícím a nechal se pokřtít, aby mohl konat zázraky. Apoštol Petr ho zatratil za to, že si chtěl koupit moc Boží penězi (odsud výraz *simonie* — získání duchovních hodností za peníze). Očividně měla tato legenda diskreditovat skutečného Šimona, který se ve druhém století stal centrální postavou Samaritánského kultu a byl považován za gnostického spásitele.

Nejzajímavější legendou, která se k Šimonu Mágovi váže, je intelektuální pře mezi ním a apoštolem Petrem. Oba kázali v Římě, oba přicházeli se svými, tedy diametrálně odlišnými naukami. Církevní hodnostáři rozhodli, že Šimon musí dokázat vyšší duchovní úroveň názorů své nauky tak, že vystoupí na nebe v ohnivém kočáru. Na jeho pokyn ho démoni skutečně vyzvedli a vznesli se s ním do velké výše. Když to svatý Petr viděl, poručil démonům, aby nešťastného čaroděje pustili. Temní duchové pekel muse-li poslechnout svatého muže, a tak se Šimon zřítíl z nebes na zem. Pádem se nejen zabil, ale také potvrdil nadřazenost křesťanských sil.

Kacířobijec Ireneus připisuje Šimonovi schopnost vyrábět nápoje lásky, sesílat sny a vyvolávat demony. Křesťanský mučedník Justin vypráví, jak byl Šimon uctíván jako Bůh a jeho družka Helena jako boží družka Ennoia, první myšlenka a matka veškerenstva, která sestoupila do pekelných hloubek a stvořila zde anděly a mocnosti či síly, které posléze stvořily svět zla a uvěznily v něm ze žárlivosti samu Helenu. K této době gnostické legendy o stvoření světa Sofii je přidána zajímavá část, která tvrdí, že takto byla Helena odsouzena k putování životy. Byla dokonce i Helenou Trojskou a v posledním životě skončila jako prostitutka v nevěstinci ve městě Tyru, kde ji našel a poznal právě Šimon Mág a umožnil její duchovní vykoupení.

Hříšníci z Osmého kruhu pekla jsou svrháváni do jezera hořící smůly. Gustav Doré, ilustrace k Danteho Božské komedii.

Pád Šimona Mága. Reliéf na katedrále v Autun, Francie.

ŠIMONOVA FILOZOFIE

Šimon, který je často považován za zakladatele gnose, se zabýval nejen provozováním magických umění, ale rovněž filozofií. Myslitel raného křesťanství psal i o vesmírných silách, jeho následující výroky údajně zaznamenal Hippolytos:

Tobě tudíž říkám, co říkám, a píši, co píši. A píši následující. Vesmírné Aeony* mají dva výhonky bez začátku a konce, vyrůstající z jednoho Kořene, který je neviditelnou silou, nepochopitelným mlčením. Z těchto dvou výhonků se jeden manifestuje shora. To je Velká moc, Vesmírná mysl řídící všechny věci, mužský princip. Druhý se pak manifestuje zdola. To je Velká myšlenka, ženský princip, rodící všechny věci. A tak, když se spolu páří, spojují se a vyjevují Střed, nepochopitelnou Vzdušnou látku, bez začátku a bez konce.

Popis říká, že »vyjevení se« je výsledkem pozitivního a negativního principu, reakcí jednoho s druhým, což se odehrává ve střední úrovni čili v místě rovnováhy, ve zvláštní látce vzniklé mísením duchovních a hmotných Aeonů, která se nazývá *Pleroma* nebo též Plnost nebes. Z ní vznikl Demiurgos (doslova řemeslník, přeneseně stvořitel), nesmrtelný smrtelník, stvořitel hmotného světa, jemuž skládáme účty ze svého života.

Kořen všeho, ze kterého vyrůstají dvě polarity, pozitivní a negativní princip, je nepojmenovatelný. Přestože tento prapůvodní zdroj všeho nemůže být pojmenován, je někdy nazýván Hlubina (*Bythos*), Prazačátek (*Proarche*) a Praotec (*Propator*). Valentinus Alexandrijský, jeden z největších a nejvlivnějších gnostických učitelů, ho nazýval Nevyslovitelným.

V gnostickém systému vznikají nebo lépe řečeno jsou vyzářeny z nadčasového prazdroje tři dvojice protikladů. Spolu se Zdrojem vytvářejí posvátné číslo sedm. Tři páry skládající se ze šesti Aeonů jsou popsány v knize *Philosophumena*. První dvojici tvoří Mysl (*Nous*) a Myšlenka (*Epinoia*), druhou Hlas (*Phone*) a jeho protějšek Jméno (*Onoma*) a třetí Rozum (*Logismos*) a Reflexe (*Enthumesis*). Ze tří prapůvodních dvojic, spojených Věčným plamenem, vznikají další

*Věky, úrovně nebo cykly tvořivého a stvořeného života, nebeské bytosti.

Aeony (andělé), stvořitelé nižších světů podle pokynů Demiurga.

Demiurgos je vlastně ezoterickou interpretací biblického boha Jehovy. Je mu přisuzována funkce nižšího boha, stvořitele hmotného světa. Nazýval se také žárlivým bohem, neboť prohlašoval, že není jiných bohů mimo něj, a nechtěl dopřát lidem poznání. Z tohoto hlediska se pak jeví Starý zákon v úplně jiném světle. Moudrý, byt někdy těžko pochopitelný Bůh se tak stává žárlivým žálníkem a tyranským vládcem.

SOFIE - BOHYNĚ MOUDROSTI

Již zmíněný Valentinus Alexandrijský (100?—180 n. l.) předkládá poněkud jiný popis vzniku vesmíru než Bible. Jeho Nevyslovitelný, tedy Praotec čili Hlubina, má společníci nazývanou Ticho (*Sige*), již není možné popsat a již se někdy říkalo Myšlenka (*Ennoia*) nebo Ušlechtilá (*Charis*). Oba spolu tvoří vesmír. Mužský prvek je »rozhodnut vyslat ze sebe počátek všech věcí«, a tak »uložit svůj produkt ve společníci Sige tak, jako semeno je uloženo v děložce.« Tak vznikají další Aeony.

Tricátým a nejmladším z nich je Sofia (*Moudrost*). Silně toužila poznat Praotce, ale s každým nezdařeným pokusem se její touha měnila ve vášně a pak dokonce v agónii z nepoznatelnosti. Působení čtyř vášní — Smutku, Strachu, Zmatku a Nevědomosti — ji zcela vyčerpalo a zničilo. Z těchto čtyř Sofiiných trýznitelů vznikl Demiurgos, stvořitel nižšího světa, a živly hmotného vesmíru.

Sofie se objevuje v nejrůznějších podobách v mnoha evropských legendách. Můžeme ji nazvat nekorunovanou královnou starého kontinentu. Setkáváme se s ní v nejrůznějších duchovních systémech a hnutích. Má svou pohanickou i ortodoxní podobu — křesťanskou, židovskou, islámskou. Je svatou jako pravoslavná svatá Sofia a je také hříšnicí, neboť právě v gnostické tradici je často reprezentována Máří Magdalenou. Ve filozofické tradici ji nacházíme jak u Platona, kde představuje Duši světa, tak u Goetha (Věčné ženství). Sofie v sobě zahrnuje i vlastnosti egyptské bohyně Isidy, jež v evropské tradici plní funkci bohyně spásy a v tradici alchymické je »dámou dokonalé černě«. Sofie se stala součástí středověké křesťanské mystiky.

Přestože malíř Paul Gauguin výslovně nevyjádřil zájem o gnosi, jeho HINA TE FATOU (Luna a Země) v sobě skrývá Sofii v podobě domorodé Evy.

Sofia. David Joris, Kniha zázraků, 16. století.

LEGENDA O STVOŘENÍ LIDÍ

Velmi zajímavá úloha připadla Sofii v anonymní gnosticko-křesťanské legendě o stvoření prvních lidí. Podle této verze byl Nejvyšší bůh pasivní a nejevil zájem o průběh tvoření. Sofie — v legendě povýšená na ženskou boží společnici — začala tedy vytvářet svět sama. Její myšlenka se změnila v Obraz nebes, který však vrhal Stín (nová a neplánovaná bytost postrádající duši, protože na její tvorbě neparticipoval Nejvyšší bůh). Ze samooplodněného Stínu vznikla hmota. Současně se objevil Demiurgos, autor našeho hmotného světa.

Když Sofie viděla svůj neúspěch, stvoření bez ducha, sestoupila do světa hmoty. Tam ji přemohli, poskvřnili a oslepili služebníci Demiurga. Ve svém utrpení se stala ka-jícnicí. Nejvyšší bůh uslyšel její pláč a seslal k ní Krista, aby napravil její nedostatky a učinil ji opět celistvou.

Strom poznání, který žárlivě střeží Demiurgos, je v tomto mýtu představen jako strom Gnose. V legendě vystupují další postavy — například jakýsi nebeský Muž-Bůh, původní člověk Anthropos, který udržuje těsné kontakty s Nejvyšším bohem a je nadřazen Demiurgovi, neboť vznikl před ním vyzařováním Nejvyššího boha. Anthropos je prvním Adamem a jeho družka, nebeská Eva, vznikla vyzařo-

Had nabízí jablko poznání Adamovi a Evě. Detail z triptychu Hieronyma Bosche Poslední soud, kolem r. 1500.

Tato bronzová ruka je pravděpodobně další symbolickou verzí emblému Abraxas.

váním ze Sofie. Kapka světla, která přešla ze Sofie do nebeské Evy, z ní činí »instruktorku života«. Později se nebeská Eva přeměnila v hada v ráji a stala se moudrým rádcem prvního hmotného člověka, druhého Adama. Stvořil ho Demiurgos podle obrazu prvního Adama. Druhotný Adam však v sobě nemá skutečný život, pokud není prodchnut božským duchem. Když se tak z vůle boží stalo, dostává se v gnostické hierarchii nad Demiurga a disponuje schopností vykoupení.

Když síly temnot viděly, že druhý Adam žije, obávaly se, že nad nimi získá moc. Vrhly se na nebeskou Evu, chtěly ji oplodnit a tak kontrolovat její potomky místo Adama. Eva se vtělila do stromu poznání a ponechala s Adamem pouze svou podobu. Temné síly nechaly Adama usnout spánkem zapomnění a v něm mu sdělily, že Eva vznikla z jeho žebra a je mu tedy podřízena. Pod trestem smrti zakázaly první lidské dvojici jíst plody ze stromu poznání (Gnose).

V gnostické verzi stvoření prvních lidí hraje had veskrze pozitivní úlohu, když Evě říká:

Pojíte-li ovoce ze stromu poznání, vystřízlivíte a budete jako bohové, neboť budete znát rozdíl mezi dobrem a zlem. Bůh-Stvořitel (Demiurgos) vám to zakazuje, neboť je žárlivý.

Když Demiurgos zjistil, že Adam s Evou překročili jeho zákaz, poručil svým služebníkům, aby je vyhnali z ráje. V hněvu obklopil strom poznání ohnivými cherubíny, aby se k němu nemohl nikdo přiblížit.

ABRAXAS

Jedním z nejstarších gnostických emblémů je postava zvaná Abraxas, správně Abrasax. Je to souhrnný symbol nejvyššího, všemohoucího a věčného Boha a jeho abstraktních vlastností. Postava sama je složena z různých nespojitelných částí. Nese kohoutí hlavu, tělo má lidské, ukryté v římském brnění, a nohy tvoří dva hadi. V rukou drží Abraxas štít a bič.

Podle jedné interpretace symbol představuje aspekty moci, která dohromady tvoří nadřazenou, všemocnou inteligenci. Tělo znázorňuje člověka. Kohout zastupuje inteligenci, protože tento pták vzdává hold světlu při rozbřesku. Brnění znázorňuje potřebu boje, jehož smyslem je do-

spět k poznání. Předměty v rukou symbolizují ochranu a sílu v boji. Štít představuje moudrost či pevnost a hůl (někdy také bič) moc nebo energii. Dva hadi mohou znamenat Tvůrčí mysl a Myšlenku či Slovo, nebo Vhled a Porozumění. Někdy bývá kolem figury sedm hvězd (i jméno Abraxas má sedm písmen), symbolizujících sedm tvůrčích sil, sedm planet a planetárních Aeonů.

Kořen názvu figury tvoří hebrejský výraz *abra* pro čísloučku čtyři. To naznačuje, že význam celého jména je synonymem řeckého výrazu *tetragramaton* (čtyřpísmenný), tedy názvem všemohoucího Boha Jahve (Jehova), jehož užívali počtělí Židé, neboť výraz Jehova v běžném životě nesměli užívat. K *abra* byla připojena řecká koncovka *s* a celé slovo bylo doplněno písmeny *a* a *x*, aby celkový počet písmen dosáhl magické sedmičky a aby součet číslic, přiřazených k jednotlivým písmenům, dosáhl čísla 365, tedy počtu dnů v roce. Z téhož kořene vzniká i známá kouzelná formule abrakadabra (správně arbacacabra), oblíbené zaklínadlo mágů.

Abraxas, gnostická gema ze sbírek Archeologického muzea v Lausanne.

Čtyři apokalyptičtí jezdci. Dřevoryt Albrechta Dürera.

KAPITOLA XIX.

KŘEŠŤANSKÉ KACÍŘSTVÍ

Tomu se musí věřit právě proto, že je to absurdní!

Tertullianus

*Takzvaná »Ruka mystérií«
bývá spojována se zasvěcova-
cími rituály nebo s gnostickým
emblémem Abraxas. Někdy
bývá interpretována jako
zobrazení pěti různých energií
vycházejících z prstů ruky.*

Základ ortodoxního křesťanského učení tvoří teze, že Bůh stvořitel je Bohem jediným a nejvyšším a že je absolutně spravedlivý a neomylný. Pro každého, kdo má problémy s absolutní poslušností, je tohle kamenem úrazu, stejně jako tomu bylo u našich prarodičů, Adama a Evy. Vezme-li v potaz určitou náladovost a sklon k nepřiměřeným trestům, tedy vlastnosti, které nám předvádí biblický Bůh, pak není divu, že se našli jedinci a skupiny, kteří odmítali koncept »oko za oko, zub za zub« a nedokázali ho sladit s Kristovým »Miluj bližního svého«. Podle ortodoxních nauk člověk ztratil přízeň Boha svou zvědavostí a nenechavostí a Boží milosrdenství je jedinou možností, jak se zbavit dědičného hříchu, který kdysi dávno spáchali naši prarodiče a za který jsme neustále šikanováni.

Bůh Starého zákona se opravdu jeví jako náladový, krutý, rozmařilý, ignorantní, despotický a dokonce i rozporuplný. Není divu, že první gnostický učenec Markion (asi 100—160), rejdař ze Sinópe, který byl roku 144 exkomunikován z křesťanské církve, odmítl učení Starého zákona a tvrdil, že existují dva bohové, jeden dobrý a druhý zlý. Zlý Bůh byl pro něj právě Jahve, starozákonní stvořitel světa. Ježíš Kristus byl seslán s úkolem zničit tohoto zlého, žárlivého Boha svým skutečným otcem, dobrým Bohem, který je Bohem Lásky, nejvyšším, avšak vzdáleným a sotva poznatelným. Podle Markiona rozuměl tomuto kontrastu mezi Zákonem a Láskou sv. Pavel.

Od počátku organizované křesťanské církve byly ortodoxní nauky nekompromisně pronásledovány celou škálou donucovacích prostředků, od přesvědčování až po fyzickou likvidaci. Jak to vůbec bylo s raným křesťanstvím a které jsou ty nejpůvodnější nauky, jsou složité otázky. Vznik jakékoli instituce je vlastně počátkem konce myšlenky, která k tomuto vzniku dala podnět. O důležitosti disciplíny v církvi se nakonec přesvědčil i jeden z prvních církevních otců, nesmiřitelný bojovník proti kacířům a sám zastánce církevní autority.

Přísný a snadno popudlivý Tertullianus se narodil kolem roku 160 v tuniském Kartágu v římské pohanské rodině. Křesťanství přijal někdy po pětadvacátém roce a po celý zbytek svého života vystupoval jako neochvějný zastánce víry. Spolu s o něco starším církevním otcem Řekem Ireneem byl největším odpůrcem gnose. Užíval stejné argumenty jako Ireneus ve svém slavném *Adversus haereses* (Proti bludným naukám), ale podle svého zvyku je ještě posílil. Tvrdil dokonce, že kacíř prostě nemá právo vůbec

používat Pisma církve. Nebo že zmrtvýchvstání Krista se týká záchrany fyzického těla z masa a kostí a nemá nic společného s nesmrtelností duše. A pro jistotu dodává:

Tomu se musí věřit právě proto, že je to absurdní!

Tertullianus po mnoho let podporoval hlavní větev katolické církve, ale někdy před rokem 207 dal průchod svému rozčarování předními církevními představiteli a přijal učení zvané montanismus nebo nové proroctví, které hlásal ve Frygii Montanos podporovaný dvěma ženami, Priscillou a Maximillou. Ten učil, že nadejde konec světa a že je proto třeba začít žít asketickým životem: neuzavírat sňatky, podrobovat se delším půstům a nevyhýbat se mučednictví. Tento příklon k frygickému kacířství nemohla neomylná církev unést, a tak sám církevní otec Tertullianus skončil jako kacíř.

Dnes chápeme slova kacíř/heretik/bludař jako samozřejmou součást našeho slovníku. Kde se ale tento koncept, upírající jednotlivci právo na svůj vlastní názor, objevil? V historii Evropy to především chápeme jako jakýkoli názor, který není v souladu s naukami katolické církve či ostatních později vzniklých křesťanských církví. V antickém světě řecké slovo *hairesis* znamenalo volbu či výběr a bylo používáno v souvislosti s různými filozofickými školami. Nicméně již zanedlouho po roce 315, kdy římský císař Konstantin upřednostnil křesťanství, se stala hereze věcí státní policie. K nejhorším křesťanským kacířům patřili právě gnostikové, a to již od dob, kdy ještě státní náboženství nemělo svou pozdější sílu. Jejich názory byly pro církev natolik alarmující, že v roce 1232 vznikla dodnes existující instituce zvaná Inkvizice, jejímž úkolem je vypořádat se s kacířstvím. Co je tak hrozné na názorech gnostiků, že si v historii našeho kontinentu nezasloužili nic jiného než smrt? Co bylo v jejich učení tak nepřijatelné?

Část odpovědi nám dává švýcarský psycholog C. G. Jung, který říká, že myšlenky gnostiků vyjadřují druhou stranu mysli: podvědomé pocity, které tvrdě potlačuje jakákoli ortodoxe. Jung dokonce považuje gnostiky za první představitele hlubinné psychologie.

Zde se také nabízí otázka, zda gnosticismus nebyl nepřítelem organizované církve právě proto, že odhaloval materialismus skrytý v její podstatě. Pokud se vám tohle zdá absurdní, připomeňte si, co řekl Voltaire o Machiavellim:

Takzvaní moralisté ho nenáviděli nikoli proto, že byl sám špatný, ale protože odhalil jejich vlastní tajemství.«

Dvě rozdílná náboženství se prolínají v tomto antickém pohřebním obrázku: osoba drží v levé ruce křesťanský kříž ve formě takzvaného Nilského kříže (ankh), egyptský symbol věčného života.

GNOSTICKÉ NAUKY

Jak jsme již konstatovali, gnosticismus se nedá definovat jednoduše. Nejde totiž o jednu přesně definovanou nauku, ale spíše o různé proudy či sekty, které nevěřily v tělesné zmrtvýchvstání Krista a které nepřijímaly starozákonního Boha jako nejvyšší autoritu. Gnose se radikálně lišila od ortodoxního křesťanství. Jednotlivé gnostické skupiny měly své vlastní posvátné spisy a často se dovolávaly tajných tradic, o nichž tvrdily, že **jim** byly předány některým z apoštolů.

Gnostik byl popisován svými nepřáteli jako někdo, kdo tvrdí, že si osvojil tajnou moudrost, která ho povznáší nad ostatní. To se dá chápat jako snaha dovést k dokonalosti Sokratovo *poznaj sám sebe*, jako víra, že poznáním sebe sama odhalujeme skutečnou podstatu Boží.

Gnostikové věřili ve svrchovaného Boha, který není tožný se starozákonním Bohem stvořitelem a který je na-

Satan či Jaldabaoth, stvořitel a vládce hmotného světa. Románský reliéf nad západními dveřmi kostela v Conques, Francie, 11. století.

šemu světu zcela vzdálen. Nemá žádný podíl na jeho stvoření, které je nepodařeným dílem menšího boha. Mezi světem hmoty a svrchovaným Bohem se nachází řada božských bytostí. Zatímco naše fyzická těla jsou součástí tohoto světa, naše duše jsou božskou jiskrou, uvězněnou v těle. Spása je únikem duše z těla do nebeských říší nahoře.

Z toho vyplývají další znaky společné různým gnostickým proudům. Především to byla víra v nesmrtelnost duše, obsahující božskou jiskru. Toto božství v člověku činí člověka nadřazeného dokonce i starozákonnímu stvořiteli našeho světa, který je nižším bohem. Člověk se může spojit s Bohem, a tak se Bohem sám stane.

DVA NOVÉ ZÁKONY

Církevní otec Ireneus se ve druhém století snaží vyvracet tvrzení gnostiků, že jim byla předána tajná nauka přímo od učedníků Kristových, těmito slovy:

Všichni, kdo chtějí vidět pravdu, mohou v každé církvi jasně pozorovat apoštolskou tradici, která je v celém světě zjevná. Můžeme vypočíst ty, které apoštolové v církvích ustanovili biskupy, a jejich nástupce až do dnešní doby. Ničemu takovému neučili a nic z toho, o čem tito heretikové blouzní, neznali. Kdyby totiž apoštolové nějaká skrytá tajemství znali a soukromě a v skrytu jim vyučovali »dokonalé«, byli by je jistě předali na prvním místě těm, jimž svěřili i samu církev.

Jeho argument odráží víru, že ve vedení organizované církve stojí vyvolení biskupové. Je však Ireneova víra v bezúhonnost církve oprávněná?

Gnostikové vycházejí z jiného Nového zákona, z jiných Písem než z těch, která byla schválena biskupy církve jako autentická. Silný argument ve prospěch gnostického názoru nacházíme v takzvaných textech z Nag Hammádi, které byly zakopány v egyptské poušti ve čtvrtém století, aby unikly obvyklému osudu pronásledovaných spisů. Přestože jen málokterý z badatelů by považoval Ježíše Krista za gnostika, jeho učení mohlo obsahovat gnostické elementy, které byly pravděpodobně z uzákoněných textů Nového zákona úmyslně vypuštěny.

Ve druhém století našeho letopočtu bylo běžné připisovat různá díla apoštolům. Také víme, že apoštolové Tomáš,

Sv. Máří Magdalena. Rytina Albrechta Dürera.

Nálezce rukopisů z Nag Hammádi, chudý rolník Muhammad Ali, stojící uprostřed své rodiny. Texty, svázané do formy nevelkých knih, našel ve skalní skulině v hliněném džbánu a po příchodu domů s některými z nich dokonce zatopil. Všechny jsou napsány v koptštině, ovšem původně byly sepsány řecky. Kromě spisů, uvedených na jiném místě, byly mezi rukopisy nalezeny Evangelium pravdy, Tajná kniha Janova, Evangelium Egyptanů a především pozoruhodné Filipovo evangelium.

Tento text má formu Ježíšových výroků. Nejsou však uvedeny opakovanou biblickou formulí »Ježíš řekl« a nelze spolehlivě doložit, že by některý pocházel ze starší negnostické tradice. Evangelium pojednává o pěti gnostických svátostech, které viditelně zobrazují skutečnosti nebeského, duchovního světa: křest, pomazání, eucharistie, vykoupění a svatba. Ta je zdůrazňována jako svátost hlavní, protože připomíná návrat k původní jednotě mužského a ženského principu: duchovní svatba stvrzená polibkem jako projev křesťanského bratrství.

Filip a Jan, ale také Máří Magdalena, byli považováni za více gnostické než Petr a Jakub. Padesát dva spisů, patřících neortodoxní křesťanské komunitě a objevených v Nag Hammádi v Horním Egyptě v roce 1946, obsahuje i takzvané *Tomášovo evangelium*. Tento spis, který není součástí uzákoněného Nového zákona, začíná zcela gnosticky:

Tohle jsou tajná rčení, která pronesl živý Ježíš a která sepsal Didymos Judas Thomas a pravil:

1. Kdo nalezne smysl těchto slov, neochutná smrti.
2. Ježíš řekl: Nepřestávat se svým hledáním má ten, kdo hledá, až nalezne. A až nalezne, bude otřesen, a když bude otřesen, bude se divit a stane se pánem nad vším, co je.
3. Ježíš řekl: Když ti, co vás vedou, vám řeknou »Pohleďte, království je na nebi«, tak budou ptáci nebeští před vámi. Když vám řeknou »Je v moři«, předejdou vás všechny ryby. Uvnitř ve vás je království a vně vás! Když se poznáte, budete také poznáni a budete vědět, že jste synové živoucího Otce. Jestliže se ale nepoznáte, pak jste v bídě a jste bída.

V těchto několika úvodních větách je velmi jednoduše a zároveň velmi působivě načrtnuta základní gnostická nauka. Není zde kladen důraz na víru, nýbrž na sebezpoznání.

Toto téma je vystupňováno dále v pasáži, která zní až neuvěřitelně současně. Podobnou radu bychom mohli dostat od kteréhokoli moderního psychoterapeuta:

Jestliže necháte vzkvést to, co je uvnitř vás, pak to, co vzkvete, vás zachrání. Jestliže nenecháte vzkvést to, co je uvnitř vás, pak to, co v sobě nenecháte vzkvést, vás zahubí.

Tomášovo evangelium nemůžeme jako gnostický podvrh jen tak lehce zamítnout. Nejenže evangelisté Marek a Matouš hovoří o tajných učeních Krista, ale vědci ho také datovali jako současné nebo dokonce i starší, než uznávané knihy Nového zákona. Mnoho Kristových výroků z tohoto evangelia je až nápadně podobných těm uzákoněným.

Někteří badatelé se však nespokojili se snahou dokázat, že gnostické spisy nevčleněné do Nového zákona mohou být původní a stejně hodnotné jako spisy kanonické. Tvrdí, že přinejmenším jedno z gnostických děl se stalo součástí Bible. Je to poslední kniha, která jako jediná nepopisuje události minulé, ale zabývá se osudem lidstva v budoucnosti.

MÁŘÍ MAGDALENA

Počátky křesťanství a gnostické proudy se navzájem křížují. Organizovaná křesťanská víra spočívá na dogmatech, která jsou produktem i majetkem církve. Jaké ale bylo původní učení Kristovo před tím, než ho začal popularizovat sv. Pavel a než se ustanovila organizovaná církev? Jedna z oblastí, kde můžeme vidět rozdílný vztah dnešních církví a původního učení, je vztah k ženám.

Mocní Ježíšovy doby ho považovali za nebezpečného kacíře, jehož radikální myšlenky bylo nutné umlčet. Jednou z těchto myšlenek byl i nesouhlas s patriarchálním systémem, v němž je muž jednoznačně nadřazen ženě. V epištole Galatským (3:28) čteme:

Nenít' ani Žid a Řek, ani slouha, ani svobodný, ani muž, ani žena. Nebo všickni vy jedno jste v Kristu Ježíši.

Na rozdíl od pozdějších křesťanských filozofů, kteří vedli debaty o tom, zda má žena nesmrtelnou duši, Ježíšovo učení myšlenku nadřazenosti mužů prostě neobsahuje.

Ve Skutcích apoštolských (9:36) se dočteme o Kristově učednici jménem Tabita či Dorkas. Ta se již ale nedostala mezi oficiálních dvanáct apoštolů. Přes zvyklosti své doby Ježíš diskutoval se ženami a kritizoval obvyklé ukamenování ženy za cizoložství. Očividně si cenil aktivistické Marie více než její domácké sestry Marty. A také se dočítáme o prostitutce Máří Magdaleně, ke které se choval s úctou.

Byla to právě Máří Magdalena, komu se Ježíš poprvé po zmrtvýchvstání zjevil. Ona střežila Ježíšův hrob po jeho smrti a plakala v jeho prázdné hrobce. Tam měla vidění, v němž se jí Ježíš zjevil dříve, než kterémukoli z jeho dvanácti žáků. A byla to opět ona, koho zmrtvýchvstalý Ježíš požádal, aby řekla ostatním, že již brzy přijde. Někteří badatelé dokonce tvrdí, že Ježíš žil s Máří Magdalenou jako se ženou a že s ní zplodil potomka.

Mezi významné nálezy v Nag Hammadí v Horním Egyptě patří též gnostické Evangelium Marie. V něm se dočítáme, že Kristus miloval Máří Magdalenu nejvíce ze svých žáků a že po jeho smrti byla vůdkyní křesťanů, nositelkou tajného učení a měla dostatek odvahy postavit se proti Petrovi, který stanul v čele nové náboženské hierarchie, založené na požadavku, aby pouze on a jeho kněží a biskupové měli přímé spojení s Bohem.

Mušle, původně symbol bohyně Afrodité, se stala symbolem církve a Panny Marie. Kamenená egyptská nika ze 4. století.

Tento křesťanský náhrobní kámen připomíná svou symbolikou egyptské duchovní nauky. Loď připomíná bárku slunečního boha Ré, cestujícího západním směrem do Osiridovy Říše mrtvých. Vápencová stěla z dob raného křesťanství, Koptské muzeum, Káhira.

Již zmíněný Tertullianus byl znechucen gnostickým rovnostářstvím vůči ženám i vůči pohanům. S rozhořčením píše, že všichni jsou připouštěni stejnou měrou, všichni mohou naslouchat, všichni se mohou modlit — dokonce i pohané, jestliže náhodou zavítají. Také mu vadilo, že s každým, kdo přijde, si vyměňují polibek míru.

V souladu s dřívější tradicí, podle níž byla bohyně považována za Matku a Dárkyni všeho, se následovníci gnostiků Valentina a Markiona modlili k Matce jako k mystickému a věčnému Tichu, k Milosti, k neúplatné Moudrosti, k Té, která všemu předchází. V textu připisovaném gnostickému učiteli Šimonu Mágovi je vlastní ráj, místo, kde se zrodil život, popisován jako děloha Matky. A v učení, spojeném s Markionem nebo Theodotem (kolem roku 160) se dozvídáme, že mužský a ženský prvek spolu vytvářejí nejdokonalejší plod Matky — Moudrost. A není asi náhodou, že jak hebrejské *chohmá*, tak i řecké *sofiá*, znamenající moudrost nebo boží vědění, jsou ženského rodu.

APOKALYPSA

Apokalypsa neboli Zjevení sv. Jana popisuje vizi sv. Jana na řeckém ostrově Patmos. Tradice tvrdí, že jejím autorem byl apoštol Jan, autor čtvrtého evangelia. Její řečtina je však výrazně rozdílná od ostatních Janových písemností. Svým charakterem je odlišná i od zbylých knih Nového zákona. Má spíše pohanského ducha, ve kterém cítíme vliv egyptského a řeckého mysticismu. Není tudíž divu, že ji někteří považují za jedinou gnostickou knihu, která unikla přísnému oku katolických cenzorů. Tato kniha je pro většinu křesťanů nejtěžším biblickým dílem. Je plná symbolů, k jejichž vyjevení je nutné nalézt klíč.

Apokalyptickou vizi konce světa nacházíme již v etiopské knize *Henoch* (85—90 a 93). Patriarcha Henoch, jehož jméno znamená zasvěcený a jenž je popisován v první knize Bible jako ten, který chodil s Bohem, ve své knize předkládá historii Izraele v obrazech, ve kterých jsou ovce (Izrael) ohrožovány orly (Řekové) a supy (Egyptané). Tato alegorie je završena desetitýdenní apokalypsou. Podobná vize se objevuje i v biblické knize proroka Daniela (7). Žádána z vizi konce světa však nepředstihuje svojí popularitou a dramatičností Zjevení sv. Jana.

Kniha Zjevení má 22 kapitol, stejný počet, jako je Velkých arkán karetního systému tarot. Po výzvě vzkříšeného Pána sedmi asijským církvím v Efezu, Smyrně, Pergamonu, Thatiře, Sardách, Filadelfii a Laodikeji, aby dále šly po cestě křesťanské služby, se dočítáme o lámání sedmi pečetí. Tím je ohlášén konec světa. Zde se také objevují slavní čtyři jezdci apokalypsy, z nichž jako poslední přijíždí na bílém koni Smrt. Při zlomení poslední, sedmé pečeti postihují zemi různé katastrofy. Z nebe též padá hvězda zvaná Pelyněk, která otráví část země. Ta je často dávána do souvislosti s událostí naší doby ve stejnojmenném místě zvaném Černobyl.

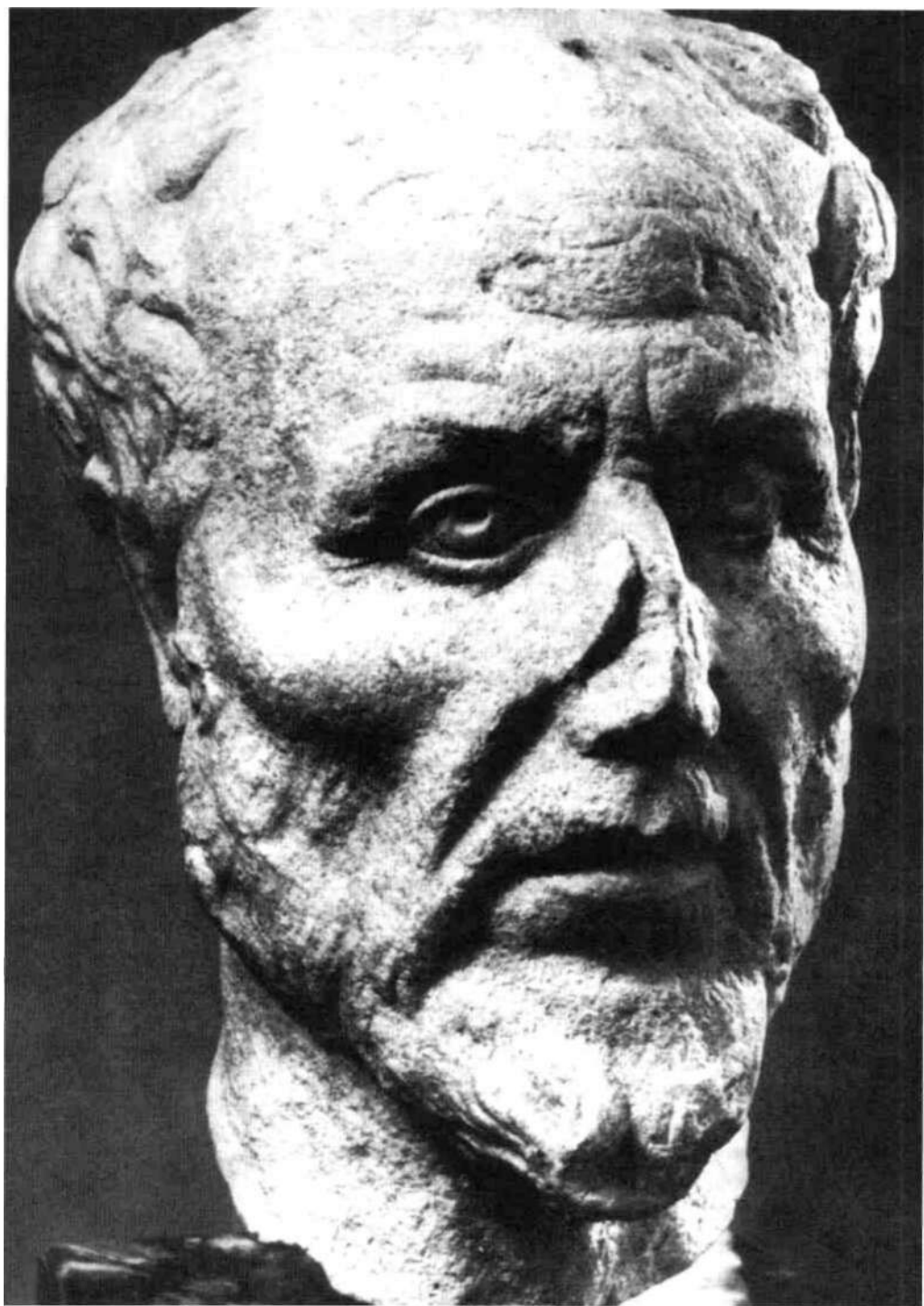
Ve třinácté kapitole se setkáváme s Velkou příšerou, jejíž číslo je 666. Je to dravá šelma mající sedm hlav. Posléze se v ději objevují dvě ženy. Jednou z nich je těhotná žena oděná sluncem, pod jejímaž nohama byl měsíc a na jejíž hlavě byla koruna dvanácti hvězd, která je napadena příšerou, ale nakonec je zachráněna, a andělé v čele s Michaellem svádějí s příšerou lýtý boj. Druhou ženou je společnice příšery, Babylonská nevěstka oděná do purpuru a šarlatu, která drží v rukou zlatý pohár plný ohavností a nečistoty všeho smilstva. V dalších kapitolách je pak příšera spoutána na tisíc let. Po jejich uplynutí se odehrává poslední bitva mezi silami světla a tmy — mystický Armageddon. Zlo je poraženo a příšera je svržena do ohnivého jezera. Do něj jsou svrženi i všichni lidé, kteří nejsou zapsáni v Knize života.

Závěr Apokalypsy je velkolepou oslavou světlé budoucnosti. V posledních dvou kapitolách vidí sv. Jan nové nebe a novou zemi. Z nebe sestupuje svaté město, Nový Jeruzalém, krásný jako nevěsta ozdobená pro svého ženicha. Je jasnější než drahokam a průhledný jako křišťál. Město má dvanáct bran a tvar přesné krychle. Ve městě není žádný chrám, tím je sám Bůh. V závěru se objevuje Ježíš Kristus, který o sobě prohlásí, že je Alfou i Omegou, počátkem i koncem, prvním i posledním, umožní vyvoleným přístup ke stromu života a nazve se hvězdou jasnou a jitřní.

A tak Bible končí na církvi zavržené gnostické notě popisující znovuzrození a vítězství světla nad tmou. Osud vyznavačů gnose však v historii Evropy takový příznivý konec bohužel postrádal.

Apokalyptická vize sv. Jana na ostrově Patmu. Olejomalba Hanse Memlinga z 15. století, Memling Museum, Bruggy.

Filozof Plotinus, předpokládaný portrét, 3. století n. l., Ostia, Museo Ostiense.

KAPITOLA XX.

GNOSTICKÁ TRADICE

Až sestoupíš do Egypta a přineseš odtud jednu perlu,
která je tam blízko syčícího draka,
oblečeš si ten šat z drahokamů i plášť, jenž na něm spočívá,
ten, po němž toužíš,
a budeš se svým bratrem zvěstovat naše království.

Píseň o perle

Alfons Mucha: Jitřenka.

Mýtus židovské gnose je vyličen v *Tajné knize Janově*. Podle ní byl duchovní svět stvořen Neznámým Bohem, jehož druhou polovinou a zrcadlovým obrazem byla Barbeló — Sofia. Sofia stvořila Demiurga Jaldabaotha, který se považoval za jediného Boha. Andělé spatřili odraz původního skutečně božského Člověka v zrcadle vodní hladiny a vytvořili podle něj tělo pozemského Adama. Sofia pak přiměla Demiurga, aby do něj vdechl *pneuma* (ducha).

Přestože jedním z kořenů gnose je judaismus, jedná se spíše o jeho neortodoxní část. Ortodoxní judaistické prvky obsažené ve Starém zákoně byly povětšinou pro gnostiky nepřijatelné. Kolem roku 144 začíná působit již dříve zmíněný křesťanský gnostik Markion, který chtěl očistit křesťanství právě od judaistických prvků. Stavěl proti sobě Boha novozákonního, tedy Boha lásky a milosrdenství, a starozákonního, který je pro něj jen Bohem spravedlnosti. Markion nepovažoval *Starý zákon* za svatou knihu.

Dalším významným křesťanským gnostikem byl Basileides, který žil okolo roku 125 v Alexandrii. Podle něho stvořil Neznámý Bůh z ničeho prachaos, z něhož vyvstávaly jednotlivé živly i člověk. Evangelium, dobrá zvěst vyššího světa, spočinulo na Ježíšovi při jeho křtu (který můžeme chápat jako symbol zasvěcení) Janem Křtitelem. Ježíš se pak stal vzorem duchovního člověka. Podle Basileida povstala z mrtvých jen duchovní část Krista a něco podobného, tedy dosažení *gnosis* — poznání, může dosáhnout pouze jeden z tisíců a dva z desetitisíců. Vesmír pak bude trvat tak dlouho, dokud celé třetí synovství (jedna ze tří synovských potencií vesmíru, jehož je neočištěným zárodkem) nevzestoupí očistěno k nejvyššímu božstvu za Ježíšem. Pak nastane *apokatstasis*, návrat k původnímu stavu bezvědomí.

Nejvýznamnějším křesťanským gnostikem byl Valentinus (okolo r. 150), který působil v Alexandrii a nějaký čas i mezi řeckými gnostiky v Římě, kde dokonce usiloval o úřad římského biskupa. Jeho učení je vyjádřeno v apokryfním Filipově evangeliu. Podle něj vznikl svět z utrpení Sofie po jejím pádu z duchovního světa (plérómatu). Duchovní prvek je však součástí duše člověka, který si jej uvědomil díky příkladu Ježíše Krista. Pro valentinskou gnosi je příznačné postavení ženy, které se později promítá do alchymie. Žena je vysoce ceněna a důležité je i manželství podporující dosažení posvátného sňatku (*hieros gamos*), který je spojením (*mystérium coniunctionis*) mezi já (*ego*) a skutečným a skrytým, vnitřním já.

V gnosi nacházíme také odraz antických zasvěcovacích škol. Podobně jako zasvěcenci do mystérií, ani gnostikové neusilovali o poznání čistě filozofické, ale o poznání intuitivní, které samo o sobě mělo přinést spásu. V gnostickém spise *Pistis-Sofia* (Věra-Moudrost) čteme slova Ježíšova k apoštolům:

Proto zvěstujte celému lidskému pokolení: Nepřestávejte hledat ve dne i v noci, dokud nenajdete očistná mystéria, která vás očistí a učiní z vás čisté světlo, takže budete moci vzestoupit vzhůru a stát se dědici světla mé říše.

Gnostická učení se šířila mezi tehdejšími kulturními centry jako Alexandrie, Antiochie, Jeruzalém a Řím díky putování gnostických učenců. »Poutnictví« gnostiků se odráží i ve faktu, že nenacházíme žádné gnostické kultovní stavby z řecko-římského světa. Zjevně to souvisí i s odmítnutím kultovních zvyklostí a institucí, které gnostikové považovali pro spásu člověka za bezvýznamné.

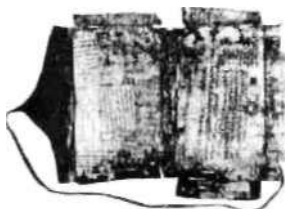
Přesto však gnostici určité rituály praktikovali. Z Ireneo-va spisu *Proti herezím* se dozvídáme, že existoval gnostický obřad zvaný *apolytosis* (osvobození, spása). Mělo se jednat o jakýsi magický postup vedoucí ke spáse, tedy k úniku duše z věčného koloběhu rození a umírání. Ireneus píše, že podle gnostiků křest zjevného Ježíše je odpuštěním hříchů, apolytosis je projevem Krista, který vstoupil do napl-

Měsíční bohyně Hekaté vyjadřuje temnou stránku ženského tvůrčího principu. Miniaturní oltář na obrázku, s trojnásobným zobrazením Hekaté, sloužil k magickým rituálům. Staatliche Museum, Berlín.

*V raném křesťanském umění jsou zřetelně obsaženy pohan-
ské vlivy. Zde vidíme spojení
mušle, prastarého symbolu
plodnosti, s křesťanskými kří-
ži. Koptský náhrobní kámen,
asi 5. století n. l.*

*Sedmý kodex, objevený v Nag
Hammádi. Gnostický alegoric-
ký výklad 1. kapitoly 1. knihy
Mojžíšovy, jenž je jeho součás-
tí, vychází ze tří kořenů: nej-
vyšší bůh; duch, vznášející se
nad propastí chaosu; chaos.
Dílo spasení zde začíná oddě-
lením světa od chaotické tmy
a končí vzestupem h nejvyšší-
mu božstvu.*

nění. Křest vyhlásil jen kvůli pokání, apolytosi přinesl Je-
žíš kvůli naplnění. Někteří z nich zřizují svatební síň
a provádějí obřad, při němž pronášejí určitá slova k zasvě-
covaným. Tento obřad nazývají duchovním sňatkem.

Z gnostických sekt přežili mandejci, kteří mají ještě dnes
v Iráku a v Íránu několik tisíc přívrženců. Jejich mytologie
je příbuzná mytologii obsažené v *Tajné knize Janově*. Vyko-
návají očistné koupele v říční vodě a jejich složité pohřeb-
ní rituály mají napomoci duši zemřelého, aby se opět včle-
nila do prapůvodního božského člověka — Adama.

PÍSEŇ O PERLE

Píseň o perle, někdy též zvaná Píseň o šatu slávy, je jedním
ze základních gnostických spisů. Báseň popisuje v první
osobě příběh mladého muže vyslaného do Egypta. Před od-
jezdem se musel vzdát šatu slávy, který mu byl vyroben ro-
diči z lásky, a purpurové tógy utkané pro něj na míru.
Z Egypta měl přinést nazpět perlu, která se nacházela upro-
střed moře, obtočena hadem. Po návratu měl obléci šaty
a tógu a spolu se svým bratrem vládnout jejich království.

Když dosáhl Egypta, ubytoval se v malé hospůdce a če-
kal, až had usne. Přestože byl oblečen nenápadně, aby se
neodlišoval, místní obyvatelé v něm poznali cizince. Podali
mu pokrm a nápoj, který ho uspal a způsobil, že zapomněl,
kdo je, i na svůj úkol přinést perlu. Atak ve své nevědomos-
ti sloužil egyptskému králi.

Jeho rodiče se dozvěděli, co se mu stalo, a se všemi vzne-
šenými z Východu mu zaslali dopis, ve kterém naléhali,
aby se probudil a uvědomil si, kdo ve skutečnosti je, jaký
úkol si předsevzal a že na něj doma čekají šat slávy a tóga.

Probuzen orlem, poslem rodičů, radostně přijal dopis
a jeho volná duše zatoužila po svém přirozeném stavu. Vrá-
til se k hadovi, zařikadlem obsahujícím jména otce a matky
hada uspal a perlu sebral. Odhodil špinavý a nečistý oděv
Egyptanů a vrátil se do světla domova, na Východ. Cestou
domů mu královští poslové předali šat slávy a tógu, na kte-
ré dávno zapomněl. Nyní se mu obojí jevilo jako zrcadlo-
vý obraz: »... sebe celého zřel jsem v tom, a to celé viděl
v sobě«. Oděv byl zdoben podobou Krále králů a chvěl se
pohyby gnose. Takto oděn se vrátil k otci a perlu mu pří-
nesl jako dar.

V této krásné a stěžejní gnostické básni nacházíme motivy typické jak pro dřívější mysterijní školy, tak pro pozdější alchymii: existují dva světy, jeden plný světla a slávy, a druhý, nižší svět, temný a ovládaný zlými silami. Části vyššího světa jsou uvězněny ve světě nižším a je nutno je osvobodit. Perla je lidskou duší, uzavřenou v černé zemi Egyptanů, a každý z nás je spasitelem, který může duši osvobodit. Tento proces osvobozování však nese riziko zapomnění. Had či drak je pak symbolem pozemských sil a energií. Orel je živým duchem neboli Duchem svatým.

V příběhu nacházíme mnoho podobností s biblickým příběhem Marnotratného syna. V Písni o perle je ovšem stejná myšlenka vyjádřena mnohem jasněji.

HERMETIKA A ALCHYMIE

Mezi gnostické písemnosti patří i takzvaná Hermetika (*Corpus Hermeticum*). Za autora těchto spisů byl dlouho považován sám egyptský mudrc Hermes Trismegistos. *Hermetika* se skládá z osmnácti traktátů, jímž vévodí spis *Poimandrés* (Pastýř). Ústředním motivem je zde opět poznání sebe sama: kdo zná sebe, zná vše. Konkrétně:

Kdo poznal sám sebe, došel přehojného dobra, zatímco ten, kdo našel zalíbení v těle, vzešlém ze zbloudilé touhy, setrvává v temnotě, bloudí a zakouší svými smysly, co patří smrti.

Spisy vznikly pravděpodobně v prvních třech stoletích po Kristu, tedy v době, kdy se gnostické nauky hlásí o své místo pod sluncem a kdy se stávají jakousi alternativou křesťanského náboženství. *Hermetika* vzniká v Alexandrii v pospolitosti hermetiků, kteří vycházeli z tradice mysterijních škol. Znali a praktikovali určité zasvěcovací rituály, jako například lázeň znovuzrození, posvátnou hostinu a polibek míru.

Jak jsme si již řekli, důležitým prvkem *Hermetiky* je sebe-poznání, sebereflexe. Traktát *Poimandrés* líčí, jak Bůh stvořil syna, který je jeho obrazem a je stejné podstaty s ním. Tento Syn chce rovněž tvořit, spatří svůj obraz ve vodách, sestoupí do nižší přírody a skrze tělesnou lásku upadne do hmotného světa. Boží Syn je nazván Člověkem. Tento mýtus je obdobou orfického motivu zrcadla v legendě o Dionýsu-Zagreovi.

Zlatá mušle ze sbírek Egyptského muzea v Káhiře pochází z roku asi 2660 př. n. l.

Svatá trojice. Obraz Huga van der Goese z 15. století.

Carl Gustav Jung (1875-1961)

Ústřední myšlenkou *Hermetiky* je gnostická představa o přítomnosti božské jiskry v člověku, který upadl do našeho světa rození a umírání a musí se znovu pozdvihnout. Jak zdůrazňuje *Poimandrés*:

A proto má člověk, jediný ze všeho pozemského tvorstva, dvojí přirozenost — je smrtelný vzhledem k svému tělu, ale nesmrtelný vzhledem k bytostnému člověku. Ačkoli je vpravdě nesmrtelný a vše je mu dovoleno, snáší smrtelný úděl a je podroben Osudu.

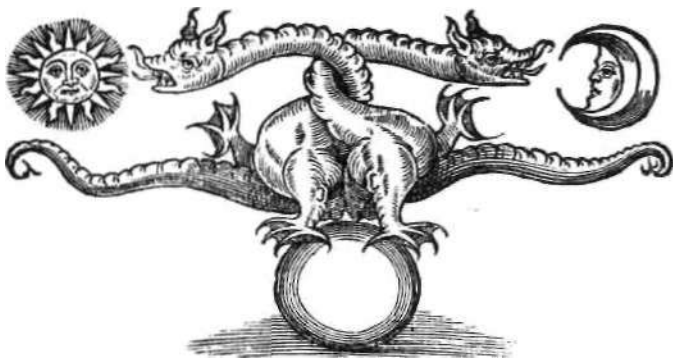
A dodává, že člověk je stvořen ze života a světla a že poznáním, gnosí, se vrací zpět ke skutečnému životu.

Učení o božském prvku v člověku a o jeho dvojí přirozenosti nacházíme již v orfických mystériích, kde božský prvek vzešel z popela Dionýsova srdce, pohlceného Titány, které spálil trestající Diův blesk. V tomto mýtu se objevuje i motiv zkázy, zaviněné pohledem na vlastní obraz v zrcadle. Určité paralely nacházíme i v »roztržení«
nebeského Člověka do dvou pohlaví a poté do množství rozmnožených bytostí, čímž došlo k porušení prvotní jednoty.

Hermetické nauky našly uplatnění v alchymii, v disciplíně slučující umění a vědu, rozum a intuici. Cílem alchymisty a jeho Velkého díla (*Opus Magnum*) je přeměna neušlechtilého v ušlechtilé, osvobození božského ze zajetí hmoty.

Alchymista pracuje zároveň na dvou úrovních: hmotné a duchovní. Práce na první úrovni bývá popisována jako přeměna původní látky (*prima materia*) na ušlechtilé zlato. Mnoho alchymistů však zdůrazňuje, že jejich zlato není běžným zlatem. V ideálním případě jsou obě polohy — operativní a duchovní alchymie — propojeny.

Představitelem duchovní alchymie 20. století je Carl Gustav Jung, jehož proces individuace je paralelou k alchymickému procesu výroby kamene mudrců.

DĚDICOVÉ GNOSE

Gnostické nauky jsou jádrem mnoha středověkých společenství, která známe jako kacířské sekty. Jednou z prvních zemí, kam si gnose našla svou cestu, bylo Bulharsko.

Hnutí zvané bogomilové bylo založeno Bogomilem, původně členem nižšího kléru ortodoxní církve. Bylo to hnutí nacionalistické, které se vzedmulo proti importovanému byzantskému ortodoxnímu křesťanství, bogomily považované za dílo satanovo. Bogomilové hlásali chudobu, jednoduchost života a zavrhovali manželství a plazení dětí. Jak jejich jméno napovídá, považovali se za blízké přátele Boha. V desátém až dvanáctém století se hnutí rozšířilo do ostatních balkánských států a na pobřeží Malé Asie. Ve čtrnáctém století se dostalo i do Ruska. V samotném Bulharsku se udrželo až do sedmnáctého století.

Podobné hnutí se zformovalo v jižní Francii ve dvanáctém a třináctém století. Albigenští či Kataři, jak byli nejčastěji nazýváni, se stali opravdovou alternativou katolické církve a jejich chmurný osud je popsán v jiné kapitole této knihy.

Přes veškerou nevraživost ortodoxních křesťanů se gnosticismus v historii Evropy stále objevoval v dílech statečných jedinců, jakými byli humanista Pico della Mirandola, jehož život byl ukončen jedom, a Giordano Bruno, vydaný plamenům inkvizice. Gnosticismus ovlivnil filozofické myšlení mnoha osobností, mezi něž patří Böhme, Leibnitz, Spinoza, Schelling a Hegel. Pokračoval i v alchymii švýcarského doktora a mystika Paracelsa (1493—1541). Posléze pak v díle švédského vizionáře a vědce Emanuela Swedenborga (1688—1772), který, stejně jako Bruno, komunikoval s anděli a chtěl vědecky dokázat, že vesmír je ve své podstatě duchovní substancí.

Protestantské snahy zdůrazňující vnitřní víru mají rozhodně příchuť gnosticizmu. Myšlenky protestantských proudů, jako byl německý pietismus hlásaný Philippem Jacobem Spencerem, ovlivnily zakladatele moderní německé literatury Goetha (1749—1832), jehož alchymická Pohádka o zeleném hadovi (*Märchen*) patří do jedné rodiny s gnostickou Písní o perle.

V duchu gnostické tradice také působil slavný anglický malíř, básník a mystik William Blake (1757—1827) a již zmíněný švýcarský psycholog C. G. Jung.

Theophrastus Bombastus von Hohenheim, známý jako Paracelsus (1493-1541).

Johann Wolfgang Goethe (1749-1832).

Svatý Antonín, detail z triptychu Pokušení Svatého Antonína, Hieronymus Bosch.

KAPITOLA XXL

ANTONÍN EGYPTSKÝ

Nic neprospívá tak, jako žít v ústraní, málo mluvit s lidmi
a mnoho sám se sebou.

Seneca

Svatý Antonín a jeho atributy: zvonek, prase a kříž.

Svatý Antonín Egyptský (přibližně 251—356), někdy zvaný Veliký či Opat, je prvním historicky doloženým poustevníkem, nepočítáme-li v jeho životopise zmíněného Pavla z Théb, o jehož existenci panují vážné pochybnosti. Antonín je tedy pravzorem poustevníka a mnišského života. Poustevník žijící na poušti je symbolem odvahy a fyzické vytrvalosti vyvážené mentální a citovou pevností. Za pomoci těchto vlastností se poustevník utkává s démonickými silami temných oblastí duše. Svátý Antonín se díky svým zkouškám stal »zasvěcencem posvátných mysterií« (Athanasius), poznal neviditelný svět a naučil se ho ovládat. Antonín nepotřeboval formální zasvěcení do mysterijního kultu, neboť si našel své vlastní cesty. Legenda o životě svatého Antonína byla ve středověku velmi populární. Jejím hlavním zdrojem se stalo dílo *Život sv. Antonína* od sv. Athanasia, které bylo přeloženo z řečtiny do latiny v roce 374 a začleněno do knihy *Vitae Patrum* (Život svatých otců). Pro Athanasia byla zjevně oslava Antonína a mnišského způsobu života důležitější než přesná a pravdivá Antonínova biografie. Dalším zdrojem informací je *Legenda Aurea* (Zlatá legenda), kterou ve 13. století sepsal Jacob de Voragine, dominikánský kněz a pozdější arcibiskup italského města Janova. *Legenda Aurea* je souborem legend ze života svatých.

OHEŇ SVATÉHO ANTONÍNA

Již brzy po smrti byl Antonín považován za významného svatého muže. Krátce poté, co byl objeven hrob, byly v roce 532 jeho ostatky převezeny do Alexandrie a později, v roce

Klášter sv. Antonína v Egyptě.

635 do Konstantinopole. V roce 1070 dostal francouzský hrabě Geilin II. z Dauphiné povolení od byzantského císaře převézt tyto ostatky do Francie.

Jižní Francie byla v roce 1089 zachváčena těžkou epidemií. Šlo o takzvaný *ignis sacer*, *ergotismus* čili otravu námelem. Někteří badatelé tuto epidemii identifikují jako erysipelu (růži), což je infekční onemocnění vyvolané streptokoky, jež postihuje kůži a podkožní vazivo. Charakteristické je pro ně rudé zabarvení kůže.

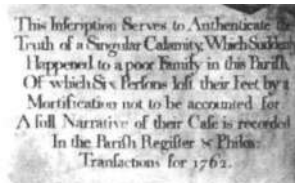
Ergotismus způsoboval nemocným velké utrpení a většinou skončil smrtí. U napadených částí těla docházelo k bolestivému ubývání svalové tkáně. Postižený byl doslova pohlcen ohnivým žárem. Gaston, šlechtic z Dauphiné, jehož syn také onemocněl touto zákeřnou nemocí, se v zoufalství obrátil ke svatému Antonínovi, jehož pozůstatky byly krátce před tím převezeny z Konstantinopole do Dauphiné. Gaston slíbil svatému, že po uzdravení syna oba své životy zasvětil péči o oběti *ignis sacer*. Syn se skutečně uzdravil a hrabě slib splnil. To vedlo k založení antonínského řádu. Po prvním klášteře Saint-Antoine de Viennois v Dauphiné brzy následovaly další po celé Evropě. Hlavním úkolem mnichů bylo starat se o oběti epidemie růže. V 16. století svou péči rozšířili na syfilitiky a oběti moru.

Jako svatý patron byl Antonín uctíván i obávaný. Mohl totiž nejen ochránit před obávanou nemocí, známou též jako »horečka sv. Antonína«, ale také touto chorobou trestat. Časem byl Antonín vyzván nejen proti této ohnivé nemoci, ale i proti skutečným požárům.

Není snadné určit, která z charakteristik svatého Antonína ve středověku a renesanci převládala: bojovný mnich, odolávající všem nástrahám zla, nebo léčitel, který dokáže uhasit vnitřní i vnější oheň? Ve výtvarném umění, jež se nám dochovalo, však jednoznačně převládá symbol bojovníka proti pokušení.

ANTONÍNŮV ŽIVOT

Antonín se narodil v Egyptě ctihodným a bohatým rodičům. Již od útlého dětství byl veden ke zbožnému životu. Když osiřel, rozdal dědictví chudým a začal žít pod vedením jistého mudrce poustevnickým životem. Brzy se stal známým pro svůj čistý život a křesťanské zásady. Ďábel,

Pravá příčina otrav námelem byla zjištěna teprve rohu 1676, více než pět set let po vypuknutí velkých epidemií. Středověcí mlynáři často oddělovali čistou mouku pro bohatší zákazníky a napadenou prodávali chudíně.

K občasným epidemiím otravy námelem, které někdy postihovaly dokonce i celé vesnice, docházelo také ve 20. století. Nejznámější otravy byly rohu 1929 na Ukrajině a v Irsku a v roce 1953 ve Francii a Belgii. Také údajný rozmach čarodějnictví v Nové Anglii na konci 19. století byl podle některých domněnek způsoben otravami námelem.

Na britských ostrovech byly otravy velice řídkým jevem, a když roku 1762 jedna z nich postihla rodinu ve Wattishamu, byla na místním farním kostele umístěna deska, připomínající tuto smutnou událost.

Svatý Antonín se během svých ašetických meditací musel neustále potýkat s vidinami divokých zvířat a mravní prostopášnosti. Povýšil se však nad pokušení svých živelných představ a jeho pevná vůle se stala nadějí pro všechny pozdější oběti námelové epidemie. Rytina Martina Schongauera pochází z let 1471-1473.

který se obával, že by ostatní mohli následovat Antonínova příkladu, se rozhodl, že mu dá pocítit sílu své moci.

Nejprve se ďábel převtělil do přitažlivé ženy, v noci Antonína navštívil a pokusil se ho svést k tělesnému hříchu. Když byl neúspěšný, opakoval své snahy v podobě mladého muže. Ale ani takto nepochodil. Dosáhl jen toho, že se Antonín přestěhoval do opuštěné hrobky, kde ho navštěvoval pouze přítel přinášející mu jídlo. Tam Antonín provozoval svá duchovní cvičení s ještě větším záplem.

Ďábel změnil taktiku a chtěl zdolat svatého muže pomocí bolesti a strachu. Jednou ho nechal zmlátit do bezvědomí. Jindy poručil démonům, aby ho vynesli do velké výše a nechali spadnout. Někdy pokušitel napadl Antonína přímo v jeho obydlí, mocně jím otřásal a vyhazoval v hrobce strašidelné zvuky, při nichž se různí démoni zjevovali v podobách fantastických zvířat. Při jedné strašidelné seanci se otevřela střecha a vzniklým otvorem proniklo do temnot jasné světlo. Démoni okamžitě zmizeli a bolest náhle ustoupila. Antonín pochopil, že ho navštívil sám Ježíš Kristus. Ještě zubožený útokem se ptal:

... kdes byl, když byl jsem takto bit, proč nepřišels mi na pomoc hned v počátku a nevyhléčils má zranění a hořká utrpení?

Božský hlas vycházející ze světla mu odpověděl:

Antoníne, Antoníne, já byl zde po celou dobu. Prál jsem si vidět tvou bitvu a jestli zvítězíš, a jelikož jsem tě viděl snažit se tak mužně a rozhodně, je mou vůlí, že tvé jméno se stane známým po celém světě!

A jak Antonín uslyšel tato slova božského hlasu, postavil se a pocítil v těle takovou sílu, jako by ještě nikdy v životě neměl tak dobré zdraví.

I po této příhodě ho ďábel nadále pronásledoval nejrůznějšími způsoby. Mimo jiné se ho snažil odvrátit od zbožnosti pomocí zlatých a stříbrných pokladů. Ale i ty byly Antonínem odhaleny jako pouhá iluze.

Ve věku pětaticeti let se Antonín přestěhoval dále od města a hlouběji do hor. Důvodem k tomu bylo setkání se ženou, která se koupala nahá v řece. Když se jí zeptal, zda se nestydí koupat nahá před poustevníkem, odpověděla, že když si opravdu přeje samotu, měl by žít v neobydlených koutech země. A tak si Antonín našel útulek v opuštěné pevnosti v horách.

Mezitím se pověst o jeho svatém životě a léčivé síle roznesla po celé zemi. Mnoho mnichů za ním přicházelo na-

slouchat jeho myšlenkám a učit se od něho správnému způsobu života. Sjížděli se k němu nemocní ze širokého okolí, aby ve staré pevnosti našli útěchu a byli vyléčeni.

Legends popisují několik příhod, které bychom mohli označit jako astrální cestování. Dovídáme se, že Antonín cítil, jak se jeho duch oddělil od těla. Dokonce prý mohl pozorovat sám sebe jako cizí osobu. Andělé ho vynesli do nebes, ale tam je zastavily roje démonů. Chtěly Antonínovi ublížit a jako důvod udávaly některé jeho mladistvé hříchy. Andělé odmítli poslouchat obvinění z dávných dob, neboť od té doby Antonín nezhřešil, a zvolna ho snesli opět na zem.

Při další podobné příležitosti, kdy se opět ocitl mimo své fyzické tělo a viděl pod sebou celý svět, spatřil, že Země je obalena hustou mříží. Zeptal se, jak může kdokoliv proniknout skrze tuto mříž na nebesa. Hlas mu odpověděl jedním slovem: »Pokorou.«

Z příběhů o Antonínovi vyplývá jeho vlídnost a mírnost. Jednou například se svými žáky potkal lučištníka a požádal ho, aby skupině ukázal, jak napíná svůj luk před výstřelem šípů. Když požádal lučištníka o totéž potřetí, vyjádřil bojovník obavu, že by se luk mohl zlomit. Antonín na tom-

*Astrální bitva sv. Antonína.
Detail z triptychu Hieronyma
Bosche Pokušení sv. Antonína,
16. století.*

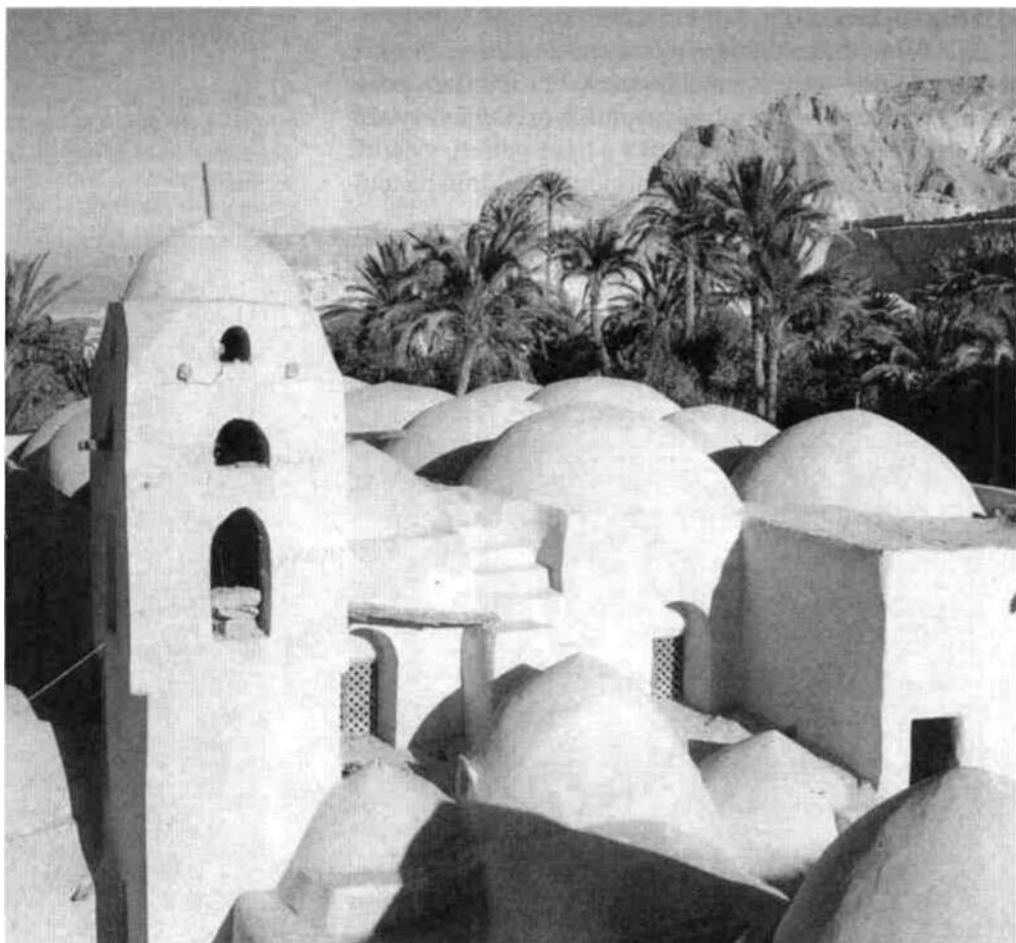

Klášter Sv. Antonína v egyptské poušti u Rudého moře.

to příkladu vysvětlil mladým mnichům, že stejně jako lučištník musí cítit, co vydrží jeho luk, tak i mnich nesmí překračovat meze své síly, aby se nezničil přehnaným duchovním zanícením.

Již jako starý muž měl Antonín vizi, která ho převelice trápila. Viděl nebeský oltář obklopený mulami kopajícími do posvátné nádoby. Tuto vizi si vyložil jako alegorii skutečnosti, že církev se dostala do rukou lidí, kteří se chovají podobně. Konkrétně se mělo jednat o ariánskou sektu, proti níž Antonín podle legendy bojoval s veškerou silou až do konce svého života. Zde však nejspíše autor legendy Athanasius využívá Antonínův příběh, aby bojoval svou bitvu. Athanasiusův předchůdce ve funkci alexandrijského biskupa, Arius, zastával názor, že Kristus není totožný s Bohem Otcem, nýbrž je mu podřízen, a že stojí jako pro-

středník mezi Bohem a člověkem. Toto gnostické učení mělo v tehdejší církvi velkou podporu, stejně jako učení o putování duší.

Nicméně oba tyto názory byly církevním synodem (koncilem) prohlášeny za mylné a kacířské; první v roce 325, druhý v roce 553.

Antonín se stal slavným již za svého života, a to právě díky způsobu, jakým ho prožil, díky bitvám se Satanem a démony, disputacemi s kacíři a pohany a v neposlední řadě díky konání zázraků a schopnosti léčit. Prý zemřel ve věku 105 let. Andělé odnesli jeho duši na nebesa a jeho následovníci pohřbili tělo v opuštěné krajině.

SATANSKÁ KRÁLOVNA

Setkání se satanskou královnou patřilo k nejzákladnějším nástrahám, jaké kdy byly na Antonína připraveny. Po skoro pětadesátiletém životě v poušti se Antonín setkal s ďáblem, který na sebe vzal podobu překrásné královny. Když ji poustevník poprvé spatřil, koupala se zrovna se svými dvorními dámami v řece. Chtěl okamžitě odejít. Královna ho však laskavě požádala, aby setrval a poučil ji, jak najít cestu k Bohu. Antonín svolil.

Vládkyně odvezla poustevníka do překrásného města, kde je uvítali radostní obyvatelé. Bohatství a krása města nechaly Antonína chladným, ale velice se podivil královnině schopnosti léčit nemocné a probouzet mrtvé k životu. Zeptal se jí, díky které ctnosti jí bylo dopřáno tak vzácného daru. Královna odpověděla, že tomuto umění se naučila, protože velmi miluje své bližní. Rozdává jídlo chudým, navštěvuje opuštěné, utěšuje zoufalé a koná další dobré skutky. Snažila se mu vysvětlit, že jeho poustevnický život mu neumožňuje aktivní službu bližním, a požádala ho, aby si ji vzal za ženu, neboť jenom on mohl být důstojným nástupcem jejího zesnulého manžela.

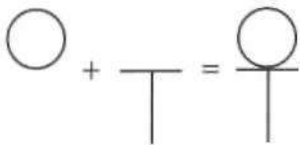
Antonín se bránil—jedenak je příliš stár a jednak ho jeho poustevnický život učinil odolným vůči smyslným svodům. Královna se nevzdala a dokazovala, že všichni muži Starého zákona měli ženy. Když viděla, že její dobře vykonstruované intelektuální argumenty nemají žádný účinek, pokusila se na Antonína působit svým ženským půvabem. Ze zoufalství učinil poustevník ochranné znamení kříže.

Antonínova svůdnice. Detail z triptychu Pokušení Svatého Antonína, Hieronymus Bosch.

Bůh Hórus zobrazený se slunečním diskem, který je obtočen hadem. V ruce drží ankh neboli egyptský kříž. Tento legendární symbol vznikl spojením dvou jiných, tau—kříže a kruhu:

Obrázek pochází z Egyptské knihy mrtvých, v níž je také zmínka o ochranné funkci ankhů zavěšeného na krku. Egyptský kříž je považován za vyjádření představy, jak bohové a démoni konfrontují duši právě zemřelého člověka s novou spirituální realitou. Ankh se také někdy vykládá jako probuzení, vystoupení ducha (vertikální rameno) z ženské dělohy (horizontální rameno). Probuzeného ducha, vyšší duchovní skutečnost, symbolizuje kruh.

Tehdy se projevila pravá podstata dáblské ženy: změnila se v černou horu, ze které šlehaly plameny a stoupal dým. Celé město se proměnilo v hnízdo plné démonů, s nimiž musel Antonín podstoupit nerovnou bitvu.

Příběh naštěstí skončil dobře, protože mu v bitvě přišel na pomoc sám Kristus. Po zápolení s démony byl Antonín s pomocí archanděla Michaela přenesen do Egypta, kde se setkal s poustevníkem Pavlem. Oba staří muži byli šťastní z neočekávaného setkání a objali se. Vzápětí k nim přilétl krkavec* a přinesl každému bochník chleba.

Pavel svému návštěvníkovi vyprávěl, že tento pták mu každý den přináší půl bochníku už celých třicet let.

Staršímu Pavlovi bylo v době setkání obou poustevníků už přes sto let. Antonín byl posléze svědkem Pavlova nanebevzetí a zůstal mu úkol pohřbít přítelovo mrtvé tělo. Poustevníkovi se však nedostávalo sil na vykonání této práce, a tak se jeho smutného úkolu ujali dva lvi.

PRASE, ZVONEK A KŘÍŽ TAU

Dvěma základními atributy svatého Antonína Egyptského jsou prase a kříž tau. Přestože je v hebrejském zákoně prase nečisté zvíře a ve středověku bylo často symbolem nenasytnosti, žádostivosti, nestřídmosti a lenosti, získává ve spojení s Antonínem zcela jiný význam.

Podle legendy si Antonín ochočil prase, které se stalo jeho společníkem. Proto středověcí řeholníci, žijící po způsobu svatého Antonína, chovali prasata. Sádlo zvířete prý užívali jako léčivý prostředek proti ohni svatého Antonína. V 17. století měla prasata, náležející špitálním bratřím svatého Antonína, zvláštní práva při výběru pastvin.

Prase svatého Antonína je také někdy znázorňováno se zvonečkem na krku. Podle některých výkladů poukazuje zvonek, který obvykle sloužil k zahánění zlých duchů, nepřímo na Antonínovo pokušení. Vyzvánění zvonku má schopnost očistit uzavřené prostory od nežádoucích energií.

Jako otec mnišství je Antonín obvykle zobrazován jako vousatý starý muž, oblečený v mnišské kutně s kápí, opí-

*V malířství 13. století je tímto ptákem někdy holubice, symbol Ducha svatého.

rající se o hůl s rukojetí ve tvaru τ (tau). Písmeno tau se také objevuje v bílé nebo modré barvě na vrchní části jeho pláště. Původ a smysl jeho použití není u Antonína zcela jasný. Může reprezentovat podporu a pomoc, nebo duchovní obranu.

Hůl ve tvaru písmene tau může také znázorňovat kříž tau, jehož symbolika je komplikovaná. Víme, že u druidů existoval zvyk podseknout posvátný dub v určité výši nad zemí, useknutou část položit kolmo na pahýl, a vytvořit tak symbol keltského boha Hua. Existuje teorie, podle níž tento symbol vznikl u Egyptanů odvozením od býčích nebo beraních rohů (znamení Taurus nebo Aries), přičemž vertikální část kříže vznikla z obličejce.

Někdy se také tento kříž nazývá »kladívkový kříž«, neboť se podobá tvaru kladiva. V jedné z kabalistických zednářských legend dostává bájný zakladatel zednářství Chíram Abiř kladivo ve tvaru tau od svého předka Tubala-Kaina. Kříž tau je zachován v moderním zednářství v pravítku ve tvaru T. Tato forma kříže může být prapůvodním křížem, z něhož byly odvozeny ostatní druhy křížů, jako třeba křesťanský kříž či takzvaný *Crux Ansata*. Je dokonce pravděpodobné, že Kristus byl ukřižován na kříži ve tvaru tau.

Kříž tau byl prý vyznačen na čele zasvěcenců perských mystérií boha Mithry. Když byli egyptští králové zasvěceni do mystérií, byl kříž tau přiložen na jejich rty. V Egyptě představoval také symbol nesmrtelnosti. Pro kabalisty má tau znamenat nebesa a pro pythagorejce tetraktys. Také Hermův kaduceus je nejspíše odvozen právě z něj.

Had obtočený kolem kříže nebo had na kříži přikovaný, ukřižovaný, byl jedním z nejznámějších středověkých symbolů alchymistů a Rosekruciánů. Na této rytině je použit kříž ve tvaru T neboli tau-kříž.

Babylonská nevěstka, Lutherova Bible, okolo r. 1530.

KAPITOLA XXII.

BOGOMILOVÉ

Proč jen, proč určil jsi mému synu srdce, jež pokoje nezná?

Epos o Gilgamešovi

Raně středověký Logos, symbolizovaný rukou v kříži. Katedrála Torcello.

Několik století existence bogomilů, dědiců gnostických učení, učinilo z této skupiny nejdéle trvající kacířské hnutí v historii Evropy. Z jejich původního domova (pravděpodobně Makedonie) se rozšířili Byzantskou říší a nejlépe se jim dařilo v Bulharsku, Srbsku a Bosně. Jejich duchovní dědicové, kataři, rozšířili toto učení do Itálie a na jih Francie. Byli pronásledováni katolickou i ortodoxní církví, ale nakonec to byla islámská expanze, která způsobila jejich zánik.

Dlouhá historie bogomilů začíná s příchodem křesťanství do Bulharska. V roce 864 byl pokřtěn bulharský car Boris I. Bulharsko tak oficiálně opustilo pohanskou víru a stalo se součástí křesťanské Evropy. Jednotné náboženství též sloužilo ke sjednocení této etnicky různorodé země.

Tímto činem se car Boris ocitl mezi dvěma sférami vlivu, Římem a Konstantinopolí. Řím mu mohl být přijatelnější, ale byl geograficky příliš vzdálen. Proto se stal ortodoxním křesťanem, nikoli katolíkem, a přijal jméno Michael po byzantském císaři, který umožnil bulharské církvi, aby v jejím čele stál nezávislý patriarcha. To bylo něco, co římský papež nechtěl připustit.

V roce 872 přesídlila do Bulharska skupina arménských kacířů, známých pod jménem paulikiáni. Ti se řídili manichejským učením, které uznávalo dva rovnocenné principy vesmíru: jeden dobrý, reprezentovaný nejvyšším Bohem, a druhý, temný a zlý, reprezentovaný nižším bohem, Stvořitelem hmotného světa.

Paulikiánští emigranti měli zásadní vliv na genezezi bogomilismu, který vznikl někdy okolo roku 950. Datování vyplývá ze zachovaného dopisu, který napsal konstantinopolský patriarcha Theophylact Lacapenus bulharskému caru Petrovi. Na carovu otázku, jak s hnutím bogomilů zacházet, patriarcha odpověděl, že tato heretická smíšenina manicheismu a paulikiánství nezaslouží nic jiného než trest smrti; dodal však, že by raději uvítal konverzi bogomilů na pravověrné křesťany.

MILOVANÍ BOHEM

Bogomilové byli pojmenováni podle svého zakladatele Bogomila, jehož jméno znamená milovaný Bohem. O něm víme jen to, že žil během vlády cara Petra (927—968).

Původní bogomüové odmítali Starý zákon a řídili se pouze Novým zákonem. Pozdější byzantští bogomüové učinili výjimku u starozákonních Žalmů a Knih proroků. Z Nového zákona bylo pro ně nejdůležitější Evangelium sv. Jana. Nepřijímali však Písmo doslovně. Život Kristův byl pro ně symbolickým vyjádřením vyšší pravdy, skrývané a falzifikované církví. Zavrhnli zcela uctívání kříže, který považovali za vražedný nástroj a symbol hmoty.

Zasvěcovací či přijímací obřady bogomilů, takzvaný křest Duchem, měly dvě části. První z nich předcházelo očistné období modliteb, postů a zpovědí spolu s abstinencí, která zahrnovala sex, víno a maso s výjimkou ryb. Ve druhé části se přijímaný člen měnil z *věřícího* na *vybraného* či *dokonalého*.

Bogomüové považovali Satana za prvorozeného syna Božího a Ježíše Krista za jeho mladšího bratra. Satan či Satanael byl sice božím protivníkem, ale byl na Bohu závislý. Pýcha způsobila Satanaelův pád, a když byl spolu s buřičskými anděly svržen z nebes, vytvořil nové nebe, zemi a také tělesnou schránku člověka. Život však do těla vdechl Bůh výměnou za slib, že lidské duše po smrti poputují do skutečného nebe. Satanael souhlasil, ale byl žárlivý na božský potenciál člověka, a tak svedl Evu a dohnal Kaina k vraždě svého bratra. Později namluvil židovskému národu, že on je tím nejvyšším Bohem, a nazval se Jahvem. Mojžíš se stal nevědomky jeho nástrojem.

Bogomüové byli často zobrazováni jako služebníci ďábla, stejně jako benandanti na této barokní rytině.

Ježíš jako spasitel na fresce ze 14. století v kostele sv. Spasitele v Istanbulu.

Druhorozený Ježíš vstoupil do světa, aby porazil bratrovo pozemské království. Satanael sice způsobil Ježíšovu fyzickou smrt, ale po jeho zmrtvýchvstání přiznal porážku. Ztratil svou božskou sílu a vypustil ze svého jména andělskou koncovku »el«. Ze Satanaela se stal Satan. Ježíš se pak vynesl na nebesa a převzal původní Satanovo místo.

Bogomilové také odmítali věřit ve vzkříšení mrtvých a Poslední soud, neboť ty se týkaly fyzického těla, které bylo součástí satanského hmotného světa. Stejně jako gnostikové věřili, že božská jiskra přebývající v člověku byla uvězněna v temném světě hmoty.

PRONÁSLEDOVÁNÍ

Prvních sto let existence bogomilů (950—1050) bylo relativně mírumilovných. Terčem oficiální církve se stali, teprve když se jejich množství rozrostlo a bogomilové se rozšířili po celé Byzantské říši. Jedním z prvních pronásledovatelů byl mnich jménem Euthymius, oblíbenec císařův. Bogomilské kacířství se dostalo i do jeho kláštera, a to nebyl ochoten tolerovat. Nastal hon na kacíře. V dobře plánované akci byl zadržen samotný konstantinopolský vůdce bogomilů Basil, který sice dostal ve vězení šanci zřít se své víry, ale nevyužil ji a byl s některými svými stoupenci upálen někdy před rokem 1119. I přes tento radikální čin, namířený proti vůdcům hnutí, se zdá, že byzantský císař Alexius dával přednost konverzi kacířů.

I přes pronásledování se stoupenci bogomilů rozrůstali. Jedním z nich se stal dokonce i první velký vládce Bosny Kulin neboli Velký Bán, což byl titul bosenských zástupců maďarských králů. Jeho úspěšná vláda trvala od roku 1180 do roku 1204. Kulinův vstup do řad bogomilů římskou církev šokoval. Ta ho za pomoci maďarského krále donutila v roce 1205 k návratu ke katolické víře.

Přesto však bogomilové získávali větší vliv. A to nejen v Bosně, ale i v samotném Bulharsku, kde v roce 1211 vydal car Boril přísné protikacířské zákony. V roce 1218 Jan Asen, dodnes považovaný za nejvýznamnějšího bulharského monarchu, svrhl za podpory bogomilů Borila z trůnu. To zajistilo bogomilům další rozvoj.

Ve čtrnáctém století však došlo k jejich úpadku. Důvodů bylo více. Nebyly to jen snahy Říma a katolických vla-

dařů (především maďarských), ale i to, co je nazýváno všeobecným úpadkem té doby. V neposlední řadě se tak stalo i vlivem sekty messaliánců, která vznikla ve třetím nebo čtvrtém století v Mezopotámii, odkud se šířila do Arménie, Sýrie a Malé Asie.

Messaliánci (slovo pochází ze syrského *ti, co se modlí*) zastávali názor, že každý člověk se rodí v nitru s démonem, kterého lze vyhnat pouze modlitbou. Ten, komu se to podařilo, nemohl činit nic, co by bylo považováno za hřích. Takoví jedinci pak žili v chudobě, nepracovali manuálně a sexuální výstřednosti pro ně nebyly hříchem.

Právě srůstání s messaliánci ve třináctém století způsobilo ztrátu prestiže bogomilů; s tím klesala i jejich světská síla. Celková situace na Balkáně a vzrůstající síla koránu pak umožnily islámskou invazi. Ottomanští Turkové obsadili Makedonii, střední Bulharsko a Srbsko mezi lety 1371—1387. Mnoho bogomilů konvertovalo a koncem patnáctého století bogomilové zcela splynuli s muslimy.

Dionýsos objímající menádu, římský sarkofág. Sexuální výstřednosti byly často přičítány k prohřeškům společenství, prohlášených církví za kacířská. V tom se objevuje i skrytá souvislost s některými antickými zasvěcovacími rituály.

KATAŘI A BOGOMILOVÉ

Vliv bogomilů na Katary, jimž se budeme věnovat v dalších kapitolách, není přímo průkazný. Nicméně podobnost mezi oběma duchovními proudy je příliš velká, než aby šlo o náhodu. Někteří badatelé považují bogomilské misionáře v západní Evropě za původce či alespoň inspirátory katarského hnutí. Tito misionáři putovali v desátém a jedenáctém století dalmatským pobřežím a severní Itálií až na jih Francie. Jejich působení zde napomohla již existující manichejská tradice.

C. G. Jung ve své knize *Aion* zmiňuje kacířský dokument, který byl nalezen v archivech inkvizice ve francouzském Carcassonne. Toto dílo se týká údajného zjevení, které, jak Jung píše, měl uchovávat Kristův oblíbený žák Jan. Jung dále říká, že latinský text obsahuje staré bulharské slovo *osob*, znamenající individualitu nebo osobnost.

Dalším zajímavým dokumentem, který se může vztahovat k obsahu víry obou duchovních proudů, je *Voynichův rukopis*, který je často přezdíván nejzáhadnějším rukopisem světa. Je datován přinejmenším do roku 1586, kdy se objevil na dvoře Rudolfa II., snad zásluhou samotného Johana Dea. K rukopisu je připojen dopis, který tvrdí, že jde

Dvoustrana z Voynichova rukopisu, v originále poměrně malé knížky rozměrů 20x12 centimetrů, jež je dnes uložena v Knihovně vzácných tisků Yale University v USA

Než se dostal do Spojených států, měl rukopis velmi pozoruhodnou historii. V roce 1912 oznámil jeho existenci newyorský obchodník s knihami Wilfred M. Voynich, který jej prý získal z knihovny italské jezuitské koleje ve Frascati. Společně s ním koupil údajně i dopis, v němž tehdejší rektor Karlovy Univerzity Marcus Marci píše v roce 1666 slavnému alchymistovi Anastasiu Kircherovi, že »snad nikdo jiný kromě tebe jej nedokáže přeložit.« K jezuitům se rukopis dostal pravděpodobně kolem roku 1725, v době vrcholné činnosti řádu před jeho zrušením na konci 18. století.

Předchozí osudy a ani původ Voynichova rukopisu známy nejsou. Existuje nicméně přinejmenším sedm teorií, které se pokoušejí vysvětlit tento pozoruhodný text; od tzv. automatického zápisu zaznamenaného médiem, přes vzorce antikoncepční formule sepsané ve staroangličtině, až po starověký herbář napsaný těsnopisem.

o dílo Rogera Bacona, anglického alchymisty a mystika třináctého století.

Rukopis je napsán v jazyce, kterému nikdo nerozumí; většina badatelů jej považuje za šifru. Tato šifra odolala dokonce i luštelským pokusům americké CIA. Je zcela neobvyklé, aby středověká či renesanční šifra nebyla současnými počítači rozluštna. Mary D'Empiriová z americké Technické informační služby tvrdí, že je to proto, že nejde o kód.

Co to však je? A jakou informaci rukopis skrývá?

Dr. Leo Levitov, který v roce 1987 vydal v USA na dané téma knihu, tvrdí, že zná odpověď na obě otázky. Podle něj nejde o šifru, ale o jazyk, který je kombinací více jazyků (středověké vlámštiny, starofrancouzštiny a staroněmčiny), existující pouze v mluvené formě a používaný těmi, kteří neznali latinu, převedený do písemné formy.

Daleko zajímavější je však jeho názor na obsah, který se snaží chápat pomocí více než stovky podivných ilustrací, nacházejících se v rukopise. Žádná z ilustrací nebyla zatím uspokojivě vysvětlena. Některé obsahují hvězdy a kruhy, jiné rostliny a některé jakési nádoby a v nich koupající se nahé ženy. O těch posledních Levitov tvrdí, že jsou ilustrací katarského rituálu zvaného Endura neboli smrt vykrvácením z proříznuté žíly. Otázka asistované smrti či rituální sebevraždy je velkou katarskou záhadou. Odchod ze světa hmoty pro ně zajisté byl vysvobozením, ale sebevražda je na druhé straně ve většině duchovních nauk jedním z nejtěžších prohřešků. Anebo tento odchod ze světa byl něčím jiným?

Další zajímavost, kterou Levitov nachází, je spojení mezi katary a kultem Isis. Je ovšem jedním z mála, neboť tak-

vé spojení většina badatelů zavrhuje. Podle Levitova jsou početné hvězdy hvězdami na plášti egyptské bohyně Isis. Pravdou zůstává, že žena hrála důležitou roli jak u Katarů, tak i u bogomilů. Ženy se dokonce stávaly vysokými kněžkami a existuje i teorie, která říká, že Velká arkána číslo 2 karetního systému tarot představuje nejvyšší duchovní vůdkyni těchto gnostiků.

Okolo bogomilů a Katarů zůstává více otázek než odpovědí. Jaké existovalo propojení mezi jednotlivými proudy jednotlivých gnostických herezí a byly zcela zlikvidovány inkvizicí a křížovými výpravami? Jaké je jejich propojení s českými Adamity? V souvislosti s poslední otázkou nacházíme v dopise vyslance Abbadina vévodovi Bedřichu Mantovskému zajímavou poznámku, jež zmiňuje milánského muže, který žil v Čechách šestnáct let v komuně Adamitů, pěstujících volnou lásku a jiné neřesti, ze kterých byli obviňováni gnostikové různých dob. Opravdu zajímavé je, že dopis je datován rokem 1531, za doby vlády Ferdinanda I., dědečka Rudolfa II., na jehož dvoře se Voynichův rukopis objevil — tedy celé století po údajné likvidaci Adamitů v Čechách samotným Žižkou.

Stránka z Voynichova rukopisu ukazuje rituál Endura.

*Venuše obdivovaná slavnými milovníky včetně Lancelota, známého z legendy o králi Artušovi.
Malovaný táč z počátku 15. století.*

KAPITOLA XXIII.

SVATÝ GRÁL

Když se lidské srdce probouzí z nevědomosti do pochybnosti,
je to pro duši hořká medicína. Duše se cítí současně zahanbena
i povznesena a je jako straka, napůl havran a napůl holubice.
V tom může duše nalézt spásu a požehnání, když se v ní mísí obojí:
temnota pekel i světlo nebes.

Wolfram von Eschenbach, Parsifal

Anděl nabírá Kristovu krev do kalicha. Německý obraz pocházející z 15. století.

Křesťanská legenda o svatém grálu má své kořeny hluboko v dávné minulosti lidstva. Grál, nádoba spasení a požehnaní, je symbolickým objektem výjimečné důležitosti, který se nejen objevuje ve středověkých legendách, ale také hraje důležitou úlohu v náboženství a mystice. Věčně inspirující příběh svatého grálu a družiny rytířů krále Artuše je častou předlohou pro výtvarná díla, knihy a filmy. Prameny této legendy můžeme nalézt v prastarém a univerzálním motivu posvátné nádoby, která je symbolem síly a zdrojem zázraků.

Takové nádoby nacházíme ve védských, egyptských, antických a keltských mytologiích. Jsou to poháry a kotlíky s magickou schopností inspirace, znovuzrození, obnovy a uzdravení. Svatý grál má svou paralelu v alchymickém kameni mudrců a elixíru věčného mládí a v pradávce báji o rohu hojnosti.

NÁDOBA S KRVÍ KRISTOVOU

Apokryfní *Nikodémovo evangelium* se zmiňuje o poháru, Kristem použitým při poslední večeři, který byl posléze upotřeben k zachycení krve tekoucí z jeho ran při ukřižování. Toto pojetí grálu je nejpobulárnější. Josef z Arimatei, který měl za úkol připravit Kristovo tělo pro uložení do hrobky, použil tento pohár k zachycení krve tekoucí z ran mrtvého těla Kristova. Josef pak pohár podle legendy odvezl ze Svaté země do Evropy.

Samo slovo grál pochází z řeckého *kratér* (latinsky *cra-tera*), které později dostalo význam *mísa* nebo *talíř*. V souvislosti s lingvistickým původem je grál někdy dáván do spojitosti s geologickým původem území České kotliny, mohutného kráteru vzniklého dopadem velkého meteoritu, jenž se stal tyglíkem, tavicí miskou různých národů tvořících obyvatelstvo Čech.

Původní pohanský příběh ze 6. století vypravuje o magickém kotlíku, který opatrovalo devět panen a o který usiloval rytíř krále Artuše. Podle jiné verze, sepsané ve 13. století Wolframem von Eschenbach, je grálem smaragd, který vypadl Luciferovi z koruny při bitvě s Bohem, v níž došlo ke svržení neposlušných andělů.

Nejodvážnější z teorií tvrdí, že »nádoba s krví Kristovou« představoval Kristův syn, jehož matkou byla Máří Magda-

Iena. Josef z Arimatei pak měl tohoto syna odvézt do Evropy, aby zachoval pokračování Kristova rodu.

Hledání svatého grálu je také alegorií hledání království nebeského a osvětlení. Ve východní mytologii je protipólem našeho evropského grálu váza, obsahující elixír života zvaný *soma*, o kterém se zmiňují vědy. Je to váza, kde je uložena pozemská a duchovní životní síla. Jinou analogii tvoří pohár nebo kotlík, s jehož pomocí lze vidět vzdálená místa, minulost i budoucnost, či vyvolávat skryté síly.

Byla to nejspíš neúnavná honba za touto relikvií v době křížáckých výprav, která přispěla k popularizaci grálu, o němž psalo mnoho tehdejších autorů. Mimo jiné to byli Chrétien de Thoyes, Robert de Boron, již zmíněný Wolfram von Eschenbach a Thomas Malory.

Podle švýcarského psychologa Carla Gustava Junga je snaha po získání grálu hledáním pravdy a opravdového Já. V Jungově psychologii je grál symbolem ženského principu, jenž přijímá, ale také dává, jakýmsi druhem duchovního lůna otevřeného všem, kteří se snaží odhalit záhady života.

Grál může být viděn jako pravzor duchovní cesty k obnově a dosažení úplnosti. Existují různé cesty ke grálu; ten však může být spatřen pouze tím, kdo se povznese nad hmotnou úroveň a **dosáhl** duchovní dokonalosti.

Trosky hradu v Caerleonu, jedno z možných míst, kde stával slavný Kamelot.

RYTÍŘI KULATÉHO STOLU

Podle legendy se stal Artuš králem Británie roku 516 ve svých patnácti letech, když se mu podařilo vytáhnout královský meč vetknutý do velkého kamene. Jeho druhý meč, získaný s přispěním kouzelníka Merlina, je ovšem slavnější. Věhlasný a zázračný Excalibur mu věnovala vodní víla zvaná Jezerní dáma.

Brzy po své korunovaci založil král Artuš řád rytířů kulatého stolu. Ze všech konců Evropy se sjížděli nejjudatnější bojovníci na jeho hrad Kamelot, aby požádali o přijetí. Podmínkou členství v řádu byla urozenost, bezúhonnost a chrabrost. Artuš vybral z uchazečů čtyřiadvacet nejlepších. Každý z nich byl tak vznešený, čestný a odvážný, že žádný nemohl mít významnější místo u stolu než ostatní. A tak nechal Artuš zhotovit kulatý stůl, kde každé místo má stejnou důležitost.

U kulatého stolu se nacházelo jedno místo navíc. Nazývalo se »nebezpečná stolice« (*siege perilous*). Tu směl zaujmout jenom ten rytíř, který byl úspěšný v hlavním poslání řádu — nalezení svatého grálu.

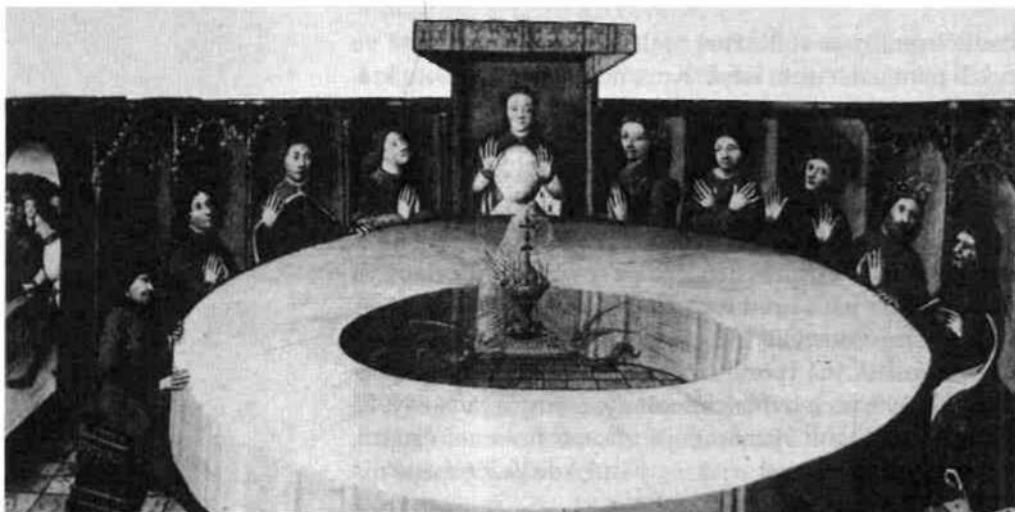
Podle pověsti přinesl svatý grál Josef z Arimatei těsně po ukřižování Krista do britského Glastonbury v Somersetu. Tam založil kostel zasvěcený Panně Marii, jenž sloužil jako svatyně grálu. Později, v době krále Artuše, se grál nacházel v hradní pevnosti zvané bud Muntsalvatche (nebo Montsalvatge — Hora spásy), či Carbonek.

Tento hrad, patřící napůl do »jiného světa«, museli rytíři hledající svatý grál teprve nalézt. Na cestě k hradu je čekalo mnoho nebezpečí a zkoušek.

Legends o hledání grálu jsou hlavním zdrojem informací o grálu samém. V jedné z nich se grál objevuje na hradě Kamelotu v záři oslňujících paprsků a všichni rytíři jsou napojeni a nasyceni nápoji a jídlem podle jejich vlastního výběru. V jiné legendě se vyskytuje grál mající pět různých podob. Legendy se v mnohém různí a popis grálu je často nejasný.

Grál našli pouze tři z Artušových mužů: neposkvrněný Galahad, bláhový Parsifal a skromný Bors. Jedině oni našli cestu do hradu záhadného krále rybáře, který byl vážně raněn na stehnech, symbolizujících genitálie a plodnou sílu. Jeho uzdravení bylo podmíněno tím, že se objevitel grálu zeptá určitou otázkou a dostane odpověď. Obvykle jde o otázku »Komu slouží grál?« nebo »Kdo slouží grálu?«. Když rituál proběhl, král se uzdravil a země, kde vládl

Kulatý stůl rytířů krále Artuše. Středověký obrázek.

a která se stala pustinou, byla obnovena do původní plodnosti.

Podle jedné verze tři rytíři odnesli grál na loď a odpluli do svatého místa Sarrasu na východě. Tam se uskutečnila oslava mystéria grálu, při níž ten nejčistší z nich, Galahad, zemřel a jeho duše vystoupila na nebesa. Parsifal se vrátil do hradu svatého grálu, aby se stal novým králem, a Bors odjel do Kamelotu, aby zvěstoval příběh hledání grálu.

Tento příběh má mnoho verzí, často odlišných. Existuje také bezpočet zaznamenaných dobrodružství rytířů, kteří svatý grál hledali, ale nenalezli. Nicméně podstata příběhu a duchovní symbolika grálu zůstávají velmi podobné.

Jezerní dáma obdarovává krále Artuše mečem zvaným Excalibur. Daniel Maclise, rytina.

WOLFRAMUV PARSIFAL

V úvodních větách svého díla *Parsifal*, nejmystičtější legendy o hledání grálu, která obsahuje kolem pětadvaceti tisíc veršů, připomíná Wolfram von Eschenbach, že vývoj lidské duše má tři stadia: nevědomost, pochybnost a osvětlení.

Wolfram sepsal knihu v němčině okolo roku 1220. Její děj se odehrává na jevišti, rozprostírajícím se od Bavorska až po Dálný východ. Zatímco ostatní verze legendy jsou časově nejasné, Wolfram je přesnější. Uvádí, že Parsifalova matka žila jedenáct generací před ním. Tak můžeme datovat děj někdy kolem roku 870.

Wolfram sám žil pravděpodobně ve městě Ober-Eschenbach nedaleko bavorského Ansbachu. Sám na sebe prozradil, že nebyl šlechticem. Pokud byl rytířem, pak jen chudým, čemuž nasvědčuje žert v textu, že i myši měly problém najít v jeho domě něco k jídlu. Wolfram dokonce o sobě tvrdil, že neumí číst ani psát, což může být buď určitou ironií, či nám nesrozumitelným jinotajem. Nicméně se zdá, že se mu nedostalo klasického vzdělání. Z jeho díla vyplývá neznalost autorů, jejichž díla se vyučovala v tehdejších latinských školách. Zato je zjevné, že znal většinu současné německé a francouzské literatury. Je jistě zajímavé, že autor se zřídka uchyluje k citacím z jiných děl. Nikdy nepíše »četl jsem«, ale jenom »slyšel jsem vyprávět« nebo »podle příběhu«.

Wolframův Parsifal je podle vlastního svědectví autora sepsán na základě prastarého rukopisu pohanského žida

*Tři rytíři, kteří našli svatý grál: Galahad, Parsifal a Bors.
Francouzský rukopis z 15. sto-
letí*

Flegetanise dvanáct set let před Kristem. V knize praví, že jeho mistr Kyot našel tento text ve španělském Toledu. Flegetanis znamená v perském jazyce »obeznámen s hvězdami«, což naznačuje, že celé dílo má astrologický základ.

Wolfram tvrdí, že Kyotovo bádání v tomto rukopise odhalilo spojitost mezi příběhem grálu a příchodem Krista, předpovězeným Flegetanisem. Wolfram je také schopen odvodit celá pokolení rodinného stromu grálu. Ve svém díle píše:

A synové pokřtěných mužů ho uchovávají a stráží s pokorným srdcem a ti nejlepší z lidí budou tito rytíři.

To jsou strážci grálu, jejichž pokolení a osud jde u Wolframa až ke Kainovi, synu prvního člověka Adama.

Hlavní hrdina knihy, Parsifal, se stává strážcem grálu, neboť jeho srdce je čisté. Jeho jméno má údajně pocházet z výrazu *perce á val* — proniknout údolím mezi dvěma proti

sobě stojícími vrcholy. To připomíná první závan východního konceptu tao v evropské literatuře. Více než dva tisíce let před sepsáním románu Parsifal popsal čínský mistr Sosan něco, co měl asi Wolfram na mysli:

Velká cesta není těžká pro ty, kdož nedávají ničemu přednost. Když láska a nenávisť jsou nepřítomny, pak se vše stane jasné a nezamaskované. Když však učiníš sebemenší rozlišení, nebesa a země budou nekonečně vzdáleny.

Pozdější rekonstrukce desky Kulatého stolu krále Artuše.

KOUZELNÍK MERLIN

Artuš by se nikdy nestal slavným králem a šampionem grálu, kdyby nebylo jeho ochránce a vychovatele Merlina. Dokonce by se ani nenarodil - v magii zběhlý Merlin zprostředkoval podle legendy Artušovo početí, když umožnil králi Utheru Pendragonovi strávit noc s Artušovou matkou Ygernou (Igraine).

Merlin je často interpretován jako keltský mystik a šaman nebo také jako archetyp Kejklíře. V mysterijní tradici je spolu se svou společnicí Vivianou, Jezerní dámou, reprezentován jako Jachin a Boaz, mužský a ženský princip kosmu, síla a tvar. Ve svobodném zednářství jsou Jachin (Bůh je náš základ) a Boaz (Síla je v něm) bronzové sloupky Šalamounova chrámu představující dva pilíře lidstva — spravedlnost a shovívavost.

Jméno Merlin vzniklo polatinštěním velšského jména Myrddin. Není vyloučeno, že tato záhadná a rozporuplná postava je spojením osobnosti skutečné a mytické. Může mít svůj pravzor v božstvu zvaném Mabon či Maponos, což je britská verze řeckého Apollona. A taky to mohl být nějaký skutečný keltský prorok či druid.

Ve 12. století velšský duchovní Geoffrey z Monmouth zmiňuje Merlina ve třech knihách, *Merlinova proroctví*, *Merlinův život* a *Historie králů Británie*. Podle něj byl Merlin zázračný chlapec, jehož lidská matka byla znásilněna drakem či hadem (symbol moudrosti, který se však ve starozákonní tradici mění na symbol zla). Geoffrey označuje Merlinova otce za démona. Tento výraz, který je odvozen z řeckého *daimon*, však původně znamenal ducha, nikoliv zlého démona. Merlinův otec byl podle legendy sám Antikrist, který měl zabraňovat Kristově práci. Od

Edward Burne-Jones: detail z obrazu Merlin a Nimue, 19. století.

Merlina se očekávalo, že bude v této činnosti pokračovat. Kouzelník však nesloužil silám temnot. Byl obrácen na pravou víru světla, nechal se pokřtít a snažil se osvobodit svět od otroctví zla.

Filozofický syn hada (draka) byl titulem přidělovaným zasvěcencům mystérií, kteří uznávali Přírodu jako svou smrtelnou matku a Moudrost, ve formě draka, jako svého nesmrtelného otce.

O Merlinovi se říká, že byl jedním článkem v řetězu zasvěcenců, kteří znali tajemství skrytá v architektuře Šalamounova chrámu v Jeruzalémě. Také měl být skutečným zakladatelem řádu rytířů kulatého stolu a dokonce měl sám tento kulatý stůl navrhnout a zkonstruovat podle taj-

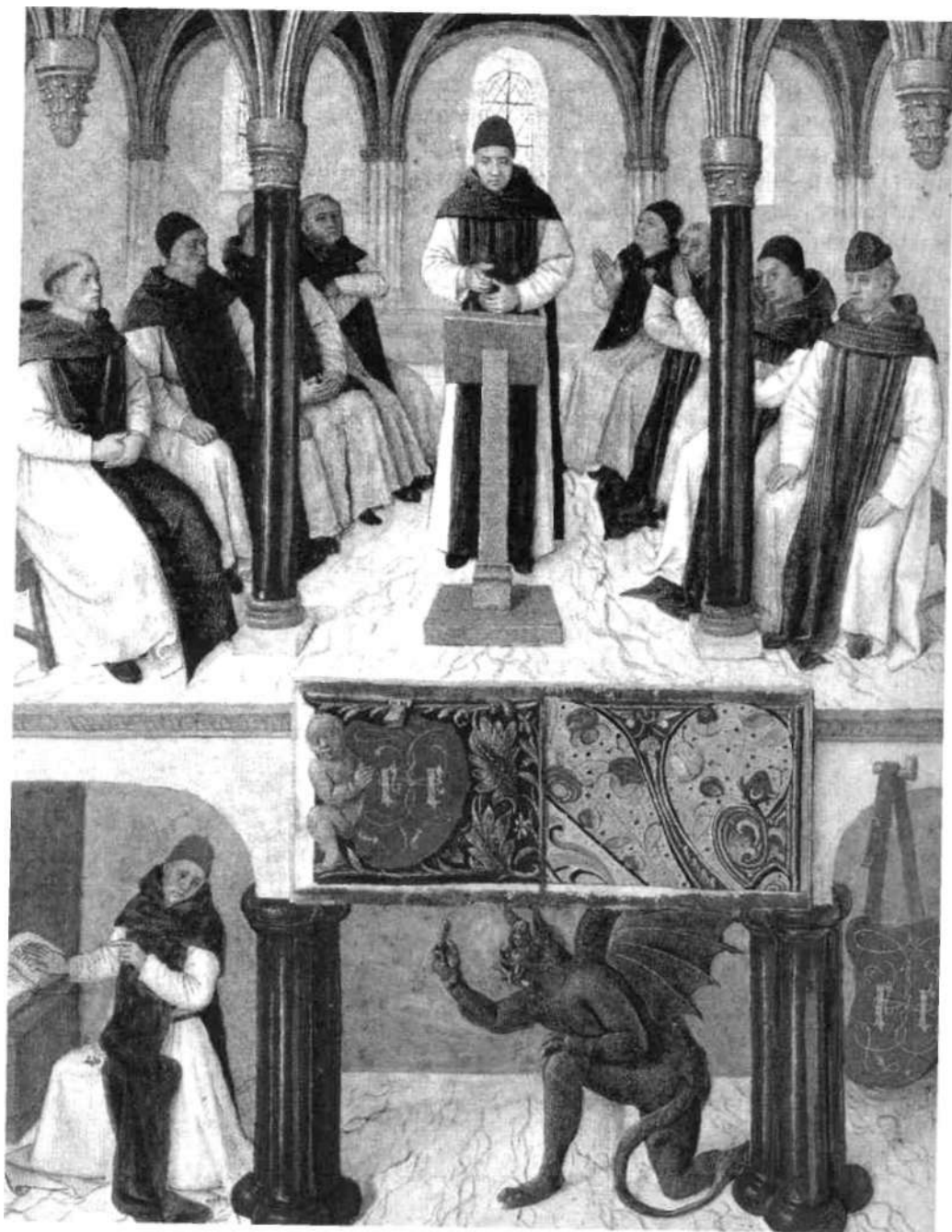
Čarodějka Nimue na obraze viktoriánského malíře F. C. Cowpera.

ných instrukcí. Merlin bývá také někdy považován za stavitele anglického Stonehenge.

Údaje o Merlinově konci se různí. V nejznámější verzi jeho společnice Viviana (někdy zvaná Nimue) zlákala Merlina k tomu, aby ji zasvětil do magie, a posléze tohoto umění použila k jeho uvěznění. Jako místo, kde byl podvedený kouzelník uvězněn, je někdy uváděna vzdušná věž, jeskyně nebo strom. V jiné verzi Merlin jednoduše mizí z pozemského života, aby pokračoval ve své existenci jako stín, který může komunikovat s lidmi. V další variantě dobrovolně odešel do kamenné skryše, kde se uzavřel zevnitř. To nám připomíná legendu sv. Jana, autora Apokalypsy. A ještě další možností je, že byl pohřben zaživa pod velkým kamenem v Brocelindském lese.

Aubrey Beardsley: Merlin.

Svatý Bernard z Clairvaux, zakladatel cisterciáckého řádu, káže na obraze z 15. století svým řádovým druhům. Bernard podnítil devět francouzských rytířů, aby se vzdali světského majetku a začali pátrat po mystických tajemstvích, údajně pohřbených ve zříceninách Šalamounova chrámu v Jeruzalémě. Tito rytíři, templáři, se vrátili zpět do Francie a podle některých s sebou přinesli tajemství, jež za pomoci cisterciáckých bratří uvedli do praxe v podobě nové katedrály v Chartres.

KAPITOLA XXIV.

TAJEMSTVÍ KATEDRÁL

Středověk, paradoxní svými projevy a s mnoha matoucími znaky,
předkládá svým obdivovatelům k úvaze zcela zvláštní protimluv.

Jak smířit nesmiřitelné?

Jak uvést v soulad svědectví historických faktů s tím,
o čem vypovídají umělecká díla středověku?

Fulcanelli

Symbol alchymie. Notre Dame, Paříž.

Svůj dojem ze vstupu do nejstarší katedrály Saint-Denis v Paříži (stavba počala okolo roku 1140) popsal její spolu-tvůrce opat Suger takto:

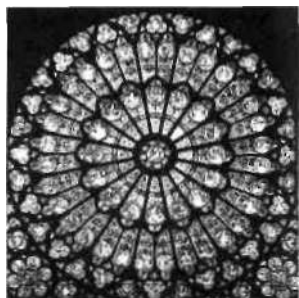
Vidím sebe v podivné oblasti vesmíru, která zcela nepatří ani do bahna země, ani do nebeské čistoty.

Od počátku dvanáctého století, kdy se započalo s budováním katedrál, měly tyto ojedinělé stavby velký vliv na obyvatele Evropy a posvátnou úctu vzbuzují i dnes. Při každém vstupu do katedrály cítíme cosi výjimečného. Toto *cosi* má mnoho společného se znalostmi jejich tvůrců. Čechy mistrů stavitelů jsou pokládány za středověké předchůdce svobodného zednářství a sami mistři stavitelé za velké zasvěcence do pradávných mystérií, posvátné geometrie, pythagorejské numerologie, učení Platonova a v neposlední řadě do principů alchymie a astrologie.

Gotické katedrály se vypínají k nebi s neuvěřitelnou lehkostí, která je u jejich románských předchůdců nepředstavitelná. Vůle, znalost a zručnost, potřebné k jejich vybudování, jsou úctyhodné. Bez nadsázky můžeme říci, že katedrály vnesly do středověkého křesťanství nové světlo, vyvěrající z moudrosti dávných věků.

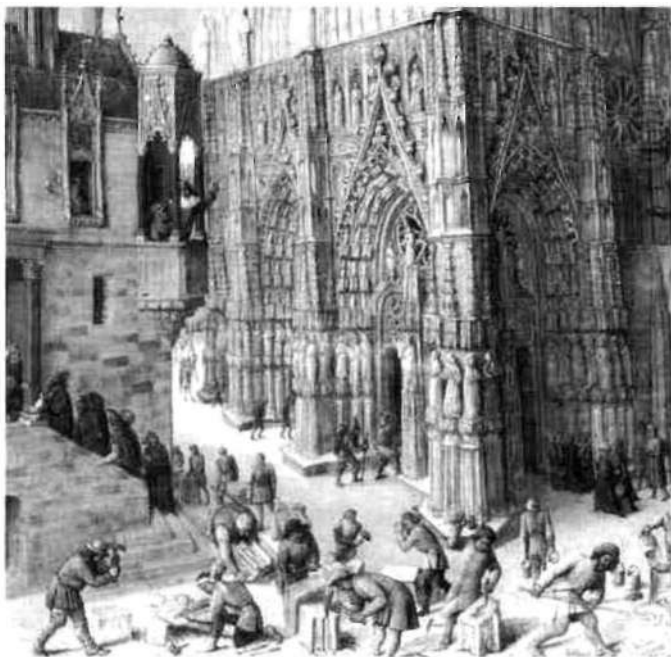
Katedrály jsou vnějším projevem schopnosti svých tvůrců komunikovat v symbolech. Jejich oltáře jsou vyjádřením vtělení, ukřižování a zmrtvýchvstání Ježíše Krista. Severní strana reprezentuje Starý zákon, zatímco jižní Poslední soud a Nový zákon. Jejich půdorysem je latinský kříž, který je zároveň lodí či archou, na které Noe zachránil pozemský život. Chránová loď reprezentuje posvátné plavidlo převážející křesťany časem. A okno zvané roseta, jež symbolizuje mystickou růži, je jeho navigačním bodem.

Roseta v pařížské katedrále Notre Dame.

ŠKOLA V CHARTRES

Architektonický směr, nazývaný podle města Chartres, je víc než jen hnutím; je propojením antických mysterijních škol s vlivy osobností jako Pythagoras, Platon, Plotinos, Augustin. Prolínají se zde biblická proroctví s pohanskou tradicí a s vlivem arabského světa. To vše nalezlo v Chartres svůj architektonický slovník a není náhodou, že tento vývoj probíhá současně s nejslavnějším obdobím křížových výprav. Gotika nastupuje jako silný proud vzápětí po prv-

Stavba katedrál často trvala staletí. Stavba svatovítského chrámu v Praze na Hradčanech byla například započata za vlády císaře Karla IV. a dokončena na přelomu 19. a 20. století.

ní křížové výpravě. První katedrála se začíná stavět necelých dvacet let po vzniku templářského řádu.

Základním principem katedrál bylo číslo, umožňující komunikaci vyššího a nižšího světa. Stavitelé v Chartres viděli analogii mezi čísly popisujícími mnohost a čísly vznikajícími z božské jednoty. Šlo o hmotné vyjádření základních principů kosmu, čísla a geometrie, o vyjádření ducha vtěleného do hmoty. Do katedrál byla zakódována křesťanská mystéria tak, aby mohla být jejich návštěvníky rozšiřována. Jejich podstatou bylo vyjádření Slova Božího, reprezentovaného Kristem. Posláním školy bylo předávat vyšší úroveň poznání, harmonizovat a inspirovat.

MYSTICKÉ RŮŽE

Čísla a proporce katedrál v Chartres nacházejí svůj základní výraz v geometrickém vztahu mezi rosetami a bludištěm vyznačeným na dlažbě, jež reprezentuje poutní cestu. V bludišti je jen jedna cesta vedoucí do středu, symbolicky kopírující pohyby planet. Přítomnost bludiště potvrzuje význam katedrál jako zasvěcovacího střediska.

Zbytky katedrály v britském opatství Glastonbury, místo údajného posledního odpočinku legendárního krále Artuše.

Růže sama o sobě je mocným symbolem, značícím mystický střed, duši, kolo, slunce, vesmír, alchymii a lásku. Je to nejvyšší evropský symbol osvícení a spasení. Je také ekvivalentem lotosu ve východních náboženstvích. Rozevírání obou květin je výrazem duchovního vývoje a dosažení vyššího poznání. Růže byla posvátnou květinou Isidy, Afrodity a Venuše jako symbol lidské lásky vítězí nad vášní. Je i symbolem Panny Marie a ústředním motivem Rosekruciánů.

Každé z oken katedrály v Chartres používá k vyjádření různých duchovních obsahů bohatý slovník barev, tvarů, geometrie a symbolů. Odlišná kvalita světla, které přichází z různých světových stran a v různou denní dobu, tento účel doplňuje. Světlo severní je chladné, a proto v severní rosetě převládají červená a modrá barva, podporované zlatou a bílou. Naproti tomu v jižní rosetě, kudy prochází světlo teplejší, jsou dominantními barvami zlatá a bílá. Díky kombinaci kvality přírodního světla a různých barev je docíleno dramatičtějšího účinku. Říká se, že sklo pro katedrálu bylo vyráběno alchymisty, jejichž úmyslem bylo vytvořit transmutaci slunečního svitu, a umocnit tak zasvěcovací efekt celé budovy.

Severní roseta pařížské katedrály Notre-Dame je nazývána Alchymická růže. V samém centru sedí Panna Marie s Ježíškem, obklopena osmi okvětními lístky, které se v dru-

hé a třetí řadě zdvojnásobují. Okolo třetí řady, složené z třiceti dvou elementů, je stejný počet kruhů obklopených třemi lístky. Ve druhé řadě jsou v kroužcích znázornění proroci; zde můžeme vidět čtyři prolínající se čtverce, které vytvářejí svými tečnami rudozlatou svatozář okolo Panny Marie ve středu. Tak je vše soustředěno na symbol mužství a ženství, Panny a dítěte. Tato magická hra světél, čísel a geometrie má zároveň znázorňovat alchymický princip nazývaný kvadratura kruhu či přeměna kruhu na čtverec, tedy výrobu kamene mudrců, který má rudou barvu a je duchovním zlatem.

Eugén Canseliet.

FULCANELLI

Vždyť jsou-li písmena těchto lapidárních knih vytesána v kameni, věty v basreliéfech a myšlenky v lomených obloucích, nepromlouvají k nám méně nehynoucím duchem, vanoucím z jejich stránek. Zřetelnější než jejich mladší bratři — rukopisy a tisky — uchovávají přednost absolutní jednoznačnosti, jedno-
duchosti výrazu, výkladu naivního a malebného, smyslu očistěného od literárních fines, narážek a dvojvýznamností.

Těmito slovy popisuje zasvěcující řeč katedrál jeden z nejzáhadnějších mužů našeho století, známý pod pseudonymem Fulcanelli. Jeho kniha *Tajemství katedrál*, popisující alchymická tajemství ukrytá v symbolice těchto budov, se stala světovým bestsellerem. Kniha je návodem pro studenty alchymie, jak rozumět tomu, co kamenné knihy, katedrály, říkají. A zdá se, že Fulcanelli věděl, že skutečná alchymie má mnoho společného s atomovou vědou. Podle svědectví jiných sám hovořil o alchymii jako o manipulaci hmotou a energií, časem a prostorem.

Skutečná Fulcanelliho identita je záhadou. Ti, co tvrdí, že se s ním setkali, ji nikdy nevyzradili. Mnozí se domnívají, že je to Eugén Canseliet, který napsal předmluvu k *Tajemství katedrál* a je sám autorem podobných knih, nebo že jde o malíře jménem Julien Champagne. Již od prvního vydání knihy v roce 1925 si někteří badatelé myslí, že jde o smyšlenou osobu. Nakonec zamlžovat skutečnost je pro alchymisty typické. Vždyť i Fulcanelliho kniha, která má mnohé povědět, končí připomínkou nutnosti zůstat v anonymitě a umět mlčet.

*Titulní strana Juliána Cham-
pagne h Fulcanelliho knize Ta-
jemství katedrál.*

Anonymní a němý žák věčné Přírody, apoštol věčného milosrdenství, zůstává věrný svému slibu mlčení. Ve Vědě, v Dobru, Adept musí navždy MLČET.

Výše zmíněný Eugén Canseliet ve své předmluvě k prvnímu vydání knihy píše:

Autor této knihy již dávno není mezi námi... Jakmile udeřila osudová hodina, v níž se završilo Znamení, zmizel... Fulcanelli není.

Tato slova zní celkem definitivně. Ale tu náhle v roce 1953 francouzský spisovatel Louis Pauwels potkal jistého alchymistu v Café Procope v Paříži:

Kolik je mu asi let? Říká, že pětatřicet. To mate. Bílá nakadeřená kštica se odráží od lebky jako paruka. Četné hluboké vrásky v růžové pleti a v plném obličejí. Velmi málo pomalých, odměřených a obratných posunků. Klidný a ostrý úsměv. Smauté oči, jež se však smějí neúčastně. Všechno na něm jako z jiného věku... Kolem půlnoci se ho vyptávám na Fulcanelliho... a on mi dává na srozuměnou, že Fulcanelli není mrtev. »Lze

Louis Pauwels.

žít.« říká mi, »nekonečně dále, než si neprobudilý člověk představuje... Vím také, že kámen mudrců je skutečnost. Ale jde o jiný stav hmoty než o ten, který známe... ženská práce a dětská hra...«

O několik týdnů později potkal Pauwels vědce jménem Jacques Bergier, se kterým později napsal knihu *Jitro kouzelníků*, v níž je popsáno jeho výše citované setkání. Bergier mu pověděl o jeho vlastním setkání s mužem, kterého považoval za Fulcanelliho. To se odehrálo v červnu roku 1937. Bergier tenkrát pracoval jako asistent André Helbronnera, francouzského atomového fyzika. Fulcanelli ho varoval před ohromnou ničivou silou atomové energie. Po válce, v srpnu roku 1945, byl podle vlastního svědectví Bergier kontaktován agentem americké tajné služby, zabývajícím se německým výzkumem atomové energie, který chtěl získat spojení na Fulcanelliho. To však nebylo možné, neboť Fulcanelli opět zmizel. A tak po sedmdesáti letech nevíme o francouzském alchymistovi o mnoho více, než jsme věděli v roce 1925. Kdo ví, možná opravdu našel tajemství tisíciletého života, stejně jako jeho krajan Nicholas Flamel. Ale o něm si povíme až později.

André Helbronner.

Dobová kronika zaznamenala zidealizovanou podobu slavného islámského vůdce Saladinajak propouští jeruzalémského krále Víta po bitvě u Hattinu.

KAPITOLA XXV.

TEMPLÁŘI

Byla to nejkrásnější slavnost za posledních sto let, pokud jde o radovánky a turnaje. Napodobili rytíře u kulatého stolu a královnu ženskosti, to jest: bojovali spolu rytíři převlečení za dámy, potom napodobovali jeptišky, které obcují s mnichy, a pak přestrojeni lámali proti sobě kopí; také představovali Lancelota, Tristana a Palameda a pořádali ještě mnoho jiných vynikajících a veselých her.

Kronikář zvaný Templář z Tyru
o korunovaci posledního krále jeruzalémského roku 1286

Pečeť rytířského řádu Templářů znázorňující dva jezdce na jednom koni.

Podobný motiv nacházíme na obraze Hieronyma Bosche Zahrada pozemských rozkoší.

Jeruzalém byl inspirací i cílem první křížové výpravy (1096—1099). Když papež Urban II. vyzval na koncilu v Clermontu křesťanskou Evropu k osvobození Svatého hrobu, byla to právě vize Svatého města Jeruzaléma drženého v nekřesťanských rukou, jež podnítila tisíce mužů a žen a dokonce i děti k odvážné cestě do Svaté země.

Přestože je jisté, že takovou ohromnou migraci neměl papež na mysli, je nesnadné určit jeho přesný úmysl. Zprávy o papežově řeči a následných událostech byly napsány až po dobytí Jeruzaléma. Urbanovy dopisy zmiňují Jeruzalém, ale hovoří také o osvobození východní církve, což je připomínka, že křížácká výprava byla připravována jako odpověď na žádost byzantského císaře Alexia I. o pomoc proti Turkům. Samozřejmě, že v celé záležitosti muselo figurovat mnohem více faktorů a důvodů. Nešlo asi jenom o »svatou věc«, ale také o získání nových území, bohatství a moci v »zemi zaslíbené«. Přesto však na počátku tohoto výjimečného období v historii Evropy stála myšlenka, která dokázala inspirovat idealisty i ziskuchtivce a která oslovila nejširší vrstvy Evropanů. Byla to idea získání svatých půdy a Svatého hrobu, kde odpočívají ostatky člověka-Boha, zakladatele náboženství tmelícího celý kontinent. A dost možná, že zde svou velkou úlohu hrála podvědomá touha po návratu ke kořenům křesťanství, k původnímu nezkorumpovanému učení Ježíše Krista.

Papež nemohl předvídat tak široký ohlas své výzvy, směřující především k rytířstvu. Rytíři náleželi ke zvláštní společenské skupině šlechticů-bojovníků. V té době procházelo rytířstvo přeměnou a hledalo své místo ve společnosti. Charakter rytířské kultury byl utvářen nejen přirozeným vývojem této skupiny bojovníků, ale i něčím nehmotným, duchovním. Byl to právě křesťanský ideál, nacházející výraz v mytologii svatého grálu a v romantické gnostické poezii trubadúrů, jenž ve velké míře utvářel obsah a charakter rytířské kultury středověku. Tyto dva prvky stojí však v protikladu. Na jedné straně bojovník jako symbol lidského násilí a na straně druhé ideál lásky. Dualita hmotného světa našla svůj výraz v této zvláštní společenské skupině. Násilí a politická roztříštěnost 11. století tak zplodily ve Francii skupinu lidí, jejímž smyslem života byl boj, zatímco církve hlásala boží mír. Sám název *křesťanský rytíř* či *hřestanský bojovník* si vlastně protiřečí. Papež Urban však přišel s řešením tohoto dilematu: tím, že se připojil ke křížové výpravě, mohl rytíř provozovat své řemeslo s pozhledáním církve.

PŮVOD TEMPLÁŘSKÉHO ŘÁDU

Přes veškeré úspěchy první křížové výpravy nebyla křesťanská okupační armáda schopna zajistit zcela bezpečný průchod pro poutníky a obchodníky cestující do Jeruzaléma. Tato situace donutila skupinu rytířů k rozhodné akci. V roce 1118 nebo 1119, tedy skoro dvacet let po založení Království jeruzalémského Godefroyem de Bouillon a jeho křížáky, přijelo do Svaté země devět rytířů pod vedením Huguese de Paynes. Přišli sem, aby vytvořili řád, jenž byl současně vojenský i mnišský. Příslušníci řádu nejprve museli složit slib čistoty, chudoby a poslušnosti. Stalo se tak v přítomnosti Theoclea, jeruzalémského patriarchy. Protože nový řád mnichů-bojovníků sídlil v místě původního Šalamounova chrámu, jeho členové se stali známí pod názvem vojenský řád rytířů Šalamounova chrámu (templu), zkráceně templáři. Za nejdůležitější veřejný cíl si organizace vytkla ochraňovat poutníky, kteří přišli navštívit svatá místa, zvláště pak cestu spojující Jeruzalém a Akkon. Během deseti let dosáhl počet templářů tří stovek a jejich armáda čítala asi tři tisíce mužů.

Templáři byli podporováni jedním z nejmocnějších mužů své doby, sv. Bernardem z Clairvaux, hlavou cisterciáckého řádu. Tento řeholník už jako mladý muž založil opatství v Clairvaux na pozemku darovaném Huguesem de Champagne, který později opustil svou rodinu a statky, aby

*Svatý Bernard z Clairvaux.
Dobová kronika.*

*Dobytí města Tarsu při první
křížové výpravě. Dobová kro-
nika.*

Náhrobní socha templáře.

mohl spolu s Huguesem de Paynes založit řád templářů. Sv. Bernard byl důvěrným přítelem tehdejšího papeže Honoría II., a tak pro něj asi nebylo těžké získat podporu a církevní souhlas s novým rytířským řádem.

V roce 1128 se konal koncil ve francouzském Troyes. Tam byla připravena konstituce nového řádu. Sv. Bernard byl, přes své špatné zdraví, jednou z hlavních hnacích sil koncilu a aktivně spolupracoval na přípravě pravidel, která upravovala život řádových rytířů. Řád založený na těchto pravidlech se stal úzce semknutým bratrstvem, za jehož členy byli přijímáni pouze urození mužové. Tvořili jej rytíři, kaplani a seržanti, k nimž patřilo značné množství řemeslníků a manuálních dělníků. V čele řádu stál Vel mistr. Tomu byl podřízen zástupce, kterému podléhali Maršál a Velitel. Řád byl rozdělen na provincie a velitelství. Jeho působnost se neomezovala pouze na Svatou zemi, komendy (velitelství) byly rozesety po celé Evropě včetně Čech a Moravy, jež spadaly pod německy mluvící provincie.

Pravidla schválená koncilem řádu prakticky zaručovala nezávislost na místní vládě a místních církevních autoritách, ať už sídlil ve Svaté zemi, nebo v Evropě. Řád neplatil žádné daně, dokonce mu bylo povoleno vybírat daně vlastní. Templáři měli také právní imunitu a mohli vykonávat na svých územích vlastní spravedlnost. Ve vztahu k církvi podléhali pouze papeži a měli právo určovat si vlastní hodnostáře.

Kandidát na členství v řádu musel před svým přijetím projít přísnými testy. Musel vydržet dlouhou zkušební lhůtu, během níž se zkoušela jeho upřímnost a síla charakteru tím, že vykonával mnoho nepříjemných povinností. Bojovou standartu řádu tvořil rudý osmicípý kříž na pozadí černobílé šachovnice. Válečný pokřik templářů zněl *Vive Dieu, Saint Amour* a za heslo si zvolili slova *Non nobis, Domine, non nobis, sed Nomini Tuo da gloriam* (Ne pro nás, Bože, ne pro nás, ale dát tvému jménu slávu). Na pečeť si nechali vyrýt dva jezdce na jednom koni, kteří měli značit chudobu a službu.

Během necelého století řád zmohutněl a zbohatl. Templáři vybudovali početnou a silnou nadnárodní armádu. Jejich hrady a pozemky se nacházely po celé Evropě a na Středním východě. Vystupovali také jako významní mezinárodní bankéři a vydělávali na křížových výpravách a obchodování se Svatou zemí obrovské jmění. Můžeme je tedy považovat za zakladatele moderního bankovníctví. Díky templářům bylo tenkrát možné uložit peníze v Evro-

pě a vyzvednout si je na základě písemného potvrzení třeba přímo v Jeruzalémě.

Díky této vojenské a finanční síle patřil Vel mistr řádu k nejvlivnějším mužům tehdejšího světa. Úspěch templářů byl zasloužený. Od ostatních armád ve Svaté zemi je odlišovala disciplína, organizace a schopnost přizpůsobit se životnímu stylu místa, kde působili.

ÚPADEK ŘÁDU

Těsné sepětí templářů s křížovými výpravami nebylo jen výhodou. Neúspěch druhé křížové výpravy (1147—1149), inspirované ztrátou křesťanského města Edessa, položil i začátek konce slavného řádu. Žárlivost a rivalita špitálníků, řádu rytířů svatého Jana, známějších pod názvem maltézští rytíři, a postupný úpadek templářské disciplíny a ideálů také přispěly k jejich úpadku. Pád Jeruzaléma v roce 1244 a Akkonu v roce 1291 do muslimských rukou ukončil přítomnost křížáckých armád ve Svaté zemi. Templáři i špitálníci museli postupně opustit dobytá území. Templáři se vraceli do Francie po etapách přes Kypr a Sicílii, špitálníci našli své útočiště na ostrově Malta.

Ve Francii prožili templáři jen krátké období nerušeného života. Francouzský král Filip IV., známý jako Filip Sličný, se rozhodl zmocnit majetku řádu. Králi stále chyběly prostředky, a tak využil klesající popularity templářů a uskutečnil plán navržený jedním z jeho rádců, Guillaumem de Nogaret. Základ plánu tvořila idea zdiskreditovat templáře tak, aby papež Klement V., který vděčil za své zvolení právě Filipovi, řád zakázal a umožnil francouzskému králi získat jeho majetek.

BRATRSTVO MÁGŮ

Již zanedlouho po svém založení byli templáři podezříváni z nejrůznějších přestupků a zločinů. Proslýchalo se, že rytíři uzavírali spojení a tajné dohody s různými skupinami muslimských bojovníků, někdy i proti zájmům křesťanských panovníků. Údajně měla jádro templářů tvo-

Romantická vize křížáka po prohrané bitvě.

Vzor templářů, král Artuš, v boji.

řit tajná organizace, jejíž kořeny sahaly ještě do pohan-
ských dob před počátky křesťanství. Později byli rytíři řádu
obviňováni z pořádání magických rituálů a klanění se dé-
monickému symbolu nazývanému Bafomet.

Dochovaly se i nejrůznější popisy tajných templářských
rituálů, jejichž pravdivost se ovšem nedá potvrdit. Nejle-
gendárnějším z těchto rituálů bylo přijímání novice. To se
mělo odehrávat v nočních hodinách za přítomnosti vyso-
ce postavených rytířů.

Nejprve, pod hrozbou trestu smrti, musel novic slíbit
absolutní mlčenlivost. Pak byl vysvěcen a u oltáře s podo-
bou démona Bafometa přísahal věrnost řádu, jež měla
přednost před veškerými jinými autoritami. Na závěr
musel políbit přijímajícího ceremoniáře, rovněž nahého,
na ústa, pupek, konec páteře a penis.

VELMISTROVA KLETBA

V pátek 13. října roku 1307 poručil Filip IV. zatknout všech-
ny templáře v zemi a zabrat jejich majetek. V roce 1312, po
pěti letech právních vytáček, papež Klement V. oficiálně
templářský řád zrušil a převedl jeho majetek na špitální-
ky. Mnoho templářů bylo skutečně zatčeno a krutě muče-
no, většina ostatních přešla do jiných křížáckých řádů. Exis-
tuje dokonce i teorie, podle níž celé skupiny templářů, kte-
rým se podařilo uprchnout, přešly do ilegality a založily
zcela tajné bratrstvo, jež se o tři sta let později stalo zákla-
dem jiné tajné organizace, svobodných zednářů.

Celé templářské drama vyvrcholilo soudem s Jacquesem
de Molay, posledním velmistrem řádu. Hodnostář se nej-
prve pod nátlakem přiznal ke vzneseným obviněním, ale
na poslední chvíli své doznání odvolal. Dne 18. března 1314
byl na Ile-des-Javiaux, ostrůvku na řece Seině v centru Paří-
že, veřejně upálen. Těsně před svou smrtí proklel francouz-
ského krále i papeže a oba povolal, aby se do roka zodpo-
vídali ze svých zločinů před Bohem. Není bez zajímavos-
ti, že oba prokletí skutečně během dalšího roku náhle ze-
mřeli.

V ostatních zemích mimo Francii nenabralo potírání
templářského řádu takového tempa a intenzity. Králové
Španělska a Portugalska odolávali pod různými záminka-
mi Filipovým i Klementovým tlakům. Nakonec problém

*Templářský
velmistr.*

vyřešili tak, že vytvořili nové řády, aby do nich mohli templáři přejít, a byli tak chráněni před pronásledováním.

Hasan-i Sabbah, první velmistr asasínů, podává víno s drogami svým stoupencům. Francouzský obraz, 14. století.

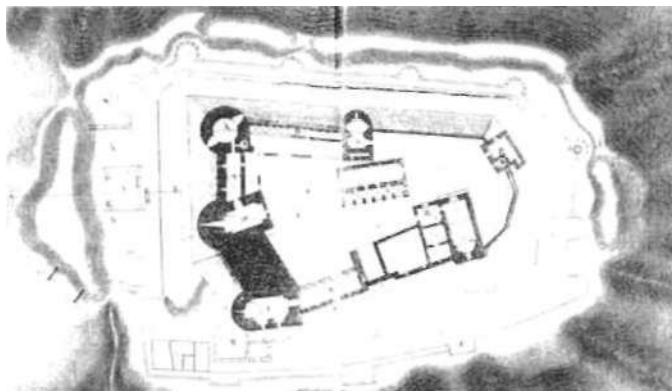
SPOLEČNOST ÚKLADNÝCH VRAHŮ

Jak už bylo řečeno, udržovali templáři ve Svaté zemi nej-různější kontakty. Je doloženo, že se stýkali i s příslušníky záhadné a obávané organizace asasínů. Tito muslimští radikálové uzavřeli skutečně při mnoha příležitostech spojení s templářským řádem. Asasíni se odštěpili od hlavního muslimského proudu a často se ocitali v přímém konfliktu s vládou. Většinou se vyhýbali přímým bojům na válečném kolbišti, ale snad právě proto dovedli k naprosté dokonalosti »umění«
úkladné vraždy.

Slovo *asasin* zakotvilo v některých evropských jazycích jako pojem pro úkladného vraha. Nejspíše vzniklo francouzským přepisem výrazu *hašišiun*, který se objevuje

v islámské literatuře a má znamenat »požívač hašiše«. Slovo pak proniklo do západoevropských jazyků ve svém dnešním významu koncem 13. století. Do literárního jazyka je uvedl geniální Dante. V jednom ze svých raných sonetů naráží na asasínskou věrnost, když píše, že »mileneček je oddán své lásce dokonce více než asasín svému vůdci«. Poněkud přesněji pak definuje toto slovo v *Božské komedii* (Inferno, XIX, 40—50), kde je používá v kontextu s nejhavnějšími zločiny.

Nejznámější popis sekty asasínů nacházíme v cestopise Marca Pola. V roce 1273 navštívil Polo horskou pevnost Alamut, která byla v letech 1090—1256 hlavním sídlem sekty. V cestopise se dozvídáme o pověstném »starci z hor«, vůdci, jemuž byli členové sekty bezmezně oddáni. Marco Polo prozradil i způsob, jakým si vůdce tuto oddanost získával. Hluboko v horách existovala tajná zahrada, údajně snad nejkrásnější na světě. V ní rostly nádherné stromy a keře, dozrávaly lahodné plody, stály paláce zdobené zlatem, vedly kanály s tekoucí vodou, medem a vínem. Žily tam nejsvůdnější ženy světa, těšily návštěvníky hrou na různé nástroje a zpěvem. Zahrada byla postavena podle vzoru ráje, jak jej popsal prorok Mohamed. Vůdce vychovával své bojovníky již od útlého věku. Po určité době jim umožnil pobyt v zahradě, o jejíž existenci neměli ani tušení. Nejprve jim byl podán hašiš a v nastalém spánku pak byli přeneseni do zahrady, kde se probouzeli v domnění, že se nacházejí ve skutečném ráji. Po prožití nejrůznějších slastí byli opět uspani a přeneseni zpět do pevnosti. Vůdce jim pak řekl, že skutečně navštívili ráj. Pokud zemřou smrtí chrabrých v jeho službách, opět se do ráje dostanou a budou tam žít navěky. Takto si zajistil bezmeznou oddanost a neuvěřitelnou odvahu svých bojovníků.

Křižácký hrad Krak des Chevaliers - půdorys.

Rekonstrukce křižáckého hradu Krak des Chevaliers.

O skutečné organizaci a učení asasínů toho víme velice málo, neboť jejich obsáhlá knihovna byla při dobytí hradu spálena. Pravděpodobně si hierarchii uspořádali do sedmi stupňů — na nejnižším stáli bojovníci, úkladní zabijáci, a na vrcholu nejvyšší zasvěcenci, hierofanti.

Další slavná asasínská legenda vypráví o »skoku smrti«, jehož popis se opakovaně objevuje v mnoha evropských kronikách. Nejslavnější popis skoku je spojen s návštěvou titulárního krále jeruzalémského hraběte Jindřicha Šampaňského u vůdce asasínů v jeho pevnosti. Aby dokázal Jindřichovi své tvrzení, že žádný z křesťanských bojovníků nemůže být tak oddaný jako jeho muži, dal vůdce asasínů dvěma mladíkům, stojícím na vrcholu vysoké věže, pokyn k sebevražednému skoku. Ti se bez váhání vrhli střemhlav do hloubky a roztřístili se o skály. Obětovat svůj život na pokyn vůdce bylo pro asasíny povinností a zemřít při plnění rozkazů vůdce znamenalo okamžitý návrat do ráje.

Moderní nástěnná malba zobrazující Svatou Hildegardu. Bazilika Strasse, Bingen.

KAPITOLA XXVI.

HILDEGARDA Z BINGENU

Pod povrchem všech textů a všech posvátných žalmů jsou tekoucí mnohosti zvuků a ticha, někdy děsí, záhadné, vířivé, a někdy konejšivé a něžné. Musí být cítěny v rytmu, struktuře a toku hudby, která ve mně zpívá. Moje nová píseň se musí vznášet jako peříčko na dechu božím.

Hildegarda z Bingenu

Kolo života, Hildegardina vize propojenosti mikro a mahrokosmu. Ilustrace h Scivias.

Slova Hildegardy z Bingenu, jimiž jsme uvedli tuto kapitolu, prozrazují výjimečnost její osobnosti. Tato žena by byla stejně jedinečná dnes jako ve 12. století, kdy žila. Hildegarda měla široký rejstřík zájmů. Aktivně se zajímala o vědu a lékařství. Napsala dvě lékařské knihy, které předběhly svou dobu. Její přístup k léčení byl stejně všestranný jako její přístup k životu. Kombinovala přirozené metody s duchovní moudrostí. Předepisovala nemocným bylinné směsi a úpravu jídelníčku podle svých vizí. Zнала i léčivou moc kamenů a zanechala po sobě popis jejich vlastností a způsobů aplikace.

Byla si vědoma účinků hudby. Právě hudbu považovala za vrcholnou oslavu Boha. Za svého života složila sedmdesát sedm písní, které dodnes neztratily nic na své působivosti a něžné přitažlivosti. Hildegarda považovala hudbu za lepší způsob vyjadřování moudrosti než slova. Říkala:

Moudrost, sídlící v srdci Boha, je částí všetvořivé snahy a je to unikající poklad vyhledávaný silnými a čistými dušemi.

Byla také plodnou básníčkou a spisovatelkou. Zanechala po sobě církevní hry, více než sedmdesát básní, tři stovky dopisů a devět knih. Z nich je nejznámější soubor vizí nazvaný *Scivias* (Znej cestu). Další dvě významné knihy, *De Operatione Dei* a *Liber Vitae Meritorum*, se týkají teologie. Hildegarda také napsala dva životopisy svatých a komentář k evangeliím. Dokonce vynalezla svůj vlastní jazyk, který používala k popisu vědeckých výrazů. O svých literárních dílech prohlásila, že její veškerá tvorba jí byla nadiktována Duchem svatým.

ŽIVOT PLNÝ VIZÍ

Hildegarda se narodila v létě roku 1098 v německé vesnici Bickelheim (nebo Bockelheim) na řece Nahe v rýnském údolí, tedy v krajině, která v sobě dodnes nese atmosféru Keltů a starých Římanů. Přišla na svět jako desáté dítě ve vznešené a zbožné rodině. Ve svých osmi letech byla zasvěcena církevnímu životu. Její rodiče ji dali do klášterní péče abatyši jménem Jutta.

Božské vize, které ji provázely po celý život, se začaly projevovat už před jejím vstupem do kláštera. Ve svém díle

uvádí, že první vize k ní přišla ve věku tří let. Již od útlého dětství byla schopna vidět to, co je většině ostatních skryto, včetně budoucnosti. Protože reakce okolí na její výjimečný dar byly různorodé, zpočátku se svých vizí bála. Po nějakém čase se s tímto problémem svěřila abatyši Juttě, která ji podpořila. Tak začala vzrůstat nejen její sebedůvěra, ale i postavení v klášteře. Když Jutta v roce 1136 zemřela, byla Hildegarda zvolena novou abatyší.

Přestože Hildegarda měla své vize již od dětství, její skutečné duchovní probuzení přišlo až po čtyřicátém roce života. V té době zažívala opravdu silné vizuální a zvukové zážitky či poselství. Vize se týkaly podstaty Boha, lidské duše, všeho živého a propojenosti všech věcí ve vesmíru. Mívala také vize o hříchu, vykoupení a povaze kosmu.

V jedné z jejích vizí ji hlas vybídl, aby začala hovořit a psát o svých mimořádných zážitcích. To jí dodalo potřebnou odvahu k dalším krokům. Poradila se se svým zpovědníkem, který zase konzultoval arcibiskupa v Mainzu. Nakonec skupina vybraných kleriků potvrdila její vize jako skutečné. To vedlo Hildegardu k napsání její první knihy *Scivias*, kde zaznamenala dvacet šest vizí. Dílo je psáno v latině a má vysoce intelektuální a symbolický charakter. Některé z vizí jsou proroctvími, v jiných kritizuje hříchy a v dalších popisuje vesmír jako vejce nebo kouli. Hlavní myšlenkou Hildegardiných vizí je Bůh jako živé světlo:

Všechny živé bytosti jsou jiskrami vzešlými z vyzařování božího jasu a tyto jiskry vycházejí z Boha jako paprsky slunce.

Dílo, schválené papežem Eugeniem III., dokončila kolem roku 1152. Když bylo publikováno, stala se Hildegarda známou a získala přezdívku »rýnská Sibyla«. Sám Eugenius III. ji vybídl k dalšímu psaní. I přes papežovo pozhledování však neustávala ani v kritice papežství, ani ve snaze o církevní reformu.

Kolem roku 1147 Hildegarda a její jeptišky opustily Disibodenberg a usídlily se v rupertsberském klášteře, kde měly lepší podmínky k životu a práci. V roce 1165 založila Hildegarda na druhém břehu řeky v Eibingenu další klášter. Od té doby dělila svůj čas mezi oba kláštery.

Hildegarda aktivně pracovala až do své smrti v pozhledném věku jedenaosmdesáti let. Tento svět opustila 17. července roku 1179. Během svého života cestovala po Evropě, kde kázala klerikům stejně jako šlechticům, učencům i veřejnosti. Její vize a názory ovlivnily mnoho mocných té doby, například Bernarda z Clairvaux, zakladatele cister-

Papež Eugenius III. Dřevoryt z roku 1592.

Bernard z Clairvaux a Jeptiška-léčitelka. Dobová ilustrace.

ciáckého řádu, a císaře Friedricha I. Barbarossu, účastníka druhé křížové výpravy.

ŽENSKÝ PRINCIP BOHA

V Hildegardiných dílech často nacházíme snahu znovu definovat úlohu ženy a ženství v životě i v teologii. Hildegarda se vyjadřovala i k úloze Evy v prvotním hříchu. Tvrdila, že nešlo o Evinu chybu. Byl to ďábel, který Evu použil, aby ovlivnila Adama. Ve svém díle Hildegarda oslavovala lidskou sexualitu jako krásné duchovní spojení dvou bytostí.

Hildegarda se ve svých pracích často zabývá ženským principem. Ženy jsou v jejích vizích mocné, zářící a krásné. I Pokora je pro Hildegardu mocnou osobou situovanou na vrcholu sloupu ctností, ozdobenou drahokamy. Hildegarda vidí božské ženství jako nevinnost a všechny pozemské ženy povznesené do duchovních výšin jsou panny. Božské ženství je důležitým tématem jejích spisů. Vidí je jako Sofii, Ecclesiu, Pannu Marii anebo jako různé ctnosti. Pro

Hildegardu je základním úkolem božského ženského principu dát konkrétní výraz podstatě Boha. Sofie, Moudrost, je ženským obrazem skrytého Boha. Je spolutvůrkyní s Bohem. Je to právě ona, kdo vytváří a udržuje duši:

Ctnost (Moudrost) byla v nejvyšším Otci přede všemi ostatními a dávala mu radu ve tvoření všech tvorů na nebi a na zemi, takže je ... s ním spojena ve sladkém sepětí tance opravdové lásky... a tato postava představuje Moudrost Boha, neboť skrze ni byly všechny věci stvořeny a ovládány Bohem.

DUCHOVNÍ BITVY

Hildegarda neváhala kritizovat korupci církve a úplatky ve světském životě. Prohlásila svorně o křesťanské, židovské a muslimské církvi, že jsou »vyprahlé«, postrádající soucit a péči o druhé. Mnohokrát vystupovala proti učení církve i jejím praktikám.

Jako opravdový svatý bojovník útočila proti zpohodlněným a morálně pokleslým příslušníkům církve. Neváhala se postavit proti samému císaři a označit ho za šíleného pro jeho antipapežské postoje. Nešetřila však ani druhou stranu. Napadla i mocného Bernarda z Clairvaux, když svou autoritou podpořil křížovou výpravu a pomohl vytvořit templářský řád mnichů-bojovníků:

Jak může být správné, že muži ostříhaní dohola a v mnišských kutnách by měli mít zbraně a vojáky kolem sebe?

V posledním roce života svedla jednu ze svých nejtěžších bitev s církevními autoritami. Dala pohřbít na půdě klášterního hřbitova mladého muže, který byl vyobcován z církve. Tím porušila církevní zákon, který zakazoval pohřbívání exkomunikovaných jedinců na posvěceném území. Biskup jí poručil, aby tělo vykopala. Hildegarda odmítla s odůvodněním, že mladík se kál ze svých hříchů a zemřel po křesťanském způsobu. Vysvětlení nebylo přijato a klášter byl dán do klatby. Hildegarda a jeptišky nesměly konat církevní obřady a ani naslouchat duchovní hudbě, která byla jejich inspirací a silou. Statečná abatyše se však nevzdala. Pár měsíců před její smrtí z ní byla klatba sňata.

Kristova oběť a církev, ilustrace k Scivias.

Ouroboros, alchymický drak, který je zakousnut do vlastního ocasu, je symbolem věčného a kruhového charakteru vesmíru. Synosius, 1478, Národní knihovna, Paříž.

KAPITOLA XXVII.

ROGER BACON

Alchymie učí, jak vyrobit ušlechtilé kovy, barvy a mnoho ostatních věcí lépe a ve větším množství, než se nacházejí v přírodě. Věda tohoto druhu je větší než všechny ty, které jí předcházely. Nejen proto, že plodí bohatství a mnoho dalších veřejně prospěšných věcí, ale také proto, že nás učí, jak odhalit takové postupy, které prodlužují lidský život daleko za možnosti přírody.

Roger Bacon

Roger Bacon na ilustraci z knihy *Symbola aureae mensae*.
Michael Maier, 1617.

Koncem dvanáctého století se díky křížovým výpravám více pootevřely dveře do arabského světa. Mimo jiné to znamenalo dostupnost některých významných alchymických děl (např. Morienusova kniha či Rasisovo *De aluminibus et salibus*), které byly v té době přeloženy do latiny.

Celé třinácté století se stalo jakousi malou alchymickou revolucí. Většinou jsme zvyklí dívat se na středověk s určitým nadhledem jako na dobu poněkud primitivní. Tento přístup je však těžko ospravedlnitelný. V té době se zrodilo mnoho věcí, které nedokážeme ocenit, protože jim nerozumíme.

Třinácté století bylo svědkem životů hned několika velkých myslitelů, kteří byli zároveň studenty velkého alchymického díla. Nejstarším z nich byl Albert Veliký (asi 1200—1280), švábský dominikán, který byl pro své znalosti katolickou církví později nazván *doctor universalis*. Dalším byl jeho žák Tomáš Akvinský (1225/7—1274), též dominikán, který získal své příjmení podle Aquina v Itálii. Další dva byli Španělé. Arnold Villanova (asi 1240—1311) se narodil ve Valencii a v dominikánském klášteře vystudoval medicínu. *Doctor illuminatus* alias Raymond Lull (asi 1235 až 1316) byl rodákem z Malorky. Oba pak ještě spojuje jejich katalánský původ. Do této významné společnosti se řadí i anglický františkán Roger Bacon (asi 1220—1292).

ZÁZRAČNÝ DOKTOR

Zázračný doktor, *doctor mirabilis*, byla přezdívka, kterou si vysloužil Roger Bacon díky pověsti, že koná zázraky. Tradice určuje místo a dobu jeho narození poblíž Ilchesteru v hrabství Somerset někdy okolo roku 1220.

Bacon se záhy stal v populární literatuře jedním z největších mágů. Byly mu připsány vynálezy lodě bez plachet s vlastním pohonem, létajícího stroje a ponorky. Podobně jako Albert Veliký měl být schopen hovořit s neviditelným světem pomocí zvláštní mosazné hlavy. Nebyl vynálezcem stříelného prachu, jak se říkalo, nicméně jeho výrobu ve svém díle popsal.

Bacon vystudoval univerzitu v Oxfordu. Později zde a v Paříži přednášel Aristotelovo učení. Františkánem se stal pravděpodobně v roce 1257. Byl velice kritický k soudobé vědě a hledal novou metodu vědecké práce. V tom se

stal předchůdcem svého jmenovce ze sedmnáctého století — Francise Bacona (1561—1626). Kritizoval váhu »autority«, dával přednost zkušenosti a experimentu. Nezastavil se dokonce ani před ráznou kritikou svých učitelů, Alexandra z Hales a Alberta Velikého, protože ti neuměli řecky a hebrejsky a nerozuměli matematice ani optice. Pokusil se i o reformu františkánského řádu. Svou radikálnost se snažil vyvažovat krajní racionalitou. Nicméně jeho bojovná povaha pobuřovala tehdejší autority.

Šťastným řízením osudu se jeho přítel Guidon Fulconi stal papežem Klementem IV. (1265—1268). Na jeho žádost napsal roku 1267 svá hlavní díla: *Opus Maius* (Větší dílo), ve kterém představuje chyby lidského myšlení, vztah přírodovědy a teologie, nauku o jazyce, matematiku, teorii perspektivy, myšlenku experimentální vědy i etiku. *Opus Minus* (Menší dílo) a *Opus Tertium* (Třetí dílo) jsou variantami díla prvního. Církvi adresoval vizionářský spis nazvaný *O tajných dílech umění i přírody a o nicotnosti magie*, kde navrhuje reformu církve a celé společnosti. Po smrti Klementa IV. byly jeho spisy zakázány a Bacon byl uvězněn až někdy do roku 1291. Po svém propuštění se vrátil do Oxfordu, kde krátce nato zemřel.

Bacon na dobové rytině.

DVA DRUHY POZNÁNÍ

Máme dva způsoby poznání: spekulaci a experiment. Teorie rodí závěr, ale nepochybnou jistotu získáme tehdy, když k těmuž závěru dojdeme pomocí experimentu.

Z těchto Baronových slov vyplývá, že experiment je pro něho spíše kritériem pravdivosti, než samotným zdrojem poznání. Což je dost důležitý rozdíl. V experimentu tak hledáme něco, co již známe.

Podobně rozlišuje i samotnou alchymii na spekulativní (teoretickou) a praktickou, která učí, jak vyrobit ušlechtilé kovy a barvy a mnoho dalších věcí lépe a ve větším množství, než se nachází v přírodě.

Zkušenost je podle něj též dvojí: vnitřní a vnější. Vnitřní zkušenost je přímá a zahrnuje i zkušenost mystickou. Jejím zdrojem je intellectus agens, který působí osvětlení duše. Vnější zkušenost je smyslová a vnímá jemně materiální a geometrickou vnější stránku světa.

Jules Verne.

Velmi zajímavý je jeho názor na obecný pohled na věci. Obecný popis pro něj není cílem, ale jen prostředkem praxe. Svět byl stvořen pro konkrétní lidi, a ti se proto mají zabývat konkrétními věcmi, a ne si vymýšlet různá obecná jsoucna. Jednotlivá věc je tím nejvznešenějším v oblasti světa, je vznešenější než její zobecnění. Pouze ti lidé, jejichž zkušenost je omezena, ctí obecné pojmy výše než hmotné věci. Tato Baconova teze zní skoro jako obhajoba materialismu. Přirozeně tomu tak není. Jako pravý alchymista zde zdůrazňuje spojení praktického života s teoretickým a důležitost harmonie mezi našimi názory a každodenním životem.

STŘEDOVĚKÝ VERNE

Baconova představivost se nám na jeho dobu jeví jako neuvěřitelná. Ale kdoví, třeba všichni velcí vizionáři a vynálezci jen znovu odhalují dávno zapomenutou znalost, kterou dnes můžeme prakticky využívat díky technologickému vývoji. Dnes můžeme být právem hrdi na úroveň technologie, které naše civilizace dosáhla. Horší je to s úrovní duchovní. »Vědění bez svědomí je než zkáza ducha,« napsal počátkem 16. století lékař, myslitel a spisovatel Francois Rabelais. Dlužno dodat, že Rabelaisova poznámka je velmi aktuální i dnes.

*Ilustrace z Verneova románu
Vynález zkázy.*

Roger Bacon ve svém díle popisuje lodě a vozy, které jsou člověkem pouze řízeny a pohybují se díky astrální či chemické síle. Popisuje budoucí výrobu ušlechtilých kovů alchymickou transmutací. To vše se má podle něj uplatnit v budoucí společnosti vedené humanistickými teology, matematiky a přírodovědci. Zvláštní roli má mít v takové společnosti především astrologie. Ta má umožnit výběr vhodných kandidátů na zodpovědná místa, má předvídat přírodní i společenské události. Astrologie je přímo vzorem vědy, neboť je založena na pozorování, které je následováno matematickým popisem a ten zase interpretací, která je ověřitelná. Vzorem experimentu jsou pak pro něj optické a alchymické pokusy. Tyto Baconovy názory najdou svou silnou ozvěnu o sedm století později v díle francouzského spisovatele Julese Verna.

V Baconově díle nacházíme i silný pythagorejsko-platonský vliv. Krása je pro něj kritériem matematické pravdy

a lze z ní usuzovat i na její užitečnost. Krása je pro něj důležitým hlediskem právě u matematických výkladů, neboť pramení ze světla a hudby.

Bacon nám tak trochu připomíná zneuznaného vědce Rocha z Vernova románu *Vynález zkázy*. Přes své rozsáhlé dílo a mnohé objevy zemřel Bacon opuštěn a zneuznán. Jeho objevy byly ve své době nepraktické. Až na jeden. Výjimkou je použití třaskaviny — střelného prachu. Bacon totiž vyzkoušel, že účinky výbuchu střelného prachu lze nasměrovat kovovou trubkou. A tak se z poměrně nevinné čínské hračky stala na evropských bojištích rozhodující smrtonosná zbraň.

BACON OKULTISTU

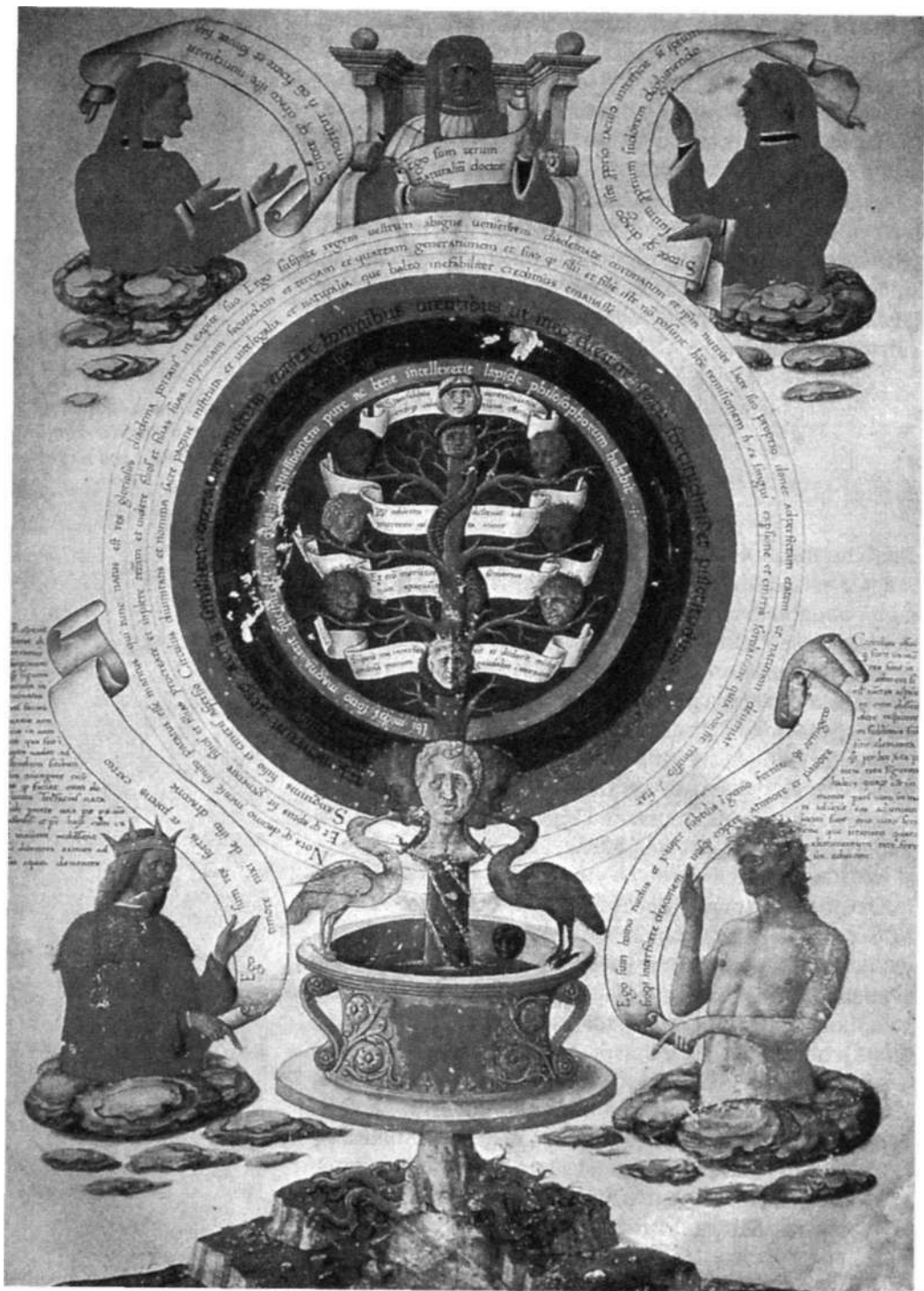
Geniální filozof a vědec se v populárním podání změnil v mága a tvůrce divů. Začalo se o něm říkat, že používal magii obojího druhu, tedy i černou. O několik století později se ho snažil očistit sám alžbětinský mág John Dee, který ve svém spise tvrdí, že Bacon používal pouze přírodní křesťanskou magii a nikoli démonickou.

Ve stejné době byl zesměšňován v divadelní hře Roberta Greena (1560—1592) *Poctivá historie pátera Bacona a pátera Bongaye*, uvedené v roce 1594. V ní Bacon se svým společníkem zkonstruuje mosaznou hlavu, kterou chtějí oživit. Experiment se nepovede a hlava se rozpadne na kusy se slovy: »Čas minul.«

Okultisté připisují Baconovi nejrůznější schopnosti a dovednosti. Jednou z nich měla být schopnost konstruovat neproniknutelné šifry. Bacon je uváděn jako autor takzvaného Voynichova rukopisu, o kterém jsme se zmínili v kapitole o bogomilech. Někteří okulní badatelé tvrdí, že znají jeho obsah. Má popisovat další Baconovy objevy a znalosti, mezi něž patří zdokonalený teleskop a mikroskop, jádra buněk a ponorka. Legendy hovoří o Baconových plánech obklopit Anglii mosaznou zdí a o souboru gigantických nažhavených zrcadel, která měla ničit nepřátelské loďstvo na dálku. A to už jsme se opět dostali k laseru a k Vernovu doktoru Rochovi.

Kapitán Nemo a Atlantida. Ilustrace z Verneova románu Dvacet tisíc mil pod mořem.

Hermetický strom života. Ilustrace z 15. století k dílu Raymonda Lulla *Opera chemica*.

KAPITOLA XXVIII.

RAYMOND LULL

»Řekni, ó Blázne, máš nějaká bohatství?«

On odpověděl: »Mám, milovaná.«

»Máš země, hrady, města, državy nebo království?«

On odpověděl:

»Mám ve své mysli lásku a slzy touhy a těžké zkoušky a smutek,
a to je mnohem lepší než království nebo císařství.«

Raymond Lull, Knihy milence a milované

Ilustrace z anonymního alchymického rukopisu, 15. století, Vatikánská knihovna.

Doktorem Illuminatem neboli osvíceným doktorem nazvali jeho současníci jednoho z největších géníů středověku. Blahoslavený Raymond Lull (Raimond, Ramon, Lull, Lully, Lullus) je považován za nejslavnějšího španělského alchymistu. Laická veřejnost ho málo zná, přestože jeho učení tvoří jednu ze základních částí evropské kultury. Jeho dílo ovlivnilo mnoho významných osobností, například Mikuláše Kusáckého, Giordana Bruna, Francise Bacona a Reného Descarta.

Narodil se mezi lety 1232 až 1235 — kdy přesně se neví — a zemřel buď roku 1315, nebo o rok později. Během svého dlouhého života se mu podle tradice podařilo vykonat neuvěřitelně mnoho. Působil údajně jako křesťanský filozof novoplatonské školy, jako první velký mystik Iberského poloostrova, jako první Evropan psal prozaické novely na současná témata, stal se jedním z tvůrců spisovné katalánštiny, působil jako misionář, založil školu orientálních jazyků, na níž studovali budoucí misionáři. Dokonce prý (dvě stě let před Kolumbem) navrhl uskutečnit plavbu na západ přes Atlantský oceán, neboť za ním, podle Platónova popisu, očekával »protější pevninu«.

DIVOKÉ MLÁDÍ

Raymond Lull se narodil v Palmě, hlavním městě ostrova Mallorca, v rodině bohatého katalánského šlechtice. O jeho mládí kolovaly určité, dnes už neověřitelné pověsti, naznačující, že Raymond nebyl nudný a suchopárný člověk, oddaný pouze své práci.

V mládí se vyznačoval velkou náchylností k opačnému pohlaví. Jednou prý chtěl učinit patřičný dojem na jistou mladou dámu, a tak neváhal vjet na koni až do samé katedrály v Palmě. Další zaznamenaný příběh se patrně týká téže dámy, kterou chtěl ohromit netradičním vstupem do chrámu božího. Skončil však zcela neočekávaně. Nejkrásnější dámou na aragonském dvoře byla tehdy dona Ambrosia Eleanora di Castello. Velmi počestná a navíc vdaná žena se cítila pohoršena, když se jí mladý Raymond začal dvořit. Vytrvale jeho snahy odmítala, dokud jí mladý Raymond nezačal posílat své milostné a velmi barvitě básně. Obdržel vzkaz, že krásná paní byla jeho básněmi dojata a chce se s ním sejit v soukromí. Sdělila mu, že považuje za spraved-

livé, aby autor, který tak zaníceně opěvuje její tělo, mohl spatřit víc z její krásy, než dovoluje letmé setkání na veřejnosti. Poté odhalila část svého těla, zohaveného zákeřnou nemocí. Traduje se, že kvůli tomuto zážitku zasvětil Raymond Lull život vědě a Bohu. Krátce poté, ve věku osmadvaceti let, měl údajně svou první z pěti vizí ukřižovaného Krista. Nechal se jí inspirovat, opustil svou rodinu, své bohatství a přátele, aby se věnoval studiu přírody a tajných věd.

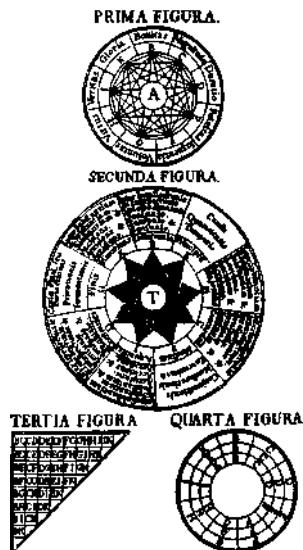
ARS MAGNA - TEORIE VŠEHO

První Lullova publikace — *Kniha pohana a tří mudrců*—je alegorickým příběhem člověka bez vlastní víry, rozmlouvajícího s představiteli tří velkých náboženství, zosobněných třemi mudrci: židem, křesťanem a muslimem. Tito učenci získali své znalosti a vědomosti díky tajemné dámě zvané Inteligence, zvěstovatelce jediné pravdy uložené v těchto třech vírách, které Lull chápe jako společný příspěvek k poznání Boha. Křesťanství představuje v tomto mystickém a ezoterickém výkladu víry záruku harmonie. Již v tomto díle použil Lull neobvyklý spekulativní postup, který nazval *Ars Magna* — velké umění. Později, v roce 1274, tuto teorii rozpracoval ve stejnojmenném díle, které se stalo inspirací pro mnohé renesanční filozofy a mágy.

Kolem čtyřicátého roku svého života se Lull uchýlil do asketické samoty na horu Randa. Tam měl v roce 1272 vizi, v níž nahlédl do celého mechanismu stvoření a jeho vztahu k jednotlivým přívlastkům či vlastnostem Boha. To byl počátek vzniku jeho velké formální kosmické koncepce. Jde o velmi komplikovaný systém, kterému není snadné porozumět.

Učenec využil polomechanické metody, symbolů a kombinačních diagramů. Za základ obhajoby křesťanských teologických tezí si Lull vybral právě tento složitý přístup a chtěl ho zároveň aplikovat do všech odvětví lidského vědění.

Základem jeho teorie je teze, že všechno souvisí se vším a že veškerá realita je odrazem skrytého božství. Lull věřil, že pokud porozumíme božským vlastnostem, jsme schopni pomocí podobností a souvztažností porozumět všemu. Jeho systém měl odhalit základní principy přírody, inter-

Čtyři Lullovy obrazce zobrazují skryté souvislosti a propojenost mikrokosmu s makrokosmem.

pretovat je a aplikovat do všech umění a věd a v neposlední řadě měl pomoci pochopit vztah mezi člověkem a Bohem, a tím i skutečný řád lidské společnosti.

Podle Lulla jsou tři síly lidské duše odrazem svaté Trojice. Lidský intelekt odráží božské poznání, vůle božskou lásku a paměť je odrazem božské vzpomínky. Když porozumíme božským přívlastkům (Lull je kategorizoval a použil písmena jako jejich symboly: *B=Bonitas* (dobrota), *C=Magnitudo* (velikost), *D=Duratio* (trvalost), *E=Potestas* (moc), *F=Sapientia* (moudrost), *G=Voluntas* (vůle), *H=Virtus* (ctnost-síla), *I=Veritas* (pravda), *K=Gloria* (sláva), pak máme, prostřednictvím identifikace jejich ekvivalentů v hmotném světě, schopnost porozumět vlastnostem všech věcí a prakticky je používat (zvláště v lékařství). A máme schopnost dokázat pravdu křesťanské víry.

Raymond Lull se svým žákem Thomasem le Myesierem před královnou francouzskou a navarrskou. Badische Landesbibliothek, Karlsruhe.

Lull dokonce zkonstruoval přístroj, podobající se kolu a představující kombinaci písmen a geometrických obrazců. Pomocí přístroje byl údajně schopen vyřešit jakýkoli problém a nalézt pravdu. Mnozí badatelé označují jeho vynález za pravzor-počítače.

ROZPORUPLNÝ GÉNIUS

Rozporuplnosti doby, ve které Lull žil, se prolínaly i do jeho života. I když sám byl původně dvorským rytířem a dokonce se osobně znal s velmistrem řádu templářů Jaquesem de Molay, prosazoval zrušení řádu, aby majetek řádu pomohl financovat novou křižáckou výpravu. Právě tohle se ale templářům po vyhnání ze Svaté země moc nezamlouvalo. Zároveň se Lull postavil na stranu váhajícího papeže proti francouzskému králi Filipovi IV., který představoval hlavní protitemplářský prvek. Lull sice souhlasil s vojenskou výpravou, mající znovu dobýt Jeruzalém, ale hlásal zásady poklidného a plodného soužití tří náboženství a věnoval značnou energii na obracení muslimů a židů na křesťanskou víru.

Lull musel mít zvláštní zanícení pro misionářskou práci, neboť jí zasvětil velkou část svého života. Sám mezi »jinověrci« pobýval a osobně se snažil přivést je na »správnou«, tedy katolickou víru. To se mu prý stalo osudným. Údajně měl být v roce 1315 ukamenován rozlíceným davem stoupenců islámu, když se je snažil během své misijní cesty po Africe obrátit ke křesťanství.

Jak to opravdu bylo, nevíme, neznáme dokonce ani přesné datum Lullovy smrti. Víme, že své poslední dílo napsal v prosinci roku 1315 v Tunisu. Většina badatelů souhlasí s tím, že musel zemřít někdy mezi tou dobou a březnem 1316 ve věku třiaosmdesáti až čtyřiaosmdesáti let, a to buď v Tunisu, nebo na lodi cestou na Mallorku, kde je také v kostele San Francisco v Palmě pochován v nádherné hrobce, postavené v roce 1448.

Jako vášnivý student a zastánce alchymie, kabaly a sufismu se Lull nevyhnul podezření z kacířství, které mu však za jeho života nebylo prokázáno. Teprve po jeho smrti vymohl inkvizitor Nicholas Eymeric (1320—1393) na papeži bulu, odsuzující Lullovo učení. Začátkem 16. století však papež Lev X. prohlásil Raymonda Lulla za blahoslaveného.

Apollon a devět múz. Ilustrace z anonymního alchymického rukopisu, 15. století, Vatikánská knihovna.

John Dastin, De erroribus, 15. století.

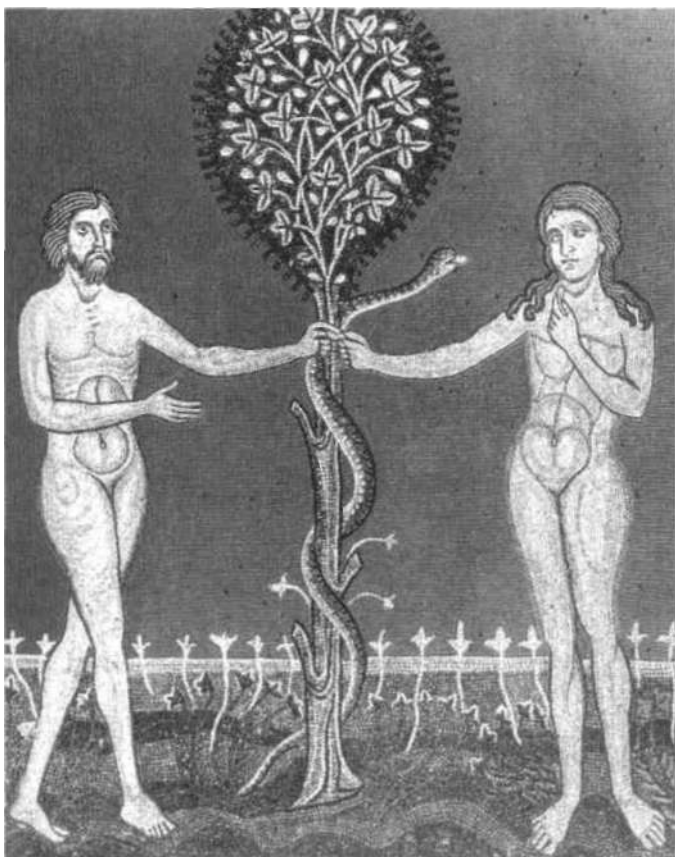

LÁSKA JAKO NEJVYŠŠÍ DOBRO

Spisovatelská činnost Raymonda Lulla byla neobyčejně bohatá. Dnes se mu přičítá autorství asi 3 000 knih, z nichž minimálně 321 prokazatelně napsal. Lull nepsal jen přísně vědecká či teologická díla. Je autorem dvou zdařilých novel určených široké veřejnosti.

První z nich je *Blanquerna* (1248), příběh papeže stejného jména, který byl zasvěcen do Ars Magna učencem nazývaným Blázen Raymond, jenž byl papeži poslán samotným císařem. Nejvyšší církevní hodnostář založil školu pro přípravu budoucích misionářů. S šířiteli křesťanství tam studovali také příslušníci křížáckých řádů, templáři a špiálníci.

Druhá novela s názvem *Felix* popisovala příběh mladého muže zasvěceného poustevníkem do tajemství věcí při-

*Adam a Eva. Mozaika, Sicílie,
12.-13. století*

rozených i nadpřirozených. Svatý muž postupně odhalil mystéria jednotlivých úrovní stvoření, a dokazoval tak důležitost Ars Magna.

S těmito novelami badatelé někdy spojují Lullovu sbírku básnických aforismů nazvanou *Kniha milence a milované*. V básních lze rozpoznat vliv muslimského sufismu, neboť některé aforismy jsou přeloženými výroky dervišů, i když přirozeně převedenými do křesťanského kontextu.

V tomto díle Lull plně odhaluje svůj skutečný zdroj — lásku. Byla to láska, která způsobila, že Bůh je trojjediný a že na sebe vzal lidskou podobu. Podstatou stvoření a klíčem k porozumění je láska, láska Boha k sobě a ke svěmu stvoření. Můžeme se tedy právem domnívat, že pro Lulla, stejně jako pro trubadúrskou kulturu a gnostické sekty, nebyla vrcholnou autoritou duchovního života Roma (Řím), ale to, co získáme, když jméno Věčného města čteme pozpátku: Amor.

Po vzoru alchymistů Lull ve svém díle směřoval mystiku, filozofii a lásku, a tím došel ke *Gnosis Kardias* — moudrosti srdce. Nevíme, jestli se mu opravdu podařilo vyrobit kámen mudrců, jak mnoho lidí dodnes pevně věří. Ale — jak naznačuje citát na začátku kapitoly — víme, že dosáhl něčeho stejně důležitého.

Portrét Raymonda Lulla z alchymického rukopisu *Opera chemica* z 15. století.

Zatýkáni katarů v Carcassonne. Kronika francouzská, 14. století.

KAPITOLA XXIX.

TRUBADÚŘI A KACÍŘI Z ALBI

Zabijte je všechny, on si je potom Bůh roztrídí.

Abbé z Citeaux údajně v odpověď na otázku,
jak při zabíjení rozlišit katolíky od kacířů

Tento obrázek doprovázel poezii středověké básničky Christiny de Pisan, kterou můžeme označit za jednu z prvních evropských bojovnic za osvobození ženy. Mnoho básní ze středověké dvorní poezie pocházelo z pera žen.

Během středověku vytryskly v úrodné půdě jižní Francie souběžně dva duchovní proudy: trubadúrská poezie a albigenské kacífství. Přestože vznikly ve stejné oblasti, jsou na první pohled velice rozdílné. Trubadúři oslavovali mimomanželskou lásku, a to často velice hříšně, zatímco albigenští kázali sexuální askezi a stranění se světského života. Na druhé straně se ale musíme zeptat, jestli tato zjednodušená charakteristika obou proudů opravdu odpovídá skutečnosti a zda oba proudy nemají spolu více společného, než by se na první pohled zdálo.

TRUBADURI

Léta 1100 až 1300 znamenala velký rozkvět provensálské kultury. V té době byl jih Francie politicky vzdálen od severu. V obou oblastech se dokonce hovořilo rozdílnými jazyky. Na severu to byl *langue d'oeil* a na jihu *langue d'oc*. Languedoc je také alternativním názvem Provence, jak byla tehdy nazývána celá jižní Francie. Společnost této oblasti, organizovaná kolem vévodských dvorů, byla otevřena vlivům přicházejícím ze Středomoří. Můžeme v ní tedy nalézt latinské, maurské a židovské prvky. Oblast byla pověstná bohatstvím, rozmařilým životem šlechty, nádhernými zámky, úrodnými vinicemi a krásnými ženami.

Právě ženy hrály klíčovou úlohu v trubadúrské poezii a kultech dvorní lásky. Trubadúr (z provensálského slovesa *trobar*: nalézt, vynalézt) je podle definice potulný básník a zpěvák. Trubadúrem byl většinou šlechtic, skládající písně a básně na oslavu Vznešené dámy. Obvykle trubadúr-skladatel veřejně své výtvary neinterpretoval, to obstarávali jeho učedníci nazývaní žongléři (*jongleur*), kteří ovládali hru na violu nebo loutnu. Občas přednášel své písně sám trubadúr a žonglér ho hrou na loutnu doprovázel. Mechanismus trubadúrských představení přímo souvisel s feudální strukturou a komunikacemi spojujícími jednotlivé dvory.

Přestože byla trubadúrská poezie těsně spjata s místními poměry, její vliv pociťovali lidé dalekoza hranicemi Provence. I božský Dante přiznal, že ho často inspirovala. Prostřednictvím básníků jako Dante, Cavalcanti a Petrarca se trubadúrský ideál lásky a písně opěvující lásku staly modelem pro další evropské umělce.

Trubadúrské básně a písně byly většinou věnovány konkrétní šlechtice, jež se stala objektem téměř nábožného uctívání i předmětem poměrně přesného popisu ženských vlad a obdivu k ženě krásy, což často vedlo k obviněním trubadúrů ze smyslnosti a hříchu. Klíčovým motivem děl byla nenaplněná touha. Opěvovaná dáma byla nedostupná. Na osobní úrovni byla povýšená či domýšlivá a na úrovni společenské většinou patřila někomu jinému, mocnějšímu. I kdyby však bylo možné získat její srdce, společenská norma takový vztah neumožňovala.

DANTE A TAJNÝ JAZYK

Dante (1265—1321) převzal spolu s dalšími básníky princip trubadúrské poezie a na jejím základě vytvořil vlastní působivé verše. Přestože Dantova *Božská komedie* není pouhou lyrickou básní, zaznívá v ní i trubadúrský motiv. Jeho Beatrice je vrcholným vyjádřením nedosažitelné ženy, která umělce inspiruje. Obecně se soudí, že vysněná Beatrice skutečně žila, jmenovala se Folca dei Portinari a byla dcerou významného florentského měšťana. S básníkem se setkala ještě jako maličké děvče a Dante, podle vlastního líčení v *Novém životě*, k ní okamžitě zahořel láskou, která přetrvávala i po její smrti ve věku pouhých dvaceti čtyř let.

Dante sice přiznával umělecký vliv trubadúrů, ale distancoval se od nich a odsoudil jejich morálku. To ovšem mohlo být vynuceno morálkou počínajícího 14. století. Ve 13. století byla totiž provenzálská kultura zničena křížovou výpravou, namířenou proti albigenskému kacířství, a trubadúrská poezie tím získala příchuť hereze.

Přestože Dante potvrdil oddanost katolické víře, pochybnosti o něm v církevních kruzích zůstaly. Sympatizoval s provenzálským kacířstvím? Byl dokonce sám kacířem a zasvěcencem tajné sekty? A není vůbec trubadúrská poezie vyjádřením určité kacířské nauky?

Kolem roku 1900 se rozproudila debata, zda trubadúři neskrývali ve svých básních a písních různá tajemství. Josephin Péladan ve své knize *Tajemství trubadúrů* tvrdil, že jejich poezie skrytě popisuje tajné náboženství existující v Provenči. Něco podobného tvrdil Luigi Valli v knize *Dantův tajný jazyk* z roku 1928. A tentokrát to byl Dante, kdo měl zakódovat do své poezie informace vztahující se

Romantická vize středověkých milenců.

Marnivost a žádosti těla, znázorněné ilustrací z 15. století

k určitým tajným naukám. Jména jako Beatrice a Rosa, která se často opakovala v dílech Danta a jeho okruhu, měla být ve skutečnosti zakódovanými názvy kacířského, ať už gnostického či hermetického, učení. Když tedy Dante truchlí nad smrtí Beatrice, může ve skutečnosti naříkat nad potlačením tajné církve.

MILOSTNÉ PÍSNĚ A »DVORY LÁSKY«

První známý trubadúr se jmenoval Guillaume, sedmý hrabě z Poitiers a devátý vévoda z Aquitaine (1071—1127). Guillaume začal skládat po návratu z křížové výpravy. Jeho písně se staly populární, ale zároveň mu vynesly konflikt s církví. Byly totiž otevřeně až skandálně »tělesné«. Nicméně jejich obscénnost vyvažoval popis duchovní blaženosti. Guillaume prostě použil slovník a citový náboj, vyjadřující lidskou lásku vůči Bohu, k uctívání žen a ženského principu.

Guillaume nepatřil jen tak k leccakým šlechticům. Jeho vnukem byl sám Richard Lví srdce, anglický král, vůdce jedné z křížových výprav a také trubadúr. Jeho dcera, Richardova matka Eleanor z Aquitaine, se vdala za Henryho Plantageneta a stala se královnou Anglie. Eleanor hrála v trubadúrské kultuře významnou úlohu. Byla silnou a vlivnou osobností a také tvůrkyní »dvorů lásky«.

Eleanor vyrůstala na požívačném a kosmopolitním francouzském jihu. A jako mnozí její krajané si udržovala přezíravý vztah ke katolické církvi a jejím politickým seskupením. Církev na oplátku příliš nemilovala Eleanor. Bernard z Clairvaux, zakladatel cisterciáckého řádu a tvůrce tempelářské ústavy, ji považoval za »neplodnou hampejznicí«, protože nebyla schopna dát svému prvnímu manželovi, francouzskému králi Ludvíku VII, mužského potomka.

V roce 1170 Eleanor opustila svého druhého manžela Henryho a nastěhovala se do rodinného sídla v Poitiers. Sídlu přeměnila v jakousi akademii dvorních umění. Šlechtici a šlechtičny z celé Evropy se tam sjížděli, aby se učili rytířskému kódu lásky. Tam byli posuzováni, zda se chovají podle jedenatřiceti článků »zákona lásky«, sestavených mužem jménem Andreas Capellanus.

»Dvory lásky« se mohou na první pohled zdát jen rozmarnou a romantickou záležitostí pro ukrácení dlouhé

Milenci z Roman de la Rose (1487-1495).

Tristan a Isolda pijí nápoj lásky. Rukopis z 15. století.

chvíle dvořanů. Dáme-li si je však do souvislosti s ustálenými společenskými pravidly, začínají se jevit jako hnutí odporu proti stávajícím poměrům. K protipólům stávajícího společenského pořádku, jako byly papež—císař, kněz—lid a Bůh—duše, tak přibyl ještě jeden: dáma a její vyvolený, milenec, jehož oddanost patřila pouze jí. Srdce se tak stalo posledním útočištěm proti vladařům a silám světa. Sňatek byl pro společnost té doby důležitou politickou a obchodní transakcí, ve které nebylo místa pro lásku. Dost možná, že vysoce urozené dámy a jejich intimní obdivovatelé si byli vědomi neudržitelnosti tohoto systému, v němž zcela chybělo místo pro cit. A možná, že chtěli vybudovat základy pro nový věk, kde by si každý ušlechtilé vychovaný člověk, který pochopil skutečné umění lásky a její zákony, mohl organizovat svůj vlastní život.

ALBIGENSKÉ KACÍŘSTVÍ

S prohlášením, že každý, kdo se pokouší vytvořit osobní názor na Boha, musí být bez slitování upálen, rozhodl papež Inocenc III. v roce 1208 o křížové výpravě. Tentokrát neměli křížáci namířeno do Svaté země. Jejich úkolem bylo vykořenit albigenské kacířství na jihu Francie. Papež předtím pověřil cisterciácké mnichy, aby v této oblasti kázali pravou víru. V roce 1206 se k nim připojil Dominic Guzman, pozdější sv. Dominik, zakladatel dominikánského řádu. Přesvědčování očividně nepomohlo.

Kardinál. Z cyklu *Tanec smrti*,
Hans Holbein ml., 1523-26.

V letech 1208 až 1229 tak byla rozpoutána vyhlazovací válka. První papežovy výzvy, slibující dva roky odpustků, neměly velký ohlas. Když však bylo svatým bojovníkům umožněno vlastnit půdu, kterou dobyli, a slíbeno, že rabování a znásilňování bude laskavě přehlédnuto, rozjela se křížová výprava na plné obrátky. Tímto činem se však značně posunul původní ideál výprav — křížové tažení bylo vypraveno proti křesťanům přímo v Evropě, a osvobození Svaté země se tak stalo druhořadou záležitostí. Podobná situace se opakovala o dvě stě let později, kdy papež poslal křížáky do Čech proti křesťanským husitům.

Zprávy z albigenké křížové výpravy jsou hrůzné a otřesné. V katedrále St. Nazaire bylo zabito dvanáct tisíc kacířů, když se probořila střecha chrámu. V Toulouse poslal biskup Folques, sám dřívější trubadúr, na smrt deset tisíc lidí obviněných z kacířství. V Beziers bylo vybito všechno obyvatelstvo — dvacet tisíc lidí se stalo obětí křížové výpravy.

Kdo vlastně byli tito odpadlí křesťané? Název albigenští získali podle města Albi v jižní Francii, kde bylo jedno z jejich největších center. Také se jim říkalo kataři. Cathar znamená čistý nebo dokonalý. Z tohoto slova je odvozen i český výraz kacíř. Tato odnož křesťanství měla své předchůdce v gnosticích a bulharských bogomilech a byla označována jako manichejská hereze (kacířství). Manichejské náboženství je pojmenováno podle perského mudrce Mani (215—237), jehož nauka je syntézou učení jiného perského mudrce Zoroastra (Zarathuštry) a křesťanství. Zjednodušeně řečeno, je to učení o dualitě, kdy stvořitelem našeho světa je Ahriman, bůh zla. Podobně tomu je i v gnostických naukách.

Albigenští kladli mimořádný důraz na chudobu, jednoduchost a jednotlivce. Tedy na opak toho, co reprezentovalo katolickou církev. Být opravdovým katarem, tedy opravdovým čistým a dokonalým člověkem, znamenalo odmítnutí katolické církve, světa a jakékoli světské marnivosti a zkaženosti.

OBSAH ALBIGENSKÉHO UČENÍ

Albigenští byli, jako mnoho jiných křesťanských sekt obviněných z kacířství, zcela vyhubeni, a tak rekonstruovat jejich skutečné učení je nesnadné. Souběžně s nimi existo-

valy i jiné velice podobné skupiny kacířů, jako třeba valdenští nebo poněkud extrémnější adamité, o kterých si povíme více v jedné z dalších kapitol. Z různých pramenů, především ze zaujatých záznamů inkvizice, můžeme zjednodušeně shrnout jejich nauky do bodů:

1. Stvoření hmotného světa je práce boha zla anebo boha, který v sobě zahrnuje dobro i zlo. Nazývá se Demiurgos.
2. Existuje nejvyšší Bůh, který je reprezentován dobrem a světlem. Ten je však neosobní a nachází se mimo náš svět.
3. Lidské duše jsou to jediné v celém stvoření, co není jeho součástí. Duše pocházejí z vyšších oblastí dokonalosti. Jejich pozemské vtělení je vězením a Demiurgos, nižší bůh stvořitel, je věznitelem.
4. Lidské duše jsou padlí andělé.
5. Zájmy duše jsou v přímém rozporu se zájmy Demiurga, který je totožný s Jehovou, bohem Starého zákona.
6. Cílem duší je osvobodit se z Demiurgovy moci. Jednotlivé duše na tom pracují svým vlastním způsobem a tempem. Dva základní směry osvobození jsou askize a popření světských mravních zákonů. Ve své extrémní podobě má první způsob, uzavření se před světem, formu rituální sebevraždy a druhý se projevuje libovolným chováním, pro které neexistují žádné meze.
7. Převtělování ze života do života je strategií duší, aby život v těle byl snesitelnější a aby se mu eventuálně dalo vyhnout.
8. Stejně jako je Demiurgos ztotožněn s bohem Starého zákona a jeho tvrdou vládou, je Kristus a Nový zákon ztotožněn s Láskou; Ježíš přichází z vyšších oblastí, aby napravit Demiurgovy činy anebo mu oponoval.
9. Protože hmota je nečistého původu, boží vtělení je odmítnuto. Kristus je viděn jako čistě duchovní síla. Ukřižování se buď nikdy neodehrálo, nebo je výrazem Demiurgovy krutosti.
10. Panna Marie má také zcela jiné, významnější postavení. Stejně jako gnostická Sofie je ženským aspektem nejvyššího Boha a prostředníkem s nižším světem.

Adam a Eva, Albrecht Dürer, rytina, 1504.

Boží soud čili ordálie byl jedním z oblíbených prostředků k tzv. »posouzení viny«. Způsobů provedení bylo několik, ovšem jeden z nich byl zvláště pozoruhodný: »čarodějnice« svázaná do kozelce byla vržena do hluboké vody a zatížena kamenem. Když se nepotopila, bylo to důkazem, že ji nad hladinou drželi neviditelní ďáblové, a zároveň podnětem pro okamžité upálení.

Ještě za vlády Marie Terezie (1717-1780) vyšlo v tehdejším Trestním zákoníku několik názorných ukázek pro katy a jejich holomky, »kterak si počínati při mučení vyslýchaných lidí«.

NÁZORY TRESTANÉ SMRTÍ

Křesťanská »svatá« válka, která se odehrála v letech 1209—1229, si svou krutostí nezadala se žádnou z válek následujících. Náboženská válka uprostřed Evropy, která krvavým násilím vyřešila spor o čistotu křesťanské víry, doznívala ještě v letech 1244 a 1255, kdy padl slavný hrad Montségur a Quéribus byl obsazen vítěznou křížáckou armádou, vešla do historie pod názvem Albigenická křížová výprava.

Odlišný výklad víry jihofrancouzských křesťanů byl chápán papežem Inocencem III. jako neúnosná hrozba papežské autoritě a potažmo i celé katolické církvi. A tak během své vlády byli tři francouzští králové Filip August (1180 až 1223), Ludvík VIII. (1223-1226) a Ludvík IX. (1226-1270) svědky války vedené jejich barony a papežem. Jejím výsledkem bylo připojení velké části jihu k francouzské koruně a vyhubení jednoho z nejzajímavějších evropských společenství.

Ještě celé století po ukončení Albigenské křížové výpravy posílala katolická inkvizice bezpočet osob na hranici, aby se ujistila, že jihofrancouzské kacířství bylo zcela zlikvidováno. Toto neuvěřitelné lidské a duchovní drama bylo po mnoho století taktně přehlíženo. Jeho skutečný význam teprve čeká na zhodnocení. To, co je skryto uvnitř této tragické záležitosti, obsahuje jakousi alternativu pro evropskou civilizaci, která se projevuje v její historii znovu a znovu.

Středověký obyvatel Evropy chápal svoji existenci jako výsledek božského stvoření (tento koncept nebyl až do konce 18. století zpochybněn). Jeho duchovní život byl soustředěn na myšlenku spasení duše. Člověk měl žít harmonický život pod dohledem všudypřítomného, spravedlivého a všemocného Boha Stvořitele. Na počátku druhého tisíciletí byla však situace idylické představě na hony vzdálena. V jedenáctém a dvanáctém století docházelo k převratným událostem, jež přinesly jak úchvatné změny, tak i utrpení a nejistoty. Jednotící prvek evropského kontinentu — křesťanské náboženství — se formálně stal monopolem církve. Ta inspirovala či podporovala nevýznamnější události doby.

Románská a gotická architektura dala Evropě specifický ráz. Touha po duchovním naplnění nalezla svůj výraz v mystice, v kultech svatých a v poutních cestách. Křížové

Svatá inkvizice byla nejobávanějším nástrojem římskokatolické církve; zároveň ovšem byla jedním z »pilířů víry« v Evropě. Její provádění, bdění nad čistotou víry, bylo svěřeno řádu dominikánů. Domini canis čili Psi Páně, mniši prosluli svou oddaností církvi a věrností víře, byli ovšem ve svém smutném díle brzy vystřídáni mnohem rafinovanějšími jezuity, Tovaryši Ježíšovými, skutečnými mistry v mučení. Ti přivedli k dokonalosti tzv. torturu, útrpný výslech, během něhož jen málokdo odolal a nepřiznal vše, co od něj inkvizitoři chtěli slyšet. Podle některých údajů zemřela až čtvrtina vyslýchaných již během mučení; samozřejmě vždy »s d'áblovou pomocí«; zbývající »kacíři« potom nacházeli smrt na hranicích, jak dokládá tato dobová středověká rytina.

výpravy se staly výrazem touhy po znovuoživení křesťanských kořenů, umožnily nebývalou komunikaci s východním světem a daly vzniknout nadnárodním vojensko-duchovním organizacím, křížovým řádům.

Na druhé straně se však katolická církev stala monopolní organizací se všemi nešvary mocenské a byrokratické struktury. Původní ideály čistoty a prostého chudobného života vzaly za své. Mnozí kněží nežili podle učení, které kázali. Tělesná požívačnost, hromadění majetku a moci kontrastovaly s nekompromisní rolí prostředníka mezi člověkem a Bohem. Není divu, že věřící hledali odpověď mimo církve a nezastavili se ani před násilnými projevy proti ní.

Znovu se objevil na povrchu duchovní proud, o němž si církev myslela, že byl zlikvidován. Arianismus byl výzvou katolické církvi ve čtvrtém století a my jsme ho zmínili v kapitole o svatém Antonínovi Egyptském. Areios či Arius (260—336) byl alexandrijský presbyter, který tvrdil, že Ježíš Kristus není totožný s Bohem. Na Nikajském koncilu roku 325 bylo toto populární učení odsouzeno jako nepravdivé, a z Ariových stoupenců se tak hlasováním dvou stovek biskupů stali kacíři.

*Nekonformní výklad Bible čas-
to znamenal konec na hranici.*

Arianismus, učení perského mudrce Maniho, bogomilové a další vlivy opět dostaly svůj výraz v náboženských hnutích, které se chtěly vymanit z monopolu oficiální církve. Kromě katarů to byli i takzvaní Chudí z Lyonu neboli Valdenští, kteří získali jméno podle svého zakladatele jménem Pierre Valdo. Ti byli oficiálně odsouzeni čtvrtým lateránským koncilem roku 1215 spolu s katary. Valdenští odmítali římský katolicismus spíše na základě biblické prostoty než gnostického kacířství. Odmítali katolické praktiky, které nebyly v souladu s Biblí, a odmítali uznávat nemorální kněze. V 16. století se spojili s protestantskou reformací. Valdenští byli tvrdě pronásledováni až do minulého století. Teprve v roce 1848 získali v Itálii náboženskou svobodu a jsou tam činní dodnes.

Středověká církev si chtěla udržet monopol výkladu Svatého písma. Obyčejní lidé nesměli Písmo vlastnit a překlad Bible do běžného jazyka byl dokonce zakázán. Jak bylo řečeno na koncilu v roce 1215:

Jediná je obecná církev věrných. Mimo ni není žádné spásy.

ROVNOST DUŠÍ

Víra katarů a její projevy nejsou snadno popsatelné. Stoupence jejich učení můžeme rozdělit do dvou skupin. Obyčejní věřící zastávali učení, ale nebyli vázáni náročnějšími kritérii, která museli splňovat takzvaní dokonalí (*perfecti*). Stát se z obyčejného věřícího dokonalým znamenalo projít křtem či znovuzrozením nebo lépe zasvěcovacím rituálem, nazývaným *Consolamentum*, kterému předcházelo tříleté přípravné období. Stát se dokonalým znamenalo přijmout Ducha svatého, který odhalil zasvěcovanému skutečnou božskou podstatu duše, a otevřel mu tak cestu ke skutečnému poznání, gnosi. Dokonalý se stal probuzenou duší, která dostala příležitost vymanit se z kruhu rození do mnoha životů.

Kataři věřili na převtělování, na rovnost všech lidí bez rozdílů původu, plnoprávné postavení ženy vedle muže, tíhli k vegetariánství, odmítali zákony vytvořené institucemi, odmítali přísahat, mluvili pravdu, uznávali nenásilí a žili prostě. Jejich církev byla čistě duchovní. Netíhli k církevním obřadům ani ke stavění kostelů. Hrad Montségur

je asi jediným »katarským monumentem«, který postavili. Jednoduché obřady se odehrávaly v dílnách, domovech či pod širým nebem. Měli mezi sebou církevní hodnostáře, ale nevytvářeli církevní organizace.

SATANOVA SYNAGOGA

Hrad Montségur se vypíná na skále ve výšce 1207 metrů. I po sedmi stoletích zůstává hrdým symbolem katarského hnutí a legendy s ním spojené z něj činí jedno z nejzáhadnějších míst evropské historie.

Montségur je jediným hradem, který byl postaven přímo z rozhodnutí katarské církve. Stalo se tak pravděpodobně v roce 1206. První záhadou je, proč se rozhodli katarové postavit takovou pevnost několik let před zahájením vojenského tažení proti nim? Bylo to díky dobré informovanosti o budoucích záměrech, schopnosti předvídat budoucí události, nebo je vedl jiný, možná i závažnější důvod? Potřebovali snad nějaký dobrý úkryt pro výjimečný poklad?

Ať je tomu jakkoli, během krátkého času získal hrad od nepřátel několik zajímavých přezdívek: Kacířský Vatikán, Dračí hlava a Satanova synagoga. Odtud katarští perfecti v černých róbách scházeli do okolního kraje, kázali svá učení a zasvěcovali připravené věřící.

14. března 1241, tedy v samém závěru vyhlazovací akce proti katarům, bylo rozhodnuto o zničení Montséguru, jedné z posledních katarských držav. Ale teprve po vraždě

Na vysoké skále se dodnes hrdě tyčí rozvaliny katarského hradu Montségur.

Jiné pohledy na hrad Montségur.

inkvizitorů v Avignonetu v květnu 1242 došlo k obnovení rozhodnutí o likvidaci hradu. V dubnu 1243 na Bezirském koncilu padlo druhé rozhodnutí, které se stalo konečným verdiktem. Hned další měsíc se armáda šesti až deseti tisíc vojáků dala na pochod, aby oblehla nedobytný hrad.

Obléhání bylo nesnadné. Terén byl těžko prostupný a okolní obyvatelstvo vůči dobyvatelům nepřátelské. Až do zimy 1243 mělo pět set až šest set katarů, bránících pevnost proti desetinásobné přesile, možnost přinášet zásoby z okolí.

Teprve na přelomu roku se podařilo dobyvatelům v odvázném nočním útoku ztéci vysokou skálu a obsadit samostatnou východní věž na vrcholku hory, odkud mohli později bombardovat hlavní část pevnosti zařízením po částech vynesným nahoru. Situace se obrátila v neprospěch katarů. Zima, nedostatek potravin a izolace je donutily k vyjednávání.

Dne 2. března 1244 bylo dohodnuto patnáctidenní příměří před konečnou kapitulací obhájců hradu. Podmínky byly až neuvěřitelně mírné. Vojáci a kataři, kteří se zřeknou své víry, mohou svobodně odejít, a jenom ti, kdo budou trvat na své víře, budou upáleni. Po patnáctidenním klidu zbraní sestoupili skuteční kataři v procesí vedeném jejich biskupem Bernardem Martym do údolí, kde na ně čekaly plameny inkvizice. Říká se, že ani jediný z katarů se nezřekl své víry. Místo, kde podstoupili svou mučednickou smrt, se dodnes nazývá *Prat des Crémats* (Pole upálených). Kolik jich bylo skutečně upáleno, nevíme. Odhady hovoří o 205 až 225 katarech obojího pohlaví. Říká se, že se všichni vrhli do ohně dobrovolně, spojení svou vírou v osvobození duše z pozemských pout.

HRAD SVATÉHO GRÁLU

Právě Montségur, jedna z posledních držav katarů, která vzdorovala Albigenké křížové výpravě, je často identifikován jako bájný hrad Montsalvage, ukrývající v sobě Svatý grál. Zde se nabízí lákavé vysvětlení patnáctidenního příměří — byl to snad čas, získaný pro odnesení Svatého grálu do bezpečí? Dále se nabízí i spojení mezi katary a křížáckým řádem templářů, se kterým měli mnoho společného včetně nešťastného konce z rukou katolické církve.

O bájném hradě Montsalvage se dozvídáme z básnického díla Parsifal, které napsal trubadúr a rytíř Wolfram von Eschenbach na počátku třináctého století. Zde prozrazuje, že Svatý Grál je uschován kdesi v Pyrenejích, tedy v oblasti postižené katarským kacířstvím.

Noc před pádem hradu Montségur, dne 16. března 1244, se díky tajné jeskyni či stole dostala čtveřice odvážlivců ven z hradu a proklouzla obléhajícímu vojsku. Tato historka je podložena několika výpověďmi svědků. Dokonce známe tři ze čtyř uprchlíků jménem. Čtvrtý však zůstává záhadou, stejně jako osud pokladu, který prý odnesli někam do bezpečí.

Kataři byli ve 12. a 13. století povětšinou vyhubeni. Převážně skončili na hranici nebo podlehli zbraním účastníků křížácké výpravy. Jejich odkaz však nezmizel a měl pokračování v mnoha dalších kacířských sektách. Dodnes se k jejich tradici hlásí mnoho jedinců. Hrad Montségur se pro ně stal poutním místem, každoročně se tam scházejí stovky lidí. S blížícím se koncem tisíciletí se Svatý grál stává opět středem pozornosti. Ať už je grálem kniha, mísa, kalich či kámen, zůstává grál symbolem Dobra a Lásky a touhy po opravdovém poznání.

Grál ve formě kalichu se objevil i na korouhvích husitských bojovníků. I proti nim byla vyhlášena křížová výprava. Česká tradice grálu jde však dál. Vzdělaný vladař a patron naší země sv. Václav měl být údajně rytířem grálu podle vzoru krále Artuše. Jan Lucemburský a Karel IV. prý byli členy tajného bratrstva grálu a hrad Karlštejn prý byl v duchu bratrstva postaven. Karlštejnská kaple Umučení páně, známější pod názvem kaple Svatého kříže, má údajně být právě kaplí grálu. Podle Rudolfa Steinera byl dokonce Karel IV. posledním rytířem Svatého grálu.

Osvícený panovník, císař Karel IV. měl být podle německého okultisty a antropozofa Rudolfa Steinera posledním rytířem Svatého grálu.

Karlštejn, patrně nejznámější z českých hradů, byl postaven ve druhé polovině 14. století Lucemburkem Karlem IV. - údajně v duchu bratrstva svatého grálu.

Kristus na kresbě ze 14. až 15. století.

KAPITOLA XXX.

MISTR ECKHART

Proto Bůh rád trpí škodu z hříchů a už ji mnohokrát strpěl,
nejčastěji ze všech od těch lidí, které si vyhlédl,
aby je podle své vůle dovedl k velikým věcem.

Mistr Eckhart

Evangelista Svatý Matouš, ilustrace z německého evangelia, mezi 1200-1220.

Když středověk překročil svůj zenit, nastala v Evropě zajímavá situace. Církev konsolidovala svou sílu a křesťanská zvěst byla čím dál tím více podřizována potřebám této instituce. Zájemem církve přirozeně bylo stát mezi Bohem a lidmi, neboť jako výlučný prostředník spasení měla vliv nejen na duchovní život svých oveček, ale ovlivňovala i světskou moc. Jak už to tak u podobných institucí bývá, moc a majetek se staly rozhodujícími faktory. Tato situace však měla na druhé straně značný podíl na rozkvětu mystiky, tedy na snahách o přímé, nezprostředkované a upřímné spojení s Bohem. Kolem roku 1300 se v Evropě šíří pocit odcizení, který připomíná situaci ve starém Řecku, kde filozofové hledali přímou a skutečnou cestu k jednomu zdroji. Vznik situace v tehdejší Evropě má zajisté více důvodů, ale upevňování moci církve, které se projevuje i vznikem inkvizice a přísnějším pronásledováním odchylek od ortodoxního učení, spolu s neúspěchem křížáckých výprav jsou těmi nejvýznamnějšími. Vzniká paradoxní situace, kdy je na jedné straně duchovní život křesťanů do značné míry oklešťován, ale na straně druhé nemá rozmach mystiky v evropské historii obdoby. Mnoho nespokojených s tím, co nabízí církev svatá, se obrací ke svému nitru, ke svému duchovnímu životu a prostřednictvím svého nitra vzhůru k nebi.

Jedním z takových je mistr Eckhart. V lůně církve sice zůstal po celý svůj život, ale jeho učení ho zákonitě dovedlo k rozporu s touto institucí. Podobnost jeho myšlenek s těmi, které byly odsouzeny jako jednoznačně kacířské, dosáhla té míry, že dlouhou dobu bylo dílo sekty svobodného ducha, známé jako adamité, *Schwester Katrei* (Sestra Kateřina), považováno za jeho výtvar.

ŽIVOT

Eckhart se narodil někdy kolem roku 1260. O jeho původu toho příliš nevíme, neboť se o něm nedochovaly žádné písemné záznamy. Snad pocházel ze šlechtické rodiny. Ve věku patnácti let se stal členem dominikánského řádu. Tento řád bratří kazatelů byl nazván po svém zakladateli svatém Dominikovi z Guzmánu (zemřel roku 1221). Řád vznikl roku 1215 v jihofrancouzském Toulouse, kde Dominik jako kazatel a misionář bojoval proti kacířské sektě

albigenských (katarů). Roku 1233 byl dominikánský řád pověřen výkonem inkvizice, to znamená vyhledáváním a vyvracením názorů a postojů odporujících učení církve. Zajímavé je, že tato neblaze proslulá církevní instituce byla původně zavedena papežem Inocencem III. jako »disciplinární komise« proti kněžím a církevním hodnostářům, kteří neplnili své povinnosti. V průběhu 13. století se působnost inkvizice rozšiřovala a její postupy i prostředky se stále zostřovaly. Zvláště když byla prosazena myšlenka, že bludné učení je urážkou majestátu božího, a tedy skutečným zločinem.

Z erfurtského kláštera byl záhy mladý Eckhart poslán do dominikánské vyšší školy v Kolíně nad Rýnem, aby studoval teologii. Do Erfurtu se vrátil někdy mezi lety 1290 a 1298 a byl jmenován představeným kláštera. V letech 1300—1302 studoval na univerzitě v Paříži, kde dosáhl titulu mistra, nejvyššího univerzitního stupně, který ho opravňoval, aby samostatně přednášel a vedl studenty, a vyjímал ho z podřízenosti místním církevním představeným. V roce 1300 byl jmenován zemským představeným nově zřízené saské řádové provincie, která zahrnovala celé severní a východní Německo. V roce 1307 se stal generálním vikářem pro Čechy — dostalo se mu úkolu napravit v naší zemi uvolněné způsoby kněžích a utkat se s kacířskými názory.

V roce 1311 se Eckhart vrátil do Paříže a odtud po dvou letech přešel do Štrasburku, kde se stal velice populárním kazatelem a učitelem. Davům lidí, které přitahovalo jeho kázání, přednášel v němčině. V roce 1322 se vrátil do Kolína nad Rýnem.

Rok před svou smrtí byl Eckhart obviněn z kacířství. To mohlo mít, kromě skutečného obsahu jeho učení, dva hlavní důvody. Zdá se, že se stal jednou z mnoha obětí politických zmatků zapříčiněných sporem mezi Ludvíkem IV. Bavorským a papežem Janem XXII. Druhým důvodem byly neshody mezi dominikány a františkány. Král Ludvík neuznával právoplatnost papežova zvolení a nejvyšší církevní hodnostář ho za to exkomunikoval, tedy vyloučil z církve. Kolínský arcibiskup, sám františkán, využil sporu k omezení vlivu dominikánů a přivedl Eckharta před inkvizici.

Eckhart byl v září roku 1326 obviněn téměř ze stovky kacířských přestupků a jeho učení bylo prohlášeno za nebezpečné obecnému lidu. Přestože Eckhart nepodléhal kolínskému arcibiskupovi, cítil se povinován bránit sebe i svůj

Izaiášovo prorockví, ilustrovaná Bible z druhé poloviny 12. století.

Kacířské souvislosti

Souvislost Eckhartovy nauky s kacířstvím bratrstva svobodného ducha a jeho různých forem, jak je uváděly v život sekty adamitů, beghardů a bekyň, vysvítá z mnoha dobových písemností. Následující dva příklady to zřetelně dokazují. Téměř všechny v nich uvedené body se vyskytují i u Eckharta, často v podobných formulacích. Jen tři z nich u něho nenajdeme. Jsou to výroky o tom, že »dokonalý člověk není vázán poslušností a smí dělat, co chce, včetně zvláštního výroku o sexuální morálce, kterému je třeba rozumět tak, že sexuální pud je čistě věci těla a jako takový se duše netýká, to znamená, že nezpůsobuje hřích.

Eckhartův předchůdce a snad i učitel, Albert Veliký, charakterizuje kolem roku 1270 učení kacířů z Porýní těmito body:

- dobrý člověk je ten, kdo Boha opustil pro Boha,
- člověk může vystoupit nad Boha,
- člověk se může stát Bohem, takže Boha nepotřebuje,
- kdo se dostal do objetí božství, smí dělat, co chce,
- člověk se má stejně radovat ze zlého i z dobrého i ze všeho, co se mu přihodí, protože tak to Bůh zřídil,
- dobrý člověk se nebojí a nelituje, když upadl do nějakého hříchu, protože to je boží úděl a tomu se nemá bránit.

řád. Proto se podvolil církevnímu procesu. Žalobci však zdaleka nedosahovali Eckhartovy úrovně a soud se vlekl skoro rok. Eckhart se odvolal k papeži Janu XXII., který si vyžádal soudní dokumenty k přezkoumání papežskou komisí. V roce 1327, krátce po příjezdu k papežskému dvoru do Avignonu, se však Eckhart rozstolal a zemřel.

Po jeho smrti papežská komise posoudila jeho údajně kacířské výroky. Jedenasedmdesát z nich sice očistila od kacířství, ale patnáct prohlásila za kacířské a jedenáct za sporné. V roce 1329 vydal papež bulu odsuzující celkem sedmnáct údajně kacířských nebo sporných výroků. V dokumentech se pravilo, že těsně před svou smrtí Eckhart odvolal všech dvacet šest předmětných výroků. Za kacíře tedy prohlášen nebyl, i když k tomu mnoho nechybělo.

ECKHARTOVO UČENÍ

Dominikánský teolog a mystik Johannes Eckhart je obecně znám jako mistr Eckhart nebo prostě jako Mistr. Je považován za nejdůležitějšího středověkého německého mystika a za jednu z nejdůležitějších postav křesťanské mystiky vůbec. Vztah církve k němu byl rozporuplný. Uznávala ho za velikého myslitele a Eckhart sám dosáhl v církvi vysokého postavení. Zároveň však církevní autority nahlížely na jeho učení s podezřením, že se až nebezpečně blíží tomu, co hlásaly některé pro církev nebezpečné kacířské sekty.

Eckhartova důležitost spočívá v tom, že jako první formuloval tyto výroky:

- Dosáhnout osobního rozvoje lze prostřednictvím sebepoznání. To znamená být si vědom toho, že sami o sobě jsme nic, a přesto máme významné postavení, neboť pocházíme z Boha.
- Mystika ve své nejvyšší formě není pasivní a teoretická, ale vede k akci.
- To nejvyšší, podle čeho můžeme hodnotit své jednání, je v nás. »Země«, ze které se rodí Bůh, je v nás. Je to naše mysl.
- Měli bychom být sami s Bohem a »opustit Boha výměnou za Boha«. Tedy opustit ho jako koncept něčeho, co vlastněme či po čem toužíme.
- Stažení se z vnějšího světa (askeze) je v souladu s otevřeností k ostatním lidem a se vším v každodenním životě.

- Mystika je oboustranný proces: Bůh do nás vstoupí do té míry, do jaké jsme schopni soustředit vše v sobě na »Zemi«.

Eckhartův druh mystiky je očividně přístupný širokým vrstvám obyvatel, nejen omezené skupině církevních teologů. Je to výzva všem, kdo chtějí slyšet, výzva směřovaná k individuálnímu vědomí jednotlivce. Je to výzva k usku-tečňování duchovní ušlechtilosti v každodenním životě.

Eckhartovo učení je obsáhlé a komplexní. Eckhart sice přijímá Boha jako starozákonního Jehovu, který říká Moj-žišovi »Jsem, který jsem«, ale rozlišuje mezi božskou přiro-zeností a Bohem. Božskou přirozeností je jsoucno a Bůh je stvořením, »vznikáním« všech věcí. Bůh se může zrodit v duši a naplnit ji. Duše pak zrcadlí božské v ní nazpět k Bohu, ale přitom si zachovává svou vlastní identitu. Mys- tické spojení mezi Bohem a duší se odehrává v hlubinách duše, odkud vyzařuje jiskra, která oba spojuje a zároveň jim umožňuje oddělenost. Tato jiskra je podle Eckharta nezničitelná, je nad časem a prostorem a sídlí v ní vědomí.

Eckhart viděl podpovrchovou a plynulou jednotu všech věcí existujících ve vždy přítomném nyní. To je koncepce, kterou nacházíme nejen ve východní mystice, ale i v kvan- tové fyzice. Dále tvrdil, že duše se trápí tím, že vnímá stvo- řené věci odděleně. Člověk musí v sobě probudit »absolutní vidění«, ve kterém jsou věci přijímány jako »jsoucno«, a přestat do věci promítat své vlastní myšlenky. Eckhart zdůrazňoval potřebu stát se nedílnou součástí všeho, co se zrovna odehrává.

Eckhart nebyl nijak unesen dobrodiním. Pro něj byl důležitý vnitřní postoj. Odstup od světa je základním téma- tem jeho prací. V krátkém pojednání *O odstupu* napsal:

Musíš vědět, že být prázdný (oddělený od všech stvořených věcí) znamená být plný Boha; a být plný stvořených věcí zna- mená být oddělený od Boha.

Z toho vyplývá, že duše může přijmout či zažívat Boha, pouze je-li vyprázdněna. Eckhart zdůrazňoval vnitřní od- stup dokonce i od náboženských praktik. Podle něj ti, kdo »jsou přimknuti ke svým pokáním a vnějším cvičením«, ne- mohou porozumět božské pravdě.

Přes zdůrazňování nutnosti odstupu od všech věcí Eckhart nikterak nesnižoval důležitost každodenního živo- ta; naopak jej velice oceňoval. Když posuzoval jednání lidí, kteří dávají přednost uzavření do kostelů nebo do svého nitra, říkal, že to není to nejlepší.

»Omyly beghardů a be- kyň«, odsouzených r. 1312 vídeňským koncilem, kde se projednávalo i obvinění templářů z kacířství, obsa- huji tyto body:

- člověk může v přítom- ném životě dosáhnout ta- kového stupně dokonalos- ti, že je bez hříchu a už ne- může postoupit výš; jinak by se mohlo stát, že by byl dokonalejší než Kristus;
- takový člověk se nemá postit ani modlit, neb jeho smyslovost je natolik pod- dána duchu a rozumu, že může tělu dopřát, co chce;
- nejsou podřízeni posluš- nosti lidí a ani církve, ne- boť »kde duch Páně, tam je svoboda«;
- člověk může už nyní do- sáhnout blaženosti života na onom světě;
- každá rozumná přiroze- nost je sama o sobě přiro- zeně blažená a duše nepo- třebuje světlo oslavení, neboť se sama pozvedne k vidění Boha;
- cvičení ve ctnostech je pro lidi nedokonalé, kdež- to dokonalá duše se ctnos- tí zbavuje;
- polibek ženy, když k němu přirozeností ne- tíhla, je těžký hřích, kdež- to soulož s prostitutkou, když k tomu přirozeností tíhla, není hřích, zvlášť když tu bylo pokušení;
- svátosti těla Kristova se nemá prokazovat žádná úcta, protože by to bylo na úkor dokonalosti, kdyby z čistoty a výšky svého na- zírání sestoupili tak, že by přemýšleli o svátosti eu- charistie či o utrpení Kris- ta jako člověka.

Když se člověk ožení, Bůh je stále v něm a s ním všude na ulicích a mezi lidmi, stejně jako v kostele nebo na poušti či v klášterní cele.

Jeden z jeho dalších a nejkontroverznějších názorů se týká zrození Syna božího v duši. Otec Bůh nechává zrodit Syna ve věčnosti, a tak je neustále rozen. A jelikož duše má základ v Bohu, Syn se rodí v duši. Spravedlivý člověk se tedy podílí na vnitřním životě svaté Trojice. To je základ Eckhartova učení o jednotě Syna božího se Synem božím ve spravedlivém člověku.

Narození Ježíše Krista, iluminace z první poloviny 13. století.

Jedna z jeho nejkacířtějších myšlenek se týkala odmítnutí názoru, že člověk je nejvyšším stvořením. Eckhart argumentoval tím, že všechno stvořené je sobě rovné, neboť se v Bohu od sebe nijak neliší, jelikož je to Bůh sám. Říká:

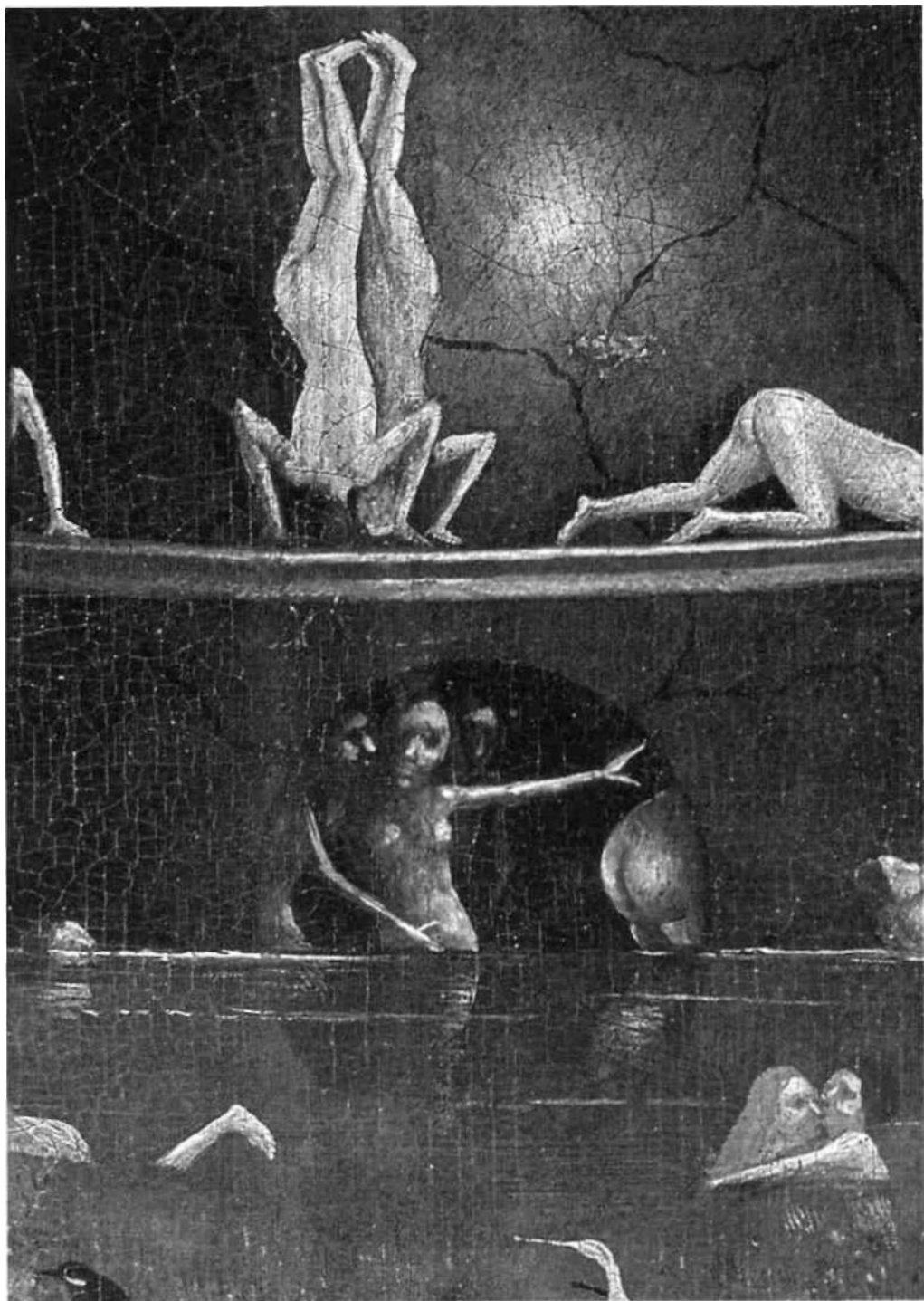
Stěžuj si jenom na to, že si stěžuješ. Život má smysl, i když jej neznáme. Ale náš život musí být zakotven ve skutečném živém životě, v jiskře duše, která se vznáší v Bohu. Každý z nás má tuto jiskru, která nemůže být nijak uhašena ani v pekle. Prostřednictvím této jiskry se můžeme spojovat s Bohem.

Eckhart popisuje mystické zážitky jako nevizuální a neverbální spojení s Bohem a vysvětluje je za pomoci staré novoplatonské nauky o božské jiskře v duši, která touží po návratu k Bohu.

Když hovoří o místě, kde se Bůh nachází jako jednota, používá Eckhart výrazy jako »tichá poušť, ve které nikdy nebylo žádného rozdílu«, »nehybný klid«, »slov prostá boží podstata«, »obnažená boží podstata«. Lidstvo jako veškeré tvorstvo se rodí z této tiché pouště; ne však jako obraz, nýbrž k obrazu vnitřního božského zrození. A v každém člověku existuje »špička duše«, kde všechno nerozlišitelné je *Jedno* — tichá poušť, z níž se znovu rodí život.

Mystická vize jednoty člověka a vesmíru.

Detail z triptychu Hieronyma Bosche Zahrada pozemských rozkoší, kolem roku 1500.

KAPITOLA XXXI.

ADAMITÉ

Ti, jímž vládne Eros čisté lásky,
mají oko laskavější, hlas líbeznější
a jejich pohyby jsou umírněné a plné ušlechtilého klidu.

Xenofon

Letící Eros. Helénská socha z pálené hlíny pochází ze 2. století př. n. l., Malá Asie.

V historii Evropy existovalo bezpočet náboženských sekt, které se sice hlásily k dominantnímu náboženství našeho kontinentu — křesťanství, ale jejich přístup k němu byl, řečeno mírně, poněkud netradiční. Mezi ně patří například bulharští bogomilové, beghardi, bekyně, pikarti, valdenští a albigenští. Ti poslední, jak jsme si řekli v jedné z předehledných kapitol, se vlastně jmenovali kataři. Tato přezdívka je odvozena z řeckého slova *katharsis* (čistota) a z ní také vznikl název pro všechny takové skupiny — kacíři. Je těžké o těchto skupinách hovořit obecně, neboť většinou na sebe nějak navazovaly a zároveň se od sebe lišily. Dokonce i uvnitř těchto sekt vznikala umírněná či radikální křídla, navzájem dost odlišná. Kdesi v hloubce jejich učení lze najít vlivy předkřesťanských duchovních proudů, mysterijních škol, Platonova učení, gnose a také vlivy ze Středního východu (perský manicheismus a islámský sufismus). Zatímco v původu nejrůznějších kacířských nauk lze vystopovat nejrůznější učení celého tehdy známého světa, osudy všech sekt se vzácně podobaly. Všechny byly bez milosti vyhlazeny. Stejný úděl stihl i tu nejzáhadnější a morálně nejradikálnější z nich — bratry a sestry svobodného ducha a dobrovolné chudoby, též nazývané *Homines Intelligentiae* a u nás proslavené Aloisem Jiráskem jako adamité.

RAJSKÉ ORGIE

Uvědomíme-li si, jak rozsáhlá literatura existuje o sektě albigenických, pak dojdeme k závěru, že písemnosti týkající se kacířské sekty svobodného ducha (či duchovní svobody) jsou opravdu skromné. Není to však překvapující. Albigenští dominovali náboženskému životu velké části jižní Francie minimálně půl století — až do té doby, než byla jejich síla zlomena křižáckou výpravou. Politický vliv adamitů byl sice minimální, dosáhli nicméně daleko mocnějšího vlivu společenského. Tento rozpor lze vysvětlit tím, že adamité kladli důraz na individuálního člověka a ne na skupinu. Také jejich »neviditelnost«, skrývání se před světem neumožňuje plné zhodnocení dopadu tohoto učení na evropský kontinent. Rozhodně tato forma kacířství zasáhla rozsáhlé území Evropy a trvala kolem pěti set let.

Je dokonce možné, že adamité mají svůj původ ve vzdálenějších časech evropské historie. Církevní otcové z rané-

ho období křesťanství, z období asi před jedním tisícem let, napadají ve svých dílech sekty až příliš podobné adamitům. Pravdou ovšem zůstává, že žádné konkrétní spojení nebylo dokázáno. Nicméně popisy aktivit této sekty z počátku našeho letopočtu jsou až nápadně shodné. Jeden z jejich kritiků, Epifanius, zesměšňuje rané křesťanské adamity jako »bandu krtek bojících se denního světla«. Tvrdí, že mají své kostely v podzemí, kde se shromažďují okolo ohně. Svlékají se při vstupu do svatyně a dovnitř vstupují »muž a žena nahatí, tak, jak vyšli z matčina lůna«. Epifanius nám neprozradil nic o obsahu kultu, ale učinil sarkastickou poznámku, že adamité mají být »zdrženliví lidé a panny«. Také jeho vlastní výrok, že vyloučili ze svého středu každého, kdo se stal obětí hříchu, dokazuje, že rituální nahota sekty měla určitý duchovní důvod. Od starověkého autora se také dovídáme, že tito podivní lidé nazývali svůj kostel rájem a sami sebe Adamem a Evou. Aníž by zmiňoval konkrétní případy, přičítá Epifanius jejich rituální nahotu »neukojitelné sexualitě«.

Další kritik této sekty, Theodoret, zašel ještě dál. Místo, aby v rituální nahotě adamitů viděl projev možné askeze, nazývá ji obscénní a jejich rituály má za orgie. V jednom spise uvádí:

Prodicus, následovník Karpokrata, založil kacířství takzvaných adamitů a připojil nespoutané tělesné obcování k pravidlům předepsaných Karpokratem. Obhajoval společné dělení se o ženy. A tak následně, na veřejných hostinách, když byla ztlumena světla, každý se pářil se ženou, na kterou zrovna padl, a co horšího, praktikovali zvrhlosti tohoto druhu jako mystický obřad zasvěcení.

Kritika Epifaniova je tak ještě znásobena Theodoret, poukazujícím na zvrhlosti promiskuitního charakteru, a zcela pomíjí myšlenku původního stavu nevinnosti, který podle jiného výčtu Augustinova chtěli adamité v tajných modlitebnách znovu získat.

STŘEDOVĚČÍ NADLIDE

Rekonstruovat nauku a praktiky adamitů je velice obtížné. Většina pramenů, které máme k dispozici, pochází od jejich nepřátel a žalobců, zejména ze soudních zápisů inkvi-

Mužský a ženský princip podle středověkého alchymického rukopisu.

Tantrické rituály jsou někdy považovány za paralelu adamitského konceptu volné lásky. Indická kresba z minulého století.

zice. Z jejich stoupenců, kteří vystoupili veřejně, nikdo nepřežil. Různé skupiny adamitů existovaly v Evropě během 13. a 14. století. Století patnácté je pak jednoznačně ve znamení jejich nelítostného pronásledování a likvidace. Příkladem jednoho z nejbrutálnějších aktérů v této oblasti je i náš vojenský génius Jan Žižka, jenž nechal u Klokot upálit několik set stoupenců této sekty, neboť mu narušovali vojenskou disciplínu. Aby udržel vojenskou jednotu Tábora, obětoval jeho myšlenkovou volnost.

Historicky můžeme považovat kacířství adamitů za extrémní formu mystiky, která kvetla pod evropským povrchem od 11. století. Ortodoxní i kacířská mystika vyvěrá ze stejné touhy po skutečném a praktickém poznání Boha a spojení s ním. Obě varianty kladly velký důraz na intuíci, extázi a individuální přístup. Oba proudy byly také stimulovány učením novoplatonské filozofie. Na rozdíl od katolických mystiků adepti svobodného ducha neuznávali žádnou autoritu kromě své vlastní zkušenosti. V jejich očích byla církev přinejlepším překážkou na cestě k Bohu. Cítili potřebu nahradit tuto, podle svého mínění vyprahlou a formální instituci vlastními komunami, které měly být předvojem lidstva v přijetí Ducha svatého. Jejich víra byla totiž založena na předpokladu, že začíná třetí etapa vývoje lidstva. První etapa, reprezentovaná Bohem Otcem, byla vystřídána druhou, kdy příchodem Krista nastalo období Boha Syna. Tu měla vystřídat třetí a konečná etapa Ducha svatého.

Jádro kacířství adamitů spočívalo ve víře ve vlastní dokonalost, kdy církevní pojetí hříchu nemělo prakticky význam. Pro jedince žijící v rajské nevinosti hřích prostě neexistuje. Zde by bylo dobré upozornit, že výraz adamita je poněkud zavádějící, neboť zdůrazňuje mužský aspekt prapůvodní nevinosti. Ženy měly v sektě adamitů zcela rovnoprávné místo.

Dokonalý člověk, za jakého se adamita považoval, mohl tedy konat i to, co bylo obecně považováno za zakázané. Křesťanské civilizaci, která klade zvláštní důraz na neposkvrněnost a považuje mimomanželský sex za obzvláště těžký hřích, byl jejich přístup k životu trnem v oku. Musíme doznat, že obviňování adamitů z neortodoxního sexuálního života mělo své opodstatnění, i když šlo o něco více než o pouhou promiskuitu. Jejich bezstarostná sexualita měla především symbolickou hodnotu jako znamení duchovní volnosti a rovnoprávnosti. To je také obsahem hodnoty, kterou vyjadřuje takzvaná volná láska v naší době.

A BUDETE JAKO BOHOVÉ

Adamité se považovali za bohorovné a někdy zacházeli ještě dále. O Kristovi například tvrdili, že na kříži nezemřel pro lidstvo, ale sám za sebe. V jednom z mála dochovaných adamitských spisů nazvaném *Schwester Katrei* zažívá sestra Kateřina typickou zkušenost adamitů — extázi, ve které je zcela uvolněna z omezené lidské existence a v níž volá:

Afrodité, patronka ušlechtilé lásky, a Pan, ztělesnění chťíce.

*Eros vytesaný do náhrobku
naznačuje spojení mezi extází
a smrtí.*

»Raduj se se mnou, stala jsem se Bohem!« Její zkušenější kolega jí dává tyto instrukce:

Nyní opusť všechny lidi, stáhni se opět do svého stavu jednotlivosti, neboť zůstaneš Bohem.

Kateřina poté upadla do hlubokého transu a probrala se z něho s ujištěním:

Byla jsem učiněna věčnou v mém věčném požehnání. Kristus mě učinil jemu rovnou a již nikdy nemohu ztratit tento stav.

Takové zážitky byly vskutku rozdílné od spojení s Bohem, jak je chápala církev. Pro ni byl tento stav okamžité osvícení, jež se dostavilo jen někdy, snad jednou za život. A ten, kdo je zažil, zůstával i nadále obyčejným smrtelníkem. Adamitu takový zážitek zcela změnil. Spojil se s Bohem, sloučil se s ním a zůstal takový navěky. Jedna adamitská žena dokonce tvrdila, že si mohla osedlat Ducha svatého a »jezdit na něm jako v sedle«. Mnozí z adamitů byli přesvědčeni o své schopnosti konat zázraky. Podle vlastního tvrzení byli schopni vidět budoucnost, mohli chodit suchou nohou po vodě nebo létat vzduchem.

Způsoby adamitů a formy jejich projevů jsou opravdu matoucí a různorodé. Většinou se shromažďovali v pod-

zemí. Za svůj chrám považovali jeskyni nebo sklepení. To by se dalo snadno vysvětlit nutností skrývat se, ale je dost možné, že adamitský místopis skrývá ještě něco jiného. Připomeňme si antická mystéria a působivou Platonovu alegorii o jeskyni. V Čechách a Rakousku byli díky této charakteristice přezdívaní »obyvatelé jeskyní« (Grubenheimer, Fossarier, Grublsinsleute). Jeskynní shromaždiště nazývali rájem a my se můžeme jen dohadovat, co se v nich opravdu odehrávalo.

Spojování mužského a ženského principu bylo pro adamity příznačné. Specifický obřad takového spojení nazývali *acclivitas*. Představoval posvátný sňatek, *hieros gamos*, sloučení protikladů, o kterém hovořili i alchymisté. U adamitů má ovšem svěbytnou podobu. V jednom z protokolů inkvizice se píše:

A také vytvořili svůj vlastní jazyk, ve kterém nazývali tělesné spojení rajským potěšením nebo cestou vzhůru (*acclivitas*.) Tak používají přijatelné názvy, když hovoří o hříšných činech k lidem, kteří nerozumějí jejich skutečnému významu.

I z tohoto nepřátelského komentáře se zdá být jasné, že tyto výrazy vyjadřují nějaký hlubší význam než pouhý popis orgií. Slovo *acclivitas* znamená »směr vzhůru«. Je tedy logičtější ho interpretovat jako snahu povznést se do stavu dokonalosti. Pak by i výraz ráj mohl znamenat nejvyšší úroveň sexuality, její duchovní sublimaci. Touto »cestou vzhůru« mohli adamité skutečně myslet neposkvrněnou dokonalost lásky, jak o ní hovoří řecký filozof Platon. I ten přece tvrdil, že inspirující a hybnou silou duše je Eros. V něm viděl, zjednodušeně řečeno, touhu po něčem, co nám schází, touhu po spojení a celistvosti. Spojení muže a ženy mohlo být pro adamity symbolem návratu do stavu původní rajské blaženosti, kde neexistovaly rozpory, kde vše splývalo v jednotu. Nic ovšem nevylučuje možnost, že takového stavu myslí nedosahovali prostřednictvím fyzického spojení a že různí adamité si tuto koncepci nevysvětlovali různým způsobem a neuváděli ji do života na různých úrovních, od nejvyšší duchovní až po tu zcela jednoduše požívačnou.

»Rajské potěšení«, alternativní název pro *acclivitas*, nám připomíná slavný triptych od nizozemského malíře Hieronyma Bosche *Zahrada pozemských rozkoší* z konce 15. století. Slavný malíř jako by ve svém díle ilustroval na stovkách nahých postav rajskou nevinność adamitů a jejich snahu navrátit se do pradávného domova.

Eva, had a smrt. Hans Baldung Grien, obraz, 1510-1512.

Pasování na rytíře. Obraz E. B. Leightona z 19. století.

KAPITOLA XXXII.

RYTÍŘSKÁ TRADICE

Všechna slova, chybějí-li činy, jeví se planými a prázdnými.

Demosthenes

Pasování na rytíře, ztvárněné na dobové malbě.

Rytířské ideály, které mají svůj vzor v heroických příbězích Alexandra Velikého a Artušových rytířů kulatého stolu, našly svou praktickou vojenskou podobu v křížáckých řádech a vznešenější tvář v trubadúrské kultuře jižní Francie. Tato evropská tradice poznamenala způsob myšlení i vztah ke světu; kromě očividně romantického aspektu v sobě ovšem skrývá více, než jen prototyp elitních důstojníků a jednotek budoucích armád.

Rytířský ideál slučuje dva protiklady. Na jedné straně je to šlechtnost, galantnost a schopnost obětovat se pro vznešený cíl, na straně druhé tvrdá disciplína a kruté válčení. Když se ohlížíme zpět ke středověkým rytířům, cítíme hrdost slavné minulosti a současně i stud za mnohdy ohavné činy, spáchané ve jménu křesťanských ideálů.

Tento pocit není ničím novým. Již od dob reformace v 16. století byl středověký rytíř přijímán jak se sympatií, tak s odporem. Ideály vznešenosti a galantnosti středověkého rytíře přitahovaly obdivovatele z řad těch, jimž se naopak církevní upjatost středověku zdála odpudivá.

Rytířské ideály přežily v různých rytířských řádech až dodnes, a to nejen jako nostalgická vzpomínka, ale jako aktivní princip života. Tyto ideály mají také své místo ve vzdělání a formování charakteru. Když například francouzský spisovatel François Rabelais píše rukou obra Gargantui jeho synovi Pantagruelovi a radí mu, jak by se měl renesanční gentleman vzdělávat, neopomene zmínit rytíře a používání zbraní. Ještě před obnovením zájmu o gotiku v osmnáctém století a před romantikou století minulého hrál rytířský ideál důležitou roli ve formování charakteru našeho kontinentu.

RYTÍŘSKÉ ŘÁDY

Ve všech dobách se lidé rádi zdobili viditelnými znaky nejen úspěchu a moci, ale také znaky zásluh a vděčnosti. Úspěšný lovec se rád zdobil zvířecí trofejí, římský důstojník hrdě nosil věnec za statečnost v bitvě a středověký rytíř jel do boje s šátkem milované dámy. Člen starého rytířského řádu nebo účastník křížové výpravy si připjal na svůj plášť kříž na znamení příslušnosti k vybrané skupině.

Viditelné symboly se staly psychologickou součástí života a doprovázejí nás na každém kroku. Zatímco v některých

případech jde o čistě formální vyjádření, symbolika starobylých rytířských řádů se váže k nejhlubším tajemstvím naší minulosti.

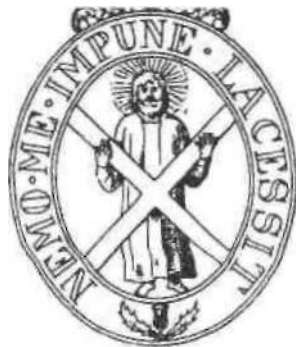
Původ velkých středověkých řádů a jejich symbolika jsou často zahaleny rouškou tajemství. Jsou střeženým tajemstvím řádů a institucí, které je udělují, a je dost možné, že i uvnitř těchto institucí je pravá podstata známa jen některým.

Jedním z nejznámějších je anglický Podvazkový řád, jehož patronem je legendární drakobijec sv. Jiří, tradiční ochránce rytířstva. Znázornění v řádové dekoraci, zobrazující světce jako rytíře, který sedě na koni probodává kopím draka držícího v zajetí princeznu, v sobě skrývá mnohovrstevnou symboliku. Motiv zabití draka nacházíme i v alchymii. Kopí má obdobný význam jako slavné kopí sv. Longina, kterým byl proboden Ježíš na kříži. A dáma v zajetí velkého draka chaosu se váže ke gnostickým a jiným naukám. Řád založil roku 1348 anglický král Edward III. (1327—1377) jako nejvyšší řád Anglie a je to jeden z mála dodnes existujících velkých řádů středověku. K založení řádu se váže nedoložená pověst o hraběnce ze Salisbury, které ve společnosti upadl podvazek. Okolostojící pánové si neodpustili poznámky na účet hraběnky a přítomný král měl prohlásit: »Hanba tomu, kdo o tom špatně smýšlí!« Podvazek pak povýšil na svůj řád, a hraběnce tak poskytl mimořádné zadostiučinění.

Ještě starším anglickým řádem je Řád bodláku, který podle tradice vznikl již v roce 787 a který byl v roce 1687 obnoven králem Jakubem II. Řád bodláku je jedním ze starobylých řádů, který se v Anglii dochoval dodnes — i když nikoli ve vojenské, ale civilní verzi. Historicky prokazatelně ho založil v roce 1399 král Jindřich IV. z rodu Lancastérů.

Dánský Řád slona má jako svou dekoraci zlatou plastikou sošku slona. V Evropě je to dosti neobvyklý zvířecí symbol, jehož původ není spolehlivě vysvětlen. Snad má připomínat takzvané sloní vlastnosti, tedy sílu, moudrost a dobrou paměť.

Zajímavým řádem je francouzská Čestná legie — ta je naopak projevem úmyslného přerušení starých tradic. Obvyklý kříž je zde nahrazen pěticípou hvězdou, jejíž ramena se nicméně štěpí po vzoru takzvaného maltézského kříže podobně, jako je tomu u jiných řádových křížů. Řád byl založen v roce 1802 za konzulátu Napoleona Bonaparta jako všeobecný a jediný záslužný řád, původně bez viditel-

Řád bodláku.

né dekorace. Řádoví rytíři byli elitní jednotkou, složenou z vyznamenaných jednotlivců a organizovanou dle vzoru římské legie. Teprve roku 1804 začal udělovat Napoleon, již jako císař, první dekorace. Připomeňme si jen, že toto narušení tradic mělo hlubší kořeny. Byla to doba dozvuku francouzské revoluce inspirované a organizované z valné části svobodnými zednáři, kteří chtěli uskutečnit dalekosáhlé změny ve společnosti. Mezi zednáře údajně patřil i sám Napoleon.

Český Řád Bílého lva, který vznikl v roce 1922 a je určen pouze cizím státním příslušníkům, byl přímo Čestnou legií inspirovaná a převzal od ní pěticípou hvězdu, která je ovšem trojitě rozeklaná. Objevují se na něm i dva typické české symboly: lev a listy lípy.

Lev, jedna z nejčastějších erbovních figur, symbolizuje rytířské ctnosti sílu a odvahu. Lev obecně zastupuje mužské vlastnosti včetně těch negativních, jako jsou pýcha a hněv; bývá zastoupen jako jeden ze symbolů čtverosti světa: čtyři živly (oheň), povahy člověka (cholerik), části světa (Afrika nebo jih), evangelisté (Marek). Tato kresba lva pochází z alchymického spisu Rosarium philosophorum, 16. století.

ŘÁD ZLATÉHO ROUNA

Hlavní částí znaku tohoto starého burgundského řádu je beránek (rouno). Sám zakladatel řádu vévoda Filip Dobrý (1396—1467) symbol řádu nikdy veřejně nevysvětlil, ale obecně je považován za narážku na antickou báji, v níž se řecký hrdina Jáson spolu se svými druhy plavil na lodi Argo do daleké Kolchidy na maloasijském východním pobřeží Černého moře. Ještě za Filipova života byla připomínána postava starozákonního Gedeona, který žádá na Bohu kožešinu (rouno) jako znamení svého vítězství nad nepřátele. Oba příběhy byly často u burgundského dvora umělecky zobrazovány.

Řád byl založen jako dynastický roku 1430, kdy se Filip také stal vévodou brabantským. Filip, jeden z posledních křesťanských rytířů doznívající staré tradice, přizval ke členství v řádu podle vzoru krále Artuše pouze nejurozenější osoby. Na jeho dvoře se neuvěřitelně vynalézavým způsobem mísila mytologie s křesťanskou tradicí, rytířskými ideály a praktickou politikou. Skvělým příkladem této kombinace je Filipova velká hostina, uspořádaná roku 1453, tedy rok před tím, než Turci ovládli Konstantinopol, hlavní město křesťanského byzantského císařství. Filip si byl dobře vědom tureckého nebezpečí a chtěl zorganizovat křížovou výpravu, která by zastavila tureckou expanzi. I přes veškeré Filipovy snahy nakonec k výpravě nedošlo.

Dnes bychom jen ztěží uvěřili tomu, co se na hostině odehrávalo, kdyby se o jejím průběhu nedochovala podrobná svědectví. Na stole uprostřed hodovní místnosti byl položen ohromný koláč, v němž se nacházelo čtyřicet pět hudebníků. Jeden z chodů byl zhotoven ve formě kostela s věží, ze které vyzváněl zvon. Jiný byl vytvořen jako loď s nákladem a živou posádkou. Vévoda nechal v hodovní síni vytvořit zvláštní fontány, z nichž jedna představovala nahého chlapečka čurajícího narůžovělou vodu. Sama hodovní síň byla přetvořena na nejrůznější krajiny, včetně ostrova obydleného pohádkovými bytostmi. Dále zde bylo možno vidět mechanického tygra bojujícího s hadem, živého lva a nakonec i obra vedoucího skutečného slona s modelem hradu na zádech. Veselí vyvrcholilo přísahou na živého bažanta, ve které vévoda příslibil obhajovat křesťanskou církev proti Turkům.

Řád Zlatého rouna.

Monogram císaře Rudolfa II. na svatovítské katedrále je lemován Řádem Zlatého rouna.

Po vymření burgundské vládnoucí dynastie přešel Řád Zlatého rouna po ženské linii na dědice vévodství. To se stalo již roku 1477 smrtí vévody Karla Smělého, jehož dcera Marie přinesla řád spolu s burgundským vévodstvím svému choti Maxmiliánovi Rakouskému; řád se tak stal rodovým vyznamenáním habsburského domu a je jím dodnes. Od roku 1725 se dělí na rakouský a španělský, přičemž rakouský je možno považovat za skutečného dědice burgundských vévodů, neboť on si zachoval původní výlučnost katolického řádu, vzácně udělovaného hlavou habsburského rodu, dnes arcivévodou Ottou Habsburským. My můžeme spatřit renesanční vyobrazení Řádu Zlatého rouna na věži chrámu sv. Víta, kam ho nechal umístit jeho držitel a udělovatel císař Rudolf II.

JÁSON A MÉDEA

Podívejme se nyní podrobněji na inspiraci Řádu Zlatého rouna — na řeckého hrdinu Jásona, který vedl Argonauty na výpravě do Kolchidy. V Ovidiových *Proměnách* se dovídáme, jak mu zamilovaná králova dcera Médea díky svým čarodějným schopnostem pomohla překonat rozmanitá smrtelná nebezpečí a získat zlatou beraní kůži. I zde se nám vrací alchymický motiv draka.

Zbývá teď čarovným býlím uspati bdělého draka. Zdobil ho hřeben, měl jazyky tři a vzbuzoval hrůzu řadou ohnutých zubů, strom hlídaje se zlatým rounem. Toho když pokropil šťávou, jež z bylin léthejských byla, třikrát když pronesl slova, jež působí lahodný spánek, kterými proudící řeky lze zastavit, uklidnit moře, na oči neznalé spánku hned snesl se spánek. Zlata zmocní se Jásonův statečný syn a na kořist pyšný Médeu, dárkyni daru, si odvážel, druhou to kořist, až pak v iónský přístav jak vítěz dorazil s chotí.

Médea uprchla s Jásonem před hněvem svého otce do Řecka. V Euripidově hře, která je dalším zpracováním příběhu, ji však Jáson opustil kvůli jiné ženě, což vzbudilo v Médeji pomstychtivost. Zavraždila nejen nešťastnou Řekyni a jejího otce, ale i své dvě vlastní děti.

Ovidius se velmi důkladně věnuje popisu Médeiných čarodějnických schopností. Vrcholně zajímavé je omlazení Jásonova starého otce Aisona tím, že Médea nechá vytéct

Jáson vede Argonauty na plavbě za zlatým rounem.

jeho starou krev a nahradí ji zvláštní bylinnou směsí, kterou sama uvařila. Jako správná čarodějnice prokázala i svou věrolomnost vůči dcerám Jásonova strýce Pelia. Slíbila, že stejným způsobem omladí i jeho, ale poté, co dcery vzaly na její pokyn nože a vypustily otci krev, zmizela v dračím voze a ponechala je tam s mrtvolou.

Ovidius spojuje ve svém příběhu Médeu s Bakchem, když ji bůh vína žádá, aby ho zasvětila do tajemství omlazování. Poté, co požádala, aby Jáson i jeho sluhové odešli, aby tak »nezasvěcenci zřít nemohli na tajný obřad«, připravila omlazující tekutinu. Po naříznutí starcova hrdla a vypuštění jeho krve do něho vpustila životodárný mok:

Jakmile vypije staříčkový Aison mok životodárný, vstřebaný ranou i ústy, hned velebné vousy i vlasy odloží, šediny stáří černou dostanou barvu, vyzábllost opouští jej a ztrácí omšelou barvu bledou, nabývá plnosti těla, jež vyrovná hluboké vrásky, údy mu kypí mládím, že Aison se diví a žasne, cítí se bujarym tak jak před čtyřiceti as léty.

Bakchus uviděl z nebe ten podivný zázračný úkaz, toužil svým pěstounkám starým též navrátit uprchlé mládí; poprosí o to Médeu a ona mu přání splní.

Postavu v pravém dolním rohu obrázku údajně v 19. století identifikoval spisovatel Ninian Bres jako Nicholase Flamela. Ilustrace z Knihy žida Abrahama, 17. století.

KAPITOLA XXXIII.

ALCHYMISTA FLAMEL

Jsme připraveni potvrdit — pokud se dá věřit naší upřímnosti — že Flamel nikdy neopustil sklep, kde plápolal oheň jeho pece. Každý, kdo zná význam poutníkovy hole, žebrácké misky a lastury v klobouku sv. Jakuba, ví též, že mluvíme pravdu. Velký Adept tím, že se sám stane zpracovávanou hmotou, a tím, že se vymodeluje podle vzoru jiných skrytých mistrů, podrobuje se pravidlům filozofické disciplíny a následuje příklad svých předchůdců.

Fulcanelli

Středověký dřevoryt zobrazující pravděpodobně stylizovanou Flamelovu podobu.

Ještě v roce 1742 stával na hřbitově Svatých nevinných v Paříži starý oblouk s neobvyklými výjevy na stěnách. Legenda říká, že byl postaven podle instrukcí muže jménem Nicholas Flamel (1330—1416), jehož zaměstnáním bylo ruční kopírování spisů a dokumentů v dobách před vynálezem knihtisku. Scéna na oblouku představovala samotného Flamela, oblečeného jako poutníka a obklopeného různými podivnými symbolickými obrazy, a také ilustrovala jednotlivá stádia úspěšné přeměny obyčejných kovů na zlato. Flamel k tomu podal následující komentář:

Léta páně 1382, 25. dubna v pět hodin odpoledne, jsem tuto rtuť opravdu přeměnil ve skoro stejné množství zlata, mnohem lepšího, než je zlato obyčejné, jemnějšího a poddajnějšího. A říkám pravdivě, že jsem tak učinil s pomocí Perrenelle, která toto znala stejně jako já, neboť mi pomáhala s mojí prací...

Flamel popsal svou dlouhou alchymickou pout' v roce 1413, mnoho let po smrti své milované ženy Perrenelle, která zemřela roku 1399. Podle dochovaných svědectví byli oba dva skromní, pilní a charitativní lidé a nutno dodat, že Flamelův příběh má i přes svou fantastičnost určitou příchut' pravdy.

KNIHA ŽIDA ABRAHAMA

Příběh začíná v roce 1357, kdy Flamel zakoupil prastarý bohatě zdobený rukopis.

Nebyl napsán na papíře nebo pergamenu, jak bývají ostatní knihy, ale jeho listy byly vyrobeny z jemné kůry (jak se mi to jevilo) mladých stromů; desky byly mosazné, dobře vázané a celé pokryté rytinami písmen či podivných symbolů... Nemohl jsem je totiž rozluštit, neboť to nebyla ani latinská ani francouzská písmena, kterým bych rozuměl. A co se týká obsahu, byl vyryt (předpokládám) ocelovou tužkou nebo rydlem do zmíněných listů z kůry, velmi pěkně a formou úhledných latinských písmen zajímavě vybarvených.

Rukopis obsahoval 21 listů. Sedmý, čtrnáctý a dvacátý první list neobsahoval žádný text, pouze jakési podivné ilustrace. Sedmý znázorňoval »Pannu s hadem, jenž ji polýká«, na čtrnáctém byl »ukřížovaný had« a na jedenadvacátém bylo »možno vidět poušť s mnoha prameny, mezi kterými se kroutil had«.

Na první stránce bylo napsáno velkými písmeny:

Žid Abraham, kněz, vladař, levita, astrolog a filozof, přeje zdraví národu židovskému, rozprášenému hněvem Božím po Francii.

Podle této dedikace začal Flamel nazývat dílo *Kniha žida Abrahama*. Po dedikaci následovalo v knize dlouhé varování čtenářům knihy, kteří nejsou kněží, učenci či písaři. Jelikož Flamel byl písař, cítil se jedním z vyvolených, komu je dovoleno knihu číst. Od třetí stránky kniha obsahovala instrukce pro výrobu zlata z obyčejných kovů. Autor knihy si přál takto pomoci židovským vyhnancům, aby mohli platit daně římským císařům. Popis výroby zlata byl jasný a snadno pochopitelný. Problém byl však v tom, že neobsahoval návod, jak práci začít. Nebylo zde napsáno, co je výchozí surovinou (*prima materia*). A bez ní nebylo možné práci uskutečnit.

Jediné narážky na charakter prvotní suroviny byly zakódovány v ilustracích na čtvrté a páté straně knihy. Přestože obrázky byly jasné a dobře namalované, Flamel došel k závěru, že »jim žádný člověk nemohl rozumět, aniž by byl znalý jejich (židovské) Kabaly, kteráž jest starou tradicí«. Okopíroval tedy obrázky a ukázal je různým lidem v naději, že je někdo bude schopen vysvětlit.

Na čelní straně čtvrtého listu byl zobrazen mladý muž s okřídlenými kotníky držící v ruce *caduceus*, Merkurovu hůlku ovínutou hadem. K němu přilétal okřídlený stařík s přesýpacími hodinami na hlavě a s kosou v rukou, jako by chtěl mladému muži useknout nohy. Na zadní straně listu byl obrázek vysoké hory. Na jejím vrcholu byla modrá květina se zlatými listy a bílé a červené květiny, kymácející se v silném větru, a »okolo nich draci a grifini stavěli svá hnízda a přibytky«.

Na čelní straně pátého listu byl znázorněn kvetoucí růžový keř vedle vykotlaného dubu. Čerstvý pramen tryskal ze spodku dubu a protékal zahradou, aby posléze zmizel v hlubinách. Tekl přes ruce mnoha slepých lidí, kteří ho hledali, ale nepoznávali, kromě některých, kteří cítili jeho váhu. Zadní strana ukazovala krále se širokým mečem, jak rozkazuje svým vojákům, aby povraždili stovky děťátek, zatímco jejich matky prosily u nohou vojáků o milost. Vojáci shromažďovali dětskou krev v lázni, kde se koupalo Slunce s Lunou.

Žádný z těch, kdo obrázky viděl, jim nerozuměl. Až posléze muž jménem Anselm, který se zajímal o alchymii,

Figury Nicholase Flamela.

Čelní strana čtvrtého listu *Knihy žida Abrahama*, zobrazující setkání mladíka s mužem držícím v rukou kosu.

Merkur filozofů. Turba philosophorum, 16. století.

tvrdil, že je schopen je rozluštit. Po mnoha letech marné práce Flamel pochopil, že Anselmovy rady nevedou nikam. Nakonec mu jeho žena Perrenelle poradila, aby vyhledal nějakého židovského učenice. Jelikož se mnoho Židů usadilo ve Španělsku, Flamel se rozhodl vykonat poutní cestu ke Svatému Jakubovi z Compostely a cestou hledat pomoc ve španělských synagogách.

Když dosáhl Compostely a vzdal úctu svatému, cestoval Flamel do Leónu, kde byl náhodně představen jistému mistrovi jménem Sanchés, který znal Kabalu a židovská mystéria. Když spatřil Flamelovy obrázky, byl unesen »velikým úžasem a radostí«. Rozpoznal v nich části knihy, o které se domníval, že byla navždy ztracena. Mistr Sanchés se rozhodl odjet s Flamelem do Paříže, aby mohl vzácnou knihu studovat. Cestou vysvětlil Flamelovi význam ilustrací do nejmenších podrobností. Bohužel se během cesty roznemohl a zemřel.

Flamel nyní věděl, co je prima materia, ale neznal její první zpracování, což měla být ta nejsložitější věc na světě. Nicméně po mnoha pokusech a omylech se mu podařilo tuto první alchymickou operaci úspěšně dokončit. Stalo se tak za přítomnosti jeho ženy roku 1382, 17. ledna okolo poledne. O tři měsíce později uskutečnil svou první přeměnu kovu ve zlato.

Šťastná dvojice se rozhodla věnovat většinu svého bohatství na dobročinné účely. Nechali postavit v Paříži čtrnáct nemocnic, tři kaple a sedm kostelů.

TISÍCILETÝ ŽIVOT

Oblouk postavený Flamelem na pařížském hřbitově, s kresbami znázorňujícími úspěšnou přeměnu kovů ve zlato, zmizel někdy v osmnáctém století. Vše se zdálo být ztraceno. Avšak jednoho dne v polovině devatenáctého století jakýsi bylinkář otočil mramorovou desku, na které sušil nasbírané rostlinky. Byla to Flamelova náhrobní deska, která se nyní nachází v muzeu Cluny v Paříži.

Existují mnozí, kteří tvrdili, že Flamel spolu se záhadou kamene mudrců odhalil i tajemství dlouhověkosti. Cestovatel ze sedmnáctého století Paul Lucas se dozvěděl během své rozpravy s tureckým filozofem, že opravdoví filozofové znali tajemství prodloužení života až na tisíc let.

Nakonec jsem se osmělil vyslovit jméno slavného Flamela, který, jak bylo řečeno, vlastnil Kámen mudrců, a přesto byl dozajista již mrtev. Usmál se nad moji jednoduchostí a zeptal se šibalsky: Opravdu tomu věříte? Nikoliv, můj příteli, Flamel stále žije; ani on, ani jeho žena neochutnali smrt. Nejsou to ještě ani tři roky, co jsem s nimi byl v Indii, on je jedním z mých nejbližších přátel...

Podle Turka si Flamel uvědomil, jaké by mu hrozilo nebezpečí, kdyby vešlo ve známost, že vyrobil Kámen mudrců. Proto jeho žena Perrenelle předstírala nemoc a odjela do Švýcarska, aby mohla být prohlášena za mrtvou. Po několika letech učinil totéž i Flamel.

V dalším století, v roce 1761, byli Flamel a jeho žena viděni na představení v hledišti pařížské opery. Podobných zvěstí se dochovalo více. Jednu z nich zaznamenal francouzský spisovatel 19. století Ninian Bres ve své knize *Le Corbeau Menteur* (Lživý havran).

Byl o něco menší než střední výšky, trochu shrbený pod tíhou let, ale stále s pevným krokem a jasným okem a s pletí hladkou a skoro průhlednou jako jemný alabastr. On i žena, co byla s ním — jasně jeho žena, přestože vypadala téměř starší a více rozhodná — byli oblečení ve stylu, který se zdál být pouze několik let vyšlý z módy, a přesto z něj vyzářoval duch starobylosti. Stál jsem napůl skryt v malém podloubí na konci bulváru du Temple: mé ruce byly potřísněny kyselinou a můj kabát byl cítit kouřem z pece. Když dvojice přišla těsně k místu, kde jsem stál, Flamel se ke mně otočil a zdálo se, že chce něco říci. Ale Perrenelle ho odtáhla a téměř okamžitě se ztratili v davu. Ptáte se, jak si mohu být tak jistý, že se jednalo o Nicholase Flamela? Řeknu vám, že jsem strávil mnoho hodin v Národní knihovně zahloubán do Obrázků žida Abrahama: podívejte se pořádně na čelní stranu pátého listu a tam, ve spodním pravém rohu, v obrázcích těch, kteří hledají zlato v zahradě, uvidíte tvář, která si prohlížela tu moji toho večera na bulváru du Temple a která od té chvíle mě pronásleduje ve snech.

Ilustrace, o které mluví Bres, je z rukopisu, o kterém se původně myslelo, že pochází z Flamelovy doby, ale nyní se ví, že je ze 17. století. Je to jeden z pozdějších pokusů o zobrazení toho, co Flamel tak podrobně popsal.

Od časů Flamelových se však alchymie postupně stávala více symbolickou, jak ostatně dokresluje i motto této kapitoly z pera jiného slavného alchymisty, Fulcanelliho.

Saturn představuje v alchymii »olovo moudrých«. Nicola d'Antonio degli Agli, 1480, Vatikánská knihovna.

Čarodějnice. Hans Baldung Grien, 1523. Städelches Kunstinstitut Frankfurt.

KAPITOLA XXXIV.

KLADIVO NA ČARODĚJNICE

V jistých krajích Horního Německa, a sice v diecézi mohučské, kolínské a trevírské, dále v Salzburgu a v Brémách mnohé ženy i muži zapomínají na svou spásu a odpadávají od katolické církve. Obcují také se zlými duchy a upíry, oddávají se kouzlům, zaříkáváním, zaklínáním, pověrám a všeliké magii, čímž propadají záhubě, ničí své potomstvo, zvířecí mláďata, úrodu i hrozny vína, ničí ovoce na stromech.

Papež Inocenc VII., Summis desiderantes affectibus

Inocenc VII. (1432–1492) na dobové rytině.

9. prosince 1484 vydal papež Inocenc VII. (1432—1492) bulu nazvanou *Summis desiderantes affectibus*, která udělila rozsáhlé pravomoci k potírání čarodějnictví a odpůrcům honů na čarodějnice hrozila vysokými církevními tresty. Aby byl její výklad jasný, sestavili dva kolínští inkvizitoři Jakob Sprenger a Henrich Institoris zvaný Kramer příručku o odhalování čarodějnictví a vedení procesů, nazvanou *Malleus Maleficarum* (Kladivo na čarodějnice). Odhaduje se, že v důsledku těchto událostí přišlo v letech 1480 až 1780 o život více jak milion osob. Toto číslo může být poněkud přehnané, nicméně případný menší počet obětí nikterak nesnižuje krutost a hrůzu celé záležitosti.

Papež Inocenc tak zlegalizoval hon na čarodějnice a zahájil jednu z nejtemnějších kapitol evropské historie. Sám byl člověkem zkorumpovaným, hledícím více na vlastní prospěch než na blaho církve. Nicméně jeho zkorumpovanost byla překonána dalším papežem, kterým nebyl nikdo jiný než Alexandr VI. Borgia, jehož pontifikát představuje nejhlubší úpadek papežství.

Byl to papež Inocenc, díky němuž se Giovanni, syn Lorenza Medici a pozdější papež Lev X., stal ve věku dvanácti let kardinálem. A byl to také on, kdo dostal darem od sultánova poselství hrot svatého kopí, známého též jako kopí sv. Longina, o kterém jsme psali na jiném místě této knihy a které podle jiné tradice bylo majetkem císaře Barbarossy o několik století dříve.

Ve své Sumě, která byla výzvou k honu na čarodějnice, ustanovil papež Inocenc Sprengera a Institorise inkvizitory pro Horní Německo, kraj mezi Kolínem a Mohučí.

Kniha těchto dvou inkvizitorů, Kladivo na čarodějnice, se stala nejúspěšnějším titulem démonologické literatury. Byla určena výhradně k pronásledování zločinu čarodějnictví a dodnes se těší značné popularitě z řad jak odpůrců, tak příznivců čarodějnictví.

Jacob Sprenger (1436—1496) pocházel z okolí Basileje. Byl významným univerzitním profesorem na teologické fakultě v Kolíně, kde se také stal převorem kláštera dominikánů. Většinu času věnoval dominikánským klášterům v římsko-německém císařství a propagaci uctívání růžence.

Henrich Institoris (asi 1430—1505) pocházel ze Schilettstadtu a stal se zde členem dominikánského kláštera. Během svého života pronásledoval kacíře a čaroděje všeho druhu v Bavorsku, Rakousku, Čechách a na Moravě. Závěr jeho života má nádech záhady. Zmizel během jedné ze svých inspekčních cest někde mezi Olomoucí a Brnem.

ANTIČTÍ DÉMONI A BIBLICKÉ ČARODĚJKY

Jeden z nejranějších popisů stvoření, který jsme si připomněli v první kapitole, je Babylonsko-asyrský *Enuma Eliš* někdy z roku 2000 před naším letopočtem. V něm první matka Tiamat mimo jiné zplodila s jedním ze svých synů rasu příšer vyznačujících se škorpionským ocasem. Jedenáct takových příšer bylo jejími spojenci v bitvě proti Mar-dukovi. Když Tiamat bitvu prohrála, skončily příšery v podzemních končinách země a staly se bohy podsvětí. Zde se s nimi setkal i slavný hrdina Gilgameš, když hledal bylinu nesmrtelnosti.

Základní motivy tohoto starého mýtu — dračí a hadí monstra z podsvětí, hlídající tajemství života, a žena, která přináší do světa negativní síly vyčleněné z původní jednoty — se staly inspirací pro další příběhy tohoto druhu.

Prvním biblickým prototypem čarodějné ženy je v rabínské tradici Lilith, první Adamova žena. Přestože Eva byla aktivním činitelem pádu člověka, neměla zdaleka tak démonický charakter, jako její předchůdkyně Lilith. Podle legendy se nechtěla Lilith podrobit Adamovi jako svému pánovi a dokonce měla námitky i proti způsobu sexuálního spojení. Proč musím ležet pod tebou? ptala se vzpurně Adama. Když se Adam snažil jednat v této situaci autoritativně, jednoduše odešla k Rudému moři, aby zde žila se smyslnými démony. Některé legendy ji spojují s královnou ze Sáby, milenkou krále Šalamouna. Je také totožná s babylonsko-asyrským ženským démonem Lilitu, jehož Sumerové znali jako démonku Lillake, v noci vzrušující muže a rdousící neviňátka.

Lilitu, sumerská forma Lilith.

Čarodějnice mřící na sabat s ďáblem, dobový dřevorez.

Rembrandtův *Faust*, známý též jako *alchymista*.

Podle Izaiáše (34:11—15) je Lilith sovou, v latině *strix*, která podle lidové pověsti sají krev dětí, tedy striga, noční monstrum a čarodějka. Objevuje se i v knize Job (18:15), kde je alternativně v různých verzích nazývána buď svým jménem, či jako *hrůza* nebo jednoduše *to*.

Další slavnou čarodějnici Starého zákona je čarodějka z Endoru, věšticí pro Bohem opuštěného krále Saula. Antický svět také přináší celou řadu podobných postav. Endorská čarodějka se stala modelem pro mnoho vyznavačů temných sil, stejně jako Pýthie, kněžky delfského orákula, či orgie milující bůh vína Dionýsos a jeho divé ženy menády.

THEOFIL A FAUST

Jedna z nejpopulárnějších legend středověké literatury týkající se smlouvy s ďáblem pochází až ze šestého století. Podle ní Theophilus uzavřel smlouvu s Ďáblem, aby získal významné postavení v církvi. Později svého činu litoval a byl zachráněn od věčného zatracení díky velkorysosti Panny Marie, ke které se modlil.

Nejznámější legendou ve světě evropského čarodějnictví je bezesporu příběh, jehož ústřední postavou je doktor Faustus neboli Faust, který žil v jihozápadním Německu. Protestantský kněz Johann Gast, autor první faustovské knihy *Faustbuch* vydané v roce 1587, tvrdil, že znal Fausta osobně. Tato kniha, která se vydává za historickou biografii, je zřejmě kombinací fantazie a existujících legend. Přestože nevíme, jestli historický Faust vůbec existoval, je

Kamenný reliéf, který je součástí výzdoby kostela ve městě Souillac ve Francii, znázorňuje Theophilův pakt s ďáblem a božskou intervenci Panny Marie.

mnoho míst, o kterých se tvrdí, že zde Faust přebýval, včetně pražského domu číslo 40 na Karlově náměstí.

Doktor Faust se nicméně stal legendární postavou a skvělou inspirací umělců různých dob, ať už to byl anglický dramatik Christopher Marlowe, který v roce 1604 publikoval *Tragickou historii dr. Fausta*, anebo velký německý básník Goethe, o jehož románu *Faust* tvrdil znalec jeho díla a okultista Rudolf Steiner, že jeho skutečnou inspirací byl švýcarský lékař Paracelsus.

Theophilus a ďábel, 13. století

MALÍŘ ČARODĚJNIC

Německý malíř Hans Baldung Grien se narodil někdy okolo roku 1484 ve švábském Gmündu. Brzy po jeho narození se jeho zámožní a intelektuálně založení rodiče přestěhovali do Štrasburku. Již někdy okolo roku 1500 začal mladý Baldung svou uměleckou kariéru. Nevíme, u koho se vyučil, ale rozhodně se tak dělo pod velkým vlivem slavného alsaského malíře Martina Schongauera. Jeho obdiv k tomuto mistrovi sdílel i jiný věhlasný malíř té doby, Albrecht Dürer. S ním také Baldung spojil svůj profesionální osud.

V roce 1503 se přestěhoval do bavorského Norimberku a stal se Dürerovým učněm. Mezi oběma se vyvinul úzký osobní vztah. Důkazem toho jsou dvě zajímavé zprávy, které se nám dochovaly.

První z nich je záznam v Dürerově deníku, v němž zachytil svou cestu po Holandsku v roce 1521. V deníku nacházíme poznámku, že kromě ukázky své grafické práce vzal s sebou i grafické listy Hanse Baldunga. Druhá zpráva je ještě zajímavější a osobnější. Z dokumentu vyčíslicího Baldungovu pozůstalost se dovídáme, že vlastnil pramen Dürerových vlasů, který mu byl zaslán dva dny po smrti jeho milovaného učitele.

Z Norimberku Baldung odešel ještě za Dürerova života do Freiburgu a odtud se opět vrátil v roce 1517 do Štrasburku, kde pracoval až do své smrti v září 1545. Jeho obrazy, z nichž jeden vlastní i Národní galerie v Praze, patří mezi vysoce ceněná umělecká díla.

Hans Baldung byl jedním z mála umělců, který tematicky zasvětil většinu svých děl magickému umění a čarodějnicím. Z tohoto hlediska je zajímavá přezdívka, kterou při-

Kresba Hanse Baldunga Griena. Asi 1510, Albertina, Vídeň.

Grienův autoportrét. Asi 1502, Umělecké museum v Basileji.

jal jako součást svého jména — Grien (zelený). Stejně jako většina jeho života je i původ jeho přídomku neznámý.

Dnes používáme jeho plné jméno Hans Baldung Grien, aniž bychom se nad malířovým přídomkem jakkoli pozastavili. Snadným vysvětlením by bylo, že jde o malířovu oblíbenou barvu, čemuž by nasvědčoval i jeho autoportrét z triptychu *Sv. Sebastián*, kde se Grien namaloval v nádherné a bohatě zdobené zelené kazajce. Připomeňme si však, že zelená barva symbolizovala zasvěcence do tajných nauk, znalce magie.

Z Baldungova díla je zřejmé, že se úzce zabýval magickými rituály, což se mu pravděpodobně stalo osudným. Říká se, že si znepřátelil někoho, jehož magické schopnosti byly na vysoké úrovni, a že byl touto osobou zahuben pomocí astrálního útoku. Nad tím bychom se mohli posmát, kdybychom neměli záznamy o podobných astrálních vraždách dokonce i ze současnosti a kdyby neexistoval záhadný Baldungův dřevorez obecně nazývaný *Očarováný čeledín*.

Dřevorez pravděpodobně vznikl krátce před jeho smrtí a zobrazuje mrtvého sedláka v maštali, právě zasaženého nějakou magickou silou. Z okna se na něj šklebí stará čarodějnice s loučí v ruce. Na zdi maštale je jasně vidět erb se vzpínajícím se jednorožcem, což byl Baldungův osobní znak. Jde snad o vizi vlastní smrti?

MELANCHOLICKÁ ČARODĚJNICE

Baldung a Dürer byli svědky kulminace honu na čarodějnice, ale zároveň i počátku jeho konce. Jejich doba ohlašovala příchod nové epochy, věku rozumu, kde pro pověry nebylo místo. Posměch je zajisté méně drastický než smrt v plamenech, i když něco společného mají.

Současníkem těchto dvou velkých malířů byl i muž, který vešel do obecného povědomí jako prototyp čaroděje. Henry Comelius Agrippa (1486—1535) byl renesančním čarodějem, který si vysloužil pověst černého mága. Zkázky o něm jsou pozdější ozvěnou honů na čarodějnice v šestnáctém a sedmnáctém století. Později však černí magové věku pověr byli přeměněni na šarlatány nehodné vážného zájmu. Podobný osud sdílel s Agrippou i John Dee, muž, který bez ohledu na svou, pro Evropu zásadní histo-

rickou důležitost zmizel v kouři zesměšňování devatenáctého a dvacátého století.

Agrippův osud v rukou historiků byl donedávna podobný. Teprve nyní začínáme oceňovat jeho knihu *De occulta philosophia* jako výjimečný zdroj informací, kombinující přírodní magii Marsiglia Ficina a kabalistickou magii Pica della Mirandola. Byla také důležitým faktorem v rozšiřování renesančního neoplatonismu. Teprve nyní chápeme, že někteří čarodějníci a čarodějnice pozdního středověku a rané renesance mohli být nositeli prastaré tradice, kterou znovu objevujeme.

Albrecht Dürer se narodil v roce 1471 a zemřel roku 1528. Byl tedy současníkem osobností, jako byli Erasmus, Luther a zmíněný Agrippa. Byl o pět let mladší než Erasmus; o dvanáct let starší než Luther a o patnáct let starší než mág Agrippa. Co má ale nábožný Dürer, tíhnoucí k závažným biblickým tématům, společného s Agrippou?

Spojení těchto dvou osob, které by na první pohled nebylo zřejmé, nám pomůže opět poodhalit roušku tajemství evropských dějin, která často skrývá skutečnost. V tomto případě je klíčem Dürerova známá rytina *Melancholia I* (Melancholie I) z roku 1514. Je inspirována pasáží z Agrippovy knihy *De occulta philosophia*. Kniha sice vyšla až v roce 1533, tedy téměř o dvacet let později, ale již v roce 1510 existovala v rukopisné verzi, kterou s největší pravděpodobností Dürer znal. Významní historikové jako Erwin Panofsky a Francis Yates tuto skutečnost přesvědčivě ve svých pracích prezentovali.

Melancholie je základním rysem povahy melancholické, jedné ze čtyř základních povah člověka podle Galénovy psychologie, která ve středověku převládala. Ostatní tři povahy, cholerická se sklonem k výbušnosti, klidná flegmatická a aktivní sangvinická, byly považovány za šťastnější. Tato teorie byla provázána s astrologií. Podle ní je melancholik pod vlivem Saturnovým a přísluší mu živel země.

Saturnský melancholik je povahou, která nachází svůj výraz ve smutku a depresi; dokonce i plet' takového jedinice má být temnější. I »dary«, kterých se této povaze dostalo, jsou poněkud problematické. Melancholikové umějí dobře měřit a počítat a bývají často lidmi smutnými, chudými a neúspěšnými. Zdálo by se, že je lepší se takové povaze vyhnout. Nicméně Agrippa a nakonec i Dürer nám odhalují ještě jeden rozměr — melancholik je jedinec nadaný schopností nejvíce se přiblížit božským tajemstvím. Melancholie je znamením génia.

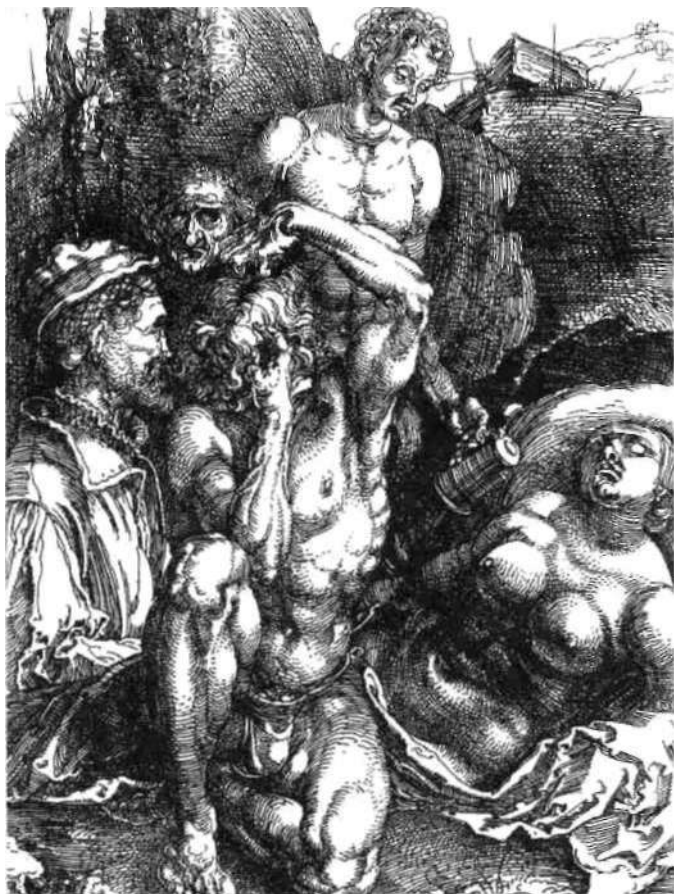

Očarováný čeledín. Dřevořez Hanse Baldunga Griena, asi 1544.

Melancholie má ovšem přinejmenším dvě tváře. Pro tu světlejší, inspirativní, musí melancholik své schopnosti kultivovat. Ficino rozlišuje mezi *Melancolia candida bilis* (bílo-žlučnou melancholií), která způsobuje povznesení, a *Melancolia atra bilis* (černo-žlučnou melancholií), která je zdrojem mánie či posedlosti.

Dürer ve své rytině očividně zdůrazňuje matematické a geometrické schopnosti ženy s křídly, nicméně neopomene zobrazit hlavu podepřenou paží, typické gesto melancholika. Když se pořádně podíváme na detaily této rytiny, objevíme další souvislosti. Nacházíme zde totiž základní symboly známé ze zasnětitelské tradice.

Dürerova melancholie nepředstavuje stav sklíčené nečinnosti, nýbrž stav intenzivního vizionářského vytržení, jakési tiché extáze, ochraňované proti démonickým silám neviditelnou andělskou rukou. Ve stavu takové platonské ušlechtilé mánie se člověku dostává daru proroctví a jeho

Albrecht Dürer: Zoufalý muž, lept, 1515. Negativní typ melancholie se stává ničivým a dává průchod černé magii.

Albrecht Dürer: Melancholia I, rytina, 1514.

mysl je schopna porozumět vyšším duchovním sférám. Za všechny slavné melancholiky-zasvěcence si připomeňme ten nejzřejmější příklad — císaře Rudolfa II.

Z mnoha symbolů a předmětů si na rytině všimněme alespoň dodekaedru (dvanáctistěnu tvořeného pětiúhelníky), který je nejvyšším z takzvaných platonských těles a má být znázorněním světa a zároveň i alchymického kamene mudrců. Těsně za ním se nachází Jákobův žebřík. Spící pes zastupuje utišené smysly, které by jinak mohly vést k divokým bakchickým orgiím. A v neposlední řadě je tu numerologická tabulka na zdi pod zvonkem, magický talisman, jehož každá řada dává součet 34.

DOSLOV

Co dodat? Snad jen to, že nezáleží na tom, co si myslel kdokoli, jehož názory jsou prezentovány v této knize. Důležité je, co si myslíte vy. Filozofie, nauky a názory zde uvedené mají sloužit jen jako inspirace nebo něco, díky čemu si můžete uvědomit vlastní postoj ke světu.

Některé názory či skutečnosti uvedené v této knize se mohou zdát extrémní či těžko uvěřitelné. Prostě se vymykají našemu racionálnímu a vědeckému myšlení a černobílému vidění světa, s jakým jsme se seznámili ve školních lavicích. Pokud jste si tohle uvědomili, vítejte ve skutečném světě, který našťěstí není černobílou šachovnicí. Je jistě barevnější a zároveň složitější i jednodušší. Pokud se vaše strukturalizované myšlení vzpírá věřit některým fantaskním teoriím naznačeným v této knize, pak se jen zkuste zamyslit nad tím, kam nás naše racionální, přísně logické a vědecké myšlení dostalo. Rozhlédněte se kolem sebe. Jsme civilizací, která by vědomě kráčela k lepšímu zítřku? Kolektivní zájezd do skvělé budoucnosti se zjevně nekoná. Žili jsme a často ještě žijeme v šalbě. Je zapotřebí přestat si dělat falešné představy o světě, ve kterém se nacházíme. Dodnes platí slova kontroverzního německého myslitele Friedricha Nietzscheho:

Celá naše evropská kultura se pohybuje již dlouho s bolestným napětím, jež roste každým desetiletím, jakoby směrem ke katastrofě: neklidně, násilně, překotně; podobá se proudu, který chce dorazit ke konci a který se již nezamýšlí, neboť se bojí přemýšlet.

Všichni většinou zoufale hledáme nějaké jistoty. Ve vztazích, v zaměstnání, ve společenském postavení, v moci, v tom, že se obklopujeme stále náročnějšími hračkami. Prázdnotu se snažíme zakrýt pozlátkem. Máme však jen pohříchu málo opravdových jistot. Jednou z nich je omezenost naší hmotné existence. Naše tělo, stejně jako naše šaty, nám jednou přestane sloužit. Tato konečnost je ve skutečnosti blahodárná, neboť bez ní bychom vše odkládali na zítřek. Ten však nemusí přijít. Jednou ze zaručených jistot je, že nic není jisté a vše se mění. To je dobře. Beze změn, bez vývoje by nebyla šance. Náš sklon k lenosti a dekadenci je až geniální. Sami sebe klameme, jen abychom nemuseli udělat něco opravdu důležitého. Prožíváme život s lidmi, které neznáme. A neznáme ani sebe sama. Tam je začátek. Odpověď na otázku *kdy* a *kde* zní teď a *tady*. Chceme-li napravovat tento hmotný svět, jehož dokonalost a skutečná krása se skrývají hluboko pod povrchem, jsme nejlepším místem k začátku této nápravy my sami. Jestliže o něco více rozsvítíme naši vnitřní, duchovní lampičku, bude i celý svět o něco méně temný.

Tato kniha je pokusem objasnit naši existenci a její historii z hlediska vnitřních, duchovních skutečností, které mohou být stejně reálné, ne-li reálnější než svět, jenž vidíme každý den okolo sebe. Síla lidské myšlenky se zdá být skutečně hmotnou silou, schopnou vytvářet nové skutečnosti. To si někteří lidé mysleli již od dob Atlantidy, pokud ovšem Atlantida opravdu existovala. Anebo by stačilo věřit, že existovala, aby opravdu existovala? Tuto úvahu opustíme. Existovalo mnoho jiných etap našeho vývoje, popsaných v této knize, o jejichž existenci bezpečně víme a do nichž jsme mohli nahlédnout.

Dost možná, že díky neobvyklému pohledu na svět, který nabízejí *Tajné dějiny Evropy*, se na tu naši současnou, právě se tvořící historii budeme dívat tak trochu jinak a začneme nacházet souvislosti, které nám dříve unikaly. Pokud tomu tak bude, pak se tato kniha neminula svým zamýšleným účinkem.

POUŽITÁ LITERATURA

Anderson, Ken: Hitler and the Occult	Prometheus Books	1995
Ashe, Geoffrey: Atlantis	Thames and Hudson	1992
Balcar, L., Cvekl, V.: Historia magistra	Svoboda	1972
Bergier, J., Pauwels, L.: Jitro kouzelníků	Svoboda	1969
Bible Svatá kralická, vydání z roku 1613	Česká biblická společnost	1991
Blake, William: Book of Job	Dover Publications	1995
Blanchard, J.: Freemasonry Illustrated	E. A. Cook	1949
Čornejová, Ivana: Tovaryšstvo Ježíšovo	Mladá Fronta	1995
Daraul, Arkon: A History of Secret Societies	Citadel Press	1990
Dějiny náboženského myšlení I, II	Oikúmené	1996
Dostálová, R., Hošek R.: Antická mystéria	Vyšehrad	1997
Duffack, J. J., Jensen M.: Démon z jiného světa	Naše Vojsko	1997
Eisler, Riane: Číše a meč	Lidové noviny	1995
Eliade, Mircea: Mýtus o věčném návratu	Oikúmené	1993
Evans, I. O.: Jules Verne and his work	Arco Publications	1965
Fiedler, David: Eros and the Circle of Divine Love	Lapis 3	1996
Fulcanelli: Tajemství katedrál	Trigon	1992
Giles, Cynthia: The Tarot	Paragon House	1992
Godwin, Joscelyn: Mystery Religions	Thames and Hudson	1981
Robert Fludd	Phanes Press	1991
Goodrick-Clarke, Nicholas: The Occult Roots of Nazism	I. B. Tauris	1992
Guiley, Rosemary E.: Encyclopedia of Mystical	Grange Books	1993
Hale, John: The Civilization of Europe in the Renaissance	Atheneum	1994
Hall, M. P.: The Secret Teaching of AU Ages	The Philosophical research society	1977
Hamšík, Dušan: Heinrich Himmler	Univers	1994
Holroyd, Stuart: Gnosticism	Element Books	1994
Holroyd, S., Powel, N.: Mysteries of Magic	Bloomsbury Books	1991
Hopcke, R. H.: Průvodce po sebraných spisech C. G. Junga	Nakladatelství T. Janečka	1993
Howard, Michael: The Occult Conspiracy	Destiny Books	1989
Hussey, Edward: Předsokratici	Petr Rezek	1997
Jamblichos: O mysteriích egyptských	Per Argum	1992
Jung, C. G.: Memories, Dreams, Reflections	Vintage Books	1989
Klossowski De Rola, S.: The Golden Game	Thames and Hudson	1988
Kratochvíl, Zdeněk: Mýtus, filosofie, věda	M. a E. Jůzovi	1993
Evangelium pravdy	Herman a synové	1994
Lobkowicz, František: Encyklopedie řádů a vyznamenání	Libri	1995
MacLagan, David: Creation Myth	Thames and Hudson	1994
Maier, Michael: Atalanta Fugiens	Phanes Press	1989
Themis Aurea	The Philosophical research society	1976
Mann, A. T.: Sacred Architecture	Element Books	1993

Marshall, Richard: Witchcraft	Saraband	1995
McKenna, Terence: World's Most Mysterious Manuscript	Gnosis 7	1988
McLean, Adam: The Key of Jacob Boehme	Phanes Press	1991
Nakonečný, Milan: Lexikon magie	Ivo Železný	1993
Němec, Jiří: Únos Európy	Dauphin	1994
Neubaer, Zdeněk: Böhme a Descartes	Nadace Hieronymus	1996
Ovidius: Proměny	Svoboda	1974
Panini, G. P.: Velký atlas mytologie	Perfekt	1996
Paris, Edmond: The Secret History of the Jesuits	Chick Publication	1975
Patočka, Jan: Platon	Státní pedagogické nakladatelství	1991
Pinch, Geraldine: Magic in Ancient Egypt	British Museum Press	1994
Platon: Faidon	Oikúmené	1994
Porfyrios: Jeskyně nymf	Per Agrum	1993
Preiss, Pavel: Boje s dvojhlavou saní	Vyšehrad	1981
Probst, J. H.: Rabelais — ezoterik a zasvěcenec	Logos 2	1990
Rabelais, Francois: Gargantua a Pantagruel	Odeon	1968
Ravenscroft, Trevor: The Spear of Destiny	Samuel Weiser	1982
Roberts, Gareth: The Mirror of Alchemy	University of Toronto Press	1994
Robinson, John: Zrození v krvi	Votobia	1996
Sallmann, Jean-Michel: Čarodějnice — ďáblové nevěsty	Slovart	1994
Saska, L. F.: Mythologie Řekův a Římanův	I. L. Kober	1915
Schimmel, Annemarie: Mystical Dimensions of Islam	Chapel Hill	1975
Schwartz, Gary: Hieronymus Bosch	H. N. Abrams	1997
Seymour-Smith, Martin: Gnosticism	Labyrinth Publishing	1996
Sklar, Dusty: The Nazis and the Occult	Dorset Press	1977
Smoley, Richard: Masonic Civilization	Gnosis 44	1997
Stevens, Anthony: Jung	Argo	1996
Störing, H. J.: Malé dějiny filozofie	Zvon	1993
Tice, Paul: The Bogomils	Gnosis 31	1994
Verner, Miroslav: Pyramidy, tajemství minulosti	Academia	1997
Vurm, Bohumil: Tajemství karet	autor	1995
Rudolf II. a jeho Praha	Anagram	1997
Walker, Charles: Atlas of Secret Europe	Dorset Press	1990
Wasserman James: Art and Symbols of the Occult	Destiny Books	1993
Wilson, Colin: From Atlantis to the Sphinx	Virgin Books	1996
Yates, Frances: The Occult Philosophy	Ark	1983
Ideas and Ideals (Last Laught)	Routledge Kegan Paul	1984
The Rosicrucian Enlightenment	Shambhala	1978
Kolektiv autorů: Civilizations of the World	Harper and Row	1990
Kolektiv autorů: Ilustrované dějiny světa	Gemini	1994
Kolektiv autorů: Divy světa	Knižní klub	1993
Kolektiv autorů: Kniha o náboženstvích	Albatros	1995
Kolektiv autorů: Nový biblický slovník	Návrat domů	1996
Kolektiv autorů: Opus Magnum	Trigon	1997
Kolektiv autorů: Velké záhady minulosti	Výběr	1995

BOHUMIL VURM

TAJNÉ / 1 DĚJINY EVROPY

Návrh a zpracování obálky Zbyněk Janáček
Obrázky a fotografie archiv autora a nakladatelství
Grafická úprava a typy Adam Friedrich
Litografie Typo JP Praha
Tisk Tiskárny Vimperk, a. s., Pasovská 55

Vydalo nakladatelství
EMINENT
P. O. Box 298
11121 Praha 1
ve spolupráci s Knižním klubem, k. s., Praha

98/12/12

ISBN 80-85876-68-X

9 788085 876680